

**ASOCIAȚIA MOLDOVENEASCĂ DE ȘTIINȚĂ POLITICĂ
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STUDII POLITICE ȘI ECONOMICE
EUROPENE "CONSTANTIN STERE"**

CATEGORIA "C"

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.2 (LXXIII), 2016

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIȘINĂU – 2016

**MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.2
(LXXIII), 2016. - Chișinău: USM, USPEE, AMSP, 2016. – 199 p.**

COLEGIUL DE REDACȚIE:

prof. Valeriu Moșneaga (redactor-șef);
prof. Victor Saca (redactor-șef adjunct)
conf. Rodica Rusu (secretar);
prof. Gheorghe Avornic;
prof. Vladimir Gutorov (Rusia);
prof. Cristian Haerpfer (Regatul Unit);
conf. Valeriu Efremov;
prof. Andrey Korobkov (SUA);
prof. Anatoliy Kruglașov (Ucraina);
prof. Constantin Marin;
prof. Victor Moraru;
prof. Joao Peixoto (Portugalia);
prof. Serghey Reșetnikov (Belarus);
prof. Adrian Pop (România);
prof. Gheorghe Rusnac;
conf. Aurel Sâmboteanu;
prof. Alexander Șîrineanț (Rusia);
prof. Constantin Solomon;
prof. Georg Sootla (Estonia)
conf. Vasile Tabară (România);
prof. Valentina Teosa
prof. Stefan Troebst (Germania)

Ideile și opiniile expuse în materialele prezentate aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al colegiului de redacție

Articolele apar în redacția autorilor, sunt recenzate

versiunea electronică:

<http://uspee.md/ro/2013-03-18-08-28-54/2013-03-18-08-32-27.html>

<http://usm.md/cercetare/reviste/moldoscopie/>

S U M A R

<i>Compartimentul ISTORIA, TEORIA ȘI METODOLOGIA ȘTIINȚEI POLITICE</i>		7
<i>Гуторов В.</i>	<i>Теории модернизации в глобализационном измерении: некоторые итоги дискуссии.</i>	7
<i>Varzari P.</i>	<i>Relația dintre guvernanți și guvernați în concepția lui N.Machiavelli</i>	30
<i>Zmeev V.</i>	<i>Activitatea filialelor Universității de Stat din Moscova în capitalele țărilor din Comunitatea Statelor Independente</i>	43
<i>Compartimentul GUVERNAREA POLITICĂ ȘI ADMINISTRAREA PUBLICĂ</i>		62
<i>Munteanu P., Malcoci L.</i>	<i>Politici de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova</i>	62
<i>Tincu V.</i>	<i>Evoluția rolului de prestator a administrației publice în domeniul serviciilor publice</i>	78
<i>Compartimentul SOCIOLOGIA POLITICĂ</i>		85
<i>Андреев В.</i>	<i>Особенности взаимоотношения власти и оппозиции в Республике Молдова в начале XXI столетия</i>	85
<i>Isac O.</i>	<i>Comportamentul suicidal la persoanele de vârstă a treia: specificul manifestării în condițiile societății anomice</i>	95
<i>Moraru V.</i>	<i>Valențele valorilor europene</i>	111
<i>Moraru V., Rusu L.</i>	<i>Coordonatele comunicării politice prezidențiale</i>	121
<i>Saca V.</i>	<i>Republica Moldova între dimensiunile schimbării și modernizării politice</i>	134

Compartimentul RELAȚII INTERNAȚIONALE		154
<i>Ejova C., Celan A.</i>	<i>Migration in European Union as a security challenge issue to EU states</i>	154
<i>Richicinschi Iu.</i>	<i>Aspecte privind multidimensionalitatea conceptului de securitate</i>	163
<i>Solomon C., Gorbatiuc M.</i>	<i>Cooperarea Republicii Moldova cu Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa</i>	170
<i>Tchaci A., Cebotari S.</i>	<i>German migration policy as a factor in the EU's security threats</i>	182
Compartimentul BIBLIOGLOBUS & INFO		196
	<i>Информационное письмо о проведении международной научно-практической конференции «Политика и практика регулирования миграции в условиях современных вызовов»</i>	196

SUMMARY

CHAPTER: HISTORY, THEORY AND METHODOLOGY OF POLITICAL SCIENCE		7
<i>Gutorov V.</i>	<i>Theories of modernization in the globalized dimension: some results of discussion.</i>	7
<i>Varzari P.</i>	<i>The relationship between the government and the governed in the N.Machiavelli's approach</i>	30
<i>Zmeev V.</i>	<i>Activity of branches of the Moscow University in the capitals of the Commonwealth of Independent States</i>	43
CHAPTER: POLITICAL GOVERNING AND PUBLIC ADMINISTRATION		62
<i>Munteanu P., Malcoci L.</i>	<i>Policies of social inclusion of persons with disabilities in Moldova</i>	62
<i>Tincu V.</i>	<i>Evolution of the role of supplier of the public administration in public services frame</i>	78
CHAPTER: POLITICAL SOCIOLOGY		85
<i>Andriesh V.</i>	<i>Peculiarities of the relationship between power and opposition in the Republic of Moldova at the beginning of the XXI century</i>	85
<i>Isac O.</i>	<i>The suicidal behavior in people of the third age: the specifics of the occurrence under anomic society</i>	95
<i>Moraru V.</i>	<i>European values valences</i>	111
<i>Moraru V., Rusu L.</i>	<i>Presidential political communication coordinates</i>	121
<i>Saca V.</i>	<i>Republic of Moldova among dimensions of change and political modernization</i>	134

CHAPTER: INTERNATIONAL RELATIONS		154
<i>Ejova C., Celan A.</i>	<i>Migration in European Union as a security challenge issue to EU states</i>	154
<i>Richicinschi Iu.</i>	<i>Issues on multidimensionality of the concept of security</i>	163
<i>Solomon C., Gorbatiuc M.</i>	<i>Moldova's cooperation with the Organization for Security and Co-operation in Europe</i>	170
<i>Tchaci A., Cebotari S.</i>	<i>German migration policy as a factor in the EU's security threats</i>	182
CHAPTER: BIBLIOGLOBUS & INFO		196
	<i>Call for Papers for international scientific and practical conference "The policy and practice of migration management in the context of contemporary challenges"</i>	196

COMPARTIMENTUL
ISTORIA, TEORIA SI METODOLOGIA STIINTEI

**ТЕОРИИ МОДЕРНИЗАЦИИ В ГЛОБАЛИЗАЦИОННОМ
ИЗМЕРЕНИИ: НЕКОТОРЫЕ ИТОГИ ДИСКУССИИ.**

Владимир А. ГУТОРОВ

Россия, Санкт-Петербург, Санкт-Петербургский государственный университет, факультет политологии, кафедра теории и философии политики

Доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой

E-mail: gut-50@mail.ru

The purpose of this article is to summarize the diverse aspects of scientific discussion revolving around the notion itself and complicated questions of the modern theory of modernization. One of the main point of discussion is the new relationship between once so dissimilar conceptions like modernization, democratization and globalization. These conceptions have been brought together in the end of the XXth century and since that time usually discussed interconnected, often maintaining a heterogeneous sense. The terms "modernization" and "globalization" have come to be emotionally charged in public discourse. For some, they imply the promise of an international civil society, conducive to a new era of peace and democratization. For others, they imply the threat of an American economic and political hegemony, with its cultural consequence being a homogenized world. Nevertheless, some distinct characteristics defining the general tendencies of the modernization process really exist. The main tendency is the changing meaning of modernity, or the emergence of "alternative modernities". There is also the increasingly significant phenomenon of alternative globalizations that is, cultural movements with a global outreach originating outside the Western world and indeed impacting on the latter. The second trend is related to a crisis in the legitimacy of the nation-state tradition forcing to review the problem of the role of democracy in the modern world. S.M.Lipset's observation that democracy is related to economic development, first advanced in 1959, has generated the largest body of research on any topic in political science. Yet there are two distinct reasons this relation may hold: either democracies may be more likely to emerge as countries develop economically (S.P.Huntington, R.Inglehart), or they may be established independently of economic development but may be more likely to survive in developed countries. The basic assumption of the theory of modernization, in any of its versions, is that there is one general process of which democratization is but the final stage. Modernization consists of a gradual differentiation and specialization of social structures

that culminates in a separation of political structures from other structures and makes democracy possible. But now a prevailing view, according to which the emergence of democracy is not a by-product of economic development (G.O'Donnell). The protagonists of this approach do not believe that the fate of democratic rule would be determined exclusively by current levels of economic development. They maintained that, albeit within constraints, democratization was an outcome of actions, not just of economic conditions as like as historical past (A.Giddens, R.M.Unger).

Key words: modernization, development, state, economic growth, democracy, political processes, globalization, political theory, public discourse.

В общенаучном смысле теория модернизации описывает и объясняет на междисциплинарном уровне процессы трансформации, развивающиеся в направлении от традиционных и недоразвитых обществ к обществам современным. В 1950-х гг. она становится наиболее перспективной в том направлении западной социологической науки, которое получило название «социологии национального развития». Наибольшее внимание теоретики модернизации уделяли «предсовременным» обществам (premodern societies), которые становятся современными («вестернизированными») посредством процессов экономического роста и изменения в социальных, политических и культурных структурах. Один из основоположников этой теории Ш.Эйзенштадт в 1966 г. следующим образом определял ее сущность: «Исторически модернизация – это процесс изменения в направлении от тех типов социальной, экономической и политической систем, которые развивались в Западной Европе и Северной Америке с XVII по XIX столетия и затем распространились на другие европейские страны, а в XIX и XX вв. - на южноамериканский, африканский и азиатский континенты» [1, p.1]. Ученые изучали социальные, политические и культурные последствия экономического роста и условия, которые являются важными для индустриализации отсталых стран и регионов.

В современных общественных науках концепция модернизации до сих пор нередко рассматривается как один из важных парадигмальных подходов, раскрывающих особенности современного мирового развития, неизбежно порождающего зависимость одних стран и регионов от других. Страны «третьего мира», «Юга», «развивающиеся народы» находятся в неравноправном положении и значительно уступают в плане жизненных шансов странам «первого мира», «Севера», или развитым странам. Термин «третий мир» был введен в научный оборот в 1952 г. французским экономистом Альфредом Сиви для того, чтобы отличать страны, находящиеся на низкой ступени экономического развития от развитых капиталистических стран и стран «второго мира», входивших в мировую социалистиче-

скую систему. В целом понятие «третий мир» указывает на общества, для которых характерны унаследованные от колониального периода аграрная экономика, прогрессирующая бедность, слабое развитие систем здравоохранения и образования, неконтролируемый уровень рождаемости, низкие темпы урбанизации и жилищного строительства, постоянная долговая кабала, крайне слабые ростки демократии и преобладание военных способов решения политических конфликтов.

Теорию модернизации (вернее, ее различные толкования) вовсе не обязательно следует рассматривать в категориях зависимости от философских дискуссий о природе «модерна» и «постмодерна». Понятие «модерн» в философском и эпистемологическом смысле ориентировалось на представление о существовании одной «истинной» объяснительной модели, в которой отражается современный мир. Сторонники концепции «постмодерна», напротив, отрицали существование единственной концепции мира, полагая, что знание, идеология и наука сами по себе основаны на субъективном понимании относительности природы мира и социальных отношений.

Тем не менее, теория модернизации, отражая характерное для классиков социологии и политической науки (К.Маркса, М.Вебера Э.Дюркгейма, Т.Парсонса и многих др.) внимание к процессу движения различных обществ от традиционных к современным социальным порядкам, уделяла большое внимание ценностям, верованиям и нормам, которые рассматривались как важные аспекты прогрессивного социального изменения. Соответственно Запад определялся одновременно как исходный пункт и цель глобального развития: в современных обществах традиционные формы жизни должны заменяться инновационными структурами, практиками и способами мышления. Важную роль в данном процессе будут играть рост урбанизации, развитие нуклеарной семьи, образования, средств массовой информации и систем рационального права.

Еще в начале 1960-х гг. американский экономист и социолог У.Ростоу в своей работе «Стадии экономического роста» (1960) выделил пять стадий экономического развития: традиционное общество, предпосылки для подъема (take off), подъем, продвижение к зрелости и эра высокого массового потребления. В отличие от сторонников концепции спонтанного развития, Ростоу подчеркивал важность политической воли для формирования «элитарного социального капитала» (social over head capital), например, сферы образования, способствующего развитию и укреплению социальных связей [2]. Книга Ростоу не случайно имела подзаголовок «Некоммунистический манифест», поскольку ее автор стремился с либеральных позиций осмыслить следующий принципиально важный тезис Маркса, по существу, предвосхищавший теорию модернизации: «Страна промышлен-

но более развитая показывает менее развитой стране лишь картину ее собственного будущего» [3, с.9].

В 1959 г. американский политолог Сеймур Мартин Липсет, развивая казавшуюся тогда убедительной гипотезу, согласно которой развитие является причиной и порождает демократию, сформулировал принцип корреляции между уровнем социально-экономического развития и способностью общества к демократии. «Чем более богата нация, - отмечал он в своей, ставшей классической, работе “Политический человек”, - тем больше у нее шансов поддерживать демократию. От Аристотеля и до наших дней люди считали, что только в процветающем обществе, в котором относительно немного граждан живут за чертой бедности, возможна ситуация, при которой массы населения разумно участвуют в политике и развивают ту степень самоограничения, которая необходима для того, чтобы не поддаваться лозунгам безответственных демагогов» [4, р.31]. Таким образом, важнейшее условие успеха демократизации заключается, прежде всего, в преодолении бедности. Развитие представлялось линейным процессом, в рамках которого отдельные страны и народы преодолевают внутренние преграды на пути к модернизации и демократизации.

На протяжении более трех десятилетий установленная Липсетом корреляция неоднократно перепроверялась специалистами (путем выделения агрегированных индикаторов ВВП на душу населения и числа стран, определяемых по принципу «минимальных демократий») и оказалась крайне стабильной. Как отмечалось в одной из современных работ, «вследствие таких впечатляющих статистических подтверждений, прочную связь экономического развития и способности общества к демократии больше нельзя игнорировать. Многочисленные исследования ясно показывают, что уровень экономического развития (измеренный по ВВП на душу населения) должен рассматриваться как важнейшая переменная для объяснения степени демократизации определенной страны или различий между демократией и диктатурой на глобальном уровне» [5, с.59].

Позднее с привлечением нового исторического материала некоторые весомые аргументы в пользу взаимосвязи экономической модернизации и демократизации были выдвинуты С.Хантингтоном. Он доказывал, что экономический рост всегда способствует легитимации демократий, поскольку модернизация способствует росту образованного среднего класса, смягчающего классовые противоречия и заинтересованного в стабильности и упорядоченном способе политического участия и принятия решений [6].

Тем не менее, такого рода представления уже в 1960-е гг. стали подвергаться существенной коррекции, нередко сопровождаемой острой критикой. В результате влияние теории модернизации значительно уменьшилось. Главный контраргумент заключался в том, что сама схема, основан-

ная на дихотомии «традиция-современность» и на ложной идее превосходства небольшой группы западных народов над всеми остальными, является слишком элементарной, чтобы отражать надлежащим образом все многообразие мирового социального опыта.

Другой важный аргумент акцентировал внимание на том, что модернизация вовсе не может означать упадок традиционных верований и практик, особенно в тех случаях, когда они могут оказаться в высшей степени функциональными в процессе изменения социальных порядков. Сторонники марксистского подхода убедительно доказывали, что теория модернизации игнорировала воздействие западного империализма и колониализма на формирующиеся в странах «третьего мира» порядки и является, поэтому, глубоко неисторичной.

Наиболее последовательная критика модернизации была выдвинута представителями латиноамериканской «школы зависимости», а также исследователями политики неоколониализма в странах, некогда входивших в западноевропейские колониальные империи. Историки Андре Гундер Франк и Уолтер Родни доказывали, что западноевропейские государства сделали недоразвитыми те, ставшие независимыми, страны, которыми они когда-то управляли. Именно Западная Европа и США способствовали недоразвитости и латиноамериканских стран, систематически делая их еще беднее по сравнению с эпохой имперского господства. Историк и социолог Иммануил Валлерстайн, начавший свою научную карьеру исследованиями проблем Африки, систематизировал в дальнейшем «теорию зависимости» в многотомном труде «Мир-система Модерна», в котором он поставил под сомнение излишнее акцентирование теоретиков модернизации на проблемах национального развития и доказывал, что с того момента, как мир начиная уже с XVI века становится единой мировой экономикой, стала необходимой и разработка на новом уровне принципов анализа экономического и политического развития. Сильные государства, составляющие «сердцевину» новой мир-системы (corestates), эксплуатируют политически слабые периферийные общества как в форме прямого колониального господства, так и в форме косвенной, неформальной зависимости [7, 1 с.3-37; 8, с.1-13].

На основе аргументации Валлерстайна сторонники мир-системного анализа доказывают, что такие «полу-периферийные» государства, создавая впечатление о возможности конвергенции для всех, на самом деле обеспечивают новые возможности для инвестиционной политики доминирующих государств. Конвергенция отсталых и передовых стран является в принципе недостижимой.

Политолог Гильермо О'Доннелл критиковал аргументы о близости, если не тождестве модернизации и демократизации. В частности, он отме-

чал, что даже в богатейших странах Южной Америки в 1960-1970-х гг. были установлены военные диктатуры и предполагал, что особая фаза индустриализации, через которую они проходили, была обусловлена потребностью привлечения иностранного капитала и технологий. Он разделял позицию сторонников теории зависимости, согласно которой временные рамки являются критерием экономического развития, определяя характер и последствия модернизации: страны, позднее вступившие на этот путь, более нуждаются в сильном государстве как двигателе экономического развития и в меньшей степени должны зависеть от такого фактора как активность и самодеятельность граждан [9, р.49-71].

Постмодернистски настроенные ученые вместе со сторонниками теории зависимости критиковали теоретиков модернизации за излишний этноцентризм. Предполагая, что развитие заключается в движении от традиции к современности, и, отождествляя модернизацию с индустриальным Западом, они утверждали, что теоретики модернизации совершают двойную ошибку: во-первых, они исходят из того, что Запад чем-то лучше по сравнению с другими цивилизациями; во-вторых, они утверждают, что все «несовременные» общества одновременно являются «традиционными». Тем самым они не в состоянии выявлять различия между обществами, поскольку многие из них отличаются друг от друга в гораздо большей степени, чем от Запада. Равным образом они не осознают масштабы стресса от попыток народов приспособиться к западным конструктам, которые сами являются продуктами теории модернизации и разрушают жизненно важные основы и культуру тех стран, которые модернизацию никогда не выбрали.

Следует отметить, что противники классической теории модернизации нередко сами увлекались и оставляли в стороне обсуждение принципиально важных проблем трансформации демократических институтов в современном мире, требовавшей новых интерпретаций теории демократии, включая анализ самого понятия «современная демократия».

Термин «демократия» в современном смысле стал распространяться в XIX в. для описания системы представительного правления, в рамках которой представители выбираются в различные органы власти на свободных конкурентных выборах и большая часть граждан мужского пола обладает правом голосовать. В США такое положение дел было достигнуто в 1820-1830-е гг. по мере распространения избирательного права в различных штатах. В 1848 г. во Франции произошел внезапный скачок в предоставлении права голоса взрослым мужчинам, но принцип парламентского правления был гарантированно установлен только к 1871 г. В Британии парламентское правление было введено, начиная с 1688 г., но большинство мужчин получило право голоса только к 1867 г. Следовательно, если не

считать нескольких столетий развития демократии в древнегреческих полисах, в мировой истории демократия является сравнительно новым феноменом, который имеет тенденцию к быстрому распространению. За последние несколько десятилетий демократические институты и практики твердо установлены примерно в 30 из 192 ныне существующих государств. В дополнение к ним существуют более молодые, но очевидно стабильные демократические режимы в Испании, Португалии и Южной Африке, неопределенное количество режимов, которые лучше всего могут быть описаны как частично демократические, такие как Кипр, Мексика и Малайзия. Большое число режимов (преимущественно в Восточной Европе и Латинской Америке) с 1990-х гг. получили право именоваться демократическими.

Одним из источников смутности и неопределенности в трактовке современного содержания понятия «демократия» заключается в том, что он используется для описания не только формы правления, но и системы общественных отношений. Так, американцы говорят, что их страна обладает не только демократической структурой политических институтов, но и *является демократическим обществом*. В начале XX века некоторые британские социалисты (например, Сидней и Беатрис Уэббы) пропагандировали идею «промышленной демократии» как эффективного средства установления рабочего контроля над промышленными предприятиями. В послевоенный период в странах Центральной и Восточной Европы форма правления и характер общественной жизни определялись правящими коммунистическими партиями как «народная демократия». Однако такого рода неопределенность не может создавать особо сложных теоретических проблем при условии, если термин «демократический» используется в соответствии с заложенным в нем семантическим смыслом. Тогда демократическое общество в американском смысле может восприниматься как общество без наследственных классовых различий, в котором существует тенденция к обеспечению равенства возможностей для всех граждан. Именно так характеризовал общество и стиль жизни в США Алексис де Токвиль, используя термин «равенство возможностей» для обозначения не столько формы правления, сколько достигнутого американцами уровня социального равенства. Точно также мало кто как за пределами, так и внутри стран «народной демократии» мог обманываться относительно формы правления и образа жизни населения жестко контролируемого СССР региона.

Драматическое развитие в 1990-е гг. демократических практик по всему миру породило (преимущественно у американских теоретиков и их адептов в посткоммунистических странах) иллюзию о существовании жесткой взаимосвязи между ростом свободного предпринимательства, с одной стороны, и демократических институтов, - с другой. В работах наибо-

лее амбициозных из них отражалась давняя утопическая вера в судьбоносное призвание США обеспечить конвергенцию всех обществ на основе «американского образа жизни». Такого рода теории были наглядным свидетельством крайне упрощенной универсалистской трактовки модернизации как синонима демократизации. Когда Германия в период между 1871 и 1914 гг. и Россия на рубеже XIX-XX вв. стали следовать примеру Великобритании и США, стремительно проводя индустриализацию своих экономик, они делали это в рамках авторитарной системы власти. Несмотря на стремительный рост образованного класса и развития культуры (достаточно вспомнить культуру русского «серебряного века» и уровень, достигнутый немецкими университетами в этот период), который, по мысли некоторых теоретиков, является главным фактором, устанавливающим связь экономического прогресса с демократией, Германия не стала демократической (если, конечно, не считать короткого и отягощенного послевоенной разрухой и мировым экономическим кризисом периода Веймарской республики) до тех пор, пока американские, британские и французские оккупационные силы не «продвинули» ее в этом направлении. Переход России к «диктатуре пролетариата» и «социалистической демократии» (заставивший многих россиян, как ставших эмигрантами, так и переживших ГУЛАГ, вспоминать о Российской империи как об ушедшем в безвозвратное прошлое «золотом веке») не приостановил процесс экономической модернизации страны, но до начала 1990-х гг. ни на йоту не продвинул ее в сторону западной модели демократического общества. Точно также индустриализация и экономический прогресс Японии вплоть до военной катастрофы 1945 г. никак не совпадали с западным демократическим пунктиром до тех пор, пока генерал Макартур и его советники резко не перевели эту страну на рельсы парламентской демократии.

Таким образом, хотя представление о том, что адекватной формой политической организации, соответствующей цивилизованным отношениям, является либерально-демократическое государство, выглядит идеологически и ценностно-ориентированным, в историческом плане оно отражало широкое распространение либеральных идей и институтов в XIX - нач. XX вв., затронувших все без исключения европейские страны, включая традиционные монархии. С кризиса этих институтов после первой мировой войны начался процесс развития в тоталитарном направлении в России, Италии и Германии. В тех европейских странах, где было достигнуто наибольшее равновесие между организацией производства и политической системой, коммунизма и фашизма удалось избежать. Однако исторический опыт показывает, что более глубокой причиной подобных резких изменений и переворотов является стремление к модернизации стран, отстающих в развитии, как ответ на вызов, брошенный техническим процес-

сом. В длинном ряду современных военных диктатур и авторитарных режимов тоталитарные государства могут рассматриваться как своеобразная аномалия. Тем не менее, при всем различии тоталитарных и авторитарных режимов, возможно их сопоставление как *современных государств*, идущих по пути модернизации. «... Коммунистические режимы - отмечает, например, - Т.Мак Даниэл, - в целом могут быть сгруппированы с некоторыми некомунистическими государствами, такими как Турция Ататюрка, в качестве осуществляющих модернизацию однопартийных диктатур. Хотя вполне подходит называть таких правителей, как Сталин и Ататюрк, автократами, такая автократия имеет отличие: не стремясь к личному правлению, основанному на традиционной легитимности, эти правители рвут с прошлым, пропагандируя идеологии обновления и обеспечивая массовое участие посредством развития массовых политических организаций... Такие автократические системы мобилизации ясно доказали способность создать основы современного индустриального общества. В определенном, самом крайнем случае, продемонстрированном сталинской системой, они действовали, фактически уничтожая отдельное существование гражданского общества - факт, указывающий на ту огромную цену, которую эти режимы были готовы платить за свою версию прогресса» [10, p.10; 11, с.191, 193, 206, 255].

Будучи антиподом цивилизации с ее неотъемлемым атрибутом - свободой, коммунистические режимы, уже для того, чтобы быть в состоянии бросить вызов, должны были пройти период модернизации с целью создания соответствующего технического потенциала. Этот период составил целую эпоху, в рамках которой возникла сложнейшая система международных связей, взаимоотношений и взаимоотталкиваний. Вне ее невозможно понять ни причин возникновения фашистских режимов, ни объяснить - почему коммунистический режим возник в Китае, а не в Индии, находившейся примерно на той же стадии развития; или почему прокоммунистические революции произошли на Кубе и в Никарагуа, тогда как в других латиноамериканских странах развитие продолжалось в традиционном направлении медленного формирования системы, близкой к западной, через военные диктатуры и авторитарные режимы.

Сравнительно недавние примеры индустриализации восточной Азии во главе с Сингапуром, Южной Кореей и Тайванем демонстрируют возможность чрезвычайно быстрого экономического роста в рамках политических систем, которые далеко не во всем можно считать вполне демократическими. Напротив, азиатские страны с давними демократическими традициями, например, Индия и Шри Ланка долгое время оставались экономически отсталыми.

История свидетельствует о том, что гораздо легче декретировать демократические институты, чем развить политические условия и практику необходимые для создания стабильной системы демократического правления. Для этого необходима не только система свободных выборов, но и свобода СМИ, политических партий, беспристрастное судопроизводство, готовность избирателей и политических элит принять результаты поражения на выборах и передать власть своим политическим соперникам, готовность военных и корпоративных экономических групп воздерживаться от соблазна использования своих возможностей для вмешательства в демократический процесс. В противном случае демократия неизбежно вырождается в ту или иную разновидность авторитарного режима. Наглядным примером подобного вырождения являются девять государств восточной и юго-восточной Европы, в которых после окончания первой мировой войны были установлены демократические институты. Из них только Чехословакия оставалась демократической до 1939 г. В других восьми странах авторитарные режимы того или иного рода были установлены в следующей последовательности: Болгария – июнь 1923 г., Польша – май 1926 г., Литва – декабрь 1926 г., Югославия – январь 1929 г., Австрия – март 1933 г., Эстония – март 1934 г., Латвия – май 1934 г., Румыния – февраль 1938 г. Ни один из этих поворотов в сторону авторитаризма не был вызван этническими расколами в обществе, экономическим коллапсом, революцией или гражданской войной, но либо нежеланием военных воздерживаться от участия в политике, либо маневрами правящих элит, стремящихся удержать власть в своих руках и не дать вытеснить из нее своих «друзей».

Не менее обескураживающими были и результаты попыток ввести демократическое правление в странах Африки после завершения процесса деколонизации в 1945-1965 гг. В бывшем бельгийском Конго и португальской восточной Африке (Ангола и Мозамбик) с начала 1950-х гг. не прекращались беспорядки, этнические чистки, диктатуры и гражданская война. Аналогичные явления, отягощенные масштабной коррупцией и разворыванием иностранных помощи и кредитов, наблюдались и в бывшей британской Африке. Вершиной этого процесса можно считать гражданскую войну в Нигерии, унесшую около миллиона жизней. Наиболее стабильные системы сложились в странах бывшей французской Африки, главным образом благодаря тому, что французская колониальная администрация изымала власть из рук племенных вождей и усиленно формировала слой франкоговорящей образованной элиты, которой впоследствии передавались бразды правления. В результате эти страны долгое время переживали период однопартийного правления и их шансы на превращение в подлинно демократические остаются под вопросом.

В странах Латинской Америки демократические институты и практики оказались более укорененными, в том числе и вследствие притягательности примера стабильного президентского правления в США. Тем не менее демократические режимы были свергнуты в Бразилии в 1964 г., в Уругвае в 1973 г. и в Аргентине в 1976 г.

С 2003 г. новый фокус интереса к процессам модернизации и демократизации переместился на Средний Восток не без влияния неоднократно повторявшихся заявлений Дж.Буша-мл. о том, что он намерен продвигать демократию в этом регионе и не видит никаких оснований не верить, что мусульманские общества будут поддерживать демократические системы. Такого рода заявления тогдашнего политического лидера американских консерваторов шли вразрез, например, с концепцией С.Хантингтона, согласно которой исламская культура (как и конфуцианская) несовместимы с демократией и в этом смысле составляют противоположность западной культуре (либерализм, протестантизм), Латинской Америке, православной и даже индуистской и африканской культурам, которые в той или иной степени способны к восприятию и применения на практике демократических идей и принципов [12, с.33-48]. Современные реалии свидетельствуют о том, что в заочном споре между маститым ученым и американским президентом победа пока остается за первым. Имеются многие соображения относительно того, чтобы сомневаться в самой возможности быстрого внедрения и развития демократических институтов в мусульманском мире.

Один из доводов, обычно называемый специалистами теологическим, выводится из следующего базового учения исламской религии: все законы, в которых нуждается человечество, могут быть найдены в Коране, а также в самом раннем своде судебных уложений, развивающих установленные им юридические и моральные принципы. Демократическое представление о том, что парламент является суверенным законодательным органом, естественно, вступает в конфликт с приведенным выше фундаментальным исламским верованием. С ним соотносится, например, политическая практика в современном Иране, где совет невыборных религиозных лидеров («стражей») обладает правом отменять законы, принятые парламентом исламской республики, если они вступают в противоречие с Кораном [13].

Разумеется, демократизация исламской страны является сложной, но не невозможной, о чем свидетельствует пример современной Турции, где с 1928 г. был введен в действие светский режим власти, на основе которого постепенно сформировалась парламентская система. В этом плане Турция может сравниться с Индией, где приверженность правящей элиты демократическим принципам помогала преодолеть многие сложные проб-

лемы, с которыми страна сталкивалась со времени обретения независимости в 1947 г. [14, p.128-132].

В целом общая тенденция может внушать аналитикам определенный оптимизм: со времени окончания Второй мировой войны почти все европейские страны, включая посткоммунистические, обладают более или менее стабильными, ориентированными на демократию политическими системами, в то время как в мире развивающихся стран влияние демократических идей и институтов также продолжает расширяться. Именно эта тенденция постоянно придает дополнительный импульс представлению о том, что и в будущем векторы модернизации и демократизации могут совпадать. В этом плане, общие принципы, сформулированные еще в 1960-е гг. в рамках классической концепции соотношения модернизации и демократизации также вряд ли могут быть до конца поставлены под сомнение. «Недавние исследования, - отмечает Б.Джеддис – автор главы “Что является причиной демократизации?”, написанной для “Оксфордского справочника по сравнительной политике”, - подтвердили то, что мы думали, что мы [уже] знали несколько десятилетий назад: более богатые страны, вероятно, являются и более демократичными. Дискуссия продолжается относительно того – увеличивает ли демократическое развитие вероятность перехода к демократии? Пшеворский и его соавторы настойчиво доказывали, что развитие не является причиной демократизации; скорее, развитие снижает вероятность поломки демократического механизма, тем самым увеличивая число богатых демократических стран, даже если это не связано с причинным воздействием на переход к демократии. Тем не менее, другие образцы тщательного анализа смены режима продолжают обнаруживать взаимосвязь между развитием и переходом к демократии. Некоторые другие регулярные наблюдения эмпирического характера добились статуса стилизованных фактов, хотя и им всем был брошен вызов. Опора на нефть и, возможно, другие виды минерального экспортного сырья уменьшает вероятность демократии. Страны с большим мусульманским населением, вероятно, являются еще менее демократичными... Эксперты по Ближнему Востоку объясняют связь между нефтяным богатством и диктатурой следствием функционирования государства-рантье, которое может использовать свою ренту от продажи природных ресурсов для распределения субсидий среди обширных частей населения и тем самым поддерживать уступчивость народа по отношению к режиму. В качестве параллельного аргумента Даннинг доказывает, что нефтяная рента при определенных обстоятельствах может быть использована для поддержки демократии» [15, p.317-318].

Конечно, и сегодня влияние постмодернистских идей порождает гораздо больший разброс мнений относительно того - какие страны и в ка-

ком смысле можно называть демократическими. К примеру, современный анализ итогов «бархатных революций» и перспектив демократизации политических систем в странах Центральной и Восточной Европы, а затем в посткоммунистической России и странах, некогда входивших в состав СССР, нередко сопровождается стремлением усилить аргументацию противников теории модернизации. В частности, эта тенденция проявляется и в упрощенном подходе к проблеме соотношения уровня экономического развития и стабильности демократических институтов и традиций. Сторонники такого подхода стремятся, как правило, «вынести за скобки» проблему взаимосвязи современной модели политической демократии с уровнем экономического прогресса, а заодно и с концепцией социального государства и социальных прав, ссылаясь на то, что на Западе данная модель представляет собой лишь «идеальный тип», а на деле она отнюдь не безупречна и к тому же в последние десятилетия именно в этом регионе самой идее социальных прав был нанесен значительный ущерб [16, p.2-4; 17, с.14-15].

Естественно, после того как проблема уровня доходов, формирования стабильного среднего класса и социальных гарантий оказывается теоретически «снятой», в распоряжении ученых остаются исключительно «политические» критерии, значение которых можно толковать как угодно. Например, можно объединить Молдову – одну из беднейших стран в Европе в одну «демократическую группу» с Болгарией и Румынией, противопоставив их автократиям в России и Республике Беларусь [18, p.108]. Или же напротив, считать, что в современной России демократия, пришедшая на смену тоталитаризму, вполне сопоставима с демократией западной, одновременно не отрицая при этом и того факта, что в современном мире «глобальная зона нищеты значительно расширилась за счет большинства постсоветских республик, включая, с некоторыми оговорками, Российскую Федерацию» [19, с.76, 80].

Такого рода концептуальные заключения не имеют большого распространения в современной политической теории. Преобладающей выглядит тенденция к появлению компромиссных версий теории модернизации на основе новых аргументов в пользу демократизации. В одной из них, разработанной Р.Инглхартом и его сотрудниками, явно просматривается попытка примирить многообразные противоборствующие точки зрения. Отмечая решающую роль экономических и технологических изменений, Инглхарт утверждает, что изменения культурных ценностей и уровней политического участия следуют за экономическим развитием. Экономическое развитие способствует появлению предсказуемых изменений в ценностях и дальнейшей перспективе демократизации. Что касается так называемых традиционных обществ, то они могут сохранять свои характерные атрибу-

ты культурной жизни в процессе конвергенции с западной моделью общества и культуры. Более того, культурные различия продолжают определять характер ответа различных обществ на вызовы экономической модернизации. Изменения в материальных условиях могут служить причиной изменения позиций в отношении к власти, гендерным ролям, сексуальным практикам и политическому участию, но они возникают в контексте существовавших прежде культур. Экономические изменения будут трансформировать ценности западного иудео-христианского, конфуцианского и исламского обществ, но их результатом не станет единая мировая культура.

Инглхарт выделяет три измерения экономического развития, стимулирующего культурные и политические изменения: 1. Рост экономической продуктивности и стремление государств «всеобщего благосостояния» увеличивать размеры потребления и снижать масштабы бедности будут способствовать возникновению такого уровня материальной безопасности, который позволят индивидам отдавать большее предпочтение ценностям, не имеющим отношения к элементарной заботе о деньгах на пищу и кров; 2. Рост образовательного уровня, распространение средств массовой информации и работа в отраслях промышленности, основанных на знании, дают индивидам большую независимость и стремление к автономии; 3. Увеличение социальной сложности является причиной большей социальной независимости индивидов. Инглхарт стремится доказать, что эти процессы имеют различные степени воздействия на то, что он называет индустриальными и постиндустриальными фазами экономического развития. В условиях индустриализации эти силы подрывают власть религии, но они часто заменяют религиозный авторитет авторитетом государства и индустрии. На постиндустриальной стадии доминирование светских властей подвергается эрозии в результате стремления к индивидуальной автономии во всех сферах жизни [20, p.48 sq., 97 sq.].

Постепенно теория модернизации стала испытывать все большее влияния многообразных версий концепции глобализации, нередко с ними сливаясь. Как отмечают американские политологи Ч.Эль-Оджейли и П.Хэйден, сегодня «...оба подхода – модернизация и зависимость – продолжают функционировать в рамках обширного дискурса глобализации» [21, p.40].

Концепция глобализации является сравнительно новой в современном политическом дискурсе и общественных науках. Первая социологическая статья, в которой появляется данное понятие, была опубликована в 1985 г. К февралю 1994 г. каталог библиотеки конгресса США включал только 34 названия работ, в которых упоминались либо само понятие, либо производные от него термины, причем все они не публиковались раньше 1987 г. К концу 1990-х гг. термин «глобализация» становится заметным и только

на рубеже тысячелетий количество книг и статей, где он постоянно встречается, стало исчисляться сотнями [14, p.43].

Исследовать оттенки категориальных значений данного понятия не имеет смысла, поскольку оно не содержит в себе сколько-нибудь бросающихся в глаза противоречий. По справедливому замечанию А.Бэча, это «просто всеобщий термин, используемый свободно в качестве стенографического ярлыка для обозначения чего-либо или всего, или же, в наиболее общепринятом смысле, некоей комбинации пяти, скорее, различных тенденций в мировых делах, которые легко могут быть перечислены» [14, p.43]. В перечислении А.Бэча, в эту комбинацию входят: 1. Возрастающая обеспокоенность и международные действия в сфере проблем окружающей среды, имеющих глобальное значение; 2. Рост мирового рынка как следствие снижения транспортных расходов, всеобщего сокращения таможенных платежей в соединении с созданием Всемирной торговой организации (ВТО) с целью защиты торговых соглашений и снятия барьеров, препятствующих торговому обмену; 3. Учреждение международных судов для защиты прав человека или в особых регионах, или в более широком масштабе; 4. Новый взгляд, согласно которому либеральные правительства или их коалиции должны обладать правом (а возможно, его следует трактовать и как долг) вмешиваться во внутренние дела других государств, если последние являются виновными в грубых нарушениях прав человека на своих территориях; 5. Чрезвычайно стремительное развитие на мировом уровне средств коммуникации, открывающее возможность глобализации культуры [14, p.43].

В данном ракурсе понятие «глобализации» терминологически выглядит даже более осмысленным по сравнению с понятием «модернизация», обладающим практически бесконечным количеством оттенков и применяемым для характеристики чрезвычайно многообразных процессов и действий самого различного уровня и направленности – от модернизации станков, стрелкового оружия, отраслевых министерств, школьного и университетского образования до модернизации экономик и политических систем стран и регионов.

На понятийном уровне модернизацию с глобализацией объединяет и еще одно примечательное свойство, а именно – способность встраиваться в любую политическую конъюнктуру. Например, английский политолог Р.Саква вполне сочувственно и без всякого оттенка критической иронии следующим образом комментирует действия Сергея Иванова, осуществлявшего на посту министра обороны обширный план перевооружения российской армии: «Представляя свой план Думе 7 февраля 2007 г., Иванов настаивал на том, что вопрос стоит о “модернизации, а не реформе ар-

мии”, поскольку слово реформа, заявлял он, “вызывает у нас аллергическую реакцию”» [22, р.408].

Хотя в современных дискуссиях о перспективах развития России речь, как правило, идет об ее модернизации в одном, самом широком смысле, Н.А.Симония совсем недавно отмечал в статье, посвященной реализации комплекса идей по ускорению и развитию регионов Восточной Сибири и Дальнего Востока: «К сожалению, развитие и практическая реализация этих идей началась в период, когда Путин был премьером и существовал “тандем”... Несомненно, *негативную тормозящую роль сыграли открывшиеся противоречия между двумя администрациями – президентской и правительственной*. Это обстоятельство еще более усугубило негативное действие механизма *межминистерского согласования* – одного из главнейших тормозов социально-экономического развития России, загубившего *десятки проектов модернизации*(курсив мой – В.Г.)» [23, с.68].

Современные трактовки глобализации, первоначально тесно связанные с идеями постмодерна, обычно акцентируют внимание на общей тенденции к усилению интернационализации экономики, коренящейся в транснациональном характере капитала, к массовому производству и формированию мощных коммуникационных сетей и технологий, неотделимых от глобальной структуры массового потребления. В идейно-психологическом плане, - отмечает П.Л.Бергер, - «термин “глобализация” становится эмоционально нагруженным в общественном дискурсе. Для некоторых он представляет обещание международного гражданского общества, ведущего к новой эре мира и демократизации. Для других он предполагает угрозу американской экономической и политической гегемонии с ее такими культурными последствиями как гомогенизированный мир, напоминающий разновидность метастазного Диснейленда (которую один французский чиновник мило называл “культурным Чернобылем”» [24, р.2].

Данный подход разделяет и О.Хёффе. Термин «глобализация», - утверждает он, - «нагружен противоречивыми эмоциями – отчасти надеждой, отчасти страхом – и используется настолько инфляционно и неточно, что его лучше избегать. И все же, когда он обретает более очерченный профиль, он имеет существенную диагностическую ценность для наших времен, поскольку он верно определяет вызов, не подталкивая к предубежденному ответу. Первое приближение к нему является непротиворечивым, но недостаточно четким: глобализация как возрастание и интенсификация социальных отношений в мировом масштабе. Только посредством четырех квалификаций этот феномен обретает более различимый профиль... Будь это внутренняя и внешняя безопасность, забота о благосостоянии, экономическое процветание или защита окружающей среды, все эти наибольшие виды ответственности, требующие человеческой самоорганиза-

ции, которая базируется на государственности и господстве права, теперь выходят за государственные рамки. И что более важно, дополнительные акторы приобретают постоянно увеличивающуюся власть и влияние на мировой арене: многонациональные корпорации, международные или транснациональные институты и неправительственные организации. Пока эти новые сущности еще не вытесняют существующие политические концепты, такие как либеральная демократия и ее социальные и экологические виды ответственности. Но они уже приобретают новое измерение, которое значительно трансформирует политику и теорию, лежащую в ее основании» [25, p.1].

В целом большинство специалистов и аналитиков, независимо от различных идеологических подходов, разделяют ту точку зрения, что глобализация является исключительно сложным, противоречивым, далеко не во всем предсказуемым историческим процессом, имеющим множество аспектов и уровней измерения. Глобализационные процессы включают в себя новое структурирование мирового пространства, главным вектором которого является формирование многоуровневых сетевых структур в сфере промышленности, финансов, торговли, новых технологий массовых коммуникаций, культурной индустрии и распространения идей. Они затрагивают не только межличностные отношения, но и активно вторгаются в политическое пространство, оказывая воздействие как на современные территориальные государства, так и на все без исключения элементы мировой политической системы.

Для современных теоретиков либерализма и неомарксизма глобализация имеет преимущественно экономическое измерение, поскольку оба данных направления мысли акцентируют внимание на экономических силах, действующих в мире, нередко оставляя в стороне вопрос о том, что в действительности даже экономические изменения не осуществляются исключительно с помощью экономических факторов: большое влияние на них оказывают технические достижения, политические решения и изменения публичных позиций социальных групп, которые также постоянно подвергаются трансформации. Ключевую роль в данном процессе играют современные мирные и военные технологии, как правило, преодолевающие пределы национальных государств и формирующие сетевое глобальное общество.

Наиболее примечательная черта глобализации заключается в том, что она «делает все более трудным для таких социальных акторов как национальные государства, местные сообщества и индивиды поддерживать свою идентичность без ссылки на всеохватывающие глобальные структуры и потоки. Взаимосвязи глобализируют мир вполне измеримым, возможно, даже “объективным” образом, но это происходит преимущественно

потому, что все эти силы заново определяют опыт и восприятия все большего количества акторов. Поэтому глобальное является теперь когнитивной референтной рамкой для многих акторов, которые осознают глобальное давление, хотя это в гораздо меньшей степени ощущается на уровне культуры и морали» [26, p.243].

Приоритеты в этом плане до сих пор определяются соотношением политических страстей и борьбы, с одной стороны, и идеологически окрашенных интеллектуальных дискуссий, с другой. Например, уже в 1990-е гг. в Китае тема глобализации стала центральной в дискуссии между двумя противоборствующими группами интеллектуалов. По мнению либеральных идеологов и реформаторов, занимавших ключевые позиции в планировании китайской политики, глобализация является новой стадией в процессе модернизации и представляет собой такую возможность, упустить которую Китай не может себе позволить. При этом они подчеркивали, что глобализация способна обеспечить постоянный мир на планете, уничтожить неравенство между развитыми и развивающимися странами и привести к дальнейшему развитию и процветанию. Глобализация способствует распространению универсальных ценностей, таких как свобода, демократия и права человека и поэтому является чрезвычайно полезной китайскому обществу. Поскольку глобализация представляет собой высшее состояние модернизации и человеческого развития, ее необходима всячески поощрять [27, p.37].

Напротив, представители новых левых и нео-марксисты утверждали, что глобальный капитализм принесет Китаю гораздо больше вреда, чем блага и что западная модель модернизации совсем не подходит для их страны. Они были более озабочены увеличивающимся социальным неравенством, вызванным быстрой аккумуляцией капитала, а также прогрессирующей деградацией социокультурной и окружающей среды, причиной которой была слепая приверженность партийного государства к модели экономического развития, основанного на притоке иностранного капитала [27, p.38].

Что касается позиции западноевропейских и американских левых, то большинство их идеологов не склонны считать, что процесс глобализации предопределяет исключительно однозначную конфигурацию экономики и политики, отвечающую интересам США, крупных корпораций и мировой олигархии. «Глобализация, - отмечает один из ведущих западных политических философов левого направления Роберто Мангабейра Унгер в работе "Что должны предложить левые?", - теперь стала родовым алиби для капитуляции: каждая прогрессивная альтернатива высмеивается на том основании, что давление глобализации делает ее непрактичной. Истина, однако, заключается в том, что, как свидетельствует контрастный опыт сов-

ременного Китая и Латинской Америки, даже настоящий глобальный экономический и политический порядок допускает широкий спектр эффективного ответа» [28, p.133].

Такого рода дискуссии и идейные конфликты не могли не отразиться и на теоретических подходах к проблеме модернизации. Она все больше начинает восприниматься как внутреннее свойство или тип исторического развития, свойственный глобализации. Модернизационные процессы рассматриваются уже не в рамках какой-либо цивилизационной парадигмы, например, вестернизации, но как особый тип развития и неотъемлемый атрибут современного общества, главной характеристикой которого является тенденция к постоянным изменениям, не поддающимся строгому структурированию и не укладывающимся в четко обозначенные исторические периоды, свойственные европейскому модерну. Более того, «появились даже утверждения, что современное состояние западного общества, которое еще недавно характеризовалось как постмодернити, на самом деле является зрелой формой модернити, а прежнее состояние, именовавшееся “модернити”, следует трактовать как “ограниченную модернити”» [29, с.15].

Именно сторонники такого восприятия модерна разработали концепцию «рефлексивной модернизации». Наиболее известными ее создателями являются У.Бек и А.Гидденс [30; 31; 32; 33; 34; 35]. В соответствии с их аргументацией, основные источники социальной и политической идентичности и конфликта, которыми были отмечены ранние фазы «модерна», находятся в процессе вытеснения в результате прогресса самой современности. Эти изменения делают устаревшими традиционные виды идеологии, разделений и конфликтов. Процесс радикализации модерна и «суб-политика» новых социальных движений открывают перспективу демократизированной и устойчивой «новой современности» [32, p.163-173; 36].

Сторонники данной версии модернизации заимствовали ряд социальных и политических идей у движения «зеленых» особенно в отношении перспективы экологического коллапса и широкомасштабных угроз трансформации морального и политического порядков, а также физического ландшафта.

Для Гидденса «простая современность» (Запад, начиная с эпохи Просвещения) характеризуется четырьмя «институциональными измерениями»: политическая / административная власть (в такой ее типической форме как представительная демократия); экономический порядок с главным образом капиталистический по форме и с ныне угасшими коммунистическими режимами в качестве временного варианта; отношение к природе, определяемое современной наукой и промышленными технологиями; монополия государства на легитимное использование насилия. Консерватив-

ная, либеральная и социалистическая традиции в политике, по Гидденсу, отчетливо связаны с данной фазой модернизации, но в настоящее время исчерпали себя вследствие процессов, развивавшихся в послевоенный период. Эти процессы суммируются Гидденсом в понятиях «глобализация», «детрадиционализация» и «социальная рефлексивность». Английский социолог отвергает экономический подход к глобализации и фокусирует внимание на проблемах новых коммуникационных технологий и средств сообщения. В новых условиях «культурного космополитизма», характерных для эпохи глобализации, традиции, укоренившиеся в период «простого модерна», уже не могут легитимизироваться традиционными способами. Они должны подтверждать себя перед лицом новых альтернатив. Это предполагает, что жизнь индивидов больше не определяется случайными условиями их рождения, но постоянно сталкивается с различного рода выбором относительно того как жить: иметь ли детей, как одеваться, во что верить и т.д. Иными словами, формирование идентичности постоянно становится жизненным проектом «рефлексивных» субъектов [34, p.216-219].

Возникновение новых условий рефлексивной модернизации делают устаревшими унаследованные политические традиции. Традиционные формы классовой идентичности распадаются. Изменения на рынке труда, в сфере гендерных и семейных отношений делают институты государства всеобщего благосостояния неустойчивыми и неподходящими. Глобализация и рефлексивность в сфере выбора стиля жизни и потребления делают неработоспособными централизованные формы экономического контроля, в то время как стабильные политические партии и институты утрачивают свою легитимность. Тем не менее, это еще не конец политики даже в радикальных ее формах. Схематично рассматривая новые социальные движения как форму противодействия любому из институциональных измерений модерна, Гидденс постулирует возникновение радикальной «генеративной» или «жизненной» политики, преодолевающей старые полярности Правого и Левого.

В качестве ответа на политико-административную систему возникают новые социальные движения, стремящиеся к радикализации демократии и выступающие против надзора и авторитаризма. Рефлексивная модернизация включает в себя также демократизацию личной жизни, когда отношения между любовниками, друзьями, родителями и детьми и т.д. более не регулируются традиционными представлениями и ожиданиями. В сфере капиталистических экономических отношений поляризация и фрагментация продолжают характеризовать рефлексивно модернизирующиеся общества, но предполагаемая «кончина» классовой политики и централизованного экономического контроля приводит Гидденса к предположению (впрочем, довольно неясному), что эти проблемы могут быть скорректи-

рованы с помощью «пост-дефицитного» порядка, который столь же многим обязан экологии и консерватизму, сколь и социализму. В области науки и индустриальных технологий претензия простого модерна контролировать силы природы породила новый порядок риска – «фабрикуемый риск», на который движение «зеленых» ответило утопическим призывом вернуться к аутентичной природе. В плане институционального насилия сторонники движения борьбы за мир указывают на возрастающую роль диалогических форм разрешения конфликтов в пост-традиционном, рефлексивном мире.

Следует отметить, что в методологическом плане концепция «рефлексивной модернизации» А.Гидденса является творческой попыткой развития классической модернизационной парадигмы, разработанной Т.Парсонсом: поскольку развитие носит универсальный характер, любое общество, в том числе и современное, должно стремиться обеспечить себе достаточный уровень адаптации к окружающей среде путем осознанного признания ценностей, в основе которых лежат определенные «эволюционные универсалии». Чем более функционально дифференцированным становятся современные цивилизованные общества, тем более они нуждаются в создании эффективного политического порядка на основе универсальных принципов права и демократической самоорганизации.

Литература

1. Eisenstadt S.N. Modernization: Protest and Change. - Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1966.
2. Rostow W.W. The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto. - Cambridge: Cambridge University Press. 1960.
3. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т.1. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд. - Москва: Государственное издательство политической литературы, 1955-1981 гг. Т.23.
4. Lipset S.M. Political Man. The Social Basis of Politics. Expanded Edition. - Baltimore: John Hopkins University Press, 1981.
5. Меркель В. Теория трансформации. Структура или актор, система или действие? // Повороты истории. Постсоциалистические трансформации глазами немецких исследователей. Том 1. Постсоциалистические трансформации: теоретические подходы. / Ред.-сост. П.Штыков, С.Шваниц. – Санкт-Петербург: Европейский университет в Санкт-Петербурге: Летний сад, 2003. с.55-88.
6. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века. - Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2003.
7. Валлерстайн И. Мир-система Модерна. Том I. Капиталистическое сельское хозяйство и истоки европейского мира-экономики в XVI ве-

- ке. / Предисл. Г.М.Дерлугьяна, пер. с англ., литер. редакт., комм. Н.Проценко, А.Черняева. - Москва: Русский фонд содействия образованию и науке, 2015.
8. Валлерстайн И. Мир-система Модерна. Том II. Меркантилизм и консолидация европейского мира-экономики, 1600-1750 гг. / Пер. с англ., литер. редакт., комм. Н.Проценко. - Москва: Русский фонд содействия образованию и науке, 2015.
 9. O' Donnell G. Poverty and Inequality in Latin America: Some Reflections. // Tokman V.E., O'Donnell G. (Eds.) *Latin America: Issues and New Challenges*. - Chicago: University of Chicago Press, 1999. p.49-71.
 10. McDaniel T. *Autocracy, Modernization and Revolution in Russia and Iran*. - Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1991.
 11. Арон Р. Демократия и тоталитаризм. - Москва: Текст, 1993.
 12. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? // Полис. Политические исследования 1994. №1, с.33-48.
 13. Dahlen A. P. *Islamic Law, Epistemology and Modernity. Legal Philosophy in Contemporary Iran*. - New York & London: Routledge, 2003.
 14. Birch A.H. *The Concepts and Theories of Modern Democracy*. 3rd Edition. - London and New York: Routledge, 2007.
 15. Boix C., Stokes S.C. (Eds.) *The Oxford Handbook of Comparative Politics*. - Oxford: Oxford University Press, 2007.
 16. Gill G. *Democracy and Post-Communism. Political Change in the Post-Communist World*. - London and New York: Routledge, 2002.
 17. Хёффе О. Есть ли будущее у демократии? О современной политике. - Москва: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2015.
 18. Moeller J. *Post-Communist Regime Change*. - London and New York: Routledge, 2009.
 19. Оганисян Ю.С. Новая Россия в изменяющемся мире: социально-политический ракурс. // Полис. Политические исследования. 2014, №3, с.76-90.
 20. Inglehart R. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. - Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1997.
 21. El-Ojeili Ch., Hayden P. *Critical Theories of Globalization*. - New York: Palgrave Macmillan, 2006.
 22. Sakwa R. *Russian Politics and Society*. Fourth Edition. - London and New York: Routledge, 2008.
 23. Симония Н.А. Новые стратегические факторы в борьбе за модернизацию России. // Полис. Политические исследования. 2014, №3, с.67-75.
 24. Berger P.L., Huntington S.P. (Eds.) *Many Globalizations. Diversity in the Contemporary World*. - Oxford; New York: Oxford University Press, 2002.

25. Höffe O. *Democracy in the Age of Globalization*. - Dordrecht: Springer, 2007.
26. Browning G., Halcli A., Webster F. (Eds.) *Understanding Contemporary Society: Theories of the Present*. - London: Sage Publications, 2000.
27. Berger P.L. *The Cultural Dynamics of Globalization*. // Berger P.L., Huntington S.P. (Eds.) *Many Globalizations. Cultural Diversity in the Contemporary World*. - Oxford; New York: Oxford University Press, 2002, p.1-16.
28. Unger R.M. *What Should the Left Propose?* - London; New York: Verso, 2005.
29. Виноградов А.В. *Китайская модель модернизации. Поиски новой идентичности. Издание второе, исправленное и дополненное*. - Москва: НОФМО, 2008.
30. Beck U. *What is Globalization?* - Cambridge: Polity Press, 1991.
31. Beck U. *Living Your Own Life in a Runaway World: Individualization, Globalization and Politics* // Hutton W., Giddens A. (Eds.) *Global Capitalism*. - New York: The New York Press, 2000, p.163-173.
32. Giddens A. *The Consequences of Modernity*. - Cambridge: Polity Press, 1991.
33. Giddens A. *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. - Stanford: Stanford University Press, 1994.
34. Giddens A., Hutton W. *Fighting Back* // Hutton W., Giddens A. (Eds.) *Global Capitalism*. - New York: The New York Press, 2000. p.213-224.
35. Giddens A. *The Third Way and Its Critics*. - Cambridge: Polity Press, 2000.
36. Inglehart R., Welzel Chr. *Modernization, Cultural Change, and Democracy. The Human Development Sequence*. - Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Представлена в редакцию
26 февраля 2016 года

RELAȚIA DINTRE GUVERNANȚI ȘI GUVERNAȚI ÎN CONCEPȚIA LUI N.MACHIAVELLI

Pantelimon VARZARI

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, catedra științe politice și relații internaționale.
Doctor habilitat în științe politice, profesor cercetător, profesor universitar interimar

This article examines some fundamental topics addressed by Niccolò Machiavelli in his works and, above all, in his fundamental work of political thought "Prince". Among the topics covered are listed the object of political theory, the relationship between politics and morality, forms of government, the idea of state unity etc. But the research focus is placed on the relationship between governors, leaders, on the one hand and the governed, the people on the other. In this respect, it interprets the "aim justifies the means" associated with the expression of Machiavellianism.

At the same time, the article returns to the subject of the dispute on who can be considered the father of political science (Plato, Aristotle or N.Machiavelli). In this regard, it is noted that there is a difference between the general principles of politics in antiquity and in the modern and postmodern world and there are differences between the paradigms of researching politics (the paradigm of ethical-political in antiquity, the paradigm of theological-political in medieval times, while for the modern age we find the rationalist-contractualist paradigm).

This study tries, not without reason, to favor, in a way, a brief analysis of elitist and neo-elitist political theory, having as a starting point N.Machiavelli's idea about the relationship between government and the people (the principle of "lion" and that of the "fox") and about the typology of leaders. It concludes that although in his work, the boundary between political science, understood from the Renaissance perspective, and traditional political philosophy is often unstable and insignificant, the Florentine thinker is considered the undisputed founder of modern political science. Therefore N.Machiavelli is the for political thinking an original and pragmatic spirit by asserting an innovative discourse and a "pioneer" mind in the field of political science.

De câteva milenii există curente politico-filosofice care promovează ideea existenței în componența societății a unei pături conducătoare sau intelectuale ce determină evoluția comunității umane. Teoria politică a elitelor, care are astăzi mulți aderenți, dar și oponenti înverșunați, cunoaște predecesori vestiți, începînd cu gîndi-

torii antici (Confucius, Platon, Aristotel), continuînd cu N.Machiavelli (a cărui operă a stat la baza politicii și a teoriei politice moderne) și Fr.Nietzsche (considerat predecesorul direct al elitarismului secolului XX, care a influențat puternic național-socialismul și a alimentat mișcarea fascistă și alte curente radicale de dreapta) și finalizînd cu neomachiavellienii – părinții fondatori ai teoriei elitiste clasice: Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca și Robert Michels, aceștia incitînd teoria și filosofia politică contemporană pe diverse planuri.

Opera lui N.Machiavelli constituie primul moment, cel radical, în redefinirea obiectului teoriei politice. Concepția lui machiavelli se rezumă la teza fundamentală că lucrurile nu pot fi cercetate decît în adevărul lor efectiv, fundamentul cunoașterii nefiînd altul decît adevărul faptelor (*la verita effettuale*). Cu ochiul omului politic și spiritul lui analitic profund argumentat, el a căutat să facă anatomia politică a societății italiene din vremea sa.

În politică și în cunoaștere, precizează autorul renașcentist, este nevoie să plecăm de la ceea ce este și nu de la ceea ce ar trebui să fie, de la modul „cum trăiesc oamenii și nu de la cum ar trebui ei să trăiască”. Doar în baza faptelor, a realităților existente lucrurile pot fi examinate cum trebuie și se înlătură speculațiile și nerealismul, atît de dăunătoare în analiza istorică și politică. Toate aceste afirmații, regăsite în fundamentala sa lucrare de gîndire politică „principele”, întăresc constatarea căn. Machiavelli este „părintele politicii științifice”, în sensul că interpretează politica drept o știință cu obiect propriu, o artă de a governa, conserva și dezvolta statele văzute ca niște organisme vii, dotate cu o viață proprie [1].

În disputa referitoare la autorul care poate fi considerat părintele științei politice (este acesta Platon, Aristotel sau N.Machiavelli), este de menționat că există totuși o diferență între concepția lui Aristotel despre politică și cea a lui N.Machiavelli, o diferență între principiile politice generale ale Antichității și cele ale lumii moderne, precum și între paradigmele de cercetare a politicii. Pe de o parte, este politica înțeleasă ca spațiu al manifestării și punerii în practică a virtuților morale (la Aristotel) și, pe de alta, cea înțeleasă ca un mecanism implacabil de atingere a unor scopuri, indiferent de mijloacele (morale sau imorale, mai degrabă din a doua categorie) necesare (la N.Machiavelli) [2, p.53]. Acesta din urmă afirmă: „Dacă omul ar fi un animal politic, ar fi un monstru; nu este. Dacă omul ar fi un animal religios, ar fi un sfînt; nu este. Dacă omul ar fi un animal moral, ar fi un altruist; spre nenorocirea lui, nu este. Omul nu e nimic din toate acestea luate în parte, ci o sinteză a lor” (conform cercetătoarei Dana Jitcov) [3, p.77]. Consecința postulatului machiavelic este imperfecțiunea natu-

rii umane, ceea ce separe, totodată, politica de morală și de religie („scopul scuză mijloacele”¹).

Adesea lui Machiavelli i s-a reproșat imoralitatea mijloacelor recomandate, desconsiderându-se scopul progresist și umanist pe care-l avea în vedere, deși termenul de „machiavellism” este interpretat diferit în literatura științifică [4, p.13-16]. Ideile lui au fost considerate drept o pledoarie pentru adoptarea unei conduitei politice lipsite de reguli morale, o neconcordanță dintre vorbe și fapte, o mitizare a principiului enunțat – „scopul scuză mijloacele”, o demagogie fățișă, o neglijare a eticii în conducere. De aici se ajunge la lipsa unui simț dezvoltat al onoarei în politică, a unor norme și reguli morale, astfel încât în limbajul politologic contemporan se folosește epitetul „machiavelic”.

Modelul aristotelic prevedea că cele mai indicate forme de guvernământ sunt cele „mixte”, de altfel, acceptate în repetate rânduri și de gândirea politică postaristotelică. Tot cu anumite rezerve față de guvernarea democratică, în epoca Renașterii se plasează și Niccolò Machiavelli (1469–1527), primul teoretician al politicii moderne², cu puncte de plecare în realitatea social-politică empirică și condițiile dificile în care se desfășura viața politică italiană. Condamnând puterea tiranică care desfrânează deopotrivă și conducătorii, și masele, în „Discursuri la prima decadă a lui Titus Livius” (1517) el afirma că nu întotdeauna cei care au dreptul să guverneze știu să o facă, iar în „Principele” (1513)³ caută o corelație optimală între „cei mari” și popor, găsind-o doar în puterea forte a *principelui*: „un Principe nu trebuie să se preocupe dacă, pentru a-și ține supușii strâns uniți și credincioși lui, își creează faima rea a cruzimii... Trebuie să știți, așadar, că există două feluri de a lupta: unul bazat pe legi, celălalt pe forță” [5, p.73-74].

În contextul celor spuse, vom menționași faptul că filosoful augustin din hippona (născut Aurelius Augustinus, 354–430) a subliniat forma nedreaptă în care se manifestă cei puternici în societate, descriind moravurile unui *principe*

¹ În legătură cu raportul dintre scop și mijloace, în literatura de specialitate există o sursă generatoare de confuzii datorită supunerii categoriilor morale de bine și de rău în acțiunea politică („binele este un fel de excepție, în timp ce răul este dominant”) și mai multe interpretări contradictorii alesintagmei canonizate, „scopul scuză mijloacele” (cazul politicianilor din Republica Moldova este unul elocvent în contextul acestei expresii, a amoralismului de tip machiavelic).

² După cum subliniază unii autori, N.Machiavelli poate fi considerat ca fiind primul teoretician al perioadei moderne, un precursor al științei politicii, când avea preeminența studiarea statului, a modului celui mai potrivit de exercitare a puterii de către cei care guvernau, a modului cum funcționează puterea politică, fiind reconsiderată importanța normelor de drept în exercitarea puterii și oferindu-se științei politicii un obiect și o metodă. Cf: Știința politicii. [online] <http://www.scribub.com/stiinta/stiinte-politice/STIINTA-POLITICULUI52211.php> (vizitat 28.02.2016).

³ „Această operă, mărturisește autorul renașcentist în scrisoarea adresată lui Lorenzo de’Medici Magnificul, nu am împodobit-o”.

real: „dacă luăm guvernelor dreptatea, ce devin ele, oare, dacă nu găști de criminali la scară mare? Și ce-s aceste bande, dacă nu niște regate în miniatură? Sunt găști conduse fiecare de către o căpetenie, care se angajează unele față de altele prin pacte reciproce și împart prada de război după o lege acceptată de ele (...). Un corsar căzut prizonier a fost întrebat de către celebrul Alexandru cel Mare în persoană: „cum ți se pare să supui marea prin jaf?”. La această întrebare, corsarul a răspuns cu câteva vorbe foarte profunde: „la fel cum ți se pare și ție să dispui de lumea întreagă. Numai că eu, care muncesc pe o nenorocită de galeră, sunt numit bandit, iar ție, pentru că o faci cu o întreagă flotă, ți se spune împărat” (conform cercetătoarei Cristina Martin) [6, p.595].

Despre relația dintre „cei de sus” și popor, dintre elite și mase, minoritate și majoritate, ne-elite sau „restul populației” (în accepția elitiștilor clasici, la care vom reveni mai jos), Francesco Guicciardini (1483-1540), istoric italian, diplomat și om de stat, prieten și critic al lui N.Machiavelli susținea: „Deosebirea dintre guvernanți și guvernați este atât de mare, încât nu trebuie să ne uimească faptul că nu știm nimic despre ceea ce se întâmplă în procesul de guvernare” [4, p.31]. Astfel, el exprimă cu mare claritate raportul defectuos dintre subiectul și obiectul puterii, și explică, de asemenea, starea existentă în interiorul societății: complementaritatea dintre putere și voința grupului sau neutralismul lor static și potențial exploziv al unei comunități, cum ar fi cazul Republicii Moldova. În acest sens, cu certitudine, arată unii cercetători, problema guvernării își modifică formele de manifestare din secolul al XVI-lea pînă astăzi, dar nu își schimbă, în linii mari, miza. Mai cu seamă transformările legate de globalizare, apariția unor forme de comunități politice deterritorializate, chiar virtuale, permeabilitatea crescîndă a frontierelor schimbă modalitățile de gestionare a guvernării. Apare ideea de „guvernanta”, încă mai tehnicizată și, declarativ cel puțin, mai apolitică decît aceea de guvernare, deoarece trimite la o guvernare fără guvern [7, p.7-8]. Cu alte cuvinte, ipostazele actului de guvernare se ramifică într-o multitudine de direcții, de strategii și de tehnici, așa încît acestea astăzi, în secolul globalizării și informatizării societății, se deosebesc de structura și starea actului de guvernare din secolul XVI.

Care sunt totuși perspectivele în studierea politicului? Multitudinea perspectivelor în examinarea naturii activității politice se prelungește în marile paradigme ale istoriei gîndirii politice (etică, teologică și raționalist-contractualistă), prefigurîndu-se în diversitatea concepțiilor politice și a modalităților de studiere a politicului [8, p.106-149]. Dintr-o perspectivă tradițională, știința politică este văzută ca un domeniu aflat la confluența filosofiei, istoriei și dreptului, un discurs explicativ-interpretativ prin care are loc studierea principiilor de organizare și conducere ale societăților omenești [9]. De la modelul etico-politic, unde problemele guvernării se raportau în permanență la ideea realizării binelui public, a dreptății, ordinii și armoniei în cetate, s-a trecut la modelul teologico-politic,

reprezentat în primul rînd de Aurelius Augustinus și Toma d'Aquino (1225-1274). Acum, politicul este văzut ca o capacitate de organizare a comunităților omenesti după legea dreptății inspirate de divinitate. Problema centrală pentru organizarea politică a lumii creștine a fost aceea a raportului dintre autoritatea laică și cea ecleziastică. Prin N.Machiavelli și Thomas Hobbes (1588-1679) s-a produs ruptura de paradigma teologico-politică și deschiderea cunoașterii și acțiunii politice spre realitatea faptelor. A apărut, astfel, paradigma raționalist-contractualistă specifică modernității politice. Acum, suveranitatea poporului este văzută ca fundament al autorității politice legitime, problema rămânînd aceea a justeii reprezentări a poporului în instituțiile puterii.

Folosind abordarea strategică în cadrul analizei politice comparate (abordare care presupune explicarea fenomenelor politice prin intermediul analizelor privind diferitele opțiuni pentru care au optat gînditorii politici sau optează decidenții politici), pot fi analizate în comparație opțiunile unor gînditori și politicieni privind procesul de guvernare într-o țară sau alta. În timp ce Platon visează o societate guvernată de filosofi, deci o cetate filosofică, N.Machiavelli propune o cetate a puterii politice oarbe, în care nu există decît o singură voință politică, a principelui, și în care binele comun stă în capriciile minții acestuia. În ciuda atitudinilor sale republicane, opera sa principală (Principele) este, de fapt, un tratat despre constituirea și menținerea regatului, unde statul este văzut ca o asociație autonomă, cu propria sa moralitate și propria sa rațiune de a supraviețui în raport cu inamicii interni și externi. El se întemeiază, potrivit doctrinei lui Machiavelli, pe relațiile dintre guvernanți și guvernări, care constituie, totodată, și un fundament al stabilității guvernelor. În ansamblu, Machiavelli creează un mare deficit de democrație (care, de altfel, nici nu exista realmente în epoca sa), atenția fiind concentrată asupra „politicii mari”, creată de „cei mari”.

Precum se știe, N.Machiavelli a introdus în circuitul științific (politologic) doi termeni: cel de stato și de natio. Termenul pe care-l întrebunțează mai des Machiavelli (cînd vorbește despre cuceririle principelui) este cel de stato ca instituționalizare a puterii, care nu înseamnă însă stat ca atare în sensul lui modern, ci, mai degrabă, este puterea unui om sau a unui grup de oameni care se află în fruntea unei cetăți. Este vorba despre starea unui principe, a unui conducător, despre autoritatea și dominația lui asupra unei cetăți, cumva independent de starea supușilor: „Stato, spune Michel Senellart, se referă deci la propriul interes al principelui, distinct de cel al cetății, atunci cînd nu-i este de-a dreptul opus” [2, p.99-100], așa încît „mulțimea” (poporul) este adesea mai mult sau mai puțin constantă decît principii.Începînd cu secolul al XVIII-lea termenul de stat, în sens de putere și instituție politică cu rol major în organizarea și conducerea societății, se impune treptat în limbile moderne. După această perioadă, noțiunea de stat va fi folosit în sensul de instituție politică sau de comunitate umană aflată sub o anumită autoritate, accepțiune care și astăzi și-a păstrat valabilitatea.

Problema centrală din „Principele” lui N.Machiavelli este totuși ideea unității, problema formării și consolidării statului unitar, singura salvare și pavază a independenței și libertății Italiei fărâmițate [10, p.215], pentru că în epoca respectivă, Italia a reprezentat terenul pe care se rezolvau conflictele dintre Curia papală, Franța, Spania și Imperiul German. Fără a rezolva definitiv problema puterii și a legitimării ei, Machiavelli este adeptul statului nou, separat de Biserică și, în același timp, eliberat de concepția medievală tributară eredității ca legitimare a exercitării puterii. Dezideratul său, așa cum rezultă din capitolul XXVI al lucrării sale, l-a reprezentat crearea monarhiei naționale italiene. De asemenea, nu poate fi omisă pendularea gânditorului între tradițiile republicane și statul monarhic, grija sa pentru ca poporul să nu fie oprimat, pornind de la ideea că niciuna dintre cele două forme de guvernare nu poate fi considerată bună sau rea în toate timpurile și împrejurările.

Pe parcursul evoluției ideilor politice, conexiunea dintre stat și societatea civilă a mai fost efectuată de renașcentiști, iluminiști și filosofi politici moderni. Până la N.Machiavelli, cetatea și omul au fost considerate împreună obiect al gândirii politice, dar prin opera acestuia omul dispare, rămânând statul. Totuși, locul omului este ocupat după dispariția sa nu de stat, căci acesta își avea limitele bine definite față de cetățean, locul a fost ocupat de societatea civilă. Statul și societatea civilă vor constitui obiectul gândirii politice moderne, nu cetatea și omul, ca până la aceasta. Astfel, Machiavelli leagă apariția societății civile de conservarea unei anumite autonomii a sferei sociale care limitează puternic tendința spre opresiune a statului. Acolo unde există o armonie între stat și societate „putem vorbi de existența principatelor civile care au la bază susținerea poporului sau a aristocrației” [11, p.45]. Deci, un factor care condiționează apariția societății civile este existența armoniei stat-societate, legitimată de popor, sau aristocrație. În esență, autonomia sferei sociale presupune existența unui stat limitat în prerogative, un protostat de drept.

În schema de guvernare a *principelui*, poporul aproape că nu mai are nici o importanță. „A governa înseamnă a-i face pe oameni să creadă”, scrie N.Machiavelli în *Principele*, or, „poporul judecă mereu după aparențe” (conform ceretătoarei Aurelia Peru-Balan) [12, p.58]. Se poate spune că *principele* lui Machiavelli poate governa și fără popor, de unul singur, atâta vreme cât e asigurat că puterea îi aparține. „Un principe, ca să se mențină la putere, trebuie neapărat să învețe să poată să nu fie bun și să se folosească sau nu de această știință, în funcție de nevoi” [4, p.17]. Cetatea lui Machiavelli este cetatea maximei îndepărtări între elita politică și popor și, deci, există o relație de ostilitate între *principe* și supușii săi [13, p.11-15; 14, p.113-118; 15, p.133].

Soluțiile politice aflate în mîna *principelui* sunt de două feluri: fie că țin de natura binelui, a adevărului, a sincerității – caz în care, teoretic, ar trebui să nu aibă probleme cu guvernarea supușilor, fie că sunt de natura forței absolute, adi-

că a anihilării oricărei posibilități de reacție la răul pe care îl face celor supuși. Prima variantă de guvernare este inaplicabilă din perspectiva întregii gândiri machiavelice, dată fiind natura rea, coruptă, a omului. Prin urmare, singura soluție a politicului este lovitura de grație dată libertății de reacție a omului la răul provocat de conducător. Machiavelli ne aduce în punctul în care trebuie să admitem necesitatea forței absolute a *principelui*, necesitatea absolutismului princiar.

Sensul guvernării machiavelice rezidă în tipul de abordare amoralistă asupra relațiilor dintre guvernanți și guvernați. Principele trebuie să știe să manipuleze în așa fel masele, încât multe fapte rele să pară puține, iar cele bune, puține, să pară mai multe prin încetinirea ritmului de administrare a lor. Cu alte cuvinte, avem aici un procedeu tipic de disimulare, de persuadare cinică a mulțimii cu ajutorul unor procedee de manipulare, având astfel un Machiavelli amoral, cinic, „machiavelic” [16, p.37-47].

De aici și modalitatea de comunicare a elitei și a masei este una deosebită la N.Machiavelli. Este vorba de teoria elitelor „vulpi” și „lei” (pe care o va relua V.Pareto, dar care provine încă de la Cicero), accentuând problema dozajului de acțiuni de forță (principiul „leului”) și viclenie (principiul „vulpilor”): „Trebuie, așadar, să fii vulpe pentru ca să recunoști cursele, și să fii leu, pentru ca să-i sperii pe lupi. Aceia care procedează numai în felul leului nu se pricep deloc în arta guvernării (...). Dar trebuie să știi să-ți ascunzi în tot felul această natură de vulpe, să te prefaci și să nu te dai pe față, deoarece oamenii sunt atât de naivi și se supun atât de ușor nevoilor prezente, încât acela care înșală va găsi întotdeauna pe unul care să se lase înșelat” (conform cercetătorului Cristi Pantelimon) [2, p.108].

În linii mari, concepția lui N.Machiavelli privind corelația dintre „cei de sus” și supuși este contradictorie. Pe de o parte, se pronunță împotriva feudalilor care împiedicau unirea Italiei, iar pe de alta, are temeri față de o răscoală a maselor ieșite de sub ascultare. Autorul renescentist caută o corelație optimală între cîrmuitor și popor, găsind-o în puterea forte. În același timp, el condamnă puterea tiranică care desfrînează deopotrivă și conducătorii, și masele. Luînd la bază cele două principii enunțate mai sus (principiul „leului” și principiul „vulpilor”), putem vorbi deo tipologie referitoare la metodele de conducere care asigură principelui eficacitatea puterii (conducători „lei” și conducători „vulpi”), iar utilizarea unei diversități de mijloace (forța, violența, crima etc.) pentru realizarea unui scop politic a condus la o caracterizare peiorativă a conduitei cîrmuitorului prin termenul „machiavellism” / „machiavelic” (epitetul „machiavelic” este asociat, de regulă, unor conducători cruzi care sunt gata să facă orice pentru a-și păstra sau spori averea și puterea [17, p.15-17]). Analizînd locul și rolul principelui în viața social-politică a statului, el considera că puterea trebuie acordată de preferință celor care nu tind spre ea, celor care sunt împovărați de ea, adică celor care nu doresc s-o capete sau s-o mențină.

Problema tipologiei elitelor o regăsim ulterior și la elitistul clasic V.Pareto, care ia drept criteriu metodele de realizare de către guvernanți a funcțiilor de putere. De fapt, ideea clasificării în elite „lei” (orientați spre folosirea forței) și elite „vulpi” (utilizează mai mult viclenia) o întâlnim în altă formulă în *Principiile* lui N.Machiavelli, dar folosind același criteriu – metodele de conducere. V.Pareto apelează la aceste două tipuri de elită pentru a demonstra că echilibrul social depinde de capacitatea elitelor de a-și exercita funcțiile, echilibru care ar fi compus din îmbinarea unor tipuri de acțiuni desfășurate de către elite pentru a-și menține poziția, asimilând, totodată, și indivizi cu calități superioare care apar din „non-elită”, din mase. Dacă elitele „lei”, bazându-se pe putere materială sau religioasă, sunt deschise, conservatiste într-un fel, ferme, autoritare, coercitive și deci pot folosi forța în exercitarea dominației politice, iar conducerea realizată de acestea condiționează, de fapt, societatea la stagnare, atunci elitele „vulpi” sunt mai dinamice, meșteri ai minciunii și demagogi, manipulatori iscușiți și flexibili, alcătuite din activiști pragmatici, energici și novatori. De aceea, pentru consolidarea puterii lor, ele utilizează pe larg minciuna, viclenia, arta convingerii maselor, combinațiile și intrigile politice.

Potrivit unor cercetători, unul din modelele care a stat la baza modernizării este *modelul conducătorului înțelept* elaborat de N.Machiavelli (alte modele ar fi: *modelul contractului social* care are la bază ideile lui H.Grotius; *modelul temeiului pasional al organizării statale*, la baza căruia stă ontologia socială a lui Thomas Hobbes și *modelul naționalist* al lui Baruch Spinoza, care s-a constituit pornind de la sistemul instituit de H.Grotius) [18, p.133-177]. Gândirea politică modernă, de sorginte machiavelică, s-a structurat în jurul categoriei autorității, făcând din aceasta principala sa problemă și acceptând ca model disjuncția excesivă dintre politică și morală, deschizând astfel o nouă linie de evoluție care, rupându-se de gândirea politică anterioară, și-a propus să cerceteze fenomenul politic. Până la Machiavelli, cetatea și omul (după Leo Strauss) au fost împreună socotite obiect al gândirii politice, însă la acesta omul dispare, rămânând statul. Consecința acestei dispariții o constituie „aneantizarea” rostului „cetății ideale”, fie gândită ca temei al oricărei cetăți (Platon), fie concepută ca idealizare pornind de la o cetate reală (Xenofon, Aristotel, Thoma d’Aquino, Thomas Morus ș.a.).

Ideile politice propuse și argumentate de către N.Machiavelli erau, pe de o parte, adesea inacceptabile pentru iluminiștii europeni și americani. Spre exemplu, teoria contractului social, dezvoltată de către filosofii politici englezi Thomas Hobbes (1588-1679) și John Locke (1632-1704), iluminiștii francezi Charles Montesquieu (1689-1755) și Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), susținută și de iluminiștii americani Benjamin Franklin (1706-1790) și Thomas Paine (1737-1809), servea drept temei pentru legitimitatea puterii politice, iar interesele statului erau considerate mai presus decât cele ale guvernanților [19, p.111-116, 118-122, 151-158, 161-165].

Pe de altă parte, teoreticienii clasici ai elitelor (V. Pareto, G. Mosca și R. Michels), împrumutând unele teze de la N. Machiavelli, au conturat, la sfârșitul secolului XIX - anii '30 ai secolului XX, pregnant teoria politică elitistă. Ei au pus, astfel, bazele viitoarei științe – *elitologia*, una din științele speciale sau ramurale din cadrul sistemului de științe politice contemporane, care poate fi prezentată ca un ansamblu de gândire, avînd ca scop să explice natura, locul și rolul grupurilor sociale în mîinile cărora se află concentrată influența politică și puterea decizională. „Elitologia” este un termen inovațional rusesc, fiind introdus în circuitul științific de către profesorul Institutului de Stat de Relații Internaționale din Moscova (Universitate) Ghenadie Așin în anul 1985 [20, p.29-30].

În operele teoreticienilor clasici ai elitelor fenomenul elitei și caracteristica clasei conducătoare (politice) au căpătat niște contururi clare. Chiar dacă în concepțiile lor pot fi depistate mai multe similitudini (spre exemplu, ei susțineau, într-un fel sau altul, că democrația constituie doar un paravan pentru tendințele oligarhice ale puterii și că reprezentarea nu făcea decît să garanteze o circulație a elitelor conducătoare), dar apar și unele deosebiri referitoare la funcționarea societății elitare, fapt ce a contribuit ulterior la dezbaterile controversate asupra locului și rolului elitei în societatea contemporană [21, p.18-31].

În anii '30 ai secolului XX s-a încercat reconcilierea teoriei elitelor cu o viziune mai democratică asupra ordinii politice care trebuia să corespundă noilor condiții politico-istorice și economico-sociale create în perioada antebelică și, în special, în cea postbelică, cînd centrul de cercetare a elitelor se transferă din Europa Occidentală în SUA. În această perioadă, în sociologia occidentală tratarea liberal-democratică a elitarismului a devenit dominantă, acum producîndu-se reformarea elitarismului în direcția apropierii acestuia de teoria democratică clasică. Inițiatorii reformării sunt considerați Joseph Alois Schumpeter, din 1932 profesor permanent la Universitatea Harvard din SUA, precum și Karl Mannheim, care emigrează în 1933 din Germania în Marea Britanie. Aici, în SUA, s-au format mai multe școli elitiste, neelitiste, liberal-elitariste etc., care, ulterior, au avut o anumită influență și în țările de pe vechiul continent, inclusiv în țările Europei Centrale și de Sud-Est deja după anii '90 ai secolului trecut.

Printre teoriile contemporane ale elitei, cele mai cunoscute sunt cele elaborate de *școala machiavelică*, condusă de James Burnham (cunoscut prin teoria „revoluției manageriale”, conform căreia capitalismul în criză ar genera o nouă clasă managerială, care ar conduce atît capitaliștii, cît și muncitorii); *teoriile valorice*, ai căror reprezentanți (J.Ortega y Gasset, V.Röpke, K.L. von Blume ș.a.) au căutat să depășească dezavantajele machiavellienilor prin adaptarea unor idei la realitățile politice ale timpului, și, nu în ultimul rînd, *teoria radicală a elitelor* (elitismul liberal de stînga), ai căror adepți (F.Hunter, C.W.Mills, R.Miliband ș.a.) considerau că societatea este condusă exclusiv de o singură elită conducătoare,

de o „elită a puterii” (C.W.Mills) unificată, coerentă, capabilă să-și exercite controlul asupra societății [21, p.34-46].

Însă cele mai răspândite teorii neolitiste în a doua jumătate a secolului XX au devenit *concepțiile elitismului democratic* (S.M.Lipset, O.Sigler, H.Lasswell, R.Aron, G.Sartori, P.Bachrach ș.a.) și *teoriile pluralismului elitelor*, numite și *teorii funcționale ale elitei* (R.Dahl, S.Keller, E.Holtmann, O.Schtammer, D.Reisman, D.Truman ș.a.), reprezentanții cărora au căutat să ofere o viziune nouă a funcționării democrațiilor reprezentative. Teoreticienii „elitismului democratic” au înaintat unele idei mai inovatoare vizavi de teoriile numite mai sus: valoarea socială a democrației depinde de calitatea elitei, care devine un apărător ferm al valorilor democratice și este capabilă să stăpânească iraționalismul și radicalismul specific adesea maselor în lupta lor pentru drepturile și libertățile fundamentale; elita, fiind tratată ca apărătoare a valorilor liberal-democratice, nu domină, nu stăpânește, ci efectuează conducerea maselor într-un cadru legal prin intermediul alegerilor libere; democrația este concepută ca o luptă a pretendenților la conducerea societății în timpul campaniilor electorale, presupunând o nouă modalitate, democratică, de selectare a elitei și de o nouă autoconștiință; democrația reală are nevoie atât de elite, cât și de o apatie politică de masă, deoarece participarea politică sporită amenință stabilitatea democrației; caracterul elitar al societății democratice este o axiomă, dat fiind că elitele sunt necesare, mai întâi de toate, drept o garanție a componenței calitativ înalte a conducătorilor aleși de populație. În același timp, teoreticienii „concepțiilor pluraliste” propun reînnoirea cardinală a unor postulate clasice, astfel încât aceste teorii au devenit contrare teoriei radicale a elitelor: în societate există o multitudine de elite, iar influența fiecăreia este limitată de o sferă de activitate specifică și nicio elită nu este capabilă să domine concomitent în toate sferele vieții sociale; pluralismul elitelor este determinat de diviziunea socială a muncii și de structura socială diversificată (elite profesionale, religioase, regionale, demografice etc.). Ei socot că într-o asemenea manieră puterea este împărțită între diferite grupuri de elite, fiecare fiind controlată de mase prin intermediul alegerilor, referendumurilor, sondajelor de opinie, mass-mediei, grupurilor de presiune; negarea calității de grup relativ unitar privilegiat al elitei vine din faptul că în societățile democratice contemporane relațiile de putere sunt schimbătoare, fluide, ordine care diminuează posibilitatea concentrării puterii într-un anumit grup de putere stabil și dominant; divizarea societății în elite și mase este relativă și convențională, între ele existând mai mult relații de reprezentanță decât de dominație, datorită concurenței elitelor și influenței maselor asupra grupurilor de putere. Potrivit lor, subiectul principal al vieții politice îl constituie grupurile de interese, și nu elitele, iar individul poate influența politica prin participare în grupuri organizate; elitele politice sunt tratate drept elite funcționale, în cadrul democrațiilor contemporane acestea formându-se din cei mai competenți și cointeresați cetățeni, astfel în-

cît diferența dintre elite și mase este bazată, în special, pe cointeresarea lor diferită în adoptarea deciziilor. Într-un cuvînt, neolitiștii susțin că democrația liberală este, pur și simplu, o metodă de guvernare care necesită două sau mai multe grupuri de lideri politici aflați în competiție pentru recunoașterea electorală a maselor. Democrația nu reprezintă libertate, egalitate, participare sau un rezultat satisfăcător pentru toți oamenii, este doar o metodă de a filtra rezultatele politice pentru a produce mai degrabă pluralismul elitelor decît dominația unei monoelite (cazul elitiștilor clasici).

Ținem să constatăm că opera fundamentală a autorului florentin a inspirat mulți cercetători contemporani, care încearcă să așeze realitățile politice și principiile guvernării moderne în matricea modelului de guvernare elaborată în *Principiele* lui Machiavelli, formulînd sfaturi despre cum ar trebui să guverneze un prinț la vremea sa. Printre acestea se află lucrarea „Noul Principe” (1999) a lui Dick Morris, consilier al președintelui american Bill Clinton [22], precum și cartea lui Jonathan Powell „Noul Machiavelli” [23, p.7], șef al *staff*-ului prim-ministrului britanic Tony Blair între anii 1997-2007 și consilierul prim-ministrului Vladimir Filat, octombrie 2012 - martie 2013. Lui J.Powell îi aparțin memoriile cu sfaturi adresate unui lider de stat în lumea modernă, încercînd să verifice dacă maximele lui Machiavelli mai corespund realităților politice moderne la fel de bine ca atunci cînd au fost scrise, lucru firesc în condițiile realității sociopolitice fremătînde a societății contemporane aflate în plină schimbare. Iar una dintre ideile formulate de T.Blair (țara unde există școli cu tradiție în pregătirea viitorilor guvernanți) este că „toți prim-miniștrii își încep mandatul atunci cînd sunt cei mai populari și cel mai puțin competenți și îl încheie atunci cînd sunt cel mai puțin populari și cei mai competenți” [24].

Cele prezentate atestă că N.Machiavelli reprezintă pentru gîndirea politică un spirit original, pragmatic prin afirmarea unui discurs inovator și „deschizător de drumuri” în domeniul teoriei și filosofiei politice. El este considerat părintele științei politice moderne, deși, în opera sa, granița dintre știința politică, înțeleasă în sens renescentist, și filosofia politică tradițională este adesea instabilă și ne semnificativă. Totuși, opera gînditorului îmbină teoria politică cu preocuparea pentru educația politică (mai mult în mod direct, decît indirect). Politica este primară în concepția lui despre societate, astfel încît el este considerat primul autor care a separat politicul (de alte sfere ale societății) și l-a cercetat de sine stătător. Detașîndu-se de predecesorii săi Platon și Aristotel, prin transformarea politicii într-un domeniu autonom al activității umane, gînditorul renascentist a anticipat, de fapt, întreaga gîndire politică modernă - T.Hobbes, J.Locke, la J.-J.Rousseau, Voltaire, liberalismul secolului al XIX-lea și chiar întreaga teorie politică a elitelor de la intersecția secolelor XIX-XX.

Bibliografie

1. Ciocău Iu. Scopul scuză mijloacele. [on-line] <https://socioumane.wordpress.com/2013/07/26/scopul-scuza-mijloacele-iulia-ciocau/> (vizitat 16.10.2015).
2. Pantelimon C. Sociologie politică (Note de curs) / Ed. a 2-a. - București: Editura Fundației România de Măine, 2006.
3. Jitcov D. Bazele științe politice (Note de curs). - București, 2006.
4. Fundamentele gândirii politice moderne (Antologie comentată) / Coord. A.-P.Iliescu, E.-M.Socaciu. - Iași: Editura Polirom, 1999.
5. Machiavelli N. Principele. - București: Editura Tiparul universitar, 1944. [on-line] http://www.biblacad.ro/UPC_Personalitati/principele.pdf (vizitat 27.02.2016).
6. Martin Cr. Clubul Bilderberg. Stăpânii lumii. - București: Editura Litera Internațional, 2007. [on-line] <https://foaienationala.files.wordpress.com/2009/08/clubul-bilderberg-stapanii-lumii.pdf> (vizitat 13.10.2013).
7. A governa / a fi guvernat: ipostaze ale raportului dintre stat și cetățean / Coord. R.Ivan, V.Pleşca. - București: Pro Universitaria, 2015, [on-line] <http://proiectidsrc.acadiasi.ro/wp-content/uploads/2015/12/13.-Ivan-Plesca-A-guverna.pdf> (vizitat 29.02.2015).
8. Carpinschi A., Bocancea Cr. Știința politicului. Tratat, vol.I. - Iași: Editura Universității „Al.I. Cuza”, 1998.
9. Carpinschi A., Carpinschi G. Știința politică: obiect, paradigme, funcții. [on-line] http://filozofie.3x.ro/Stiinta%20Politica/I.%20STIINTA%20POLITICA_OBIECT,%20PARADIGME,%20FUNCTII.pdf (vizitat 30.12.2012).
10. Ioniță-Niculescu M. Niccolò Machiavelli – om al Renașterii. // Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu / Seria Litere și Științe Sociale, 2010, nr.1, p.201-224. [on-line] http://www.utgjiu.ro/revista/lit/pdf/2010-01/17_MIHAELA_IONITA_NICULESCU.pdf(vizitat 13.02.2016).
11. Țirdea B. Geneza societății civile în Republica Moldova / Teză de doctor în științe politice. - Chișinău, 2014. [on-line] http://examinare1.rssing.com/chan-8991251/all_p14.html (vizitat 17.10.2015).
12. Peru-Balan A. Managementul PR-ului politic. Vânătoarea de voturi electorale. Trenduri occidentale, specific național. - Chișinău: Editura Cartier, 2014.

13. Milca M. Geneza teoriei elitelor: provocarea neomachiavellienilor. – București: Editura Economică, 2001.
14. Ledeen M.A. Machiavelli despre arta modernă a conducerii. - București: Editura Humanitas, 2004.
15. Marcu V. Machiavelli: școala puterii absolute. - București: Editura Eminescu, 1993.
16. Skinner Q. Machiavelli / Traducere de D. Stanciu. - Chișinău: Editura Arc, 2001.
17. Lucien C.V. Elitele și statutul lor în societate. - București: Editura „Oscar Print”, 2003.
18. Cernica V. Cetatea sub blocada ideii – schiță fenomenologică a istoriei gândirii politice. - Iași: Editura Institutul European, 2013 [on-line] <http://www.euroinst.ro/titlu.php?id=710> (vizitat 13.12.2015).
19. Varzari P. Istoria gândirii politice (Note de curs). - Chișinău: Pontos, 2011.
20. Ашин Г.К. Элитология. История, теория и современность. Монография. - Москва: Изд-во МГИМО-Университет, 2010.
21. Varzari P. Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova). Monografie. - Chișinău: Pontos, 2013.
22. Analiză comparativă a lucrărilor: „Principele” a lui Niccolò Machiavelli și „Noul Principe” a lui Dick Morris. [on-line] <http://ru.scribd.com/doc/185764448/Final> (vizitat 30.05.2014).
23. Jonathan P. Noul Machiavelli. Cum se guvernează puterea în lumea modernă. - Chișinău: Editura Cartier, 2012.
24. Bucurenci D. Buna guvernare. [on-line] <http://www.one.ro/lifestyle/timp-liber/buna-guvernare-9712663> (vizitat 06.06.2012).

Prezentat la redacție
la 27 februarie 2016

ACTIVITATEA FILIALELOR UNIVERSITĂȚII DIN MOSCOVA ÎN CAPITALELE ȚĂRILOR DIN COMUNITATEA STATELOR INDEPENDENTE

Vladimir ZMEEV

Rusia, Moscova, Universitatea de Stat din Moscova «M.V.Lomonosov», Facultatea Procese Globale, Catedra Globalistică
Doctor în științe istorice, profesor

В статье кратко рассматривается история зарождения и развития филиалов Московского университета в столицах СНГ. Предпринята попытка показать положительное влияние деятельности филиалов МГУ в Астане, Ташкенте, Баку, Душанбе и Ереване на становление образовательных систем стран СНГ в начале XXI века. Автор статьи отмечает общие и особенные черты работы филиалов ведущего вуза Российской Федерации в дружественных государствах постсоветского пространства. Делается вывод о целесообразности рассмотрения вопроса о создания филиалов МГУ в других столичных городах Содружества Независимых Государств.

Ключевые слова: Содружество Независимых Государств, Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова, филиалы МГУ в столицах дружественных стран.

In paper the history of origin and development of branches of the Moscow University in the capitals of the CIS is briefly considered. An attempt to show positive influence of activity of MSU branches in Astana, Tashkent, Baku, Dushanbe and Yerevan on formation of educational systems of the CIS countries at the beginning of the XXI century is made. The author of article notes the common and special features of work of branches of the leading higher education institution of the Russian Federation in the friendly states of the former Soviet Union. The conclusion about expediency of consideration of a question about creations of MSU branches in other capital cities of the Commonwealth of Independent States is drawn.

Keywords: Commonwealth of Independent States, Lomonosov Moscow State University, MSU branches in the capitals of the friendly countries.

În viața comunității rolul universităților a fost întotdeauna major, iar în perioada modernă a crescut considerabil. În primul rând, acest fapt se datorează dezvoltării rapide a proceselor globale, care au cuprins întreaga lume. În mod obiectiv, se conturează **o tendință stabilă de creștere a rolului universităților**

în toate sferele vieții publice în majoritatea țărilor. Această tendință este tipică și pentru Federația Rusă, după cum se poate observa din exemplele ce urmează.

1. Universitățile din Rusia, în primul rând Universitatea de Stat din Moscova «M.Lomonosov», pregătesc elita societății contemporane și viitoare, formează un strat social de oameni, care, în curând, își vor asuma sarcina liderilor onorabili și responsabili ai statului și ai instituțiilor sale cheie. Universitățile au pregătit președinți, deputați în Adunarea Federală, conducători ale organelor centrale ale puterii executive și judecătorești, conducători ai subiecților Federației Ruse, oameni de știință, antreprenori, oameni de artă și artiști, sportivi și alți oameni minunați. Universitățile noastre treptat se transformă în corporații ale elitelor moderne și activitatea lor zilnică conferă un efect sinergetic evident.

2. În cadrul Universității de Stat din Moscova și în alte universități de elită se dezvoltă într-un ritm rapid **știința fundamentală și tehnologiile avansate**, care sunt strâns legate de activitatea Academiei de Științe a Rusiei, academiilor de știință ramurale și academiilor de științe sociale. Din motive obiective și subiective existente, știința universitară a devenit un element central și de legătură dintre diferite sectoare ale științei fundamentale și tehnologiilor avansate. Într-o economie de piață, știința universitară s-a dovedit a fi mai eficientă, deoarece aceasta se baza nu numai pe oameni de știință eminenti, dar și pe tineret – profesori tineri, cercetători, doctoranzi și studenți talentați.

3. Universitățile din Federația Rusă tot mai frecvent **stabilesc legături stabile și de durată** cu autoritățile federale și regionale, cu sectoarele economiei, cu comunitățile de afaceri și bancare, cu instituțiile de cultură și artă, asociații și organizații publice. Acest fapt, le permite să influențeze politica internă a statului, exercitând sprijinului său intelectual. Grație universităților, în fruntea multor organe de stat și organizații publice, se poziționează oameni de știință, cu studii fundamentale și un mod științific de gândire. Știința pătrunde în toate organele de putere și de conducere, schimbând aspectul și stilul lor de activitate.

4. Universitățile din Federația Rusă treptat, dar insistent, devin **o forță productivă a societății**. Centrele de calcul și laboratoarele științifice, instalațiile pilot și parcurile tehnologice experimentale crează produse de înaltă calitate, caracteristice pentru viitoarea societate informațională. Aceste importante unități structurale ale universităților s-au dovedit competitive pe piață și aduc profit considerabil. În ultimii ani, s-a intensificat și s-a diversificat cooperarea universitară cu sectorul economic. De exemplu, universitățile realizează formarea și perfecționarea profesională a specialiștilor din economia națională a țării.

5. Universitățile din Federația Rusă sunt direct implicate **în realizarea politicii externe a statului**. În universitățile din țară studiază un număr tot mai mare de studenți și stagiați din diferite țări. Studenții, doctoranzii și profesorii universitari din Federația Rusă tot mai des își fac studiile și stagiile în universitățile de frunte din lume. Se consolidează relațiile internaționale ale oamenilor de

știință și specialiștilor. În lume crește rating-ul universităților și savanților din Federația Rusă. Diplomele de bacalaureat, de masterat și de doctorat din Federația Rusă sunt recunoscute în majoritatea țărilor. Universitatea de Stat din Moscova își extinde cu succes filialele sale în capitalele țărilor din CSI. Această sferă a activității sale merită o atenție specială.

Filiala USM din Astana

Filiala Universității de Stat din Moscova în Astana a fost creată la inițiativa președintelui Republicii Kazahstan N.Nazarbayev. În septembrie 2000, în timpul vizitei președintelui rus V.Putin în Republica Kazahstan, rectorul Universității de Stat din Moscova, V.Sadovnichiy și Ministrul Educației și Științei al Republicii Kazahstan K.Kusherbaev au semnat Protocolul privind înființarea filialei Universității de Stat din Moscova «M.Lomonosov» (USM) în Kazahstan [12, p.1]. Filiala USM a fost fondată pe baza Universității Naționale Eurasiatice «L.Gumilev» (UNE) la Astana. Pe 1 decembrie 2000 rectorul USM a emis un ordin privind înființarea filialei Universității de Stat din Moscova în Kazahstan. Consiliul Științific al USM a sprijinit în unanimitate ideea înființării unei filiale USM în Kazahstanul prietenos.

În același timp, Ministerul Educației al Federației Ruse și Ministerul Educației și Științei al Republicii Kazahstan au semnat de comun acord Decizia privind crearea filialei Universității de Stat din Moscova în Kazahstan, orașul Astana. Ulterior, a fost efectuată o muncă enormă de pregătire pentru începerea reală a procesului de instruire. Din momentul creării filialei Universității de Stat din Moscova în Kazahstan pe baza UNE, în 2000, 2001 și în anii următori o contribuție semnificativă în dezvoltarea filialei au avut-o rectorii Universității Eurasiatice Myrzatai Zholdasbekov, Sarsengali Abdymanapov și Bakhytzhana Abdraim. Anume Universitatea Națională Eurasiatică a pus la dispoziție săli de clasă, resurse materiale necesare, cămine pentru studenții nerezidenți. Un moment important în constituirea filialei USM din Kazahstan, a fost numirea persoanei ce urma să conducă filiala Universității de Stat din Moscova, pentru că era important să se asigure o instruire calitativă a studenților.

Pe 7 martie 2001 a fost semnat ordinul rectorului cu privire la atribuirea responsabilităților de director al filialei pro-rectorului USM, profesorul A.Sidorovich [8, p.344]. În procesul de constituire a filialei USM din Kazahstan au contribuit toți angajații și profesorii – cetățeni din Kazahstan, precum și cei veniți în deplasare din Moscova. În rezultatul acestei colaborări la 1 septembrie 2001 filiala USM din Kazahstan a început să activeze.

Un eveniment important în activitatea filialei USM din Kazahstan a fost vizita președintelui Republicii Kazahstan, N.Nazarbayev. În mare măsură, sfaturile și îndrumările lui, au determinat natura și principiile de activitate ale filialei USM în Astana. Pe parcursul activității sale filiala a justificat încrederea preșe-

dintelui Republicii Kazahstan, care îi oferă asistență și sprijinul necesar. Remarcăm faptul că N.Nazarbayev este un savant important, care împărtășește și înțelege problemele învățămîntului superior și științei.

Filiala din Kazahstan este o unitate structurală specială a Universității din Moscova, ce a fost creată pe baza a cinci facultăți a USM: mecanică și matematică, cibernetică și matematică computațională, economie, geografie și filologie. Statutul său oficial în Republica Kazahstan, în conformitate cu certificatul de înmatriculare, este o filială a unei persoane juridice străine. Filiala Universității de Stat din Moscova în Astana efectuează comanda de stat al Republicii Kazahstan privind formarea cadrelor și este finanțată din bugetul republican al Kazahstanului.

Procesul de instruire a studenților în filială este similar cu cel din USM, care se manifestă în planuri și programe identice de studii, componența cadrelor didactice, care se deplasează din Moscova. Pe parcursul unui an de studii, în Astana, pentru a ține prelegeri, a desfășura seminare și ateliere de lucru, în mediu, vin aproximativ 160 de profesori de la Universitatea de Stat din Moscova. În planurile de învățămînt la toate specialitățile pentru studenți sunt prevăzute stagiile de practică (de producere). De exemplu, în semestrul 9 studenții de la specialitatea matematică își desfășoară practica în centrele de cercetare și companiile naționale din Kazahstan. Studenții filologi își desfășoară practica în instituțiile de învățămînt [3, p.802-803].

În cursurile mai mari studenții de la toate specialitățile o parte din timp studiază la Moscova. De asemenea, absolvenții filialei susțin tezele la Moscova, la facultățile corespunzătoare ale USM. Absolvenții filialei obțin diplome ale Universității de Stat din Moscova. În ultimii ani, în filiala USM, planul de admitere la buget din contul Republicii Kazahstan este de 125 de studenți și 40 de masteranzi. Există instruirea tinerilor și pe bază de contract.

În 2015, filiala USM din Astana a finalizat pregătirea studenților pentru următoarele specialități: "Matematică" (5 ani de studii); "Matematică aplicată și informatică" (5 ani de studii); "Filologie" (5 ani de studii). Din anul 2011, în legătură cu trecerea Universității din Moscova la propriile sale standarde educaționale, admiterea studenților pentru primul an de studii, ciclul licență are loc la următoarele specialități (4 ani de studii): "Matematică"; "Matematică aplicată și informatică"; "Filologie"; "Ecologie și științele naturii"; "Economie", precum și la studiile de master la specialitatea "Economie" (2 ani de studii). În 2014 la masterat au fost deschise două programe de studii "Modelarea matematică", "Matematică aplicată și informatică", "Limba rusă în mediul străin" și "Filologie".

În filiala Universității de Stat din Moscova documentația instructiv-metodică s-a întocmit în conformitate cu cerințele, inclusiv elaborarea curriculumelor, materialelor metodice la disciplinele de bază și cursurile opționale, crearea serveru-

lui educativ-metodic cu baza de date completă pentru procesul instructiv-educativ. Au fost publicate materiale metodice la următoarele discipline: "Economia națională", "Folclorul rusesc", "Derivarea limbii ruse moderne", "Textul și metodologia studiului în școală modernă", "Texte pentru lectură cu exerciții". În prezent la secția de zi sînt înmatriculați 520 de studenți. La admitere concursul este de 10 persoane pe un loc [6].

În activitatea sa, filiala Universității de Stat din Moscova din Kazahstan promovează idei cu privire la relațiile dintre state și civilizații, popoare și culturi, formarea specialiștilor talentați și moderni, capabili să rezolve probleme importante de dezvoltare a Kazahstanului independent, de consolidarea întregului spațiu eurasiatic, de menținere a relațiilor de prietenie între popoarele Federației Ruse și Republicii Kazahstan. Un principiu important în activitatea filialei este de a asigura corelația între instruire cu știință. Pentru filială, precum și pentru Universitatea din Moscova, este caracteristică îmbinarea sistemică între procesul de instruire și cercetare, formarea științifică fundamentală în specializarea aleasă. Obiectivele propuse de filiala USM din Kazahstan sînt realizate în mai multe domenii, printre care evidențiem cele principale.

Organizarea anuală a conferinței cu genericul "Lecturile lui Lomonosov", care a devenit un eveniment de importanță republicană, atrăgînd în cercetarea științifică studenți, doctoranzi, tineri savanți din universitățile din Kazahstan și din alte țări. Studenții filialei sînt active implicați în olimpiadele studențești de importanță republicană și regională, regulat ocupînd locuri de frunte.

Filiala USM din Astana asigură formarea specialiștilor de înaltă calificare, cu studii superioare pentru Republica Kazahstan, aducîndu-și aportul și în formarea și consolidarea unui spațiu cultural și educațional unitar al celor două țări [5, p.82]. De asemenea, are loc consolidarea relațiilor filialei Universității de Stat din Moscova cu ministerele și departamentele țării prin orientarea activităților lor la problemele-cheie în dezvoltarea Republicii Kazahstan, precum și încadrarea în cîmpul muncii a absolvenților după specialitățile și domeniile de formare.

Universitatea de Stat din Moscova "M.Lomonosov" și filiala ei din Kazahstan au semnat memorandumuri și acorduri de cooperare cu următoarele organizații: Ministerul Economiei și Planificării Bugetare al Republicii Kazahstan; Ministerul Finanțelor al Republicii Kazahstan; Comitetul de Stat pe Investiții; Ministerul Mediului al Republicii Kazahstan; RSE "Kazhydromet" Ministerul Energiei al Republicii Kazahstan; ONG "Societatea național-geografică din Kazahstan"; SA "Institutul de Cercetări Economice"; SA "Centrul de parteneriat public-privat din Kazahstan" și alte organizații din Kazahstan.

Din anul 2014 funcționează Centrul de instruire suplimentară, care organizează programe de pregătire pentru elevi, desfășoară olimpiade printre abiturienții la studiile de licență și de masterat la filiala USM din Kazahstan. Studenții centrului participă la olimpiadele organizate de Universitatea din Moscova.

Filiala colaborează activ cu Centrul rusesc al științei și culturii. Pe parcursul ultimilor zece ani se organizează Școlile de Studii ale limbii ruse, în scopul realizării programului federal "Limba rusă", congrese internaționale ale limbii ruse, olimpiade pentru elevi, se sărbătorește Ziua scrisului slav și Nauryz. Studenții filialei participă activ la conferințe științifico-practice, mese rotunde, concursuri de cunoaștere ale limbii ruse "Limba - cheia pentru toate cunoștințele", serate muzicale și literare și alte evenimente organizate de Centru.

În filiala USM funcționează Centrul "Dostyk-Prietenie", în care se organizează regulat întâlniri literare, "vinerea poetică," mese rotunde. Este deschis clubul literar "Tengri", care desfășoară următoarele activități: organizează întâlniri cu scriitori și poeți din Federația Rusă și Kazahstan, asigură funcționarea laboratoarelor de creație și atelierelor de lucru, organizează concursuri de genul "textul stiloului" și studii literare, traduce poezii din limba kazahă și engleză, pregătește și publică almanahuri și culegeri.

Absolvenții filialei USM sînt orientați să activeze în Republica Kazahstan. Ei sînt angajați în domeniile educației și științei, în companiile naționale, în sectorul financiar, în companii de IT. O parte de absolvenți își continuă studiile postuniversitare (masterat, studii de doctorat) în diferite țări (Kazahstan, Rusia, Franța, Marea Britanie, SUA, Turcia și altele). Absolvenții filialei din Kazahstan a USM sînt solicitați în diferite sectoare ale economiei, în politică și cultură; își realizează cu succes abilitățile lor profesionale în serviciul public, în marile companii naționale și comerciale, în sectorul bancar, în instituțiile de învățămînt superior și mediu ale Republicii Kazahstan [4, p.152-155].

În general, activitatea filialei USM în Astana este un exemplu de cooperare în domeniul științei și educației între cele două țări - Rusia și Kazahstan - în cadrul CSI și altor organizații interguvernamentale la nivel regional.

Filiala USM din Tașkent

Filiala Universității de Stat din Moscova "M.Lomonosov" din Tașkent este o subdiviziune structurală a USM. Înființarea unei filiale în Tașkent a fost discutată detaliat în cadrul ședinței Consiliului Științific al Universității de Stat din Moscova din 31 octombrie 2005. Mai tîrziu a fost semnat un protocol bilateral "Cu privire la înființarea unei filiale a Universității de Stat din Moscova "M.Lomonosov" în Tașkent. "Pe 24 februarie 2006 Președintele Republicii Uzbekistan, I.Karimov, a semnat rezoluția "Cu privire la organizarea activității filialei Universității de Stat din Moscova "M.Lomonosov" din Tașkent" [10, p.862]. Reprezentanții Universității de Stat din Moscova și Ministerul Învățămîntului superior și secundar special al Republicii Uzbekistan, de asemenea, au semnat un Protocolul privind înființarea unei filiale a Universității de Stat din Moscova în Tașkent, care stabilea procedura de activitatea filialei.

Conducătorul filialei Universității de Stat din Moscova a fost numit V.Kudryavtsev, doctor în științe fizice și matematice, profesor, șef de catedră la Universitatea din Moscova. În calitate de director al filialei a fost numit doctorul în științe tehnice, profesorul A.Halmuhamedov. Pe 16 decembrie 2008 a fost creat Consiliul Științific al filialei USM din Tașkent, condusă de profesorul V.Kudryavtsev. Consiliul s-a constituit din oameni de știință cunoscuți și profesori de la Universitatea de Stat din Moscova, precum și angajații filialei, cetățeni ai Republicii Uzbekistan.

În prezent, în structura filialei USM din Tașkent funcționează cu succes două facultăți: facultatea de Matematică Aplicată și Informatică (domeniul - "Matematică Aplicată și Informatică") și facultatea de Psihologie (domeniul - "psihologie"). Aceste facultăți pregătesc specialiști de înaltă calificare, în conformitate cu standardele adoptate la Universitatea de Stat din Moscova, și în conformitate cu obiectivele Programului Național pentru pregătirea cadrelor al Republicii Uzbekistan. Filiala Universității de Stat din Moscova se bucură de autoritate meritată în Uzbekistan.

În perioada de funcționare a filialei, pentru realizarea pe deplin a procesului instructiv-educativ și științifico-metodic, studenții au audiat prelegerile profesorilor de la Universitatea de Stat din Moscova: profesorul V.Petrenko, Membru-corespondent al Academiei de Științe a Rusiei; profesorii V.Kozlov, V.Shulgovsky, D.Leontev, E.Gasanov, A.Podolsky, Yu.Mikidze, V.Ivannikov; conferențiarilor V.Nosov, D.Zaytsev, V.Umrihin, I.Kostyukova, V.Nurkova, G.Menshikova, I.Berezinskaya, A.Mironov, P.Aliseychik, N.Solischeva, N.Solntseva; lectorii L.Babanin, O.Zaharova, V.Govorov și alții [1].

Programul de studii al facultății de Psihologie include următoarele discipline generale și de specialitate: "Introducere în profesie", "Psihologia generală", "Psihologia motivației și emoțiilor", "Psihologia senzației și percepției", "Psihologia gândirii și vorbirii", "Psihologia atenției și memoriei", "Psihologia experimentală", "Practica psihologică", "Istoria psihologiei", "Zoopsihologia și psihologia comparativă", "Psihogenetica", "Psihologia personalității", "Psihodiagnostica", "Bazele metodologice ale psihologiei", "Metodele matematice în psihologie", "Psihologia educației", "Psihologia socială", "Psihologia muncii", "Psihologia clinică", "Psihologie specială", "Psihofiziologia", "Metodica predării psihologiei", "Ajutorul psihologic", "Psihologia managementului" și altele.

De asemenea, studenții facultății de Psihologie, un interes sporit îl au și pentru discipline umanistice și socio-economice: "Ideea independenței naționale", "Teoria și practica de constituire a unei societăți democratice", "Filosofia", "Istoria Patriei", "Matematica", "Economia", "Istoria culturii", "Limbă străină", "Pedagogia", "Educația fizică", "Sociologia", "Politologia", "Logica", "Etica", "Istoria și teoria religiei", "Introducere în drept", "Antropologia" și alte cursuri.

Unele dintre aceste cursuri sunt susținute de profesorii universităților din Uzbekistan.

Facultatea de Psihologie colaborează intens cu Centrul Național de Adaptare Socială a Copiilor în domeniul activităților psiho-pedagogice și metodologice. Această colaborare include un ajutor voluntar în activitatea Centrului, precum și participarea comună la seminare și ședințe pe teme actuale de protecție socială a copiilor. Centrul este o bază derealizare a practicii curente și de producție pentru toți studenții facultății de Psihologie. În anul 2012, au fost organizate o serie de evenimente de caritate în orfelinatele și școlile-internat din orașul Tașkent. În colaborare cu Centrul de Transfuzie de sânge, filiala USM a organizat acțiunea "Ziua donatorului". S-au desfășurat întâlniri de creație cu membrul Uniunii Artiștilor Plastici din Uzbekistan Yu.Zorkin și cu reprezentanții Societății Roerich din Uzbekistan, consacrată Zilei Studenților și Zilei Mondiale a toleranței. De asemenea, a avut întâlnirea cu Sh.Abbasov, regizor, Artist al Popoului din URSS, și echipa de filmare a peliculei "Tu nu ești orfan".

Ca baze de desfășurare a practicii pedagogice servesc urătoarele instituții: liceul academic №2 al Universității de Stat de limbi străine din Uzbekistan, Colegiul Medical din Tașkent "P.Borovski", Colegiul politehnic profesional din Tașkent al Universității Tehnice de Stat din Tașkent, Liceul Academic "S.Sirozhiddinov" al Universității Naționale din Uzbekistan, cu care filiala Universității de stat din Moscova colaborează intens. Filiala Universității de Stat din Moscova a semnat un acord de cooperare cu Procuratura Generală al Republicii Uzbekistan privind organizarea Cursurilor de învățământ superior.

Programul de studii al facultății de Matematică Aplicată și Informatică, al filialei Universității de Stat din Moscova conține următoarele discipline generale din domeniul matematicii: "Analiza matematică", "Algebra și geometria analitică", "Arhitectura calculatoarelor și limbajul de asamblare", "Bazele fizice de construcție acalculatorului", "Fizica" "Concepte ale științelor naturale moderne", "Problemele moderne ale matematicii aplicate", "Ecuații diferențiale ordinare", "Matematica discretă", "Limbaje de programare", "Teoria probabilității și statistica matematică", "Sistemul de programare", "Design-ul compilatoarelor", "Teoria jocurilor și cercetarea operațiunilor", "Bazele analizei funcționale", "Algoritmi", "Analiza complexității și combinatorica". Ciclul de discipline umanistice și socio-economice ale facultății de Matematică Aplicată și Informatică este identic cu cel al facultății de Psihologie.

În structura filialei funcționează departamentul educațional-spiritual, care organizează diferite evenimente, inclusiv și cu curatorii grupelor de studenți. De asemenea, în cadrul filialei USM funcționează organizația primară a Mișcării sociale a tineretului din Republica Uzbekistan "Komolot". Organizația colaborează cu Consiliul Studentesc al filialei Universității de Stat din Moscova. Obiectivul principal al organizației primare "Komolot" - protejarea intereselor

tinerilor și unirea în jurul ideii independenței naționale. Filiala organizează următoarele evenimente importante: "Ziua Independenței Republicii Uzbekistan", "Balul bobocilor", "1 Octombrie - Ziua discipolilor și profesorilor", "Ziua orașului Tașkent" [11, p.806-809].

Activitatea de cercetare în filiala USM din Tașkent se desfășoară în cadrul proiectului "Dezvoltarea mecanismelor de asigurare ale confortului psihologic al adolescenților din Uzbekistan." În anul 2007, după rezultatele concursul de ramură SSTP filiala a câștigat un grant cu tema respectivă. Managerul proiectului T.Bazarov, doctor în psihologie, profesor la facultatea de Psihologie al Universității de Stat din Moscova a reușit să formeze un colectiv, care încearcă să implementeze în practică rezultatele cercetărilor sale. Obiectivul principal al studiului este examinarea nivelului de bunăstare al adolescenților din Uzbekistan și crearea pentru ei a unui mediu psihologic favorabil. În proiect sînt implicați R.Sunnatov, doctor habilitat în științe psihologice, profesor; S.Ahundzhanov, E.Usmanov, V.Schepotkin, doctori, conferențieri universitari, precum și studenți ai facultății de Psihologie a filialei. În rezultatul activității de cercetarea echipei condusă de profesorul T.Bazarov a fost publicat un ghid metodic "Indicații metodice pentru utilizarea metodelor psiho-diagnostice în cercetarea bunăstării psihologice a adolescenților" [17, p.155-160].

Anul 2009 a fost foarte bogat în activități științifice. Acest lucru a fost confirmat prin organizarea în luna aprilie în cadrul filialei USM a conferință "Tehnologiile computerizate și modelare matematică". În cadrul conferinței au prezentat comunicări profesori și cercetători ai filialei: R.Hamdanov și O.Yalgashev ("Algoritmul hibrid de criptare tip ranițe cu adaptare parametrică"); L.Adylov ("Recunoașterea fețelor la calculator"); M.Bolonkin ("Recunoașterea virușilor în texte"); I.Gheraschin ("Modelul autonom de transportarea substanțelor în plămîinii omului"); A.Latypov ("Stabilirea și recunoașterea expresiilor regulate"). În octombrie 2009, personalul didactic al filialei a participat la conferința științifico-practică de nivel republican "Probleme psihologice și pedagogice în dezvoltarea timpurie a copiilor", iar în noiembrie - în cadrul conferinței internaționale "Probleme actuale ale matematicii aplicate și tehnologiilor informaționale Al-Khwarizmi, 2009".

În perioada 16-17 februarie 2012, filiala Universității de Stat din Moscova a organizat în Tașkent conferință internațională cu genericul "Formarea unei generații instruite și dezvoltate intelectual - o condiție esențială în dezvoltarea și modernizarea țării". Conferința a fost dedicată celei de a 6-a aniversări de la înființarea filialei. La conferință au fost invitați ambasadorul Federației Ruse în Republica Uzbekistan V.Tyurdenev și rectorul Universității de Stat din Moscova academicianul V.Sadovnichiy. Invitații au aflat despre rezultatele procesului instructiv-educativ și activității științifice ale filialei Universității de Stat din Moscova în ultimii ani.

În procesul de instruire în mod activ se utilizează tehnologiile informaționale și comunicaționale prin transmiterea în direct a prelegerilor profesorilor de vază ale Universității de Stat din Moscova, se desfășoară lecții practice cu utilizarea tehnologiilor moderne de învățare la distanță - conferințe video. În perioada octombrie-decembrie 2012, studenții absolvenți, ca recompensă pentru rezultate înalte la învățătură și activitate științifică activă, au avut oportunitatea să studieze la Universitatea de Stat din Moscova. Acest fapt le-a permis studenților să colecteze materialele necesare pentru elaborarea tezelor de licență.

În anul 2012, au început cercetările în cadrul grantului "Conceptul psihologic de dezvoltare al personalității și spiritualitatea în cadrul tradițiilor filosofice ale Orientului - în învățăturile sufiților". Scopul acestei cercetări este studierea și descrierea ideilor de bază ale sistemului sufiților și viziunilor lor privind natura proceselor psihice și identificarea valorii lor pentru psihologie (ca știință și practică) în educația spirituală a omului modern (manager de proiect profesorul R.Sunnatov). De asemenea, se efectuează cercetări în baza grantului "Elaborarea metodelor matematice de rezolvare ale problemelor legate de sistemele cuantice mecanice și aplicarea acestora în tehnologiile moderne" (manager de proiect profesorul A.Halmuhamedov).

Activitățile cu caracter educativ pentru studenți se desfășoară în strânsă colaborare cu organizația primară a Mișcării sociale de tineret "Kamolot" și consiliul studentesc al filialei. Studenții au participat la cea de a 7-tea expoziție internațională "Instruire și carieră 2012". Au fost organizate competiții sportive la baschet, volei, mini-fotbal, șah și tenis de masă între diferite filiale ale universităților rusești și străine în orașul Tașkent (mai-aprilie). După rezultatele tuturor competițiilor echipafilialei Universității de Stat din Moscova a ocupat locul 1 [16, p.767-768, 770].

Filiala USM din Baku

Filiala Universității de Stat din Moscova la Baku a fost creată prin decizia din 15 ianuarie 2008 a Președintelui Republicii Azerbaidjan, Ilham Aliyev "Cu privire la organizarea activității filialei Universității de Stat din Moscova "M.Lomonosov" în Baku". Director al filialei USM a fost numit savantul lingvist, profesorul Nargiz Pashayeva. Din anul 2012, studiul au avut loc în blocul nou, situat în suburbia orașului Baku. Tot acolo se află căminele pentru studenți și hotelul pentru profesori.

În prezent, filiala Universității de Stat din Moscova are cinci facultăți: facultatea de Chimie; facultatea de Matematică Aplicată; facultatea de Filologie cu două departamente (departamentul de Limbă și Literatură Rusă și departamentul de Limbi moderne și literatură din Europa de Vest); facultatea de Psihologie; facultatea de Economie cu două departamente (departamentul de Economie și departamentul de Management).

În anul 2012 primele promoții de absolvenți le-au avut facultățile de Chimie, Matematică și Filologie. Toți absolvenții filialei Universității de Stat din Moscova au primit diplome de calificare corespunzătoare. Unii absolvenți și-au continuat studiile la masterat în una din cele trei facultăți ale filialei. Comisia ce a activat în cadrul examenelor de stat a constatat un nivel ridicat de pregătire a tinerilor chimiști, matematicieni și filologi.

Activitatea de instruirea filialei se desfășoară în conformitate cu planurile de studii și programele de la Universitatea din Moscova, cu utilizarea tehnologiilor și metodelor de predare inovatoare. Cursurile, în marea lor parte, sînt desfășurate de profesorii de la Universitatea de Stat din Moscova. Printre disciplinele obligatorii, care urmează a fi studiate de toți studenții filialei, se numără limba azerbaidjană și istoria Azerbaidjanului, iar la facultatea de Filologie se studiază și Istoria literaturii azer. Anual sînt admiși la studii mai mult de 100 de persoane.

În ultimii ani, studiile la masterat sînt tot mai populare. Cursurile la masterat sînt predate de aproximativ 600 de profesori de la USM. Mai mult de 20 de profesori din Baku predau următoarele cursuri: limba azeră, istoria Azerbaidjanului, literatura azeră, limba engleză, limba germană, filosofia, pedagogia, sociologia, politologia, cultura fizică etc. La masterat studiază aproximativ 100 de persoane. Crește numărul doritorilor de a-și continua studiile la facultățile de Filologie, Chimie, Matematică aplicată și Psihologie.

În anul 2014, filiala din Baku și facultatea de Economie al Universității de Stat din Moscova au anunțat un concurs pentru studiile de masterat la buget. În urma interviului, 8 candidați au fost trimiși la Moscova să urmeze cursuri intensive de specialitate și limbi străine în cadrul facultății de Economie. Patru absolvenți ai filialei din Baku au susținut cu succes examenele la facultatea de Economie, printre care și Enver Pashayev, absolvent al facultății de Matematică Aplicată, care a acumulat cel mai înalt punctaj dintre studenții străini care au participat la concurs. Nu mai puțin atractive sunt programele de masterat și la alte facultăți ale filialei USM din Baku. [20]

Programele de studii ale filialei USM, la toate specialitățile și domeniile de formare, conțin diferite forme de practică. Astfel, la facultatea de Filologie studenții de la specialitate limba și literatura rusă, studiază folclorul (cursul I) și practica dialectologică (cursul II) în satul Ivanovka din regiunea Ismayilli; studenții departamentului de limba engleză și italiană (cursul III) și-au desfășurat practica în Regatul Unit (Clubclass English Language School, Londra) și Italia (Scuola Leonardo da Vinci, Milano). Masteranzii și-au desfășurat practica în țările a cărei limbă studiază: specialitate limba și literatura rusă în Polonia (Universitatea Szczecin); filologia romano-germanică în Regatul Unit (Regent University, Londra) și Italia (Accademia Rimini, Rimini).

La specialitatea "Matematică Aplicată" anual practica de producție se organizează în Compania Petrolieră de Stat al Republicii Azerbaidjan SOCAR, în secția de management al tehnologiilor informaționale și ale comunicațiilor (cursul IV). La specialitatea "Psihologie" practica de producție se desfășoară în complexul educațional din Baku №132-134, Centrul psihologic pentru copii NARINCH. La specialitatea "Chimie" practică de inițiere a avut loc în Compania Azerbaidjană de Metanol AzMeCo; practica de producție fiind desfășurată în Compania Petroliera de Stat al Republicii Azerbaidjan SOCAR.

Filiala USM deține 13 laboratoare: chimie neorganică (2 laboratoare), chimie organică (2 laboratoare), chimie analitică (2 laboratoare), chimie fizică (2 laboratoare); chimia coloizilor, compuși macromoleculari (2 laboratoare), tehnologii chimice (2 laboratoare), radiochimie, cercetarea psihofiziologică și cognitivă; 5 săli de calculatoare și 3 săli de tip lingafon.

Baza materială a filialei permite nu numai instruirea cu succes a studenților, dar și a efectua cercetări fundamentale și practice în diferite domenii ale chimiei. În special, printre echipamentele deținute evidențiem:

- cromatograf cu gaz Agilent 7890A pe coloană capilară cu fază lichidă staționară HP-5 (gradient de temperatură, gaz purtător - azot de la generatorul de azot). Dispozitivul se utilizează pentru separarea și determinarea compușilor volatili nepolari și slab polari, de exemplu, pentru a determina conținutul produselor petroliere în apa și sol;

- Fotometru cu flacără Jenway PFP7 utilizat pentru măsurarea intensității radiației caracteristice atomilor și ionilor ai metalelor alcaline și alcalino-pământoase;

- Spectrofotometru Leki SS1207 și Spectrofotometru înregistator UV UNICO-2804 utilizate pentru analiza apelor, solurilor, minereurilor, aliajelor metalice, etc;

- Mașină de testat Instron 5960 cu termocameră, folosită pentru studierea proprietăților mecanice complexe ale materialelor polimerice în condiții de laborator și este utilizată de studenții cursului IV ai facultății de Chimie. În prezent, echipament analogic în Azerbaidjan nu este.

Biblioteca filialei deține mai mult de 35 de mii de cărți. Aceasta are o sală de lectură cu secția de publicații periodice și bibliotecă electronică, care conține aproximativ 22 de mii de cărți în versiune electronică. Cititorii filialei, de asemenea, au acces la Biblioteca Centrală "M.Akhundov" și Biblioteca USM.

Filiala USM din Baku în procesul de cercetare colaborează intens cu centre științifice și de instruire renumite. De exemplu, colaborarea cu Universitatea din Haifa (Israel) se realizează în cadrul proiectului internațional, ce are ca scop instruirea studenților-matematicieni talentați. În proiect participă, de asemenea, universitățile din Federația Rusă, India, Turcia, Statele Unite ale Americii și Canada. Împreună cu Universitatea "Pierre et Marie Curie" din Paris, Universi-

tatea din Cagliari (Italia), Institutul de chimie a silicatelor al Academiei de Științe a Rusiei (St. Petersburg), Institutul de Fizică al Academiei Naționale a Republicii Belarus filiala efectuează cercetări în domeniul proprietăților optice și luminescente ale unui număr de compuși semiconductori [13, p.161-163].

În anul 2014, cadrele didactice și cercetătorii din filiala USM au participat la o serie de forumuri științifice: A IX-a Conferință Internațională "Semiconductorii și microcristaliniamorfi" (Sankt-Petersburg, Iulie 7-10); Al V-lea Congres Mondial al matematicienilor din lumea turcică (iunie 5-7, Bișkek, Kîrgîzstan); The first international conference on European conference on languages, literature and linguistics (29 martie, Viena, Austria).

Colaborarea filialei cu partenerii externi în domeniul științei și instruirii contribuie la dezvoltarea activității de cercetare a studenților. De exemplu, A.Proskuryakov (masterand, an.II, facultatea de Matematică Aplicată) a ocupat locul I la Olimpiada Internațională în domeniul tehnologiilor informaționale "IT-Planet 2014", ediția VII în Republica Azerbaidjan. A.Veliyev (masterand, anul I, facultatea de Matematică Aplicată) a luat locul II la Campionatul deschis de programare "Cupa "Lotfi Zadeh" 2014". Site-ul www.studyprog.com, creat de studenții filialei USM A.Proskuryakov și A.Velievym, a ocupat locul III la concursul Milli Net 2014, din numărul total de 322 site-uri prezentate.

Reușitele studenților filialei USM pot fi atestate prin participările lor la diverse conferințe. De exemplu, în anul 2014 au fost organizate următoarele acțiuni: conferința internațională a studenților, doctoranzilor și tinerilor cercetători "Lomonosov-2014" (3-6 martie); simpozionul "Identificarea și dezvoltarea intelctului supradotat. Fapte, ipoteze și propuneri" (5-7 noiembrie); a XXI Conferință Internațională a studenților, doctoranzilor și tinerilor cercetători în domeniul științelor fundamentale "Lomonosov-2014" (7-11 aprilie, USM) [14, p.779-781].

În filiala USM se dezvoltă și învățământul preuniversitar. Din februarie 2010, pe baza filialei funcționează o școală de duminică, ce pregătește tinerii ce doresc să-și continue studiile în filiala din Baku. Se organizează ore de matematică și chimie. Din septembrie 2014, s-au deschis cursuri de pregătire la limba și literatura rusă. Instruirea este gratuită. Această măsură va îmbunătăți cunoștințele tinerilor, care doresc să obțină o educație universitară.

Filiala USM din Dușanbe

Filiala Universității de Stat din Moscova "M.Lomonosov" din Dușanbe a fost deschisă în baza unui acord între președintele Federației Ruse Dmitri Medvedev și Președintele Tadjikistanului, Emomali Rahmon în anul 2009. Acest acord a fost aprobat prin decizia Consiliului Științific al Universității de Stat din Moscova din 16 martie 2009. Filiala își desfășoară activitatea în baza Acordului între Universitatea de Stat din Moscova și Ministerul educației al Republicii

Tadjikistan, precum și în baza Decretului președintelui Republicii Tadjikistan cu privire la filiala USM din Dușanbe de la 6 mai 2009. Director al filialei a fost numit vice-rectorul Universității de Stat din Moscova A.Reymers, conferențiar universitar, și director executiv – membrul corespondent al Academiei de Științe din Tadjikistan H.Odinaev.

Instruirea studenților în filiala USM se desfășoară la secția de zi, în următoarele domenii: "Relații Internaționale", "Geologie", "Administrarea publică", "Matematica Aplicată și Informatica", "Chimie, fizică, mecanica materialelor", "Lingvistică". În anul 2011, la toate cele șase specialități studiau 245 de studenți. În filiala USM din Dușanbe studiază studenți din Tadjikistan, Afganistan, India, Iran, Kîrgîzstan, China, Coreea, Pakistan, Turkmenistan și alte țări. În cadrul filialei studiile se desfășoară pe bază de rotație; aproximativ 70% din cadrele didactice, ce țin prelegeri, seminare, conduc ateliere de lucru, consultă studenții, desfășoară probele de evaluare, provin de la Universitatea de Stat din Moscova [15, p.700].

Filiala USM este un centrul de formarea cadrelor calificate, a specialiștilor solicitați în Republica Tadjikistan. Alegerea specialităților și domeniilor de formare a studenților filialei este coordonată cu Ministerul Educației al Republicii Tadjikistan. Instruirea se desfășoară în limba rusă din contul fondurilor bugetare ale Republicii Tadjikistan (doar pentru cetățeni).

Procesul de instruire la filiala USM din Dușanbe se efectuează pe o bază solidă de cercetări științifice. Conexiunea continuă dintre educație și știință asigură pregătirea specialiștilor de înaltă calificare, capabili să rezolve tot mai multe probleme complexe, cu care se confruntă societatea tadjică, care tinde spre pace și prosperitate. Diploma Universității din Moscova constituie o garanție a existenței studiilor clasice universitare și cunoștințelor de înaltă calitate a proprietarului ei.

Filiala dispune de o bază materială modernă, necesară pentru desfășurarea studiilor și lucrărilor de cercetare științifică. Funcționează laboratorul de chimie, de fizică și geologie, 4 săli de informatică, 4 săli de tip lingafon, dotate cu mijloacele tehnice de instruire. Studenții dispune de bibliotecă tradițională și electronică. Fondul bibliotecar al filialei este constituit din cărțile USM seria "Manualul clasic universitar".

Procesul de instruirea studenților are și un caracter de cercetare, care se manifestă în rezultate concrete. Cei mai buni studenți ai filialei participă la diverse conferințe și concursuri. Astfel în 2010, studenții Z.Davlatov, Ș.Davlatov, A.Mamadbekov și O.Pirahmad au câștigat medalia de bronz la Internet Conferința Internațională la matematică, organizată de Centrul Universitar Ariel din Israel. Pe data de 29-31 octombrie a aceluiași an la Dușanbe a avut loc Forumul Internațional de Tineret TIC "Tineretul digital din Asia Centrală". Câștigătorii

concursului pentru cel mai bun proiect au fost studenții filialei A.Alidod, I.Dzhafarova, D. Isoev și S.Kurbanov [19, p.811].

Scopul principal al Forumului - popularizarea tehnologiilor moderne de informare și comunicare în rândul tinerilor din Asia Centrală și utilizarea instrumentelor IT în rezolvarea problemelor sociale și economice din societate. În sălile filialei Universității de Stat din Moscova au fost organizate prezentări și ateliere de lucru privind utilizarea TIC în domeniul educației, sănătății și economiei. Participanții forumului au discutat posibilitatea utilizării tehnologiilor informaționale în învățământul secundar și superior, medicină, în afaceri, în comerțul electronic, turism și sectorul financiar. Au fost abordate probleme legate de accesul la informație și utilizarea Internetului în zonele rurale și în regiunile de frontieră din Tadjikistan, dezvoltarea în aceste regiuni a mass-media electronice, blogging-ului, dezvoltarea resurselor web, organizarea securității informaționale și alte probleme actuale.

Cu studenții filialei Universității de Stat din Moscova serealizează o muncă educativă enormă. De exemplu, în anul 2011, studenții A.Distmurova și D.Tropman au participat la evenimentele organizate cu ocazia zilei Tatiane la Universitatea de Stat din Moscova. Cu ocazia Zilei apărătorilor Patriei a avut loc o întâlnire a studenților filialei cu comandantul trupelor mobile ale Ministerului Apărării al Republicii Tadjikistan, vice ministrul al apărării al Republicii Tadjikistan, participant al războiului din Afganistan, generalul de brigadă L.Fayziev. Cu ocazia Zilei Internaționale a Femeii a fost organizată o întâlnire a studenților filialei cu academicianul Academiei de Științe din Tadjikistan, vice președintele AȘRT, președintele asociației "Femeile de știință din Tadjikistan" M.Akubova. În luna martie, se sărbătorește Nowruz, sărbătoare la care studenții pregătesc un concert, o expoziție de fotografie "Plaiul natal Tadjikistan" și altele.

În anul 2015, la facultatea de științe naturale a avut loc admiterea abiturienților la specialitățile: "Matematica Aplicată și Informatică", "Geologie", "Fizica, chimia și mecanica materialelor". La facultatea de Științe umanistice a avut loc admiterea tinerilor la specialitățile: "Relații internaționale", "Administrația publică", "Lingvistică". Realizarea curriculumelor și a standardelor înalte în instruirea studenților sînt asigurate de cadrele didactice de la Universitatea din Moscova, care țin cursurile de bază și de specialitate, precum și desfășoară seminare și lecții de laborator [18, p.160-161].

Universitatea din Moscova asistă Republica Tadjikistan în dezvoltarea cercetărilor privind problemele actuale ale științei moderne. Pe 3-4 aprilie 2015, în filiala Universității de Stat din Moscova "M.Lomonosov" din Dușanbe, a avut loc conferința științico-practică "Rolul Organizației Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC) în asigurarea securității împotriva amenințărilor externe în Asia Centrală". Conferința a fost organizată de filiala Universității de Stat din Mos-

cova în colaborare cu Ambasada Federației Ruse în Republica Tadjikistan și Reprezentanța ce asigură colaborarea cu Federația Rusă în Republica Tadjikistan.

La lucrările conferinței au participat reprezentanții ambasadelor statelor membre ale Organizației Tratatului de Securitate Colectivă din Republica Tadjikistan, Secretariatului OTSC, personalul Centrului pentru Studii Strategice din Republica Tadjikistan, Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Tadjikistan, Ministerului Apărării al Republicii Tadjikistan, Ministerului Industriei și noilor tehnologii al Republicii Tadjikistan, personalul didactic și studenții filialei Universității de Stat din Moscova în Dușanbe, Universitatea ruso-tadjică (slavonă), Academia Ministerului de Interne al Republicii Tadjikistan, Universitatea de Stat din Khujand "B.Gafurov", Universitatea de drept din Tadjikistan, Universitatea tehnică de Stat "VOENMEKH", Institutul Național de studii strategice din Republica Kîrgîzstan, reprezentanții organizațiilor nonguvernamentale și mass-media. Conferința a demonstrat creșterea nivelului de cooperare științifică între statele membre ale OTSC și a unor țări din CSI. S-a decis de a organiza conferințe de acest gen și în viitor.

Filiala USM din Erevan

Decizia de a deschide o filială a Universității de Stat din Moscova în Armenia a fost luată pe 24 octombrie 2011, la întâlnirea Președintelui Republicii Armenia Serzh Sargsyan cu studenții USM la Moscova. În această zi, prin decizia Consiliului Științific al Universității de Stat din Moscova, Președintele Armeniei a primit titlul de Profesor de Onoare al Universității de Stat din Moscova. Rectorul Universității de Stat din Moscova, academicianul V.Sadovnichiy i-a înmînat lui S.Sargsyan diploma și medalie pentru contribuția sa remarcabilă în consolidarea relațiilor dintre Armenia și Rusia, pentru dezvoltarea științei și educației în beneficiul poporului rus și armean, pentru cooperarea fructuoasă cu Universitatea de Stat din Moscova. Pe 18 septembrie 2015 a avut loc deschiderea festivă a filialei USM din Erevan, la care au participat Președintele Armeniei S.Sargsyan și rectorul Universității de Stat din Moscova V.Sadovnichiy. Aceasta este a cincea filială a Universității de Stat din Moscova deschisă în capitalele țărilor din CSI [7, p.1].

Procesul de creare a filialei USM din Erevan a fost destul de lung și dificil. După întâlnirea Președintelui Armeniei cu studenții de la Universitatea de Stat din Moscova în care s-a discutat despre necesitatea deschiderii unei filiale a renumitei instituții de învățămînt ruse la Erevan, această propunere a fost discutată la nivelul celor doi miniștri ai Educației și Științei, Andrei Fursenko și Armen Ashotyan. În curînd, pe 7 februarie 2012 prim-viceprim-ministru Federației Ruse, V.Zubkov, în timpul vizitei sale în Armenia, a declarat despre deschiderea unei filiale a USM la Erevan. Peste cîteva luni, această propunere a fost discuta-

tă la cel mai înalt nivel între președinții celor două țări. În urma discuțiilor, propunerea a fost inclusă în ordinea de zi a comisiei interguvernamentale.

În luna august 2014, Guvernul Armeniei a aprobat proiectul privind deschiderea la Erevan a filialei Universității de Stat din Moscova "M.Lomonosov". În cele din urmă, pe 20 februarie 2015, în Biblioteca Universității de Stat din Moscova, a fost semnat acordul privind condițiile de constituire și funcționarea filialei Universității de Stat din Moscova la Erevan. În timpul ceremoniei de semnare, academicianul V.Sadovnichiy a menționat importanța deschiderii filialei, unde tinerii din Armenia și alte țări vor avea posibilitatea să primească o instruire de calitate la standardele Universității de Stat din Moscova.

Crearea filialei Universității de Stat din Moscova în Armenia reprezintă un proiect educațional internațional și un important eveniment social al celor două țări prietene. Remarcăm faptul, că acordul privind condițiile de constituire și funcționare a filialei Universității de Stat din Moscova "M.Lomonosov" în Armenia a fost semnat tocmai în acele zile istorice, când Armenia a intrat în Comunitatea Economică Eurasiatică [2].

Pe 18 septembrie 2015, rectorul Universității de Stat din Moscova V.Sadovnichiy s-a întâlnit cu studenții primului an de studii din cadrul filialei din Erevan. El le-a urat succes în procesul de studii și a răspuns la întrebările studenților. Deschiderea filialei Universității de Stat din Moscova la Erevan a fost reflectată în presa locală, menționându-se că în cadrul filialei studiază 65 de studenți, 15 dintre care - pe bază de buget. Acest fapt a fost declarat într-un interviu al rectorului USM, academicianului V.Sadovnichiy, care a mai menționat: "Acestă este doar începutul, pentru că în viitor aici vor studia pînă la 5 mii de studenți. Infrastructura permite. Noi am semnat recent un acord de colaborare și, prin urmare, inițial au fost admiși un număr nu prea mare de studenți".

În același interviu, se menționa că în cadrul filialei funcționează 5 facultăți: Matematică aplicată și informatică, Filosofie, Drept, Jurnalism și Relații internaționale. Toți profesorii vor veni de la Moscova. "În acest semestru vor veni 50 de profesori pentru a ține prelegeri și seminare. În prezent aproximativ 10 profesori, deja, activează în cadrul filialei. Desigur, în procesul de instruire vor fi implicate și cadre locale. Filiala se va baza, de asemenea, pe potențialul Academiei de Științe a Armeniei", - a declarat academicianul V.Sadovnichiy.

Referindu-se la costul studiilor, rectorul a spus că această problemă importantă este soluționată de către partea armeană. Directorul executiv al filialei Universității de Stat din Moscova din Erevan Arman Zargaryan a declarat că taxele de studii variază de la 1 milion 500 de mii de drahme la 1 milion 800 de mii de drahme, în funcție de facultate: "... Ținînd cont de calitatea studiilor oferite, considerăm că am menținut limitele rezonabile". Ministrul Educației și Științei Armen Ashotyan, la rîndul său, a remarcat faptul că, deja, pentru anul viitor, se negociază cu Moscova, acordarea locurilor bugetare din partea rusă. În cadrul

filialei vor putea studia toți doritorii, indiferent de naționalitatea lor [9]. Filiala Universității de Stat din Moscova la Erevan, a fost vizitată, de asemenea, de președintele Republicii Armenia, Serzh Sargsyan, care a remarcat fondul material și a făcut recomandări pentru îmbunătățirea în continuare a acestuia.

Prezentarea succintă a activității filialelor Universității din Moscova, în cele cinci capitale ale țărilor Comunității Statelor Independente ne conduce la concluzia privind succesul acestui proiect internațional. Grație cooperării științifice și educaționale existente între Rusia, Kazahstan, Uzbekistan, Azerbaidjan, Tadjikistan și Armenia, în spațiul post-sovietic a apărut și s-a dezvoltat un nou model de relații interstatale. Absolvenții filialelor USM în capitalele țărilor din CSI vor fi promotori activi ai relațiilor de prietenie dintre fostele republici sovietice, care au un trecut istoric comun și, la etapa contemporană, mențin relații multilaterale. Federația Rusă este deschisă pentru cooperare în continuare cu vecinii săi, inclusiv în domeniul științei și educației, care oferă beneficii clare tuturor participanților săi. Crearea de noi filiale ale Universității de Stat din Moscova în capitalele țărilor membre ale CSI ar asigura dezvoltarea acestor țări.

Bibliografie

1. Джураева Л. Роль образования в структуре взаимоотношений России и Узбекистана, <http://ia-centr.ru/expert/10642/> Дата обращения: 19.02.2016 г.
2. История создания филиала МГУ в городе Ереване, <http://msu.am/> Дата обращения: 18 февраля 2016 г.
3. Казахстанский филиал МГУ / Московский университет. Ежегодник – 2010: Краткий отчет о состоянии и действиях Московского университета имени М.В.Ломоносова за 2010 год. – Москва: Изд-во МГУ, 2011.
4. Казахстанский филиал МГУ / Справочник для поступающих в Московский университет в 2015 году. – Москва: Изд-во МГУ, 2015.
5. Казахстанский филиал МГУ им. М.В.Ломоносова, г.Астана / Справочник для поступающих в Московский университет в 2003 году. – Москва: Изд-во МГУ, 2003. .
6. Казахстанский филиал МГУ имени М.В.Ломоносова / <https://ru.wikipedia.org/wiki/> Дата обращения: 19.02.2016 г.
7. Колонка ректора // Московский университет. №18 (4503). 16 ноября 2015 г.
8. О директоре филиала МГУ в Астане / Отдел приказов Управления делами МГУ. Приказ от 7 марта 2001 г. // Летопись Московского университета. В 3-х томах. Т.III: 1985-2004 / Автор-составитель Е.В.Ильченко. – Москва: Изд-во МГУ, 2004.

9. Садовничий В.А.: «В Ереванском филиале МГУ будет учиться до 5 тысяч студентов» / 18.09.2015 г., <http://news.am/rus/news/286732.html> / Дата обращения: 18.02.2016 г.
10. Ташкентский филиал / Московский университет. Ежегодник – 2009: Краткий отчёт о состоянии и действиях Московского университета имени М.В.Ломоносова за 2009 год. – Москва: Изд-во МГУ, 2010.
11. Ташкентский филиал МГУ / Филиал в г. Ташкенте / Московский университет. Ежегодник – 2010: Краткий отчёт о состоянии и действиях Московского университета имени М.В.Ломоносова за 2010 год. – Москва: Изд-во МГУ, 2011.
12. Филиал МГУ в Астане // Московский университет. 2001. №44. Декабрь.
13. Филиал МГУ в Баку / Справочник для поступающих в Московский университет в 2015 году. – Москва: Изд-во МГУ, 2015.
14. Филиал в г.Баку / Московский университет. Ежегодник – 2013: Краткий отчёт о состоянии и действиях Московского университета имени М.В. Ломоносова за 2013 год. – Москва: Изд-во МГУ, 2014.
15. Филиал в г.Душанбе / Московский университет. Ежегодник – 2011: Краткий отчёт о состоянии и действиях Московского университета имени М.В.Ломоносова за 2011 год. – Москва: Изд-во МГУ, 2012.
16. Филиал в г.Ташкенте / Московский университет. Ежегодник – 2012: Краткий отчёт о состоянии и действиях Московского университета имени М.В.Ломоносова за 2012 год. – Москва: Изд-во МГУ, 2013.
17. Филиал МГУ в г.Ташкенте / Справочник для поступающих в Московский университет в 2015 году. – Москва: Изд-во МГУ, 2015.
18. Филиал в г.Душанбе / Справочник для поступающих в Московский университет в 2015 году. – Москва: Изд-во МГУ, 2015.
19. Филиал МГУ в Душанбе / Московский университет. Ежегодник – 2010: Краткий отчёт о состоянии и действиях Московского университета имени М.В.Ломоносова за 2010 год. – Москва: Изд-во МГУ, 2011.
20. Филиал МГУ имени М.В. Ломоносова в городе Баку объявляет прием в магистратуру, <http://www.trend.az/azerbaijan/society/2270458.html> / Дата обращения: 20.02.1016 г.

Представлена в редакцию
22 февраля 2016 года

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ ȘI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

**POLITICI DE INCLUZIUNE SOCIALĂ A PERSOANELOR CU
DIZABILITĂȚI DIN REPUBLICA MOLDOVA**

Parascovia MUNTEANU

Republica Moldova, Chișinău, Institutul Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei
doctorandă

Ludmila MALCOCI

Republica Moldova, Chișinău, Institutul Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei
Doctor habilitat în sociologie

The article analyses the concepts of social exclusion, social inclusion and disability as factor of vulnerability. The authors highlighted the transition to policies development based on social inclusion approach. By ratifying the United Nations Convention on Rights of the Persons with Disabilities in 2010, the Republic of Moldova has committed to take actions in treating people with disabilities without discrimination, improve and enforce social inclusion policies, combat stigmatization and social exclusion and to involve persons with disabilities in decision-making process and to promote equally access in all aspects of life. This article presents the achievements completed by the state on social inclusion of persons with disabilities and emphasizes the challenges.

Cuvinte cheie: excluziune socială, incluziune socială, persoane cu dizabilități, politici de incluziune socială

Introducere

În articol sunt supuse analizei un șir de probleme legate de elaborarea și implementarea politicilor de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova. Sunt prezentate și abordate conceptele generale privind excluziunea și incluziunea socială, în linii mari se analizează structura social-demografică a persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova. Se atrage atenție specială examinării politicilor de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova în corespundere cu standardele europene și internaționale. În acest context se analizează politicile de trecere de la combaterea excluziunii – la promovarea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova. Articolul se finalizează cu câteva concluzii și recomandări care ar

contribui la rezolvarea unor probleme cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în Republica Moldova.

Concept general despre excluziune socială

În prezent, conceptul de **excluziune socială** este tot mai frecvent utilizat în locul clasicului termen de „sărăcie”. Acest concept presupune un proces complicat și complex, în rezultatul căruia persoanele ajung nu numai în stare de sărăcie, dar sunt private și de drepturile fundamentale sociale, culturale, economice, precum și dreptul de a participa activ la luarea deciziilor în societatea în care trăiesc. Produs al sociologiei clasice (Durkheim, Weber, Simmel), conceptul a fost reactivat pentru prima dată în țările dezvoltate, în particular în Franța. În 1974, René Lenoir, secretar de stat cu afaceri sociale în guvernul gaullist condus de Jacques Chirac, a publicat lucrarea „Les Exclus”. După Lenoir, exclușii reprezentau toate categoriile sociale care nu erau incluse în sistemele de asigurări sociale specifice statului bunăstării: persoane cu dizabilități, persoane cu tendințe de suicid, veteranii cu dizabilități, copiii abuzați, familii cu părinții divorțați, consumatori de droguri, persoanele neadaptate social și alte categorii de persoane care nu își găseau un loc în societate [1, p.339].

Conceptul clasic al excluziunii sociale are o conotație mai largă și pune accent pe participarea persoanei sau a unui grup la viața societății în care trăiesc. Gradul de participare al persoanei determină și nivelul excluziunii sociale. În acest context trebuie menționat faptul că lipsa de participare poate fi rezultatul acțiunii mai multor factori de risc negativ care scapă de sub controlul individului, îl pune în condiții mai dezavantajate față de alte persoane și conduce la excluziune socială. Un alt aspect definitoriu al excluziunii sociale presupune faptul că ea se manifestă, în special, la nivelul comunității geografice sau sociale, deoarece afectează în principal grupuri, nu persoane separat. Excluziunea socială este determinată de o combinație de cauze și de factori aflați în strânsă corelație. Ca atare, ea trebuie privită ca un proces, și nu doar ca un rezultat marcat în timp, de exemplu, ca un rezultat strict al sărăciei [2, p.9].

Conceptul de excluziune socială mai este înțeles și definit ca fiind opusul incluziunii sau integrării sociale, punându-se accent pe cât de important este pentru orice persoană să facă parte din societate, adică să fie „inclus”. Drept urmare, excluziunea socială reprezintă o trăsătură atât obiectivă, cât și subiectivă a vieții oamenilor. Ca condiție obiectivă, ea se caracterizează prin lipsuri materiale și încălcarea drepturilor sociale. Ca o trăsătură subiectivă, ea se caracterizează prin sentimentul de inferioritate socială în comunitate sau prin pierderea statutului social anterior” [3, p.16].

Altfel spus, excluziunea socială reprezintă atât o stare, cât și un proces. Ca stare, aceasta este echivalentă cu privirea relativă a persoanei de bunuri, de drepturi; ca proces, excluziunea socială se referă la structurile și procesele dintr-o

societate care împiedică accesul pentru unii membri la resursele economice, bunurile sociale, precum și la instituțiile care determina destinele vieții lor.

În Republica Moldova conceptul de excluziune socială este analizat și prezentat în Rapoartele naționale ale dezvoltării umane elaborate de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare. Conceptul a avut o evoluție independentă de termenul „sărăcie”, fiind legat de ideea de drepturi ce decurg din calitatea de cetățean al țării. Dacă sărăcia a fost definită, inițial, în raport cu *venitul*, atunci excluziunea socială a fost definită în raport cu *drepturile sociale*, cum este dreptul la muncă, dreptul de a trăi în comunitate, dreptul la servicii de sănătate, dreptul la educație [4, p.6].

Chiar dacă excluziunea are abordări diferite, există și o acceptare a faptului că aceasta este un proces multidimensional, pentru că cuprinde atât dimensiuni sociale, cât și politice, culturale și economice, care funcționează la unele nivele sociale în mod diferit. Este dinamic pentru că, în primul rând, afectează în mod diferit categorii de persoane și, în al doilea rând, este un rezultat al interacțiunii sociale care este caracterizată de relații inegale de putere. În dezbaterile despre excluziunea socială apar trei caracteristici esențiale ale acestui proces:

- Excluziunea socială este direct legată de normele morale ale societății dintr-o anumită perioadă. O persoană defavorizată este percepută în mod diferit în societăți diferite, atât din punct de vedere cultural, cât și economic. Normele morale ale societății se schimbă în timp și, odată cu ele, se schimbă și atitudinea „majorității” față de o anumită categorie de oameni marginalizată sau vulnerabilă. Altfel spus, excluziunea socială se referă la anumite grupuri vulnerabile, defavorizate.

- Excluziunea socială este cauzată de o acțiune a unui individ, a unui grup sau a unei instituții. O persoană se poate autoexclue social prin propria sa voință sau poate fi exclusă ca urmare a deciziilor asumate sau neasumate, voite sau nu, ale altor oameni, organizații sau instituții. Excluziunea socială este determinată de faptele oamenilor.

- Excluziunea socială nu este doar un rezultat al circumstanțelor de moment, dar și un impact asupra perspectivelor de viitor ale persoanei afectate. Astfel, excluziunea socială este modalitatea prin care anumite grupuri sunt dezavantajate în mod sistematic, se confruntă cu discriminări legate de religie, rasă, etnie, gen, orientare sexuală, origine, vârstă, dizabilitate, migrație, locul în care trăiesc etc.

În concluzie menționăm că excluziunea socială este un proces multidimensional care rezultă din politicile promovate de autoritățile publice și accesul la servicii juridice, de educație, servicii de sănătate și de angajare a grupurilor vulnerabile. Iar grupurile vulnerabile ca victime ale excluziunii sociale sunt acelea care fac parte dintr-o categorie de persoane discriminate pe criterii de: dizabilitate, rasă, gen, etnie, vârstă, religie, mediu.

Concept general despre incluziune socială

Conceptul de **incluziune socială** a apărut ca răspuns la conceptul de excluziune socială, completând termenul de inserție sau integrare socială. Prin incluziune socială înțelegem un set de măsuri și acțiuni multidimensionale din domeniile protecției sociale, ocupării forței muncă, traiului în comunitate, educației, sănătății, informării și comunicării, mobilității, securității, justiției și culturii, destinate combaterii excluziunii sociale. Altfel spus, incluziunea socială reprezintă toate măsurile și acțiunile desfășurate cu scopul de a asigura ca toți oamenii să fie capabili să participe în societate, indiferent de originea lor sau de caracteristici specifice, care pot include: rasa, limba, cultura, genul, dizabilitatea, statutul social, vârsta precum și alți factori. Scopul primar al incluziunii este cel de a combate discriminarea și excluziunea socială și, implicit, de a respecta drepturile tuturor persoanelor și grupurilor dintr-o societate, acceptând diversitatea.

La începutul anilor '90, documentele de politici ale instituțiilor comunitare, precum Cartea Verde asupra Politicii Sociale Europene: Opțiuni pentru Uniune din 1993, menționau combaterea excluziunii sociale ca linie de politică publică. Integrarea sau inserția erau termenii utilizați frecvent în mediul academic cu sens de incluziune. Momentul de referință pentru introducerea termenului de incluziune socială este Consiliul European de la Lisabona din anul 2000, prilej cu care a și fost lansată o strategie a Uniunii Europene, având drept orizont anul 2010, cunoscută ca "Procesul sau Strategia de la Lisabona" [1, p.341]. Astfel, promovarea incluziunii sociale, ca linie de politică publică, a înlocuit combaterea excluziunii sociale.

Potrivit definiției adoptate de către UE, incluziunea socială este un proces, care oferă persoanelor supuse riscului de sărăcie și excluziune socială, oportunitățile și resursele necesare, pentru a participa pe deplin la viața economică, socială și culturală a societății, asigurându-le un nivel de viață considerat decent în societatea în care trăiesc. Acest lucru le va permite, de asemenea, un nivel mai mare de participare la procesul de luare a deciziilor, care afectează viețile lor și accesul acestora la drepturile fundamentale potrivit Cartei Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene [6].

Uniunea Europeană promovează o abordare triplă referitor la politicile de incluziune sociale care constă în: (a) creșterea accesului la serviciile și la oportunitățile de bază; (b) aplicarea legislației pentru eliminarea discriminării și (c) dezvoltarea măsurilor direcționate pentru a răspunde nevoilor specifice ale fiecărui grup vulnerabil în parte [5, p.132].

Altfel spus, incluziunea socială trebuie văzută ca un proces, care asigură integrarea și coeziunea socială în societate și care este mult mai complex, decât doar depășirea excluziunii sociale a persoanelor marginalizate. Incluziunea socială tinde să remedieze cauzele fundamentale ale excluziunii sociale, cum ar fi acțiunile discriminatorii, eșecurile în politici și instituții, precum și ineficiențele

structurale și implică participarea și integrarea grupurilor vulnerabile în instituții și în rețelele sociale. Pentru a asigura acest lucru, ar trebui să fie identificate procesele politice și economice, care generează excluderea și să fie implementate politici și schimbări instituționale adecvate. Astfel, incluziunea socială nu este doar opusul excluderii sociale ca și statut, dar și proces care contribuie la depășirea excluderii prin participare și implicare activă.

Din perspectiva mediului academic, se profilează două abordări privind incluziunea socială:

- Prima abordare se referă la prezentarea incluziunii drept răspuns activ la situațiile de excludere. Potrivit acestei abordări, incluziunea socială cuprinde analiza grupurilor marginalizate, excluse social, analiza cauzelor excluderii sociale a acestora și formularea politicilor care încurajează, susține incluziunea grupurilor vulnerabile în toate aspectele vieții sociale, politice, economice și culturale.

- A doua abordare vizează măsurarea impactului incluziunii sociale asupra structurii programelor sociale. Această abordare se rezumă la analiza politicilor prin prisma participării și schimbarea modului de gândire a politicilor sociale prin conturarea unui model social al bunăstării și eradicării sărăciei.

Pentru prima dată în Republica Moldova problema inegalității și a incluziunii sociale a fost abordată la nivel conceptual în cadrul Strategiei Naționale de Dezvoltare pentru anii 2008-2011 (SND). Una din prioritățile de bază ale acestui document, era "Dezvoltarea resurselor umane, creșterea gradului de ocupare și promovarea incluziunii sociale". Iar ratificarea de către Republica Moldova a Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (în continuare CDPD) constituie începutul dezvoltării politicilor de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități, grup de referință în acest articol.

Structura social-demografică a persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova.

Dizabilitatea constituie unul din factorii care determină vulnerabilitatea în Republica Moldova. Persoanele cu dizabilități sunt considerate un grup vulnerabil de populație atât la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene, cât și în Republica Moldova. Vulnerabilitatea persoanelor cu dizabilități se explică prin excludere socială și discriminare. Astfel, un sondaj realizat de către Institutul de Politici Publice din Republica Moldova în anul 2014 relevă faptul că cele mai discriminate categorii de persoane sunt: persoanele sărace, persoanele în etate, persoanele cu dizabilități mintale și fizice și persoanele membri ai comunității LGBT [7].

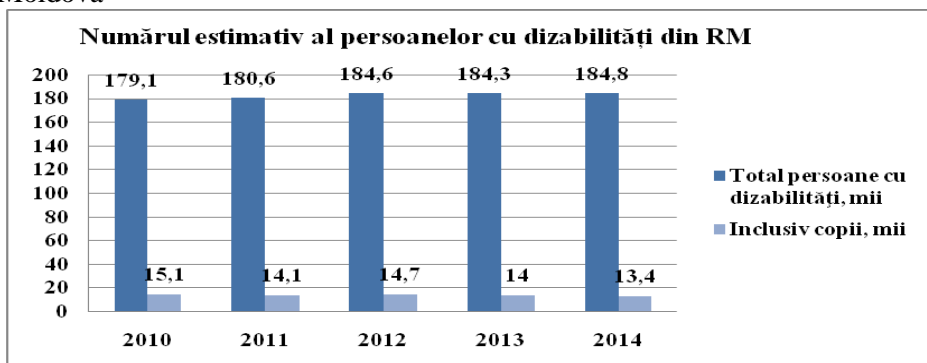
De asemenea, „Studiul privind percepțiile și atitudinile față de egalitate în Republica Moldova”, elaborat de către Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului prezentat la data de 30 noiembrie 2015 prezintă nivelul de

acceptare (indicele distanței sociale) a 14 grupuri vulnerabile din Republica Moldova, cât și confirmarea stereotipurilor care conduc către marginalizarea și mai puternică a acestora. Indicele distanței sociale include 7 nivele, fiecare din ele prezentând un anumit grad de apropiere socială, și anume, să fie: rudă prin căsătoria cu un membru al familiei (0); prieten (1); vecin (2); coleg de muncă (3); cetățean al țării (4); vizitator al țării (5); excluderea din țară (6).

Cele 14 grupuri vulnerabile vizate sunt: persoane cu dizabilități mentale și intelectuale; persoane cu dizabilități fizice; persoane LGBT; persoane infectate cu HIV/SIDA; persoane de etnie romă; ruși care locuiesc în Republica Moldova; persoane vorbitoare de limba rusă; români care locuiesc în Republica Moldova; evrei; persoane de origine africană; persoane străine care locuiesc în Republica Moldova, dar fără cetățenia țării; persoane de religie musulmană; alte minorități religioase; persoane care au fost deținute (ex-deținuți). Conform constatărilor studiului, niciunul din grupurile vulnerabile vizate nu se poate bucura de o toleranță totală, cu indice al distanței sociale egal cu zero. Cea mai mare distanță socială (5,2 puncte) este înregistrată pentru persoanele LGBT, care sunt acceptate doar la nivelul de vizitator al țării sau chiar până la excluderea din țară. În cazul persoanelor cu dizabilități mentale, indicele de distanței sociale este egal cu 3,6 puncte, ceea ce înseamnă că acestea sunt acceptate doar ca cetățeni ai țării. [8]. Rezultatele acestui studiu vin să confirme încă o dată că persoanele cu dizabilități din Republica Moldova nu sunt acceptate de către membrii societății, astfel confruntându-se adesea cu situații de discriminare și excludere socială.

Potrivit datelor statistice oficiale oferite de Biroul Național de Statistică (BNS), în ultimii 5 ani în Republica Moldova, numărul persoanelor cu dizabilități a crescut cu 2,7%. Estimativ numărul total al persoanelor cu dizabilități este de 184,8 mii persoane, inclusiv 13,4 mii copii.

Tabelul 1. Numărul estimativ al persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova

Sursa: Biroul Național de Statistică

În general, persoanele cu dizabilități reprezintă 5,2% din populația totală a țării. În medie la 10 mii locuitori revin 520 persoane cu dizabilități. Dacă ne referim la copii, atunci la 10 mii copii - revin 193 copii cu dizabilități. Aproape fiecare a șaptea persoană cu dizabilitate se încadrează în categoria celor cu o dizabilitate severă. Conform datelor Biroului Național de Statistică în 15,7% din gospodăriile casnice există cel puțin o persoană cu dizabilitate, iar în cazul a 3,8% din gospodării - persoana cu dizabilități este copil. Persoanele cu dizabilități în proporție de 62 la sută sunt din mediul rural, numărul lor fiind în continuă creștere, iar comparativ cu anul 2010 s-a majorat cu 5,8%. Astfel, rata dizabilității pentru mediul rural constituie 553 persoane la 10 mii locuitori, comparativ cu 469 persoane cu dizabilități la 10 mii locuitori din mediul urban. În aspect de gen, ponderea bărbaților în structura persoanelor cu dizabilități este mai mare și constituie 52,2%, iar la 10 mii bărbați revin în medie 561 bărbați cu dizabilități comparativ cu 476 pentru femei [9].

Cu toate acestea, considerăm că numărul persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova este probabil mult mai mare decât cel indicat de statistica națională, deoarece există persoane care nu au perfectate certificatele de dizabilitate din diverse motive cum ar fi: lipsa actelor de identitate, lipsa de informare cu privire la procedura de obținere a certificatului, procedură complicată sau neacceptarea persoanelor de a se încadra într-un grup de dizabilitate. În plus, datele oficiale arată o tendință de scădere a numărului de copii cu dizabilități, ceea ce nu corespunde realității. Potrivit datelor furnizate de Ministerul Sănătății, în ultimii cinci ani se înregistrează o creștere a numărului de copii cu dizabilități. Discrepanțele dintre date oficiale și realitatea sunt generate de neacceptarea de către părinți a faptului că copilul lor are o dizabilitate, mizând pe recuperare în scurt timp sau identificarea tardivă a disfuncționalității care cauzează dizabilitatea.

Statisticile oficiale sunt cele oferite de *Consiliul* național pentru determinarea dizabilității și capacității de muncă care continuă să utilizeze o abordare medicală a dizabilității care este inefficientă și stabilește limitări semnificative asupra vieții unei persoane. Sistemul de certificare nu permite persoanelor cu dizabilități să acceseze serviciile de protecție socială care să le sprijine în gestionarea stării lor și care să le îndeplinească potențialul lor de a contribui în societate. Conform statisticelor actuale, persoanele clasificate cu o dizabilitate "accentuată", au acces limitat la servicii de educație, asistență medicală, locuri de muncă și avansare în carieră. Persoanele etichetate cu o dizabilitate "severă" sunt expuse riscului de a fi lipsite de autonomia lor și sunt expuse riscului de a fi plasate în instituții rezidențiale. Această clasificare a persoanelor cu dizabilități (severe, accentuate, medii) înlocuiește gradele de dizabilitate, însă abordarea rămâne în continuare una bazată pe incapacitate care contribuie direct la excluziune prin imposibilitatea de a contribui deplin la viața socială, culturală, economică și politică. Această clasificare contravine principiilor independenței, alegerii și de co-

ntrol, care sunt esențiale pentru o abordare a dizabilității bazată pe incluziune și drepturile omului.

În acest context ținem să menționăm că Republica Moldova nu dispune în prezent de statistici clare privind numărul persoanelor cu dizabilități dezagregate în dependență: de tipul deficienței (vizuale, auditive, intelectuale, locomotorii, etc.), de studii, de ocupare, precum și nevoile de servicii pentru a fi incluse în societate. Totuși, considerăm că un pas important pentru diminuarea acestei probleme, a fost realizat în cadrul recensământului populației din 2014. Pentru prima dată a fost inclus în chestionar un set scurt de întrebări elaborate de Grupul experți de la Washington [10] privind statisticile referitor la dizabilități, dar rezultatele nu sunt încă disponibile din cauza lipsei de resurse în cadrul Biroului Național de Statistici pentru procesarea datelor. Datele statistice veridice și dezagregate sunt necesare pentru dezvoltarea și implementarea politicilor de incluziune socială atât la nivel național, cât și la nivel local.

De la combaterea excluziunii – la promovarea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova

În continuarea acestui articol vom prezenta o analiză generală și succintă cu privire la schimbarea abordărilor de la politici sociale orientate spre combaterea excluziunii - la politici de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova. În acest sens, determinăm două etape importante în analiza evoluției conceptelor de excluziune și incluziune a persoanelor cu dizabilități: prima etapă cuprinde anii 1990-2009 și a doua etapă cuprinde perioada 2010 - prezent.

În prima etapă (1990-2009), principalul document de referință pentru incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități este Constituția Republicii Moldova care în Articolul 51, menționează că: ”Persoanele handicapate beneficiază de o protecție specială din partea întregii societăți. Statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, de readaptare, de învățământ, de instruire și de integrare socială. Nimeni nu poate fi supus niciunui tratament medical forțat, decât în cazurile prevăzute de lege”. Acest articol pune accentul pe crearea condițiilor speciale de integrare socială a persoanelor cu dizabilități pentru a preveni sau a combate excluziunea acestui grup de persoane. În contextul politicilor actuale de incluziune, limbajul folosit în Legea supremă este unul discriminatoriu și depășit, textul acestui articol din Constituție necesită a fi modificat în conformitate cu terminologia utilizată în CDPD cu schimbarea accentelor din abordarea medicală pe cea socială bazată pe principiul incluziunii și respectării drepturilor fundamentale.

Principii de combatere a excluziunii și discriminării identificăm și în Legea nr.821-XII din 24.12.1991 privind protecția socială a invalizilor potrivit căreia ”Invalizii în Republica Moldova se bucură de toate drepturile sociale economice

și personale și de libertățile consfințite în Declarația drepturilor invalizilor, adoptată de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, în Constituția Republicii Moldova, în prezenta Lege și în alte acte legislative. Discriminarea invalizilor este interzisă și se pedepsește conform legii”. Această Lege a fost abrogată în anul 2012 din cauza limbajului discriminatoriu și depășit, însă observăm că accentele erau puse pe respectarea drepturilor și combaterea discriminării persoanelor cu dizabilități prin asigurarea accesului la servicii și infrastructură socială.

De asemenea, în prima etapă, în conformitate cu prevederile Legii nr.547 din 25.12.2003 privind asistența socială - ”statul și societatea civilă se angajează să prevină, să limiteze sau să înlăture efectele temporare sau permanente ale unor evenimente considerate drept riscuri sociale, care pot genera marginalizarea ori excluderea socială a persoanelor și a familiilor aflate în dificultate”. Astfel, statul asigură persoanele vulnerabile, inclusiv persoanele cu dizabilități cu prestații și servicii sociale pentru a preveni situațiile de marginalizare sau excludere socială. Situațiile reale arată însă ca nu este suficient să asigurăm prestații sociale și unele servicii pentru a avea o societate incluzivă.

A doua etapă de analiză a conceptelor de exclusiune și incluziune socială se conturează odată cu ratificarea de către Republica Moldova la 09.07.2010 a Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, prin care s-a angajat să asigure persoanelor cu dizabilități o viață împlinită și decentă, să garanteze demnitatea, să favorizeze autonomia și să faciliteze participarea activă a acestora la viața comunității. Ratificarea Convenției constituie punctul esențial de trecere de la abordarea politicilor bazată pe prevenirea și combaterea excluderii la dezvoltarea și promovarea politicilor bazate de incluziune socială. Primul pas spre realizarea Convenției a fost elaborarea și promovarea ”Strategiei privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități” (2010-2013), adoptată de Parlament prin Legea nr.169-XVIII din 09.07.2010. Strategia definește reformarea politicii de stat în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități și cuprinde linii directoare pentru activitățile pe care diferiții actori publici și privați le vor desfășura pentru a combate excluderea persoanelor cu dizabilități. Ulterior în anul 2012 Parlamentul a adoptat Legea nr.60 din 30.03.2012 cu privire la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. Legea prevede asigurarea drepturilor persoanelor cu dizabilități în mod egal cu drepturile altor cetățeni la: securitatea socială, asistență medicală, reabilitare, educație, muncă, viața publică, un mediu fizic, transporturi, tehnologiile și sistemele informaționale și comunicaționale și alte obiective și servicii accesibile publicului larg. Totodată, trecerea de la excluderea socială la incluziune este determinată și de aprobarea Legii cu privire la serviciile sociale nr.123 din 18.06.2010, potrivit căreia incluziunea socială este determinată și de accesul la servicii sociale.

În rezultatul analizei impactului politicilor sociale dezvoltate în Republica Moldova după ratificarea CDPD, constatăm că incluziunea socială relaționează cu alte domenii ale vieții și contribuie la atât la prevenirea, cât și la combaterea excluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități. Deși sunt înregistrate multe progrese în vederea promovării incluziunii sociale, persoanele cu dizabilități se confruntă până în prezent cu situații de discriminare și excluziune socială. Trecearea de la combaterea excluziunii sociale la promovarea incluziunii este determinată de un set de factori care condiționează incluziunea persoanelor cu dizabilități:

- **Accesul persoanelor cu dizabilități** la servicii și infrastructura socială care este exprimat în Legea cu privire la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități care a introdus pentru prima dată în legislația națională concepte precum: accesibilitatea, design-ul universal și adaptarea rezonabilă. Astfel, această lege conține un șir de prevederi cu privire la politica de stat cu privire la accesibilitate, proiectarea și construcția obiectivelor de infrastructură socială, adaptate la necesitățile persoanelor cu dizabilități, amenajarea obiectivelor de infrastructură socială pentru a putea fi folosite de către persoanele cu dizabilități, asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la mijloacele de transport în comun, amenajarea încăperilor de locuit pentru a putea fi folosite de către persoanele cu dizabilități, asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la obiectivele culturale, turistice și la complexe (sălile) sportive, accesul la informații prin toate mijloacele de comunicare. Iar potrivit Legii cu privire la serviciile sociale nr.123 din 18.06.2010 persoanele cu dizabilități pot avea acces la servicii sociale de diferite tipuri: primare, specializate și cu specializare înaltă.

Cu toate că există aceste prevederi, persoanele cu dizabilități sunt încă în situații de excluziune, deoarece nu există condiții optime de acces la infrastructură și servicii, iar prevederile legale rămân încă la nivelul declarațiilor. Nu există mecanisme eficiente de obligare a autorităților și a prestatorilor de servicii publice și private în asigurarea accesului universal la infrastructură și nu există mecanisme de realizare a obligațiilor de către autoritățile publice locale în vederea dezvoltării și finanțării serviciilor sociale comunitare. Serviciile sociale sunt localizate neuniform pe teritoriul Republicii Moldova, astfel încât există unități administrativ teritoriale care nu dispun de nici un tip de servicii sociale specializate. Existența serviciilor de îngrijire a persoanelor cu dizabilități în instituții rezidențiale de tip vechi este un factor care determină excluziunea socială. Cu toate că rezultatele studiilor naționale și europene arată că instituția rezidențială are un impact negativ asupra dezvoltării persoanelor cu dizabilități, eforturile autorităților centrale privind incluziunea socială nu au întotdeauna susținere financiară și suportul autorităților locale în vederea dezvoltării serviciilor comunitare.

- **Promovarea nediscriminării.** Principiile nediscriminării, universalității și egalității în drepturi sunt prevăzute de Constituție și reprezintă baza sistemului

lui de protecție a drepturilor omului în Republica Moldova. Constituția interzice discriminarea pe criterii de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, origine socială, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială. Aceste norme constituționale sunt consolidate prin Legea cu privire la asigurarea egalității din 25 mai 2012, care garantează drepturi egale pentru toți oamenii care locuiesc în Republica Moldova.

În pofida existenței prevederilor legale care interzic discriminarea, multe persoane cu dizabilități în Republica Moldova se confruntă cu forme multiple de discriminare, pe motive de sex, vârstă, tip de depreciere, origine etnică și alți factori. Această discriminare are tendința de a fi de natură sistematică față de anumite grupuri de persoane cu dizabilități care se confruntă cu astfel de încălcări ale drepturilor omului zilnic. Discriminarea femeilor cu dizabilități constituie o sursă suplimentară de vulnerabilitate și de excluziune. Acest grup de persoane este supus pe lângă discriminare și actelor de violență sexuală și abuzuri. Persoana cu dizabilitate severă sau accentuată, de multe ori este în imposibilitate de denunțare a cazurilor de violență, din lipsa gradului redus de înțelegere și exprimare, din lipsa metodelor și tehnicilor adaptate în limbaj ușor de înțeles de a denunța cazurile de violență, neglijare și exploatare. Lipsa de date sistematice și dificultatea persoanelor cu dizabilități de a raporta situațiile de discriminare nu permit o imagine de ansamblu a situației care este strict necesară pentru adoptarea de politici și măsuri adecvate de combatere a fenomenului în rândul persoanelor cu dizabilități. Persoanele cu dizabilități psihosociale și intelectuale și persoanele care au deficiențe de văz și de auz se confruntă cu obstacole semnificative în calea incluziunii lor. Limbajul semnelor nu a fost dezvoltat în mod corespunzător în țară, ceea ce împiedică posibilitățile copiilor cu deficiențe de auz de a accesa educație bilingvă în limbajul semnelor. Practic, nici serviciile publice sau informațiile nu sunt furnizate în limbajul semnelor. De asemenea serviciile de asistență medicală urgentă nu pot fi accesate direct. Toate aceste bariere lasă persoanele cu deficiențe de auz să trăiască în izolare față de restul societății. Altfel spus, motivele discriminării cu care se confruntă persoanele cu dizabilități sunt multiple de la discriminare din cauza accesibilității, până la discriminare din cauza vulnerabilității.

- **Accesul la educație.** Legea nr.60 din 30.03.2012 cu privire la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități prevede că persoanele cu dizabilități au acces liber la sistemul educațional de toate nivelele în condiții de egalitate cu ceilalți cetățeni și obligația autorităților publice și a instituțiilor de învățământ de a asigura adaptarea rezonabilă, moduri alternative de comunicare, condiții pentru dezvoltarea și promovarea unui sistem de educație incluzivă. Prin Hotărârea de Guvern nr.523 din 11.07.2011, Guvernul Republicii Moldova a aprobat Programul de educație incluzivă în Republica Moldova pentru 2011-2020. Programul plasează educația incluzivă la rang de prioritate educațională, și prevede

asigurarea condițiilor pentru includerea copiilor dezinstituționalizați din învățământul rezidențial și înscrierea și includerea copiilor cu nevoi speciale în școlile generale.

În pofida faptului că Republica Moldova a atins rezultate majore în vederea asigurării dreptului la educație a copiilor cu dizabilități, posibilitatea de a ajunge la grădiniță sau la școala a unor copii cu dizabilități severe și accentuate rămâne foarte dificil de aplicat în practică. Grădinițele și școlile din unele localități rămân în mare parte inaccesibile copiilor cu dizabilități, în timp ce în alte comunități instituțiile educaționale au resurse și sprijin insuficient pentru asigurarea educației incluzive.

- **Angajarea în muncă.** Constituția Republicii Moldova prevede că „orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului”. Conform Legii nr.60 din 30.03.2012 cu privire la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, statul garantează integrarea pe piața muncii a persoanelor cu dizabilități, inclusiv dreptul la muncă, formele de muncă, obligațiile angajatorului în ceea ce privește încadrarea în muncă a persoanelor cu dizabilități, timpul de lucru și odihnă, orientarea profesională, formarea și reabilitarea acestora. Legea cu privire la ocuparea forței de muncă și protecția socială a șomerilor nr.102-XV din 13.03.2003 prevede că persoanele cu dizabilități care sunt în căutarea unui loc de muncă au dreptul de a beneficia de măsuri active de promovare a ocupării forței de muncă oferite de Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă: informare, consultare profesională, mediere a muncii, orientare și formare profesională.

Cu toate că există aceste prevederi, acțiunile de incluziune în câmpul muncii depășesc cu mult așteptările persoanelor cu dizabilități. Excluziunea persoanelor de pe piața muncii este determinată adesea de: lipsa unui sistem de stimulare a angajatorilor din domeniul public și privat, lipsa serviciilor de reabilitare profesională, servicii insuficiente de instruire și servicii de suport pentru persoanele cu dizabilități la angajare și menținerea locului de muncă.

- **Participarea la viața publică.** Incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități prevede dreptul persoanelor cu dizabilități de a participa efectiv și deplin la viața politică și cea publică în condiții de egalitate cu ceilalți cetățeni. Art.29 din Codul Electoral prevede că sediile secțiilor de votare se amenajează astfel încât să faciliteze accesul în ele al persoanelor în vârstă și cu dizabilități. Dreptul de a participa la viața culturală este recunoscut și asigurat în conformitate cu art.10 din Constituția Republicii Moldova. Conform Legii nr.60 de 30.03.2012 cu privire la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, autoritățile publice centrale și locale, asociațiile obștești și persoanele juridice de drept public sau de drept privat sunt obligate să faciliteze accesul persoanelor cu dizabilități la valorile culturale, obiectivele de patrimoniu, turism, sport și locuri de agrement.

În ultimii ani, statul a înregistrat anumite progrese în asigurarea drepturilor politice a persoanelor cu dizabilități atât prin modificarea Codului electoral, cât și prin măsuri menite să asigure accesibilitatea localurilor și materialelor de vot. Prin Legea nr.119 din 18.06.2010 pentru modificarea și completarea Codului electoral, a fost introdusă următoarea prevedere: ”Sediile secțiilor de votare se amenajează astfel încât să faciliteze accesul persoanelor în vârstă și cu dizabilități”.

În vederea asigurării drepturilor electorale pentru persoanele cu dizabilități, statul încă urmează să întreprindă măsuri de instruire a membrilor secțiilor de votare privind procedura de votare a alegătorilor cu diferite tipuri de dizabilități, precum și acțiuni de informare nemijlocită a categoriei respective de alegători prin utilizarea tehnologiilor corespunzătoare (diverse lupe cu/și fără suport, cu/și fără iluminare; materiale printate în limbaj special; spoturi video cu teletext, interpretarea emisiunilor TV de dezbateri electorale prin subtitrare sincron, limbaj mimico-gestual) [12, p.36-37].

• **Accesul la servicii de sănătate.** Potrivit articolului 36 din Constituția Republicii Moldova și conform Legii nr.1585 din 27.02.1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, Guvernul are calitatea de asigurător pentru copii; persoanele cu dizabilități; persoanele care îngrijesc la domiciliu copii cu dizabilități. Serviciile de asistență medicală primară, specializată și spitalicească nu sunt oferite pe deplin persoanelor cu dizabilități. Una dintre provocările majore se referă la accesibilitatea serviciilor de sănătate create de lipsa adaptării infrastructurii instituțiilor medicale, centrelor medicilor de familie, în special, în mediul rural. În plus, medicii nu sunt instruiți în domeniul Dizabilitate și în Etica comunicării cu persoanele cu dizabilități. Iar, în situațiile legate de planificarea familiei, echipamentul medical nu este accesibil persoanelor cu dizabilități fizice. Deși persoanele cu dizabilități sunt asigurate gratuit din cadrul sistemului asigurărilor medicale, acestea primesc parțial sau nu sunt asigurate cu unele medicamente necesare, întrucât nu sunt acoperite de fondurile de stat de asigurări în medicină. Din această cauză situația sănătății persoanelor cu dizabilități constituie de cele mai multe ori un factor cu risc major de vulnerabilitate.

• **Bunăstarea persoanelor cu dizabilități.** Prestațiile sociale pentru persoanele cu dizabilități în Moldova sunt mizere și nu acoperă nici minimul de existență atât pentru persoanele cu dizabilități, cât și pentru familiile lor. Accesul la asistență socială și prestații sociale sunt adesea percepute de către autorități nu ca o protecție care să permită instrument de respectare a drepturilor persoanelor cu dizabilități, ci mai degrabă ca o măsură de constrângere bugetară. Ca parte dintre grupurile cele mai marginalizate din Republica Moldova, numărul persoanelor cu dizabilități este foarte mare printre cei care se confruntă cu dificultăți economice și sunt extrem de vulnerabili la efectele potențiale ale unei recesiuni,

cum ar fi creșterea șomajului și creșterea prețurilor de consum și stagnarea plăților sociale de care sunt dependente.

• **Situația economică a țării.** Criza economică afectează în mod direct calitatea serviciilor sociale și quantumul prestațiilor sociale. În asemenea situații, persoanele cu dizabilități și familiile care au în componența sa copii cu dizabilități au un grad mai înalt de vulnerabilitate. De situația economică din țară depinde în mare măsură și accesul persoanelor cu dizabilități la celelalte servicii publice. Promovarea și dezvoltarea serviciilor calitative pentru persoanele cu dizabilități depind în mare măsură de posibilitățile bugetului de stat și bugetul unităților administrativ-teritoriale care pe timp de criză este adeseori unul auster, de aceea sunt necesare măsuri de eficientizare a resurselor financiare alocate pentru implementarea politicilor de incluziune sociale ca interes național, astfel încât să fie asigurată respectarea drepturilor fundamentale. Într-o societate cu o situație economică precară, precum este Republica Moldova, trecerea de la excluziune la incluziune va fi mai dificilă și mai de durată.

Concluzii și recomandări

Conceptele de excluziune și incluziune socială sunt interdependente și se referă în esență la anumite grupuri vulnerabile. Persoanele cu dizabilități din Republica Moldova constituie grupul de persoane cu risc sporit de marginalizare, discriminare și excluziune socială. Cu toate că Republica Moldova a înregistrat progrese considerabile la nivelul dezvoltării de politici naționale în domeniul incluziunii, predomină încă multe bariere de incluziune a persoanelor cu dizabilități cauzate de criza economică din țară, nivelul scăzut de participare la viața comunității în care trăiesc, acces limitat la servicii publice, gradul înalt de stigmatizare care influențează negativ asupra realizării drepturilor stipulate în CDPD. Nerespectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități conduce la apariția situațiilor de discriminare, de vulnerabilitate și de excluziune socială și invers, vulnerabilitatea și excluziunea persoanelor cu dizabilități cauzează nerespectarea drepturilor.

După ratificarea CDPD, conceptul de incluziune accentuează necesitatea de a schimba societatea și abordarea politicilor la nevoile diferitor grupuri de populație, astfel încât să se ofere șanse egale de participare și implicare în viața societății pentru orice persoană indiferent de statutul său social. Trecerea de la abordarea politicilor de combatere a excluziunii sociale, la politici bazate pe incluziune socială demonstrează o dată în plus importanța respectării drepturilor persoanelor cu dizabilități și asigurarea condițiilor egale de participare. Evoluția pozitivă a promovării cadrului general de politici prin prisma principiilor incluziunii și drepturilor a sporit combaterea stigmatizării și excluziunii sociale, pe de o parte, iar pe de alta a conturat barierele care încă mai persistă în calea incluziunii. În acest sens este necesar de menționat că realizările cu privire la dezvoltarea și

aprobarea documentelor de politici, nu întotdeauna asigură implementarea în practică a tuturor prevederilor. Astfel în pofida unor politici bune, incluzive, persoanele cu dizabilități se confruntă în continuare cu probleme ce țin de marginalizare, discriminare și excludiune socială.

Dezvoltarea politicilor de incluziune a persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova încă rămâne o prioritate și sunt necesare eforturi atât din partea Guvernului, cât și din partea societății în întregime pentru a realiza pe deplin prevederile Convenției. Promovarea unor politici naționale incluzive depinde în mare măsură de alocarea de resurse și ajustarea continuă a cadrului legal și normativ care sunt dictate de ponderea persoanelor cu dizabilități și de necesitățile lor specifice.

Integrarea conceptului de incluziune în toate documentele de politici naționale care pun accent pe: bunăstare, respectarea drepturilor, securitate și protecție socială pentru a diminua diferențele și a consolida o societate cu oportunități egale de dezvoltare pentru toți cetățenii săi. Ajustarea politicilor din perspectiva incluziunii va conduce la prevenirea și combaterea excludiunii sociale a anumitor grupuri vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități.

Abordarea persoanelor cu dizabilități prin prisma respectării drepturilor și principiilor incluziunii va conduce la o mai bună respectare a drepturilor și va asigura o mai bună participare a persoanelor cu dizabilități și a organizațiilor reprezentative ale acestora în dezvoltarea și punerea în aplicare a legislației și a politicilor care îi privesc în mod direct sau indirect, inclusiv implementarea la nivel național a politicilor de incluziune socială.

Promovarea implementării de către autoritățile publice a conceptului de "incluziune prin adaptare rezonabilă" pentru asigurarea accesului fizic al persoanelor cu dizabilități în clădirile publice și promovarea imaginii pozitive și a rolurilor sociale valorizante a persoanelor cu dizabilități va conduce la diminuarea riscurilor excludiunii și vor spori implicarea persoanelor cu dizabilități în toate domeniile vieții.

Bibliografie:

1. Arpinte D., Baboi A., s.a. Politici de incluziune socială. // Calitatea vieții, XIX, nr.3-4, 2008, p.339-341.
2. Abordări ale excludiunii sociale în Republica Moldova. Aspecte metodologice și analitice, Raport UNDP, Moldova 2010.
3. Gore Ch., Figueiredo J.B. Social exclusion and anti-poverty policy: A debate, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=3176C4BD1BDC19FF76E68BE5A6B63310?doi=10.1.1.130.260&rep=rep1&type=pdf> (accesat 07.03.2016)

4. Raportul național al dezvoltării umane al Republicii Moldova „Dincolo de tranziție: De la Excluziune Socială spre o Dezvoltare Umană Incluzivă”. - Chișinău, 2010
5. Vremeș M., Craievschi V., s.a. Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova. Aspecte metodologice și analitice. - Chișinău 2010
6. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF> (accesat la 21.02.2016).
7. Studiu sociologic „Fenomenul discriminării în Republica Moldova: percepția cetățeanului”, http://ipp.md/public/files/Evenimente/Sondaj_nediscriminare_pentru_prezentare.pdf (accesat 21.02.2016)
8. <http://www.un.md/viewnews/417/> (accesat 21.02.2016)
9. Raportul ”Situția persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova”, <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4976> (accesat la 20.03.2016)
10. <http://unstats.un.org/unsd/methods/citygroup/washington.htm> (accesat la 14.02.2016).
11. www.egalitate.md (accesat la 20.02.2016)
12. Raportul Raportorului Special privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Ianuarie 2016
13. Raportul inițial de stat al Republicii Moldova privind implementarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, MMPSF, Chișinău, 2012, http://particip.gov.md/public/documente/139/ro_539_Raport-initial-privind-implementarea-Conventiei-ONU-privind-drepturile-persoanelor-cu-dizabilitati.pdf
14. www.justice.md (accesat în perioada 01.02. – 22.03. 2016).

Prezentat la redacție
la 20 aprilie 2016

EVOLUȚIA ROLULUI DE PRESTATOR A ADMINISTRAȚIEI PUBLICE ÎN DOMENIUL SERVICIILOR PUBLICE

Violeta TINCU

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Administrare Publică, Catedra Științe Administrative

Lector superior universitar

The role of the public administration as a provider of public services has evolved during the time. The same thing happened to the weight of public administration's provision activities within other administrative activities. However, together with the evolution of the society, in most of the states the public services "went down" from the central to the local level, and eventually "went out" of the public administration system, due to the increasingly larger involvement of the private sector in public services providing. In this situation, the role of public administration in the public services provision changes, and, occasionally, diminishes. However, regardless of the circumstances, public administration has always kept the exclusive right to establish public services, while delegating other subjects only the management prerogative.

Scopul principal al administrației publice este satisfacerea necesităților cetățenilor. Astfel, pentru satisfacerea necesităților tuturor cetățenilor statului există administrația publică centrală, iar pentru satisfacerea necesităților locuitorilor unei unități administrativ-teritoriale există administrația publică locală. Aceste cerințe nu pot fi satisfăcute decât prin înființarea de servicii publice, fie naționale, fie locale.

Evident este însă faptul că perceperea administrației publice anume în rol de prestator nu a apărut odată cu apariția înseși a administrației publice. Dimpotrivă, administrația publică a trecut printr-un îndelungat proces de tranziție de la administrația – autoritate la administrația – prestator.

În cele ce urmează vom analiza cum anume a avut loc acest proces.

Problema caracterului prestator al activităților administrative a evoluat mult pe parcursul timpului. Unele servicii publice, cum ar fi cele de asistență socială, precum și majoritatea serviciilor edilitare, există din timpuri străvechi. Potrivit autorului Karel Davids, ulterior evoluția unor servicii publice a fost afectată de asemenea „transformări majore” ca Reforma, Iluminismul, Revoluția Franceză și cea industrială [4, p.386].

Ulterior, la sfârșitul sec. al XX-lea - începutul sec. al XXI-lea administrația publică își schimbă centrul de greutate al preocupărilor sale - cel puțin din punct de vedere cantitativ - excedând (fără a abandona) atribuțiile sale de autoritate,

de putere publică și preluând din ce în ce mai mult atribuții de prestări servicii, încercând, astfel, să răspundă intereselor și nevoilor specifice ale colectivităților pe care le administrează [10, p.43].

În acest sens, rolul administrației publice în domeniul serviciilor publice a evoluat diferit sub două aspecte: delimitarea competențelor în domeniu între administrația publică centrală și cea locală și delimitarea competențelor în domeniu între sectorul public și cel privat.

În primul caz, înființarea serviciilor publice a constituit, o lungă perioadă de timp, un atribut exclusiv al autorităților statale. Această situație, cunoscută sub denumirea de “legicentrism” permitea statului să monopolizeze orice activitate cu caracter public.

Ulterior, evoluția vieții în statele democratice, dezvoltarea economică pe care au înregistrat-o, a făcut necesară înființarea unui număr tot mai mare de servicii publice, care să satisfacă o gamă tot mai diversă de interese publice. Aceste legități obiective, precum și extinderea democrației sociale au generat spargerea monopolului de stat, acesta transferând competența înființării unor servicii publice către autoritățile locale [6, p.91].

Astfel, în epoca actuală statul păstrează monopolul asupra unor servicii considerate de interes național, pe care le înființează și le coordonează centralizat [8, p.14]. În același sens se pronunță și autorul Iordan Nicola, care menționează: „În perioada actuală, statul mai păstrează monopolul numai în privința unor servicii publice de importanță deosebită și de interes național. Concomitent însă, statul a dat în competența autorităților administrației publice locale crearea serviciilor și instituțiilor publice de interes local, în mod diferit în funcție de gradul de autonomie acordat colectivităților locale” [6, p.91].

În perioada interbelică [1, p.30] serviciul public era definit ca fiind acea activitate a autorităților publice pentru satisfacerea unei nevoi de interes general, care este atât de importantă încât trebuie să funcționeze în mod regulat și continuu.

În aceeași perioadă, o altă definiție identifica „serviciul public ca fiind un organism administrativ, creat de stat sau unitate administrativ-teritorială, cu o competență și puteri determinate, cu mijloace financiare procurate din patrimoniul general al administrației publice, pus la dispoziția publicului pentru a satisface în mod regulat și continuu o nevoie cu caracter general”.

Putem observa astfel că în aceste definiții rolul principal îi revine statului și autorităților locale. În ceea ce privește însă implicarea agenților privați în misiunea prestatoare a administrației publice, procesul a fost unul de o durată mai îndelungată.

După cum am menționat deja, înființarea serviciilor publice a constituit, o lungă perioadă de timp, un atribut exclusiv al autorităților statale, atât în statele

cu democrații dezvoltate, precum și în cele cu regimuri totalitare, însă din rațiuni diferite.

Statul capitalist viza satisfacerea nevoilor cu caracter general ale cetățenilor săi și dorea să o facă la un nivel cât mai ridicat, prin intermediul organismelor publice și private, în timp ce statul totalitar nu dorea să transmită această competență către agenți privați [6, p.90]. Mai mult decât atât, pentru statul socialist apariția de servicii publice sub gestiunea unor întreprinderi private constituia o amenințare [8, p.14].

Astfel, până în 1939, persoanele private nu puteau desfășura activități specifice serviciilor publice. Această interdicție a constituit o frână în calea dezvoltării, întrucât societatea avea nevoie din ce în ce mai mult de servicii publice diverse, operative, flexibile.

Cu timpul însă a devenit evident că statul și instituțiile sale nu puteau face față cerințelor sociale, astfel încât s-au văzut nevoite să încredințeze unele servicii publice către persoane private. Au apărut astfel situații în care era nevoie ca anumite servicii să fie încredințate particularilor pentru o mai bună funcționare a serviciilor respective [11, p.112]. Această necesitate poate rezulta din insuficiența resurselor materiale sau umane de care dispune administrația publică pentru asigurarea funcționării corespunzătoare a serviciilor publice [11, p.112].

Astfel a apărut ideea prestării unui serviciu de interes general prin intermediul unei firme private. Inițial însă nu era clar în ce condiții serviciul gestionat de o persoană privată putea fi considerat serviciu public. Autorii francezi Magnier și Laubadere au identificat ulterior trei condiții pentru ca un serviciu, chiar delegat unei persoane private, să rămână public:

- prima condiție era „interesul general” în sensul că serviciile publice au ca prim obiectiv interesul celor administrați, și nu obținerea de profit;
- a doua condiție arată faptul că persoana privată, care servește interesul general, se bucură de autoritate în raport cu terți, autoritate care-i permite fie monopolul asupra unei activități, fie emiterea unor acte cu caracter unilateral sau chiar instituirea unor taxe;
- a treia condiție se referea la controlul administrației asupra activității de prestare de servicii publice, condiție ce derivă din faptul că o persoană privată poate presta un serviciu public numai printr-o delegare dată de o persoană publică. Delegarea este necesară pentru a trasa limitele în interiorul cărora poate acționa cel împuternicit [9, p.13].

Mutațiile din sfera economico-socială au determinat și schimbări de optică în doctrina administrativă, ajungându-se astfel la o soluție viabilă: „Administrația publică poate impune persoanelor private care desfășoară activități de interes general să îndeplinească și obligații de natura serviciului public” [8, p.14].

La sfârșitul anilor '80 apare o abordare nouă, care recunoaște faptul că unele servicii publice desfășurate de persoane private nu trebuie să se bucure neapă-

rat de prerogativele puterii publice. Astfel, gestiunea unor servicii publice (sănătate, cultură, învățământ etc.) a fost preluată din mâinile statului și a fost încredințată unor persoane private, care nu se bucură însă de prerogativele puterii publice [9, p.11].

Astfel, în prezent, serviciile publice sunt organizate sau de către sectorul public (fiind separate după nivel în naționale și locale), sau sunt transmise în gestiune sectorului privat, sub monitorizarea și controlul autorităților publice.

Referitor la misiunea prestatoare actuală a administrației publice, considerăm sugestivă următoarea afirmație a autorului român Emanuel Albu: „Sarcinile de prestație ale sistemului administrației publice derivă în prezent din funcția statului de a asigura membrilor societății moderne cele mai diverse servicii pentru satisfacerea nevoilor tot mai diversificate ale acestora”.

Unele dintre sarcinile de prestație ale sistemului administrației publice sunt de interes național. Alte sarcini sunt de interes local și vizează satisfacerea unor nevoi materiale și spirituale ale membrilor colectivităților locale, precum asistența socială, medicală, școlarizarea copiilor etc.” [1, p.29].

O problemă separată o reprezintă misiunea prestatoare a administrației publice din statele aflate în proces de tranziție. Astfel, o „întrebare crucială este ca serviciile publice de bază să fie oferite în mod individual sau printr-o abordare integrată. Astăzi, în majoritatea cazurilor, serviciile publice sunt finanțate prin largi programe sectoriale, oferind servicii beneficiarilor pe bază de individualitate, de ex., prin intermediul unor proiecte separate de asigurare cu apă, energie electrică, sau comunicații. De obicei, aceste programe sectoriale nu sunt intercoordonate decât foarte puțin” [2, p.329]. Considerăm acest exemplu foarte sugestiv și pentru statul nostru, deoarece serviciile publice nu își coordonează practic deloc acțiunile. Nu ne referim aici la coordonarea unor acțiuni majore, ci cele mai elementare acțiuni – de exemplu, la expedierea concomitentă a tuturor facturilor la serviciile comunale, pentru a scuti utilizatorii de necesitatea de a face mai multe drumuri la poștă sau bănci pentru a achita bonurile de plată.

Evident, nu e suficient să analizăm doar cum au evoluat responsabilitățile administrației publice ce țin de organizarea și gestiunea serviciilor publice la diferite perioade istorice, e nevoie să identificăm și anumite tendințe în acest sens. Astfel, actualmente, administrația publică trebuie să țină cont de următoarele reguli și tendințe în domeniul serviciilor publice:

- consacrarea legală a principiului autonomiei locale, potrivit căruia fiecare colectivitate locală își organizează serviciile publice necesare și oportune;
- finanțarea serviciilor publice prin modalități diferite, surse bugetare, extrabugetare și/sau mixte (bugetare și venituri proprii);
- concesionarea unor servicii publice agenților privați (persoane fizice și / sau juridice),
- constituirea de parteneriate sociale în domeniul serviciilor publice;

• implicarea tot mai largă a utilizatorilor în activitatea serviciilor publice, inclusiv prin intermediul controlului obștesc, etc. Mai mult decât atât, implicarea activă a cetățenilor contribuie la asigurarea unui nivel mai înalt a serviciilor furnizate de acestea [7, p.621].

Doctrina străină studiază de asemenea unele tendințe din sistemul administrativ demne de luat în considerație în domeniul serviciilor publice. De exemplu, profesorul britanic Mark Evans, indică următoarele tendințe: apariția unor identități regionale mai puternice datorată proceselor de descentralizare și transfer de competență, sporirea așteptărilor față de serviciile publice datorită implementării principiilor managementului calității (de ex., indicatori de performanță, petiții cetățenești, etc.), apariția unor noi tipuri de necesități cauzate de adâncirea diferențelor între săraci și bogați, precum și schimbarea unor factori sociali și demografici (de ex, speranța de viață mai lungă, familii mai puțin numeroase, etc.) [5, p.36]. Evident, aceste tendințe sunt, în mare măsură aplicabile și statului nostru, fiind deci necesar să fie luate în considerație.

Mai mult decât atât, autorul sus-numit studiază tendințele de evoluție în domeniul serviciilor publice, pornind de la conceptul Noului Management Public, atrăgând o atenție deosebită următorilor factori care influențează asupra serviciilor publice:

- Privatizarea activelor statului și a unor servicii publice;
- Apariția unor noi piețe de desfacere pentru serviciile publice (de ex, a serviciilor de îngrijire a persoanelor în etate);
- Bugetarea bazată pe performanță;
- Implementarea tenderelor competitive, în rezultatul cărora serviciile publice pot fi furnizate de sectorul privat sau asociativ (grupuri de voluntari);
- Ghișeuri unice – stabilirea unui sistem unic de furnizare pentru a elimina redundanțele;
- Standarde de calitate – în baza aplicării principiilor de management al calității, înaintării petițiilor de către cetățeni și evaluării performanțelor;
- Descentralizare – deplasarea responsabilității în domeniul serviciilor publice de la guvernul central spre administrația publică locală;
- Guvernare deschisă – liberul acces la informația despre serviciile publice, guvernarea electronică și implicarea cetățenilor în activitatea serviciilor publice prin forumuri și alte mijloace de discuție [5, p.36].

Autorii britanici John Clarke & Janet Newman studiază o nouă tendință în sistemul serviciilor publice – apariția conceptului de cetățean în calitate de consumator al serviciilor publice, potrivit căreia simplul „concept de „cetățean” în serviciile publice este problematic, dat fiind faptul că această noțiune devine importantă mai ales în procesul electoral, în timp ce dreptul de vot îi permite cetă-

țeanului să influențeze relativ puțin serviciile publice” [3, p.739] – lucru care nu se întâmplă în cazul perceperii acestuia ca un consumator.

Concluzii

Rolul de prestator al administrației publice în organizarea și gestionarea serviciilor publice a evoluat pe parcursul timpului. Același lucru s-a întâmplat și în cazul ponderii activităților prestatoare în cadrul celorlalte activități administrative. Totuși, odată cu evoluția societății, în majoritatea statelor, serviciile publice au „coborât” de la nivelul central la cel local, iar ulterior au „ieșit” și în afara sistemului administrației publice, în legătură cu implicarea tot mai largă a sectorului privat în activitatea de prestare a serviciilor publice. În această situație, rolul administrației publice se schimbă în sensul îngustării. Totuși, administrația publică a menținut mereu dreptul exclusiv de înființare a serviciilor publice, delegând altor subiecți doar prerogativa de gestiune. Astfel, rolul de prestator administrației publice în domeniul serviciilor publice a evoluat diferit sub două aspecte: delimitarea competențelor în domeniu între administrația publică centrală și cea locală și delimitarea competențelor în domeniu între sectorul public și cel privat. În rezultatul evoluției istorice, la etapa contemporană poate fi urmărită în genere următoarea situație: în majoritatea țărilor autoritățile administrației publice centrale au dat în competența autorităților administrației publice locale crearea serviciilor și instituțiilor publice de interes local, în funcție de gradul de autonomie acordat colectivităților locale. Totodată, datorită conștientizării faptului că majoritatea serviciilor publice (cu excepția celor monopolizate de stat), pot fi gestionate și de persoane private, au apărut noi modalități de gestiune a serviciilor publice, inclusiv gestiunea delegată. Mai mult decât atât, analizând evoluția misiunii prestatoare a administrației publice, trebuie să ținem cont de și anumite tendințe contemporane, inclusiv – descentralizarea administrativă, sporirea activismului utilizatorilor, apariția alternativelor de prestare, etc.

Bibliografia

1. Albu E. Administrația ministerială în România. - București: ALL BECK, 2004
2. Chong A. Hentschel J., Saavedra J. Bundling of Basic Public Services and Household Welfare in Developing Countries. // Oxford Development Studies, Vol.35, No.3, September 2007
3. Clarke J., Newman J. What's in a name? New Labour's citizen-consumers and the remaking of public services. // Cultural Studies Vol.21, Nos.4, 5 July / September 2007
4. Davids K. Public Services in Early Modern European Towns: An Agenda for Further Research. // Journal of Urban History; May 2010, Vol.36. Issue 3.

5. Evans M. Gordon Brown and public management reform - a project in search of a 'big idea'? // *Policy Studies* Vol.30, No.1, February 2009, pp.33-51
6. Nicola I. Managementul serviciilor publice locale. - București: AllBeck, 2003
7. Pammer W.J. Administrative Norms and the Coproduction of Municipal Services. // *Social Science Quarterly*, Volume 73, Number 4, December 1992
8. Parlagi A. Iftimoaie C. Serviciile publice locale. - București: Economica, 2001
9. Profiroiu A. Pilotajul serviciilor publice. - București: Economica, 2001
10. Țepordei A. Metode administrative moderne. // Managementul serviciilor publice. - Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2002
11. Trăilescu A. Drept administrativ. - București: AllBeck, 2005

Prezentat la redacție
la 20 aprilie 2016

**COMPARTIMENTUL
SOCIOLOGIA POLITICĂ**

**ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ВЛАСТИ
И ОПОЗИЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА
В НАЧАЛЕ XXI СТОЛЕТИЯ**

Василе АНДРИЕШ

Республика Молдова, Кишинёв, Молдавский Государственный Университет, Факультет Международных Отношений, Политических и Административных наук, Департамент политических и административных наук
Доктор политических наук, доцент.

e-mail: andriesvasile@yahoo.fr

De-a lungul istoriei sale relativ scurte, țara noastră a îmbrățișat câteva forme de guvernare, s-au prefigurat diverse sisteme de partide, s-au perindat diferite elite politice cu orientări valorice și sistемice antagoniste. Din anii '90 s-au produs transformări în rândul partidelor politice: unele au dispărut de pe arena politică, altele au degradat, au apărut și progresat noi formațiuni.

O realitate a rămas constantă: relația putere – opoziție. Din acest considerent, prezentul studiu se axează pe examinarea caracterului relațiilor dintre partidele aflate la guvernare și cele din opoziție de la începutul anilor 2000 până în prezent. Vom identifica câteva etape, fiind urmărită evoluția evenimentelor și apreciată natura relațiilor, care a variat de la constructivă la distructivă. Vor fi supuse analizei transformările de pe eșcherul politic, scoase în evidență aspectele disfuncționale și identificate cauzele lor.

Tout au long de son histoire relativement courte, notre pays a adopté certaines formes de gouvernement, ont été préfiguré divers systèmes de partis, on a modifié les élites politiques, y compris leurs orientations valeuriques et systémiques antagonistes. Depuis les années 90, on a survenus des changements entre les partis politiques: certains ont disparu de la scène politique, d'autres se sont détériorées, de nouveaux partis ont vu le jour et a progressé.

Une réalité est demeurée constante: la relation pouvoir - opposition. Pour cette raison, cette étude se concentre sur l'examen des relations entre les partis du pouvoir et l'opposition au début des années 2000 à nos jours. Nous identifions plusieurs étapes étant suivi des développements evenimenttelor et apprécié la nature des relations, qui allaient de constructive à destructive.

Mots clés: partis politiques, pouvoir, opposition, élite politiques, leader politique, élections, dialogue.

Первая коалиция ad-hoc между правящими партиями и оппозицией произошла в ноябре 1999 года и была срежиссирована Президентом Лучинским. Речь идет о выражении вотума недоверия кабинету Иона Стурзы, за который проголосовали Христианско-демократическая народная партия, относящаяся к правому крылу, находившаяся у власти, и Партия коммунистов, партия левого толка находившаяся в оппозиции.

В результате выборов 25 февраля 2000 г. В парламент прошли только три политические силы — Партия Коммунистов Молдовы (50,07 процентов голосов), Избирательный Блок «Альянс Брагиша» (13,36%) и Христианско-Демократическая Народная Партия (8,24%).

Исходя из системы распределения мандатов (система д'Хонда), КПРМ получила 71 мандатов из общего числа 101. Тем самым она обеспечила себе конституционное большинство. Парламентская оппозиция, тем самым, была сокращена до роли зрителя. На местных выборах 2003 года коммунисты показали незначительный спад. Однако, на районы и населенные пункты, в которых они потерпели поражение (Кишинев, Кагул, Ниспорень), было оказано финансовое и экономическое давление.

В 2002-2003 годы начинается политизация правовых органов. Согласно закону, судьи, назначаются на основании президентского указа, по рекомендации Высшего Совета Магистратуры. Однако назначение стало осуществляться на базе политических критериях. В периоде 2001-2003 годах меняется практически все руководство Министерства Внутренних Дел, большинство районных комиссаров. Назначение на должность новых кадров осуществляется исключительно на основе подтверждения со стороны президента Ворониным. Согласно неофициальным данным, должность комиссара полиции стоила от 25 до 40 тысяч евро (в зависимости от благополучия района); должность Министра (директора Агентства) - от 50 до 500 тысяч евро. Однако, большинство высших офицеров МВД назначалось на основе личной преданности.

В 2002 году ликвидируется Государственный Департамент по Борьбе с Организованной Преступностью и Коррупцией и создается Центр по борьбе с Экономическими Преступлениями и Коррупцией. Реформа заключалась в увольнении неконформистского состава и в его замещении более опкладистыми и верными кадрами. Еще одной политической акцией стало назначение в качестве руководителя Службы Информации и Безопасности Республики Молдова члена партии и депутата Парламента, Артура Решетникова, племянника Воронина.

На протяжении 2001-2009 годах Министерство Внутренних Дел, Полиция, Прокуратура и вся судебная система были полностью подчинены одному человеку и стали служить интересам коммунистической партии.

Отметим основные способы выражения политизации и участие власти в политических действиях:

1. Уголовные дела и запугивание оппозиции

В составе МВД была сформирована служба секретного расследования, которая собирала компромат на лидеров оппозиции и журналистов, заводила уголовные дела и т.д. Дела завели на бывшего мэра столицы С.Урекяна; экс-министра обороны В.Пасата; мэра Чадыр-Лунге М.Формузала и др. [1].

Отметим, что помимо запугивания оппозиционных лидеров, давлению подвергались и экономические агенты, подозреваемые в связях с оппозицией. В 2002 году был создан Центр по Борьбе с Экономическими Преступлениями и Коррупцией, однако, его реальной целью являлось не предотвращение экономических и финансовых преступлений, а давление на нелояльных бизнесменов. По этой причине, Молдова стала лидером по количеству обращений и проигранных дел в Европейском суде по правам человека. Молдове пришлось выплачивать миллионные компенсации.

Отметим также и давление на оппозиционные СМИ. Координационный Совет по Аудиовизуалу выдавал лицензии на основе политических критериев. Это привело к тому, что рынок СМИ был монополизирован коммунистами. С медиа-рынка удаляется телестанция TVR 1, происходит нападение на телеканал PRO TV Chisinau, осуществляется систематическое преследование радиостанции «Vocea Basarabiei», газет «Timpul», «Jurnal de Chisinau», «Ziarul de Garda», местных средств массовой информации, происходит захват телестанции Euro TV и Antena C.

2. Давление на избирательный процесс

В избирательную кампанию Партии Коммунистов Республики Молдовы был широко задействован административных ресурс. Ключевую роль играли правоохранительные органы и, особенно, полиция. Существует множество доказательств применения властных рычагов в давлении на избирателей и избирательный процесс.

Среди применяемых методов отметим обыски в штабах-квартирах партий, преследование кандидатов, запрещение митингов или запугивание митингующих.

В ответ на предложенный Москвой план федерализации Молдовы лидеры оппозиционных партий (как парламентских, так и внепарламентских), сформировали в ноябре 2003 года Комитет для Защиты Независимости и Конституции Республики Молдова. Деятельность Комитета был монополизирована ХДНП, экспертом в акциях уличного протеста. На протяжении месяца не смолкали протесты тысяч людей, требующих отказа от мемо-

рандума Козака, отставки президента и роспуска парламента. В результате внутреннего давления, но особенно внешнего, о стороны ЕС, США, Великобритании, Воронин отверг предложение Путина.

На парламентских выборах 2005 года коммунисты получили значительное снижение мест в парламенте (56 из 101 места). Это привело к тому, что они потеряли конституционное большинство. Необходимость избрания главы государства (61 голос) заставила ПКРМ начать диалог с оппозиционными партиями. Это был первый случай в современной молдавской политической истории, когда правящая партия была вынуждена признать роль оппозиции.

Отметим, что стремясь избежать досрочных выборов, оппозиция проявила открытость и конструктивизм. Она представила пакет из 22 условий, которые должны быть реализованы Президентом страны после избрания. Это позволило избрать президента В.Воронина на второй срок 75 голосами. Но соглашения были нарушены. Более того, некоторые принципиальные позиции В.Воронин отверг изначально, еще до выборов. У нас не возникает сомнения в том, что определённые лидеры получили вознаграждение за свою покладистость при голосовании.

Большинство законодательных инициатив оппозиции были заблокированы как в комитетах, так и на пленарных заседаниях парламента. Были проигнорированы и протесты по поводу продвижения интересов определённых групп при разработке и голосовании ряда законодательных актов. Деятельность законодательного органа все больше походила на действие "машины голосования". Роль оппозиции, ее предложения не укладывались в работу парламента. Прямые трансляции заседаний парламента трансформировались либо в хвалебные репортажи в адрес власти, либо в порочащие материалы материалами в адрес оппозиции [2].

Единство взглядов власти и оппозиции проявлялось только в процессе принятия законодательных актов, касающихся сотрудничества с Европейским Союзом.

В результате парламентских выборов 5 апреля 2009 года, Коммунистическая партия получила 60 мест. Однако, этот результат был оспорен лидерами оппозиции, провоцируя возмущение гражданского общества⁴. Первым отреагировал Влад Филат, лидер либерально-демократической партии Молдовы (ЛДПМ), потребовавший 6 апреля созыва митинга протеста. Мирные акции протеста проводятся на протяжении всего дня и

⁴ Вследствие выборов произошли изменения и в правом секторе политических сил. Впервые за почти 20 лет ХДНП была исключена из законодательного органа. Её место заняла Либеральная партия (ЛП).

вдохновляются обычными гражданами, в особенности молодыми людьми, мобилизованными посредством социальных сетей.

Первоначально акции протеста проходили мирно, но 7 апреля они переросли в насилие и акты вандализма, от которых пострадали здание Президентуры, Парламента, сотрудники полиции. Силы безопасности не смогли контролировать ситуацию, либо не имели надлежащего приказа⁵.

Вечером последовали репрессивные действия со стороны правоохранительных органов в отношении митингующих. В результате этого многие молодые люди были задержаны и стали жертвами жестоких обращений. кульминацией таких действий стало убийство одного из митингующих [3].

Запугивание лидеров оппозиции посредством уголовных дел, провокационные заявления со стороны компартии после выборов, стали краеугольным камнем в отношениях власти и оппозиции. В результате парламентская оппозиция заблокировала президентские выборы. И ни одному из кандидатов в президенты, выдвинутых ПКРМ, не удалось получить необходимое большинство в 61 голосов.

В этой ситуации, в соответствии с Конституцией, парламент был распущен и досрочные парламентские выборы были назначены на 29 июля 2009 года.

В результате, коммунисты получили только 48 мест. Они были вынуждены уступить власть Альянсу за Европейскую Интеграцию (АЕИ-1), состоящему из 4 политических формирований (Либерально-демократическая партия Молдовы (ЛДПМ), Демократическая партия Молдовы (ДПМ), Альянс «Наша Молдова» (АНМ) и Либеральная партия (ЛП). Новая власть стала делить политические, юридические и экономические структуры. Отметим, что ключевые правоохранительные органы, в том числе судебная система, перешли под контроль ДПМ. Они стали инструментом давления как на ПКРМ, так и на партнёров по коалиции.

Однако, на начальном этапе противоречия между лидерами Альянса не предавались огласке. Угроза возвращения коммунистов к власти сплачивала новую власть. Более того, вследствие невозможности избрания президента страны, назревали новые парламентские выборы.

После парламентских выборов (ноябрь 2010 года) коммунисты получают 42 мандата. В законодательный орган страны проходят ЛДПМ, ДПМ и ЛП. Уже на этом этапе выражаются противоречия между тремя проевропейскими партиями, которые не могут распределить руководящие должности в государственных структурах. На протяжении нескольких недель

⁵ До сих пор было создано множество комиссий по расследованию событий апреля 2009 года. Но не было достигнуто никаких результатов. Этот факт указывает на то, что нынешняя власть не желает озвучить правду.

ведутся непрозрачные переговоры, в том числе между ДПМ и Партией Коммунистов Республики Молдовы (ПКРМ). Это вызывает возмущение общественности, проводшей ряд митингов и создавшей проевропейский Гражданский форум, к которому примкнули непарламентские партии и ряд неправительственных организаций.

Наконец был создан АЕИ-2 без участия во власти коммунистов. Отметим, что новая политическая элита, переняла в управлении методы коммунистов: исключение оппозиции из процесса принятия решений; принятие законопроектов, способствующих продвижению групповых интересов; перераспределение ресурсов в пользу властвующих партий и сил; политизация государственных и правоохранительных органов; использование административного ресурса в интересах собственных партий.

Форма правления в Молдове начинает всё более походить на французскую модель времён четвёртой Республики, когда не существует коллегияльного правительства, а все главы министерств и ведомств подчинены и ответственные перед своими партийными боссами. Любая попытка вторжения со стороны премьера, Прокуратуры, Счётной палаты, либо других акторов, в дела неподконтрольных им структур, интерпретируется как нарушение Договора АЕИ.

Путем отзыва лицензии у телекомпании NIT происходит маргинализация Коммунистической партии. Подконтрольные ПКРМ экономические структуры подвергаются проверкам. Начинается выход из партии многих известных лидеров. Так в 2009 году уходит М.Лупу, в 2010 году – А.Стратан, а в 2011 году выходят три И.Додон, З.Гречаная и С.Абрамчук, возглавившие Социалистическую партию. В 2012 партию коммунистов покидают еще 7 депутатов. Процесс фрагментации ПКРМ трактуется по-разному. Некоторые считают, что они были «куплены», другие же видят причину в авторитарном руководстве лидера Воронина, и в борьбе за власть внутри партии коммунистов.

На самом деле, авторитаризм является общей чертой молдавских партий. Концентрация ресурсов в руках лидера партии устанавливает жёсткую внутреннюю дисциплину, способствует образованию вертикальных отношений, основывающихся на патерналистских принципах. Это ведет к тому, что только лидер может решить вопрос о создании избирательных союзов, характере заявлений, политическом курсе партии. В результате, мы наблюдаем частые разногласия, шумные выходы из партий (примеров множество в разных партиях: ХДНП, ДПМ, ПКРМ, АНМ, ЛДПМ, СДПМ). Каждый раз, те, кто покидал партию, обвиняли руководство в авторитаризме. Большинство партийных лидеров закрепили за собой руководство партией изначально. Тем самым, несогласные с этим, должны либо при-

мыкать к другим политическим формированиям, либо создавать новые, свои, где уже они закрепляются в качестве лидеров.

В результате фрагментации ПКРМ, парламентская оппозиция стала более разнообразна и отношения власть – оппозиция начинают определяться политическими обстоятельствами, принимая как конструктивные и деструктивные формы. Хотя, с нашей точки зрения, они определяются путем переговоров между лидерами и посредством закулисных соглашений или обещаний. Таким образом, в 2012 году, три депутата группы социалистов проголосовали за кандидатуру Н.Тимофти на должность президента.

Коммунисты избрали другой поведенческий тип. Начиная с 23 сентября 2013 г., депутаты и сторонники Партии коммунистов Республики Молдова организовали протесты, заявляя о начале «Бархатной революции». Опираясь на лозунги свержения олигархов, аннулирования Соглашения об Ассоциации с ЕС, они требовали роспуска Парламента и Правительства и назначения даты досрочных выборов.

Однако, 7 июня 2014 года на Пленуме Центрального Комитета Партии Коммунистов Молдовы, были исключены из политического Исполкома ЦК: Юрий Мунтян (Исполнительный секретарь), Марк Ткачук и Григорий Петренко. Аналитики утверждают, что они являлись заклятыми критиками олигарха Влада Плахотнюка (владельца ДПМ) и, тем самым, противодействовали сближению ДПМ и ПКРМ.

Более того, лидер партии «Наш дом - Молдова» (бывший коммунист) Григорий Петренко и шестеро его сторонников были задержаны 6 сентября 2015 года при попытке установить палатки у здания Генеральной прокуратуры. Они обвиняются в организации массовых беспорядков по всем пунктам ст.285 Уголовного кодекса Республики Молдова. По данной статье активистам грозит лишение свободы на срок до восьми лет. Данная акция вызвала обеспокоенность Европейского парламента. Евродепутаты считают, что арест Петренко и его коллег по оппозиции является классическим примером подавления инакомыслящих [4].

Начиная с 2010 года, но более отчетливо, с 2012-2013 годов закулисные игры и соглашения ad-hoc между правительственными и оппозиционными партиями стали правилом политического поведения, явились выражением процесса консолидации власти и исключения непримиримых. Отметим следующие действия:

- в феврале 2013 года, коммунисты, либерал-демократы и группа беспартийных депутатов проголосовало за отставку Влада Плахотнюка вице-спикера парламента (73 голосов);
- в марте 2013 года в результате голосования депутатов ПДМ и ПКРМ было отправлено в отставку правительство Филата;

- в апреле 2013 года, семеро депутатов Либеральной партии требуют отставку и.о.президента Гимпу, а затем формируют фракцию Либерал-реформаторов;

- в апреле 2013 года депутаты от фракции коммунистов, ЛДПМ и либерал-реформаторы отправили в отставку спикера Мариана Лупу;

- в июне 2013 года ДПМ, ЛДПМ и либерал-реформаторы избирают новое правительство Лянкэ, тем самым, отстранив ЛП от власти.

Отметим, что на местном уровне, изначально не действовали принятые на высшем уровне соглашения и обязательства. В определённых районах, большинство формировалось согласно собственными критериями и интересами. В Кишинёве же бои ведутся без правил и компромиссов.

В феврале 2015 года, было избрано миноритарное правительство К.Габурича, в которое входили только представители ДПМ и ЛДПМ. ЛП не вступила в альянс. Новое правительство было поддержано коммунистами.

15 октября 2015 года все депутаты (79) за исключением либерал-демократов проголосовали за лишения иммунитета лидера ЛДПМ Влада Филата, который был задержан и находится до сих пор под арестом. Более того, все заседания Суда проводятся без огласки.

29 октября 2015 года, в результате голосования 65 депутатов (ДПМ, ПКРМ, ПСРМ) было отправлено в отставку правительство В.Стрелец. Отставка правительства расценивается как радикальное изменение во властных отношениях и победа олигарха Плахотнюка над Филатом.

Но это не привело к стабилизации. Более того, вся ответственность за социально-политическое и экономическое положение в стране легла на плечи ДПМ. Так как либерал-демократы перешли в оппозицию, ситуация в Парламенте стало походить на Левиафана или на мафиозно-мистический триллер.

Однако, в конце концов, Плахотнюку удастся приобрести необходимых депутатов и сформировать парламентское большинство, путём приобретения большинства коммунистов и некоторых либерал-демократов. Так же было оказано давление на президента.

Молдова является, наверное, единственной страной, в которой правительство получило вотум доверия без представления программы правления. Депутаты узнали имена министров лишь на заседании, но не имели возможности задать им вопросы. Более того, инаугурация состоялась после 23.00 в Резиденции президента, окруженной плотным кольцом полицейских. Следует отметить, что о времени и дне инаугурации до последнего момента не сообщалось [5].

Естественно, что все эти шпионские сцены, политическая нестабильность и экономическая пропасть, спровоцировали реакцию оппозицион-

ных партий и гражданского общества. Самым большим достижением молдавского гражданского общества начиная с 1989 г. стало создание Гражданской Платформы «Справедливость и Правда» («Платформа ДА») в феврале 2015 года. Основными целями являлись демонополизация власти и устранение олигархизма из политической системы, независимость правосудия и привлечения к ответственности чиновников за коррупционное поведение, и, особенно, возвращение в страну миллиарда долларов, украденного на основе мошеннических схем. Эта кража, несомненно, дестабилизировала финансово-экономическую систему страны.

После тайного избрания 20 января 2016 г. правительства П.Филипа, основными требованиями стали роспуск парламента и назначение досрочных выборов. К акциям протеста примкнули оппозиционная парламентская партия социалистов И.Додона и непарламентская «Наша Партия» Р.Усатого. Отметим, что впервые в истории Молдовы произошло объединение оппозиции правого и левого формата. Так же отметим, что до сих пор не был принят закон об оппозиции, хотя в 2012 и 2014 годах были внесены законопроекты [6].

Вследствие ареста Филата, был нарушен баланс сил во властных отношениях и перестал действовать механизм сдержек и противовесов. Происходит катастрофическое ослабление ЛДПМ, которая в результате подкупа либо давления со стороны силовых структур, теряет депутатов и местных избранников. Согласно результатам последнего социологического исследования (май 2016 года), ЛДПМ и ЛП не проходят шестипроцентный барьер, а КПРМ и ДПМ находятся на грани [7].

Таким образом, возможна смена политических элит и новые перестановки во властных отношениях, посредством усиления позиций ПСРМ, левой оппозиционной непарламентской "Нашей партии", правоцентристской партии "Достоинство и правда" (ПДП), еще незарегистрированной партии экс-министра просвещения Молдовы Майи Санду, а также Народно-европейской партии (лидер Ю.Лянкэ).

В заключении, приведем следующие предложения:

1. Осознание ведущими парламентскими партиями того, что конструктивная и политически активная оппозиция является одним из необходимых условий сбалансированного развития политической системы Молдовы, обеспечения эффективного государственно-политического управления.

2. Институционализация оппозиции как способ и средство стабилизации политико-партийной системы в Молдове;

3. Выработка оптимальной формально-правовой, нормативной модели взаимоотношений между политическими партиями и организациями на основе учёта молдавского опыта;

4. Ведение механизмов и способов организации конструктивного взаимодействия оппозиции с институтами власти в целях увеличения позитивного эффекта этого взаимодействия и минимизации негативных издержек.

Литература:

1. Profesionalismul CCCEC, condamnat la CEDO.
<http://ziar.jurnal.md/2010/08/20/profesionalismul%E2%80%9D-cccec-condamnat-la-cedo>
2. Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului din Moldova. Raport privind monitorizarea procesului electoral. Alegeri parlamentare 2009.
<http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2009/report-ladom-elections-2009-3-ro.pdf>
3. Desfășurarea evenimentelor de la 7 aprilie 2009 din Republica Moldova,
<http://www.mediafax.ro/externe/desfasurarea-evenimentelor-de-la-7-aprilie-2009-din-republica-moldova-9492033>
4. В Европарламенте считают арест «группы Петренко» классическим примером подавления инакомыслия,
<http://www.moldnews.md/rus/news/77841>
5. Правительство Филипа присягнуло Молдове в тайне от народа,
<http://www.puls.md/ru/content/pravitelstvo-filipa-prisyagnulo-moldove-vtayne-ot-naroda>
6. Оппозиция продолжает протест против узурпации власти в Молдове,
<http://www.vedomosti.md/news/oppoziciya-prodolzhaet-protest-protiv-uzurpacii-vlasti-v-moldove>
7. Опрос: какие партии прошли бы в парламент Молдовы после выборов,
<http://ru.sputnik.md/politics/20160324/5461857.html>

Поступила в редакцию
26 апреля 2016 года

COMPORTAMENTUL SUICIDAR LA PERSOANELE DE VÎRSTA A TREIA: SPECIFICUL MANIFESTĂRII ÎN CONDIȚIILE SOCIETĂȚII ANOMICE

Oxana ISAC

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Sociologie și Asistență Socială.

Doctor în științe sociologice, conferențiar universitar,

e-mail: oxana_isac@rambler.ru

De-a lungul istoriei, actele suicidare au șocat fie prin brutalitatea cu care au fost comise, fie prin cauzele determinante, de cele mai multe ori absurde. Încercările de a explica decizia de a recurge la acest gest - suprimarea propriei vieți ca formă extremă de autoagresiune - a preocupat specialiștii din diferite domenii. Suicidul în lume înregistrează aproape un milion de oameni. Adevăratul număr de sinucideri este probabil mult mai mare, deoarece unele decese au fost considerate și înregistrate ca accidente, fie de mașină, fie supradoze și nu sunt recunoscute ca fiind sinucideri. Bazându-ne pe datele statistice ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova am încercat să determinăm caracteristicile și dinamica fenomenului suicidar din ultimii ani în rândul persoanelor de vîrsta a treia din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: suicid, acte suicidare, tentativă de suicid, comportament suicidar, metode de sinucidere

In the course of history, suicidal acts have shocked either with the brutality they have been committed or with the causes, mostly absurd, that determined them. The attempts to explain the decision to resort to such a gesture – to take your own life as a supreme form of aggression – have been the concern of specialists from different areas of expertise. Suicide in the world registers nearly one million people. The real number of people committing suicide is probably much higher, because some of the deaths have been considered and recorded as accidents, either car accidents, or overdoses and they are not registered to be suicide acts. Based on the statistics of the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova we tried to determine the characteristics and dynamics of suicide in recent years among people of the third age in Moldova.

Keywords: suicide, suicidal acts, suicidal attempt, suicidal behavior, methods of suicide

Dezorganizarea socială, care condiționează incapacitatea individului de a se adapta la transformările sociale generează starea de *anomie socială*, definită de sociologul francez E.Durkheim ca stare obiectivă a mediului social caracteri-

zată printr-o devalorizare totală a normelor sociale, ca efect al unor schimbări bruște. În asemenea condiții, lipsește suportul solid al reglementării morale a comportamentului individual, creîndu-se un “vacuum moral”, adică normele și valorile vechi nu mai funcționează, iar cele noi încă nu s-au instaurat. Astfel, se manifestă instabilitatea morală a unor indivizi aparte, echilibrul social se dereglează și, în consecință, crește numărului de delikte și infracțiuni de tot felul, a alcoolismului și narcomaniei, a unor comportamente sexual “deviante”, autodistructive, și, în consecință, extinderea treptată a stării de *marginalitate* la un număr sporit de indivizi, grupuri sau colectivități sociale. Asemenea tendințe sunt amplificate de o serie de factori, cum ar fi:

- diminuarea funcției educative și socializatoare a familiei;
- gradul scăzut de coeziune și afectivitate a membrilor familiei;
- contradicția puternică între idealul social și realitățile social-economice;
- nerealizarea funcțiilor proceselor de integrare socială, profesională și culturală;
- diminuarea eficienței activității unor mecanisme de control social.

În plan social, starea de marginalitate se caracterizează printr-o poziție socială periferică, de izolare a indivizilor sau a grupurilor cu acces limitat la resursele economice, politice, educaționale și comunicaționale ale colectivității. Din punct de vedere individual, marginalitatea corespunde unui conflict intrapsihic rezultat din frustrarea resimțită ca urmare a contradicțiilor existente între procesul de socializare primară și cel de resocializare, între zestrea culturală deja asimilată și cea ce caracterizează sistemul cultural-normativ al noii colectivități în care încearcă să se integreze o persoană.

Marginalitatea se manifestă prin absența unui minim de condiții sociale de viață, printr-un deficit de posibilități de afirmare și de participare la viața colectivității. Dar sursa marginalității trebuie căutată nu în raritatea resurselor, ci într-un anumit mod de organizare socială caracterizat prin accesul accentuat inegal la resurse, prin discriminarea unor persoane sau grupuri sociale. Această stare de lucruri face ca în orice societate să existe o serie de indivizi constituiți în grupuri marginale compuse din săraci, șomeri, minorități etnice, delincvenți, ale căror norme, valori, comportamente sau moduri de viață, diferite de cele ale membrilor întregii societăți, îi plasează la periferia socială, obligîndu-i să-și părăsească identitatea normală pentru a alege “cariera” de deviant. Această stare de lucruri explică faptul că în strînsă legătură cu conceptul de marginalitate se află și cel de “grup stradal” (“corner street”) sau “grup delincvent”, considerat de mulți autori (W. Whyte, A. Cohen, S. Korobin, L. Yablonski) ca fiind un element favorizat în producerea unor comportamente deviante și delincvente. Grupul stradal sau delincvent, această “mică societate de la colțul străzii”, cum îl definea W. Whyte (reprezentant al Școlii de la Chicago), este constituit dintr-un număr variabil de membri, fiecare avînd o poziție și un rol bine determinate. Prin intra-

rea în aceste grupuri a unor indivizi cu deficiențe de socializare se reorientează și activitățile comune, predominând petrecerea timpului pe stradă, fumatul și consumul de alcool și droguri. De multe ori, din interiorul a asemenea grupuri de la “marginea străzii” se declanșează o serie de acțiuni delincvente cu pericol social ridicat, conducând la transformarea lor treptată în adevărate “grupuri criminale violente”, în care se multiplică formele de crimă organizată, prostituția, traficul de droguri etc.

Principalele noțiuni prin care este evidențiată în sociologie starea de marginalitate sunt următoarele:

– **izolare socială** ca lipsă de comunicare din cauza absenței sau a frecvenței scăzute a raporturilor interpersonale, inexistența unui set de norme și valori comune reciproc împărtășite;

– **distanța socială** ca absența sau raritatea contactelor sociale între indivizi determinată de o situație obiectivă sau de o atitudine subiectivă. O asemenea distanță este facilitată de valorile, normele, conduitele și stilurile de viață care se manifestă, prioritar, în zonele eterogene din punct de vedere cultural, caracterizate prin prezența mai multor subculturi;

– **ambivalența** ca atitudine subiectivă care constă în oscilația conduitei între norme și valori, ale căror indicații sunt incompatibile, generând dezorientarea acțiunii individuale;

– **inadaptarea socială** ca incapacitatea de ajustare a personalității la un mediu cu caractere inedite, însoțită de un profund conflict intra- și interpsihic care face imposibilă dezvoltarea unei relații armonioase cu colectivitatea. O asemenea stare influențează în mod negativ capacitățile de comunicare, capacitatea de exercitare a rolurilor sociale;

– **anomia psihică** ca stare de incertitudine, nesiguranță manifestată de individ în legătură cu caracterele modificate ale mediului social.

Aprofundarea crizei societății moldovenești a influențat evoluția diferitor fenomene de patologie socială, condiționând procesul de marginalizare a mai multor pături sociale. În acest context de idei, persoanele de vîrsta a treia devin cele mai vulnerabile din mai multe puncte de vedere. La vîrsta a treia omul parcurge o etapă existențială naturală numită bătrînețe care se caracterizează prin anumite transformări biologice ale întregului organism. Astfel, pot să apară diferite tulburări de comportament sau ale funcțiilor psihice care afectează relațiile cu cei din jur și în mediul social. O persoana în vîrstă se adaptează mai greu cu schimbările din viața sa mai ales că se află în situația în care se confruntă cu stări de nostalgie, tristețe sau chiar depresie. Este momentul cînd apar stări de dezămăgire create de retragerea din activitatea profesională, de pierderea prestigiului social, de faptul că este dependentă de cei din jur, de părerea de rău pentru pierderea celor apropiați sau de plecarea copiilor. Acești factori de risc care

pot sa contribuie la declansarea unei crize psihologice dezvoltate într-un risc suicidar.

Riscul suicidar este definit ca o stare care apare atît la persoane sănătoase, cît și la cele bolnave, caracterizată prin îngustare dinamică progresivă, înhibare a heteroagresiunii, refugiu într-o lume imaginară. O serie de autori evidențiază următorii factori de risc suicidar [1, p.63-82]:

1) *Factorii biologici*. Pînă în prezent, cercetările asupra suicidului s-au axat, în mare măsură, asupra problemelor psihologice și sociale ca niște cauze ale comportamentului autolitic. Factorii biologici au fost foarte rar considerați ca avînd vreo importanță. Recent, unele direcții de studiu au sugerat corelația posibilă între comportamentul autolitic și factorii biologici, și anume:

- *Rolul serotoninei*. În încercarea de a găsi corelații clinice între concentrația scăzută de acid 5-hidroxiindolacetic (5-hiaa) în lcr la pacienții depresivi, Asberg & colaboratorii au descoperit o evidentă incidență a tentativelor de suicid în subgrupul cu 5-hiaa scăzut: 40%. Mai mult, în cazul acestui subgrup, tentativele au avut un caracter mult mai categoric, dovedind o preferință pentru metodele violente, comparativ cu cele din subgrupul cu 5-hiaa normal, care au preferat intoxicația medicamentoasă.

- *Rolul dopaminei*. Concentrația metabolitului dopamina – acidul homovanilic (hva) în lcr, este redusă în depresie într-o măsură chiar mai mare decît concentrația 5-hiaa, de care, de fapt, este legat. Dar totuși, deocamdată nu se cunoaște dacă acești doi metaboliți sunt corelați datorită mecanismului de transport comun sau datorită unor conexiuni funcționale între aminele lor precursorare.

- *Suicidul și axul hipotalamo-hipofizoadrenal*. În 1965, Bunney și Fawcett au raportat că pacienții ce intenționau în mod serios să se sinucidă aveau o înaltă excreție a metaboliților cortizolului înainte de actul respectiv. În studiile ulterioare, s-a demonstrat relația dintre concentrațiile sangvine mari ale cortizolului și suicidul realizat.

2) *Factorii genetici*. Ipotezele ce sugerează influența factorului genetic au fost destul de rar propuse și inadecvat examinate. Deși au fost cunoscute și prezentate în literatura de specialitate cazurile familiilor cu o înaltă rată a suicidului, asemenea fapt a fost explicat pe baza aspectelor culturale și psihologice ale acestor familii, fără a se invoca factorul genetic. Specialiștii în domeniu au observat un risc semnificativ mai mare de comportament suicidar în familiile pacienților ce au comis suicid decît la rudele celor ce nu au avut astfel de antecedente. Rezultă că există un factor genetic ce favorizează suicidul și care operează independent sau adițional față de depresie sau față de alte psihoze majore. Este o posibilitate interesantă ca predispoziția genetică spre suicid să reprezinte o tendință spre un comportament impulsiv, în care suicidul să reprezinte o primă modalitate de manifestare. Nu se poate neglija posibilitatea ca factorul genetic din cadrul suicidului să fie reprezentat de o incapacitate de a controla comporta-

mentul impulsiv, în timp ce depresia și alte boli psihice, precum și mediul înconjurător, servesc ca mecanisme ce potențează acest comportament, acționând ca un “trigger” al său și direcționându-l spre o acțiune suicidară.

3) *Factorii psihologici.* Până în prezent, nu s-a putut defini o constituție “suicidogenă” specială. Toate variațiile de personalitate se întîlnesc în rîndul sinucigașilor. Anumite trăsături de personalitate, și anume: emotivitatea, impulsivitatea, labilitatea, dominanța afectivității, înclină balanța în favoarea comportamentului suicidar.

4) *Factorii sociali. Familia.* Cercetările empirice au constatat că frecvența suicidului este mai mare la celibatari decît la căsătoriți, la văduvi față de cei căsătoriți, la persoanele căsătorite fără copii decît la cele cu copii. S-au raportat corelații semnificative între suicid și rata divorțurilor în diverse țări și în diferite regiuni ale aceleiași țări.

Profesia. Profesia intervine în măsura în care ea implică un anumit nivel intelectual, precum și un anumit mod de viață. Astfel, în anglia se produc mai multe suicide în clasele superioare și medii decît în cele inferioare. În SUA există o rată foarte ridicată a suicidului în rîndul medicilor: 38,5 la 100 000 de locuitori față de 13-16 la 100 000 – rata pentru populația generală. Alte studii arată că la militari rata suicidului este cu cel puțin 25% mai ridicată decît la civili.

Evenimentele din viață. Cercetătorii americani holmes și rahe au publicat în 1964 lista celor mai importante evenimente de viață, ordonîndu-le după gradul de afectare prin stres a vieții persoanei, cu care a interferat evenimentul. Autorii au cuantificat fiecare eveniment de viață cuprins în această scală, încît au reușit să calculeze impactul cumulativ al mai multor evenimente ce survin într-o perioadă de timp bine determinată (un an). Astfel, dacă doar un eveniment negativ intervine pe parcursul unui an, efectul acestuia este cu mult mai redus decît dacă două evenimente de aceeași magnitudine survin în același an. Valorile acordate evenimentelor de viață, sub forma de puncte, au primit denumirea de *life change units* (lcu's). Scala holmes și rahe (*social readjustment rating scale – srrs*) permite calcularea valorii stresului determinat de evenimentele de viață din ultimele 12 sau 24 luni.

Stresul. Stresul este un răspuns specific, pe care îl elaborează organismul la oricare dintre solicitările nespecifice. Stresul nu este impus doar de solicitări externe, ci poate fi generat și din interior de către speranțe, aspirații, temeri și credințe. Indiferent de situație, cînd solicitarea la care este supusă ființa umană îi depășește acesteia resursele de “coping”, de învingere cu succes a situației-problemă, persoana se simte copleșită și recunoaște că nu are suficiente resurse pentru a depăși situația stresantă. În general, echilibrul rezultat din interacțiunea a patru componente, și anume: solicitări exterioare, nevoi și valori interioare, resurse proprii de “coping”, resurse de sprijin extern, determină dacă o anumită situație va fi stresantă sau nu. O dată ce o situație a fost considerată ca solicitantă

sau frustrantă, va antrena un răspuns psihologic comprehensiv, care are componente cognitive, emoționale, somatice și comportamentale. Astfel, definiția stresului este extrem de complexă, ea depinzând de răspunsul individual al fiecărei persoane față de infinitatea de întâmplări/evenimente potențiale cu care se poate întâlni în decursul vieții sale.

Cercetătorul american R.C.Patel împarte stresurile în trei categorii după domeniile vieții în care acestea se manifestă:

1. *Stres domestic*: familie cu un singur părinte, divorț, lipsă de comunicare între soți, dificultăți sexuale între parteneri, infidelitate, gelozie irațională, soț (soție) alcoolic sau dependent de toxice, separare prelungită, boală gravă sau cronică a unuia dintre parteneri, diferențe de valori și de priorități; copil/copii bolnavi, cu tulburări de comportament, cu handicap, cu performanțe școlare foarte slabe, copil/copii vitregi, timp insuficient pentru educarea copiilor, graviditate neplanificată; conflicte intergeneraționale; probleme financiare repetate; rude cu pretenții nerezonabile/ coabitarea cu rude; vecini dificili, etc.;

2. *Stres ocupațional*: recompense inadecvate (salarii scăzute, perspective slabe), frecvente schimburi de noapte, multă muncă în unitatea de timp, schimbări în muncă cerând noi abilități, puțin timp pentru efectuarea unui lucru de calitate, puține ocazii de a învăța lucruri noi, colegi de muncă incompetenți; conducere autocratică, șef cu stil dur de comunicare, deficiență în conducere pe timp de criză, descriere imprecisă a responsabilităților și a procesului de muncă, situații conflictuale cu șeful, cu colegii; lipsă de intimitate; clienți ostili; factori de mediu (toxice, frig, temperatură ridicată), etc.;

3. *Stresuri economice, politice, sociale, culturale*: inflație, șomaj, discrepanță om sărac-om bogat; greve; violarea drepturilor omului; discriminare rasială și a minorităților; război sau amenințarea unui război; influența mass-media, etc. Stresurile din ultima grupă menționată joacă un rol complex în viața indivizilor. Statistica a demonstrat că revoluțiile nu modifică cu nimic proporția suicidelor, în schimb războaiele determină o descreștere notabilă a ratei suicidelor în toate timpurile.

Stresorii caracteristici batrâneții sunt: instalarea unor boli sau deficite fizice și mentale care pot fi acompaniate de simptome depressive; decesul unor membri ai familiei sau prieteni apropiați; evenimente negative din viața persoanelor apropiate (îmbolnăviri ale copiilor/nepoților, divorțul copiilor/nepoților, pierderea slujbei/ nepoților etc.). Maniera în care vîrstnicii fac față acestor evenimente stresoare depinde de factorii de personalitate și de contextul socio-economic. Vîrstnicii cu un nivel mai scăzut de educație și cu resurse financiare și sociale reduse se confruntă adesea cu un nivel ridicat de stres.

În scopul identificării surselor stresului la persoane de vîrsta a treia a fost interviuat un grup de 200 persoane cu o medie de vîrstă de 74,5 cărora li s-au adresat întrebări deschise axate pe sursele stres/ nemulțumiri zilnice, strategii de

”coping” și resurse de sprijin. Exemple de întrebări incluse în interviu: Relații lucruri sau evenimente care v-au deranjat în ultima lună?, Ce faceți de obicei când vă simțiți deranjat?, Când aveți nevoie de ajutor sau de un sfat la cine apelați? Pe baza răspunsurilor la interviu, au fost identificate 6 surse comune de stres zilnic:

- sănătatea;
- pierderea capacității funcționale;
- dificultățile de relaționare cu familia;
- decesul prietenilor și membrilor familiei;
- grijile fi nanciare;
- lipsa interacțiunilor sociale.

Îngrijorările legate de sănătate erau cei mai frecvenți factori de stres realități. Un interviuat a relatat frustrarea sa în legătură cu furnizorul său de asistență medicală ca fiind o sursă de stres, spunând: *”Doctorii și asistentele nu au în vedere problemele de sănătate în profunzime, așa cum aș avea eu nevoie să o facă”*. Alte surse majore de stres s-au asociat cu pierderea capacității funcționale, cu incapacitatea de a face față sarcinilor de rutină cum ar fi: lucrul prin curte, curățenie în cameră și alte activități zilnice. Problemele de familie - o altă sursă de stres relatată. Dificultățile includeau relații imperfecte cu membrii familiei și probleme de comportament ale nepoților. Majoritatea participanților au spus: *”Dacă nu erau problemele familiei mele, n-aș fi avut de ce să mă îngrijorez”*. De asemenea, ca surse majore de stres, au fost menționate decesele prietenilor și membrilor familiei. Alți importanți factori de stres evidențiați de studiul nostru au fost: grijile financiare, relațiile problematice, lipsa interacțiunilor sociale și nemulțumirea în legătură cu actualul nivel de trai.

Din analiza strategiilor de coping ale vîrstnicilor investigați, s-au evidențiat 3 mari *abordări de coping*: eforturile cognitive, activitățile efective și acțiunile afirmative. De obicei, eforturile cognitive au apărut când vîrstnicii se confruntau cu situații asupra cărora simțeau că nu au controlul. Ei căutau liniște sufletească și încercau să nu se îngrijoreze de problemele care îi deranjau. Mulți din intervievați au spus că se rugau sau se bazau pe credința lor pentru a face față situațiilor stresante. O interviuată povestește despre modul în care credința ei a ajutat-o în pe rioade difi cile. *„Cînd ceilalți au o problemă și simți că nu ai ce face în privința aceasta, întotdeauna poți să spui o rugăciune. Credința mea m-a ajutat mult cînd am fost în spital”*. *„Unii oameni se plîng și se «panichează”*, dar eu nu am făcut-o. *Nu puteam face nimic în privința aceea, așa că am lăsat-o pe seama Domnului”*. Participanții la studiu au menționat implicarea în diverse activități sociale și fizice, ca fiind o altă abordare în lupta cu stresul zilnic. Intervievații ținîndu-se fizic ocupați sau muncind prin casă și prin curte au reușit să se mai elibereze de stres, așa cum au făcut-o și vorbind cu prietenii sau avînd alte activități sociale. În cele din urmă, activitățile constatative (afirmative) ale stării de

fapt sunt o altă strategie de luptă cu stresul zilnic. Cîțiva vîrstnici s-au adresat direct problemei care le cauza stresul, folosind internetul pentru a găsi informații despre problemele medicale plicticoase, luînd medicamente pentru depresie.

Participanții au relatat cum au cerut ajutor în privința problemelor și griji- lor de „zi cu zi” și de asemenea cui se adresau cînd aveau nevoie de ajutor în probleme de natură familială sau financiară. Cel mai frecvent, răspunsurile lor au fost că în ambele cazuri, sursele lor de suport au fost soțul/soția, copiii adulți, prietenii, frații/surorile și alți membri ai familiei (nepoata, nepotul), psihologul, asistenta socială, medicul de familie. În ceea ce privește confruntarea cu problemele de familie sau financiare, 50% dintre cei 200 au spus că un prieten a fost prima persoană la care au apelat, în timp ce alți 3% au spus că nu au căutat ajutorul nimănui, 47% au apelat la personalul medico-psihologic. O interviuată a spus: *„În o grămadă în mine, de cînd a murit soțul meu, el era sprijinul meu, încerc să nu mă plîng prea mult copiilor, așa că încerc doar să zîmbesc și să suport”*. Oamenii în vîrstă care au boli cronice invalidante cum ar fi artrita reumatoidă sunt foarte preocupați de sursele de sprijin care sunt disponibile pentru ajutor în cazul incapacității lor temporare. Din cei intervievați, majoritatea au considerat că s-ar putea baza pe personalul medical, pe copiii lor adulți, în special pe fiice, să ajute la activitățile traiului zilnic, 4 simt că se pot baza pe soț / soție pentru acest fel de ajutor. O interviuată a spus că s-ar baza pe o soră/frate pentru ajutor în caz de nevoie. Un singur participant a declarat că n-ar avea pe cine să se bazeze în caz de nevoie și unul a invocat o „facilitate” de îngrijire pe termen lung ca sursă de suport.

Sociologii cred că stresul se află în strînsă legătură și cu nivelul socio-economic scăzut, deoarece persoanele care au un nivel de trai scăzut se confruntă cu probleme mai mari decît alte grupuri sociale. Aceștia au un mod de alimentare inadecvat, trăiesc în condiții paupere sau chiar degradante. Este cunoscut faptul că pensionarea reduce venitul persoanelor de vîrsta a treia cu 50%, fapt care poate fi cauzator de stress, cu atît mai mult cînd individul este obligat de anumite circumstanțe să se pensioneze. Pensionara generată de o comandă socială este percepută ca o rejecție a individului din viața socială și are un dublu impact: micșorarea venitului și modificarea statutului social.

În concluzie, stresul la vîrstnici se poate datora declinului fiziologic și determină simultan un efect social de izolare. Persoanele mai în vîrstă deseori experimentează la vîrsta a treia un sentiment de amenințare din partea mediului și se simt incapabile să facă față problemelor. Ca rezultat al îmbătrînirii, al declinului fiziologic, al pierderii statutului social, individul devine nesigur și aproape incapabil să facă față mediului în care trăiește. Deși majoritatea persoanelor de vîrsta a treia reușesc să-și dezvolte mecanisme compensatorii cu ajutorul cărora să facă față, există și vîrstnici care nu reușesc acest lucru și care recurg la diferite

forme de comportament autodistructiv, în special alcool, suicid, narcotice, caracterizate prin nivel înalt de autoagresiune.

Conform Dicționarului Sănătății: "*Suicidul este tulburarea instinctului de conservare, prin care o persoană se distruge singură, alegând o metodă fizico-chimică (spânzurare, înec, electrocutare)*", iar după Organizația Mondială a Sănătății, "*suicidul este actul prin care un individ caută să se autodistrugă, cu intenția mai mult sau mai puțin de a-și pierde viața, fiind mai mult sau mai puțin conștient de motivele sale...*"

De-a lungul istoriei, actele suicidare au șocat fie prin brutalitatea cu care au fost comise, fie prin cauzele determinante, de cele mai multe ori absurde. Încercările de a explica decizia de a recurge la acest gest - suprimarea propriei vieți ca formă extremă de autoagresiune - a preocupat specialiștii din diferite domenii, astfel că, în prezent, constituie un domeniu de studiu interdisciplinar. Sociologia, antropologia, psihiatria, psihologia, medicina legală abordează problematica sinuciderii din perspective diferite și totodată complementare.

În general, agresivitatea se manifestă ca urmare a interacțiunii dintre două categorii de factori: impulsurile latente sau manifeste din interiorul nostru și reacțiile stimulative din exterior. Când forța agresivă cumulată în interior se orientează spre persoana care a produs-o, aceasta devine autoagresiune. Autoagresiunea cuprinde atitudini, acte, fapte, manifestări de agresivitate și violență față de propria persoană. Autoagresiunea cunoaște o gamă variată de comportamente care culminează cu sinuciderea. Această reacție comportamentală extremă, suicidul, are la bază dezechilibrul între forța și semnificația stimulilor interni, respectiv externi și modalitatea de răspuns a persoanei.

Cercetările din domeniul psihologiei și psihiatriei arată că cel care se sinucide o face din cauza cuiva sau a ceva, cu care nu a reușit să comunice și acest fapt i-a blocat în mod tragic fluxul existențial. Când exprimarea acestui conflict se face în interior, are loc suprimarea eului, respectiv sinuciderea.

Publicînd în 1897 studiul "*Le suicide*", Émile Durkheim conturează o nouă viziune asupra morții voluntare, care era considerată pînă la el un act exclusiv personal, fundamentat pe o serie de motivații individuale. Sociologul francez nu neagă rolul unor cauze psihopatologice care ar putea explica rata sinuciderilor, dar demonstrează că tendința specifică spre sinucidere are cauze sociale [2].

Demonstrarea specificului social al unui fenomen căruia i se atribuiau exclusiv cauze individuale dovedește că "moartea voluntară e un tip de deces a cărui semnificație nu e de ordin demografic, ci filosofic, religios, moral, cultural" [3, p.7]. Adevărata cauză a sinuciderii este de natură socială, întrucît semnificațiile acestui act se înscriu în contexte definite de raporturi sociale, de norme, valori, prescripții morale sau religioase [4, p.40].

Cu toată diversitatea formelor de sinucidere există o caracteristică comună a acestora: ele sunt săvîrșite, după E. Durkheim, în cunoștință de cauză, victima

fiind conștientă de gestul său [2, p.10]. Caracterul rațional și conștient al sinuciderii face din acest fenomen o problemă socială. Sinucigașul comite un act prin care se autoanulează ca element al societății, prin care renunță la orice implicare în viața comunitară [5, p.26].

La baza conduitei suicidare se află o multitudine de factori bio-psiho-sociali care, prin acțiunea lor, determină alterarea și întreruperea legăturilor individului cu ambianța sa, suicidul neputând fi explicat decât printr-o teorie pluridisciplinară. În constituția OMS sănătatea individului este definită ca fiind «stare de bine completă din punct de vedere fizic, mintal și social, nu numai absența bolii sau infirmității», evaluarea stării de sănătate a populației realizându-se cu ajutorul unor indicatori. Rata suicidului reprezintă unul dintre indicatorii de patologie mentală și socială a stării de sănătate, alături de dependența de droguri, alcoolism, consumul de tranchilizante, criminalitatea și delicvența juvenilă, între aceștia și rata suicidului existând o corelație strânsă [6]. După datele OMS, în diferite țări, suicidul este situat între primele 4-10 cauze de deces, ceea ce constituie o pierdere anuală de 500.000-800.000 de vieți omenești. În Europa există aproximativ 58000 de cazuri de suicid pe an, iar $\frac{3}{4}$ din ele sunt comise de bărbați. Opt dintre statele membre ale UE se înscriu printre cele 15 țări cu cele mai mari rate ale suicidului masculin în lume [7]. Politica «Sănătatea pentru toți în secolul XXI» adoptată pe plan mondial la 14 mai 1998 are drept scop ca toți locuitorii planetei să fie sănătoși, așa cum s-a stabilit la Conferința de la Alma-Ata încă din 1978. Pornind de la ideea că există o relație strânsă între sănătate, sărăcie și mediul social, noua politică pentru Regiunea Europeană arată că se impun eforturi pentru creșterea sănătății în vederea realizării unei uniformități sociale între țările din Regiune, precum și între grupurile populaționale din cadrul unei țări. Politica «Sănătatea pentru toți în secolul XXI» pentru Regiunea Europeană prevede la *obiectivul 6 - Îmbunătățirea sănătății mintale*: “*Până în anul 2020 ar trebui îmbunătățită starea de bine a oamenilor din punct de vedere psihosocial. (... ..) Ratele de suicid ar trebui micșorate cu cel puțin o treime, îndeosebi în țările și la acele grupuri populaționale unde ratele au cele mai mari valori*” [8].

Bazându-ne pe datele statistice ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, am încercat să determinăm caracteristicile și dinamica fenomenului suicidar din ultimii ani în republica noastră, în special în rândul persoanelor de vîrsta a treia. Cercetarea în domeniu a permis relevarea mai multor factori sociali importanți declanșatori ai comportamentului suicidar. Aceștia privesc vîrsta, sexul, locul de rezidență al persoanei sinucigașe, statutul ocupațional, situația economică, modalitatea de sinucidere.

Tabelul 1. Mortalitatea populației din cauza omuciderilor și sinuciderilor (numărul decedaților la 100 000 locuitori)

Anul	Omucideri	Sinucideri	Sinucideri
------	-----------	------------	------------

			(nr. cazuri)
2004	7,49	16,73	603
2005	8,21	17,55	631
2006	7,34	17,77	637
2007	6,88	15,71	582
2008	7,30	17,40	620
2009	6,48	18,26	651
2010	6,96	18,98	676
2011	5,51	14,10	502
2012	5,82	16,04	571
2013	6,63	16,19	576
2014	5,17	16,34	581

*Sursa: Anuarul Statistic al Moldovei

Tabelul 2. Ratele mortalității din cauza sinuciderilor pe sexe, medii și grupe de vîrstă (numărul decedaților la 100 000 locuitori de vîrstă și sexul respective)

	2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Total	32,43	5,13	33,80	5,25	25,12	3,90	27,39	5,52	28,45	4,82	29,1	4,5
urban	22,33	4,09	23,15	4,08	15,34	3,56	18,72	3,04	21,45	4,54	19,8	4,3
rural	39,31	5,89	41,09	6,10	31,84	4,14	33,39	7,37	33,34	5,03	36,7	4,7
< 20 ani	2,37	1,81	4,00	1,63	5,70	1,44	5,38	3,95	3,83	2,53	4,65	1,04
20-24	24,71	2,83	18,28	4,01	19,86	1,17	18,87	3,05	14,19	0,64	12,94	3,36
25-29	24,05	1,96	22,68	1,90	17,20	3,68	18,30	1,19	19,47	4,62	19,33	2,29
30-39	40,41	5,92	35,82	5,02	26,86	1,88	14,41	3,68	30,87	3,63	27,16	3,54
40-49	54,52	7,25	59,18	7,89	42,78	5,69	44,97	6,65	43,54	5,47	44,10	6,79
50-59	69,88	8,72	75,99	5,57	48,62	7,68	56,38	8,00	56,29	7,98	63,35	6,54
60-64	42,72	6,78	44,23	10,88	28,88	3,23	42,72	11,71	53,75	5,42	47,98	6,89
65 +	36,17	7,50	43,23	10,27	29,37	6,76	28,64	8,59	39,71	8,55	42,57	7,96

Note: 1 – bărbați, 2 – femei

*Sursa: Anuarul Statistic al Moldovei

Analizînd datele prezentate în tabelele 1 și 2 ilustrează situația actuală din republică, care, din păcate, nu inspiră optimism. Probabil, cauza rezidă în particularitățile contextului social general, pe al cărui fundal fenomenul studiat are o evoluție “favorabilă”. O anumită reducere a numărului de suicide în ultimii ani nu ne permite să formulăm concluzii optimiste. Însăși faptul că numărul decedaților din cauza omuciderilor în mediu e de trei ori mai mic în comparative cu cel al sinuciderilor ne demonstrează cu certitudine că situația nu s-a schimbat spre bine.

Excepție de la această regularitate prezintă anul 2011. Astfel, dacă în anul 2010, în republică au fost înregistrate 676 cazuri de suicide (18,98 la 100 mii locuitori), în 2011 acest număr descrește considerabil, ajungînd la 504 de cazuri (14,10 la 100 mii locuitori), adică practic avem o descreștere cu circa 30% față

de anul 2011. În continuare, ne vom referi la unele legități ale dinamicii ratei suidelor în Republica Moldova.

Analizând repartizarea fenomenului studiat, în dependență de mediul rezidențial, constatăm predominanța victimelor provenite din mediul rural față de urban, fapt ce poate fi corelat cu un nivel de trai mai scăzut, precum și un grad de izolare mai mare, mai ales la persoanele vîrstnice. Prin acest indiciu evoluția fenomenului suicidar în Republica Moldova se deosebește de majoritatea țărilor europene și din cadrul CSI. Probabil, această particularitate a republicii poate fi explicată prin consecințele negative ale proceselor social-economice, care au determinat stagnarea vieții rurale, scăderea nivelului de trai al sateanului, destrămarea valorilor și a moravurilor tradiționale.

La examinarea dinamicii suidelor după sex, constatăm că atît la sat, cît și la oraș numărul suidelor în rîndul bărbaților este în medie de 6 ori mai mare decît în rîndul femeilor. Deosebiriile acestea le putem explica prin gradul diferit de socializare a bărbaților, în raport cu femeile. Astfel, nu este întîmplător faptul că cel mai mare număr de suicide este înregistrat în rîndurile bărbaților avînd vîrsta între 25-49 de ani, adică în perioada cînd bărbatul își întemeiază o familie, este încadrat în cîmpul muncii, devine tată etc., adică participă activ la viața socială. Confruntîndu-se cu diverse probleme, unii bărbați trăiesc un sentiment specific de neajutorare, care îi accentuează stările depresive și stimulează suicidul. În cazul femeilor, funcțiile lor sociale de mamă și gospodină atenuează efectul situațiilor stressante. Evident, legătura biologică cu copiii, "obligațiile în fața naturii" anihilează influența negativă a factorilor sociali. Ele reacționează mai operativ la schimbările care au influența directă și imediată asupra familiei, vieții private, și mai puțin la problemele generale ale societății.

La examinarea separată a fenomenului suicidar în diferite grupe de vîrste, se revelează unele tendințe specifice. Totodată, vîrsta în sine nu reprezintă un factor de risc pentru suicid, ci contextul social, modul și evenimentele de viață influențează mult evoluția fenomenului suicidar de la o categorie de vîrstă la alta. Aici vom menționa că aproape în toate grupele de vîrstă, majoritatea suidelor sunt săvîrșite de bărbații din mediul rural – practic dublu față de mediul urban. În cazul populației feminine, avem o situație similară: numărul de suicide la 100 mii locuitori este mai mare în rîndul femeilor din mediul rural. Astfel, datele pe categorii de mediu rezidențial și sex denotă că ratele de suicid la bărbații și femei din mediul rural au devenit mai mari decît ratele de suicid de la orașe.

Analizînd distribuția cazurilor de suicid realizat în raport cu vîrsta, se constată un trend ascendent cu vîrsta cronologică, cu un vîrf în jurul vîrstei de 50 de ani. La sexul masculin, incidența cea mai crescută este înregistrată în intervalul 50-59 ani, respectiv 65+ ani, diferența între ele fiind nesemnificativă statistic. Aceste decade de vîrste sunt cele mai vulnerabile din punct de vedere socio-economic, realizînd peste 40% din totalul cazurilor de suicid la bărbați. La sexul fe-

minin se remarcă o rată crescută a suicidului la femeile în vîrstă de peste 50 de ani, reprezentînd 2/3 din totalul suicidelor la femei. Această majorare poate fi explicată prin gradul divers de socializare. În această perioadă, multe femei, pensionîndu-se, devin izolate de colectivele profesionale și de viața socială, fiind dominate de sentimentul de singurătate și de inutilitate. Într-o asemenea situație, familia trebuie să-și manifeste caracterul integrator. Deseori însă femeia, devenind văduvă și fiind lipsită de susținere din partea propriilor copii, renunță la viață.

Pentru analiza altor factori de risc suicidar, cum sunt: nivelul de instruire, statutul profesional, starea civilă, modalități de realizare a suicidului, au fost consultate informațiile oferite de Ministerul Afacerilor Interne și disponibile pe Portalul Guvernamental al Datelor Deschise [9], dat fiind faptul că Biroul Național de Statistică nu efectuează o asemenea sistematizare a datelor despre suicide.

În ceea ce privește corelarea actului suicidar cu nivelul de instruire, pentru suicidul realizat se constată că rata este invers proporțională cu nivelul de instruire, suicidul fiind cel mai frecvent la persoanele cu nivel de instruire elementar și mai redus la cei cu studii superioare. Spre exemplu, în anul 2014 din numărul total de suicide înregistrate numai în 32 de cazuri decedații au avut studii superioare.

La examinarea statutului profesional se constată că rata cea mai mare de suicid se găsește în rîndul persoanelor neimplicate social și cu venituri reduse (pensionari, persoane fără ocupație, anumite categorii de muncitori). Astfel, în 2014 din numărul total de suicide înregistrate 368 au fost săvîrșite de persoane fără ocupație. Emil Durkheim scria, referindu-se la acest moment, că “colectivitatea profesională are, în comparație cu celelalte colectivități (religioase, familiale, politice. – *O.I.*), o superioritate triplă: ea cuprinde aproape întreaga perioadă de viață, urmărește în permanență și pretutindeni lucrătorii, îi domină, le amintește despre obligațiile lor, îi susține în momentul necesar”.

Analizînd starea civilă al persoanelor cu suicid realizat surprinde faptul că cei angajați într-o relație și cei singuri (necăsătoriți, văduvi, divorțați) sunt reprezentați în proporții egale (50%), știut fiind faptul că în literatura de specialitate este menționată singurătatea ca factor de risc suicidar. În cazul tentativelor, cei căsătoriți sunt prezenți într-un procent mai mare (65%) decît cei singuri, fapt ce contestă, la cazuistica analizată, rolul de factor protector al familiei. Se consideră că singurătatea este un factor major de risc pentru suicid, iar căsătoria are un rol protector. O altă explicație ar fi modificarea normelor morale în timp, cu degradarea relațiilor interpersonale, creșterea violenței intrafamiliale și modificarea tiparului clasic de «familie» prin creșterea accentuată a numărului de divorțuri și a familiilor monoparentale.

Ce ține de modalitatea de realizare a suicidului, cea mai frecvent folosită este spânzurarea (38,4%). Alte modalități autolitice utilizate în ordinea descrescătoare a frecvenței lor au fost: intoxicații (30%), automutilare (12%), înec (2,5%), și alte metode (defenestrare, evenimente feroviare, plăgi tăiate, împușcare, autoincendiere și electrocuție). Se constată că metodele alese sunt modalități suicidare violente, cu finalitate certă. Repartiția pe sexe a metodei suicidare indică spânzurarea ca metodă preferată de sexul masculin. Modalitățile dure de realizare a actului suicidar (eveniment feroviar, împușcare, autoincendiere) au fost întâlnite exclusiv la sexul masculin. În cazul tentativelor, 78% sunt realizate prin intoxicație medicamentoasă, ca metodă singulară (69%) sau în asociere (9%) cu alte toxice sau metode, această variantă fiind preferată de sexul feminin.

Corelând tentativele de suicid cu coexistența afecțiunilor psihice și factorilor motivaționali, pe un lot de 18 pacienți internați în perioada analizată în Spitalul Clinic de Psihiatrie din Chișinău, se constată că cele mai multe tentative au apărut pe fond depresiv, pe primul loc fiind stare depresivă apărută în urma intervenției unor factori externi, predominant socio-economici și familiali: pierderea locului de muncă, sărăcie, despărțirea sau decesul unei persoane iubite, divorț, conflicte conjugale și violență intrafamilială, suprasolicitare intelectuală, eșec profesional, toate predominând la sexul feminin. Într-o singură situație apare inversarea raportului între sexe, anume în cazul alcoolismului, când tentativele suicidare apar cu precădere la sexul masculin. La suicidul realizat, principalul factor declanșator a fost starea socio-economică precară prin pierderea sau lipsa unui loc de muncă. Alți factori incriminați, în ordinea frecvenței, sunt: alcoolul, singurătatea și izolarea la persoanele vârstnice, boli psihice, boli somatice incurabile. La număr de mare cazuri de suicid realizat gestul suicidar fiind de neînțeles pentru familie și anturaj. Identificarea certă a motivației în aceste cazuri nu s-a putut efectua, deoarece, în lipsa unei scrisori de adio, informațiile au fost culese de la rude, prieteni, cunoscuți.

Modul actual de înregistrare a datelor despre suicide relevă, în primul rând, indiferența societății moldovenești față de atare problemă. E de subliniat faptul că la nivel național există o neclaritate în privința instituției responsabile de monitorizarea și evaluarea politicilor și statisticilor din domeniul suicidului. Lipsesc un sistem unic de colectare a datelor în domeniu, evidențându-se anumite discrepanțe chiar în calificarea "suicidului". Interpretarea datelor este posibilă doar în baza unor indicatori, deoarece la moment instituțiile guvernamentale nu colectează datele și cu referire la următoarele aspecte: naționalitate, mărimea familiei, starea materială, factorii ce au stat la baza suicidului/ tentative, etc. u este indicat dacă una și aceeași persoană a avut mai multe tentative de suicid și dacă acestea din urmă au beneficiat de vre-un suport psihologic în vederea prevenirii altor tentative, sau în genere dacă s-a lucrat cu ei. Majoritatea subiecților cu co-

important suidar (cu tentative de suicid) care, totuși, au rămas în viață, de regulă, nu sunt luați la evidență de către specialiști și nu beneficiază de asistența psihologului și/sau psihoterapeutului. Astfel, putem spune cu fermitate că în țara noastră nu sunt elaborate măsuri fundamentale de profilaxie a acestui fenomen. Evident, pentru a putea avea o imagine clară despre situația din domeniu și pentru ca în viitor a putea preveni în forță astfel de cazuri este nevoie de o decizie în acest sens, prin care se va propune o instituție de coordonare și monitorizare a politicilor și statisticilor din domeniul suicidului și tentativelor de suicid.

Astfel, cercetînd dinamica suicidelor în rîndul populației de vîrsta a treia, putem concluziona că rata suicidului la persoanele în vîrstă este de 3 ori mai mare decît în populația generală. E de subliniat faptul că, tentativa de suicid la această categorie de persoane este mai rar un „strigăt de ajutor”, așa cum putem întalni la persoanele mai tinere. Totodată, statisticile atestă următoarele caracteristici ale suicidului la persoanele vîrstnice:

⇒ cu toată diversitatea formelor de sinucidere există o caracteristică comună a acestora: ele sunt săvârșite în cunoștință de cauză, victima fiind conștientă de gestul său;

⇒ caracterul rațional și conștient al sinuciderii face din acest fenomen o problemă socială;

⇒ suicidal este influențat de o multitudine de factori: sociali, psihiatrici, biologici, medicali, etc.;

⇒ rata suicidelor în mediul rural este mai mare decît în mediul urban;

⇒ riscul este în mediu de 4 ori mai mare la bărbați, decît în rîndul femeilor;

⇒ riscul devine mai crescut la vîrste între 70 și 80 de ani;

⇒ este mai violent;

⇒ rata suicidului reușit este mult mai mare după 65 de ani;

⇒ la persoanele în vîrstă din 10 tentative doar una singură eșuează (!).

La fiecare 40 de secunde o persoană se sinucide în lume, însă numărul celor care încearcă să se sinucidă și nu reușesc este cu mult mai mare. Această situație a dus la considerarea de către OMS a sinuciderii drept „o problemă majoră de sănătate publică”. Însă, această problemă, continuă OMS, nu este tratată așa cum trebuie. Doar 28 de țări dispun de un plan strategic pentru a preveni acest fenomen și 60 de state colectează date privind numărul de sinucideri. Raportul încurajează aceste țări și precizează că „intervențiile și tratamentul eficient și în timp util ajută la prevenirea sinuciderilor și tentativelor”. OMS a criticat și modul în care tratează problema sinuciderilor reprezentanții mass-mediei, prin „exagerări”. „Mass-media ar trebui să evite să vorbească despre sinucidere și să acorde importanță conceptului de «pierdere»”. Organizația internațională a me-

niționat faptul că strategia pe care încearcă să o aplice în numeroase țări vizează reducerea cu 10% a ratei de suicid pînă în 2020.

“În timp ce societatea este supusă procesului de hipertrofiere indivizii, care nu sunt legați prin nimic între ei, se rostogolesc unul peste altul ca moleculele unui lichid, fără a găsi un oarecare centru de greutate, care i-ar fi reținut, i-ar fi întărit, i-ar fi fortificat” (E.Durkheim). Un asemenea centru de greutate trebuie să devină societatea, care, mai întâi, trebuie să se “însănătoșească”, să-și înlăture disfuncțiile, să asigure solidaritatea, coeziunea socială dintre oameni. În caz contrar, vom continua să înregistrăm informații deprimante în favoarea regresului social al societății moldovenești.

Bibliografie:

1. Cosman D. Sinuciderea (studii în perspectiva biopsihosocială). – Cluj Napoca, Ed. Risoprint, 1999.
2. Durkheim É. Despre sinucidere. – Iași, Institutul European, 1993.
3. Minois G. Istoria sinuciderii: societatea occidentală în fața morții voluntare. – București, Ed. Humanitas, 2002.
4. Rădulescu S.M. Sociologia devianței. – București, Ed. Victor, 1998.
5. Ogien A. Sociologia devianței. – Iași, Ed. Polirom, 2002.
6. Marcu M., Mincă D. Sănătate publică și management sanitar. – București, Ediția a II-a, Ed. Universitară Carol Davila, 2004.
7. Pactul European pentru sănătate mintală și bunăstare, adoptat la Conferința la nivel înalt EU “Împreună pentru sănătate mintală și bunăstare”. – Bruxelles, 12-13 iunie, 2008.
8. Borzan C., Mocean F. Sănătate publică. – Cluj Napoca, Editura Medicală Universitară ”Iuliu Hațieganu”, 2002.
9. Portalul Guvernamental al Datelor Deschise, <http://date.gov.md/ro/system/files/resources/2015-10/Generalizarea%20cazurilor%20de%20suicid%202015.csv>
10. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova: Anuarul Statistic al Moldovei, ediția 2014, <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2193>
11. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova: Anuarul Statistic al Moldovei, ediția 2015, <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&id=2193&idc=263>

Prezentat la redacție
la 17 februarie 2016

VALENȚELE VALORILOR EUROPENE

Victor MORARU

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Secția Științe Sociale și Economice

Coordonator, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar

The article is devoted to the definition of the most basic European Values and their significance for the modern society. The European Union is premised on the respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law, and human rights. How can these values be assimilated into process of Republic of Moldova adherence to European Union it is a current problem for the Moldovan society. The paper focuses on highlighting the functionality of the european values for the Moldova, shows how important is the valorisation of European values, prouves the importance of the concept of Europeanization for understanding the content of the European policy, also reveals the existent ambiguous interpretation of european values. The analysis is carried out in the context of Europeanization and European integration concepts social perceptions.

Keywords: *European Union, the concept of Europeanization, European integration, value-based transformation, promotion of fundamental European values*

Lansarea schimbărilor fundamentale produse în societate la sfârșitul anilor optzeci-începutul anilor nouăzeci ai secolului trecut a generat nu numai descoperirea de către populația Republicii Moldova a adevărului fundamental că principiile democratice și respectarea drepturilor omului sunt la fel de firești pentru țările postcomuniste ca și pentru Occident, cât și intrarea în funcționalitate a procesului de substituire a vechilor valori prin valorile proprii societății occidentale contemporane.

Evenimentele de dată recentă confirmă faptul că Republica Moldova încearcă să susțină examenul dificil al opțiunii europene și, în pofida tentativelor manifestate, deschis ori tacit, de diverse forțe politice de a contrapune, prin sloganuri și acțiuni electorale, orientării prooccidentale orientarea proestică, Republica Moldova urmează calea de accedea în marea familie europeană.

În acest context, problema aspirației europene, cea a orientării proeuropene, obține o rezonanță particulară. Valorile europene devin concepute drept un punct de sprijin primordial, un reper, propriu-zis, existențial.

În actele constitutive ale Uniunii Europene problemei valorilor i-a fost rezervat un loc deosebit: „Uniunea se bazează pe valorile respectării demnității umane, a libertății, a democrației, a egalității, a statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv drepturile persoanelor aparținând mino-

rităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate prin pluralism, toleranță, justiție, solidaritate și nediscriminare” (art. „Valorile Uniunii”) [37, p.17].

Precizările necesare ale conținutului acestor valori, vehiculate în lucrările curente ale politologilor [35; 17; 18], se referă, de regulă, la următoarele postulate și principii:

- comunitatea destinului istoric și a moștenirii culturale a popoarelor Europei și, mai larg, a Occidentului;
- dreptul națiunilor la autodeterminare;
- parlamentarismul, bazele democratice ale orânduirii statale și ale societății, incluzând sprijinul pentru respectarea drepturilor minorităților;
- primatul legii, dezvoltarea culturii juridice a populației
- economia de piață, bazată pe proprietatea privată;
- echitatea socială, derivată din ideea parteneriatului social;
- prioritatea drepturilor omului, a suveranității persoanei în raport cu suveranitatea statală;
- caracterul laic al societății și culturii, întemeiat, totodată, pe continuitatea ideilor creștine;
- toleranța și multiculturalismul ș.a.

În mod firesc, interpretările conceptului „valoare europeană” nu sunt univoce. Există opinii care insistă asupra faptului că documentele oficiale ale Comisiei Europene și ale Consiliului Europei definesc doar parțial valorile împărtășite de europeni, propunând liste proprii ale setului de valori europene. Este cunoscut astfel un „decalog al valorilor europene” [12; 13; 14; 29], formulat de prof. Michael Emerson, care vizează:

- democrația și drepturile omului;
- patru libertăți, referitoare la subiectele pieței comune, libertății circulației persoanelor, capitalurilor, mărfurilor, serviciilor; libertatea reședinței și a încadrării în sfera muncii;
- modelul social, bazat pe parteneriatul social;
- multiculturalismul laic;
- principiul multinaționalității, refuzând naționalismul, cu afirmarea societății care achiziționează identități multiple, fie acestea de scară regională, națională, europeană;
- guvernanta cu mai multe niveluri, structurată, în mod frecvent, drept un sistem cu trei niveluri (UE, ca nivel supranațional, entitate națională, nivel sub-statal);
- caracterul multivectorial al politicii interne, dar și al celei ce se înscrie în ordinea internațională;

- antitotalitarism și antimilitarism în politica internă și externă (fără a se axa pe pacifism);
- caracterul deschis al tuturor democrațiilor europene;
- evoluția graduală a frontierelor Uniunii Europene.

Astfel, examinarea conceptului „valori europene” comportă, în mod ineluctabil, evidențierea unor principii fundamentale (expuse, așa cum am arătat, în art.2 al Tratatului privind Uniunea Europeană, precum și în Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (Anexă la Tratat), după cum urmează: demnitatea umană, libertatea, democrația, egalitatea, supremația legii, respectarea drepturilor omului, inclusiv, a minorităților, pluralismul, nediscriminarea, toleranța, solidaritatea (vizând și solidaritatea socială) și egalitatea dintre bărbați și femei, drepturile civice, justiția [37, pp.392-402].

Henri Malosse, Președintele Comitetului Economic și Social European (în anii 2013-2015), explicând esența valorilor europene, a accentuat: „Nu trebuie de confundat valorile cu interesele, sentimentele, reprezentările și simpatiile. Putem avea, bineînțeles, puncte de vedere diverse, împărțășind, în același timp, valorile comune... Este necesar dialogul, pentru a stopa interpretarea denaturată și incorectă a valorilor” [21]. Aserțiunea este de o valabilitate generală, cu atât mai mult că tocmai afirmarea valorilor comune reprezintă un factor determinant, așa cum este recunoscut de politologi, în „stabilitatea regimurilor democratice” [1].

În același timp, acceptarea valorilor europene în calitate de principii majore ale existenței sociale contemporane se dovedește a fi un exercițiu dificil, în special, în unele spații dominate de turbulențe ideologice, confuzii identitare și atitudini ostentative. Este, de exemplu, cazul Federației Ruse, spațiul informațional al căreia este marcat în ultimul timp de declanșarea unei adevărate campanii de contestare a valorilor europene, axate pe generarea și multiplicarea unor opinii exacerbate: „Nimeni nu cunoaște ce o fi însemnând valorile europene, pentru că ele, pur și simplu, nu există, reprezentând doar un clișeu propagandistic ordinar și comod...” [38]. Repudierea valorilor europene s-a manifestat în paginile presei pro-moscovite și în spațiul internet prin lansarea unei serii de publicații cu titluri tranșante gen: „Fățărnicia Europei” [20], „Minciuna duplicitară a „valorilor europene” [4], „Valorile europene – mit, minciună și stereotip propagandistic” [15]. Lucru curios, dar pe același făgaș s-a înscris și afirmația ministrului Culturii al Federației Ruse, Vladimir Medinski, care a declarat, în cadrul unui interviu, că valorile europene „n-ar exista”, fiind doar „fructul spiritului excitat al intelectualilor ce răspândesc preceptele propagandei nord-atlantice” și reprezentând „un mit, exploatat foarte abil” [22]. Exprimându-și convingerea că nu este corect a vorbi despre existența unui anumit set universal, unificat de standarde axiologice pentru toată lumea, și pledând pentru ideea că „fiecare om are propriile valori”, ministrul a insistat asupra supoziției că „de multe ori, sub egi-

da valorilor universale, general-umane sau europene, un stat încearcă să impună scara proprie de valori altor popoare” [19].

Oricum, subiectul a trezit și alte atitudini, vehiculate în paginile presei, mai echilibrate și marcate de rezonabilitate, constatând pentru valorile ruse și cele europene calitatea de „vase comunicante sau cercuri ce se intersectează, având elemente de necoincidență, dar și cele comune, cele din urmă - într-o măsură mult mai mare”, fundamentând, în definitiv, ideea că „ar fi o eroare principială a contrapune valorilor esențiale ale Europei cele proprii Rusiei” [39]. Tot mai des și mai răspicat, în cercurile științifice, intelectuale, dar și politice rusești prinde contur ideea că „oricâte diferențe ar exista în tradițiile culturale ale popoarelor ce locuiesc pe imensul continent eurasiatic, sub aspect etnocultural, confesional, și principalul – cel al valorilor, Rusia întotdeauna a fost, este și va fi parte componentă, organică și inerentă, chiar fiind *sui generis*, a civilizației europene – *tertium non datur*” [32, p.54], iar încercările „de a înhuma sistemul valorilor europene” sunt considerate nu numai lipsite de perspectivă, dar și categoric contraproductive: „Chiar și atunci când acest sistem manifestă o funcționalitate lacunară, este evidentă indispensabilitatea lui pentru popoarele nu numai ale înseși Europei în frontierele ei geografice, ci mult mai departe de hotarele ei” [33]. De notat, în același context, că nici sondajele sociologice nu atestă ostilitate față de valorile europene din partea unui segment considerabil al populației Federației Ruse: „Anumiți ideologi încearcă să convingă societatea cum că „Rusia nu este Europa”. Datele investigațiilor sociologice însă indică asupra faptului că orientările unei mari părți a populației Federației Ruse nu cadrează nicidecum cu afirmația dată” [34].

Procesul de asimilare a valorilor europene în spațiul postcomunist este cu adevărat unul dificil. Cercetătorii recunosc: pentru țările acestui areal este necesară, în primul rând, „regândirea nivelului metafizic al problemelor concepției despre lume, iar, în al doilea rând, este nevoie de edificarea unei noi ontologii” [8]. Este vorba, în definitiv, de descoperirea și fortificarea noilor orizonturi, noilor motivări, de înscrierea valorilor naționale în context larg, european.

Încrederea în spiritul european trebuie asigurată consistența. Opiniile tot mai multor politicieni și gânditori converg în convingerea că „Uniunea Europeană nu reprezintă, în primul rând, un teritoriu și o geografie politică anume, ci o comunitate întemeiată pe valori” [26], că Europa întruchipează valorile culturale, spirituale și morale care trebuie în permanență consolidate, redându-le mereu forța vitală. Obțin tot mai multă rezonanță ideile care susțin constituirea în Europa a unei comunități axate pe principiile valorilor europene, a unei societăți în care în baza legii sunt garantate libertatea solidaritatea și respectul reciproc. „Este un obiectiv istoric atins, de o importanță majoră. Însă acest lucru nu este suficient, faptul că valorile sunt consfințite în tratate și immortalizate în monume-

nte încă nu înseamnă că ele au reușit să fie inoculate plenar în mințile și inimile oamenilor” [3].

După cum a menționat Thierry de Montbrial, un reputat expert în domeniu, director al Institutului Francez de Relații Internaționale, „vrem noi sau nu vrem, dar construcția europeană se efectuează *de facto* în baza unor valori, percepute ca universale” [9, p.281]. Și tocmai valorile, „moștenite prin educație și de la familie, având la bază și motive partinice și ideologice, opinia publică și cea electorală” nu trebuie să neglijeze aplicabilitatea acestora în activitatea instituțiilor politice, care reprezintă „un intermediar esențial în ipostaza lor situată între valori și rezultate” [7, p.4].

Valorile europene au o istorie proprie a devenirii, avându-și sorginea în timpurile antice, perpetuată până în zilele noastre. Autorii cercetărilor în domeniu pun în evidență faptul că primii filosofi greci au statuat o dată pentru totdeauna două trăsături definitorii ale Europei, și anume principiul libertății și ideea de sistem [31], constatând, totodată, că „într-o epocă în care unul dintre cuvintele forte ale vehiculate este „schimbarea”, valorile pe care vechii greci își întemeiau existența - Adevăr, Bine, Frumos - rămân totuși de o inalterabilă actualitate” [5, p.23] și indicând asupra faptului că evoluțiile istorice jalonate de cele trei mari revoluții politice moderne (engleză, americană și franceză) le-au adăugat însă și altele, menite să consolideze nucleul tare al cadrului valoric pe care se întemeiază actualul model cultural european; aceste noi valori sunt legalitatea, libertatea, egalitatea, fraternitatea/solidaritatea și sentimentul creștin al sacralului [2].

Setul de valori, împărțite de majoritatea populației, constituie acele coordonate, în conformitate cu care se configurează perspectivele, în care se desfășoară viața cotidiană. Valorile lucrează și pentru aprecierea etică a comportamentului omului în diferite sfere ale existenței și activității acestuia, pentru etalonarea relațiilor umane. Aceste elemente comune sunt derivatele istoriei și jalonează calea pe care merge societatea, constituie componenta necesară a orânduiei sociale, determinând atmosfera socială. Valorile europene reprezintă, așadar, mult mai mult decât o simplă istorie.

Prin urmare, valorile europene imprimă, substanțial, Uniunii Europene caracteristicile unei entități construite axiologic. „Dacă este să se recurgă la rețetarul celor mai importanți exegeți ai ideii europene, precum Jean-Baptiste Duroselle, Federico Chabod, Denis de Rougemont ș.a., notează cercetătorii, atunci se cuvine observat că valorile intrinseci modului de a fi european pe care le asumă construcția transstatală de astăzi sunt o selecție din cele pe care timpul le-a socotit astfel, privilegiindu-le, într-un moment sau altul, în istorie” [26].

Spiritul european a înglobat astfel percepția omului ca „măsură a tuturor lucrurilor”, scopul Istoriei și vehiculul ei, privilegiind aspirația spre „cuprinderea liberă și rațională a lumii, spiritul iscoditor și criticismul, tentația createvității, a acțiunii inovatoare, de adaptare a mediului la nevoile celui ce-l locuiește

[23]. În acest context, apare justificată afirmația: „A fi european înseamnă a împărtăși valorile europene, interiorizând referențialul său axiologic, independent de zona de origine” [29, p.7].

Exemplul României este edificator în acest sens. Recunoscând că „Europa are oamenii, valorile și instituțiile care au făcut posibilă reconstrucția continentului după război, suferință și disperare”, că valorile și conceptele europene s-au concretizat în instituții și practici care au influențat întregul continent și chiar mai mult de atât”, din momentul în care România, poporul român, „au ales să fie o parte integrantă a Europei și să împărtășească valorile acesteia” [10], România a parcurs un itinerar dificil, dar benefic, de asimilare treptată a principiilor europene, a căror consistență și durabilitate se întemeiază pe un potențial simbolic ponderabil, reprezentat de valorile democratice promovate de Occident. Autorii români conștientizează că integrarea „este un mare pariu, marea provocare” că „pericolul afectării valorilor europene există și trebuie înlăturat” [6], discută despre faptul că integrarea civică și politică este esențială, dar, cu timpul, și realizarea integrării culturale, adoptă o atitudine realistă față de valorile fundamentale ale solidarității și dezvoltării comune („Valorile europene, clamate chiar și de la cele mai înalte tribune, se cer examinate cu luciditate” [26]), constată importanța lecțiilor pe care le oferă experiența europeană („Europa e într-un constant proces de autoevaluare și nu e deloc complezentă cu partea ei de umbră. Ei bine, dacă a fi european înseamnă, între altele, ... a nu accepta idolatria de sine, a privi cu severitate spre relele proprii, a înlocui euforia încântării de sine cu luciditatea, merită să ne întrebăm în ce măsură noi, românii, suntem europeni. Răspunsul ar fi că suntem europeni ori de câte ori, privindu-ne în oglindă, ne recunoaștem limitele, ori de câte ori suntem nu doar dispuși, ci nerăbdători să învățăm de la alții, ori de câte ori ne dominăm fudulia, triumfalismul, xenofobia” [11]).

Pentru România chestiunea majoră acum devine aprofundarea procesului integrării europene, sincronizarea cu Europa. Sunt elocvente în acest sens, cuvintele Președintelui României, Claus Iohannis: „Romania trebuie să se alinieze la ritmul Europei, atât politic, economic, social, cât și simbolic. Relațiile noastre de parteneriat economic, colaborare politică și administrativă sunt în primul rând cu instituții și companii europene. În plus, câteva milioane de români se află în Europa și sunt în legătură cu familiile și prietenii din țara, iar o astfel de măsură ar avea o contribuție și în plan social, la crearea sentimentului de apartenență la o Europă Unită” [27].

Ce-i important, totuși există în societatea românească contemporană convingerea că integrarea europeană a fost „cel mai important proiect pe care și l-a propus societatea românească după căderea comunismului. Dacă din perspectivă tehnică, administrativă, el este încă nedesăvârșit, simbolic vorbind apare ca o izbândă deplină” [24].

Succesele înregistrate de România pe calea europenizării ar trebui să constituie un model și pentru Republica Moldova. Factori multipli condiționează acest proces complex, fațetele europenizării sunt foarte numeroase [36], există, totodată, discrepanțe și decalaje între ceea ce se dorește și realitățile, de multe ori, contradictorii, dificile, marcate de dramatism. Este însă important faptul că, în mod treptat, în Republica Moldova se manifestă sentimentul favorabil pentru valorile europene, că, încetul cu încetul, acest spațiu se situează în câmpul simbolic al noilor valori, ceea ce înseamnă că acest itinerar al adeziunii pentru valorile europene – de la descoperire și asumare la asimilare – a fost pornit.

Au, desigur, dreptate experții care consideră că valorile europene, europeanismul și tot ce ține de cultura și civilizația europeană au circulat și circulă în cadrul național în procesul firesc de aculturație, cu tradiție îndelungată în întregul areal european [16, p.12]. Facilitarea procesului este posibilă, pornind de la elementele comune ale patrimoniului cultural și de la experiența istorică, în mai multe privințe, apropiată.

Europenizarea este un proces derulat sub egida Uniunii Europene, de o importanță majoră pentru statele antrenate în acțiunea de aderare la Uniunea Europeană [25]. Conținutul acestui proces rezidă în adoptarea legislativă și instituțională a directivelor Uniunii Europene, în concordarea activității politice, economice și sociale cu criteriile funcționalității comunității europene. Obiectivele majore ale europenizării vizează schimbarea instituțională care constă în adoptarea acquis-ului comunitar și în „compatibilizarea instituțiilor și actul de construire a culturii europene comune și a identității europene” [36].

De observat, existența convergenței conceptelor de „integrare europeană” și „europenizare”. Integrarea europeană, indiscutabil, presupune europenizare. În acest context, are loc apropierea țării de criteriile așa-zis europene, general valabile, și apropierea de către țara în cauză a regulilor, normelor și practicilor la care se aspiră. Succesul integrării depinde, bineînțeles, și de gradul de manifestare a avantajelor politice și economice, ca urmare a realizării proiectului lansat.

Conceptul europenizării se referă la modul în care integrarea europeană influențează schimbările produse la nivel național. Adică, în ce măsură devine reală această influență a Uniunii Europene întruchipată în politicile și instituțiile ce se manifestă în țara antrenată în procesul europenizării și cum devine perceptibil acest proces.

Dacă integrarea europeană, în sens îngust, este legată de formarea și dezvoltarea instituțiilor și politicilor europene, de valorificarea și asimilarea experienței europene, în sensul larg al cuvântului ea presupune europenizare. Este evident, că integrarea instituțională, politică și economică se pretează unui ritm mai rapid de schimbări decât integrarea la nivel social și spiritual. Edificarea noii mentalități se produce mai lent și poate fi mai puțin vizibilă. Factorii de ordin

politic și geopolitic au, în acest caz, o însemnătate care nu poate fi neglijată. Transformările instituționale de nivel european pot fi obținute prin decizii și acțiuni, generate de guvernare, dar „modernizarea societății duce la europenizare numai în măsura în care ea este însușită ca mod de viață cotidiană pentru fiecare individ și grup social” [36, p.225]. Prin urmare, este nevoie de timp pentru ca valorile și experiențele libertății și ale democrației să obțină gradul dorit de sedimentare în cadrul societății aflate în schimbare. Tocmai acest lucru vizează în cea mai mare măsură Republica Moldova.

Bibliografia

1. Almond G., Verba S. *The Civic Culture: political attitudes and democracy in five nations*. - Princeton, NJ: Princeton University Press, 1963.
2. Antonesei L. Modernitatea, globalizarea și dialogul culturilor privite din perspectiva educației interculturale. // Cozma T. (coord.). *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*. - Iași: Polirom, 2001, pp.11-23.
3. Balkenende J.P. *Europese waarden tegen onderdrukking*. // NRC Handelsbad, 26 iulie 2004.
4. Бречалов А. Двойная ложь „европейских ценностей”. // „Известия”, 6 октября 2014. [On-line]: izvestia.ru/news/577624. (Accesat 17.12.2015).
5. Brumaru M. Interculturalitate și valori europene. // *Universul Școlii. Revista de informare, opinie și inovare pedagogică*, 2014 (ediție specială), pp.23-25.
6. Chirișescu D.D. *Adevărata problemă a Europei*. // “Dilema veche”, 16 septembrie 2015.
7. Colomer J.M. (Ed.). *Comparative european politics*. Third edition. - London and New York: Routledge, 2008.
8. Дацюк С. Европейские иллюзии Украины. Упрощенный анализ государственных ориентаций. [On-line]: <http://hvylya.net/analytics/politics/evropeyskie-illyuzii-ukrainyi-uproshhennyiy-analiz-gosudarstvennyih-orientatsiy.html> (Accesat 7.02.2016).
9. De Montbrial Th. *Il est nécessaire d’espérer pour entreprendre. Penseurs et bâtisseurs*. - Paris, Editions des Syrtes, 2006.
10. Discursul lui Nastase la Forumul European de la Berlin. [On-line]: <http://www.amosnews.ro/arhiva/discursul-lui-nastase-forumul-european-berlin-16-11-2002> (Accesat 11.09.2014).
11. Dumitru A. *PNL propune ca România să treacă la ora Europei Centrale*. // “România Liberă”, 9 mai 2014.
12. Emerson M. (Ed.) *Democratisation in the European Neighbourhood*. – Brussels: Centre for European Policy Studies, 2005;

13. Emerson M. The Wider Europe Matrix / CEPS Paperback. - Brussels: Centre for European Policy Studies, 2004;
14. Эмерсон М. Экзистенциальная дилемма Европы. // Вестник Европы, 2005, №15.
15. Европейские ценности – миф, обман и пропагандистский штамп. // “Наш мир”, 10 мая 2010. [On-line]: <http://nm2000.kz/news/2010-05-16-27131> (Accesat 16.12.2015).
16. Grabbe H. Europeanization Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process. // Featherstone K., Radaelli C. (Eds.) The Politics of Europeanization. - Oxford: Oxford University Press, 2003, pp.303-327.
17. Grimonprez K. The European Dimension in Citizenship Education: Unused Potential of Article 165 TFEU. // European Law Review, 2014, N39, pp.3-26.
18. Kubicek P. The Commonwealth of Independent States: an example of failed regionalism? // Review of International Studies, 2009, N35, pp.237-256.
19. Иванченко К. Министр культуры РФ: „Европейских ценностей нет!” // Аргумент, 30 сентября 2013. [On-line]: <http://argumentua.com/stati/ministr-kultury-rf-evropeiskikh-tsennostei-net> (Accesat 11.03.2016).
20. Лузан А. Двуличие Европы. // “Выбор”, 20 septembrie 2015. [On-line]: http://vybor.ua/article/prava_cheloveka/dvulichie-evropy.html (Accesat 20.11.2015).
21. Малосс А. Почему европейские ценности не то, что о них думают в России. [On-line]: <http://www.rbc.ru/opinions/society/28/01/2015/54c8beeb9a79473ab3718fb2> (Accesat 12.07.2015).
22. Мединский В. У нас записано в Конституции: „Цензура запрещена”. // “Новая Газета”, 13 января 2014. [On-line]: <http://www.novayagazeta.ru/arts/61733.html?p=2> (Accesat 7.01.2016).
23. Metodologia educației interculturale. [On-line]: [http:// cyd.ro/metodologia-educatiei-interculturale/](http://cyd.ro/metodologia-educatiei-interculturale/) (Accesat 30.11.2015).
24. Moraru V. (coord.). Europeanizarea – fațetele procesului. - Chișinău: Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2013.
25. Pană A.-D. Europeanizarea în media transnațională. - București: Tritonic, 2014.
26. Pecican O. Valori europene. // «România Liberă», 9 septembrie 2012.
27. Pepine H. Semnificațiile românești ale integrării europene. [On-line]: <http://www.dw.com/ro/semnifica%C5%A3iile-rom%C3%A2ne%C5%9Fiale-integr%C4%83rii-europene/a-2633022> (Accesat 4.09.2014).
28. Pleșu A. A fi European. // “Adevărul”, 17 februarie 2014.

29. Plugaru L, Păvălache-Ilie M. Educație interculturală. - Sibiu: Psihomedica, 2007.
30. Poli S. (Ed.). The European Neighbourhood Policy - Values and Principles. - Abindon, Oxon, New York: Routledge, 2016;
31. Roman T. Ce înseamnă Europa? // "România Literară", 2005, N3.
32. Рубинский Ю. Ценностные ориентиры Европы / Main trends of the European values / Доклады Института Европы (Reports of the Institute of Europe). – Москва: Институт Европы РАН, 2013.
33. Рубинский Ю. Европейские ценности. / European values / Доклады Института Европы (Reports of the Institute of Europe), №189. – Москва: Институт Европы РАН, 2007.
34. Соломонов Ю. Россия и европейские ценности. // „Независимая Газета”, 22 апреля 2014. [On-line]: http://www.ng.ru/stsenarii/2014-04-22/9_values.html (Accesat 12.04.2016).
35. Stratenschulte E.D., Müller B. (Hrsg). Der Europaish Nachbar. - Berliner Wissenschafts–Verlag, 2013.
36. Șchifirneț C. Europenizarea societății românești și mass-media. - București: comunicare.ro, 2011.
37. Tratatul privind Uniunea Europeană și Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (Versiune consolidată). - Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2010.
38. Василенков С. „Европейские ценности” Они существуют? // “Правда”, 2 октября 2013. [On-line]: <http://www.pravda.ru/society/fashion/02-10-2013/1176521-ideology-0/> (Accesat 13.03.2016).
39. Выжutowич В. Нам нужны европейские ценности? // „Российская газета”, 18 января 2016. [On-line]:<http://rg.ru/2016/01/19/rubinsky.html> (Accesat 7.02.2016).

Prezentat la redacție
la 20 mai 2016

COORDONATELE COMUNICĂRII POLITICE PREZIDENȚIALE

Victor MORARU

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Secția Științe Sociale și Economice
Coordonator, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar

Liliana RUSU

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării
Doctorandă

The media new opportunities and the rise of the Internet have had important implication for presidential communication. The new media has become a tool for government communication due to its capacity for real-time and interactive information sharing. Actually, the trend of reforming the institutional political communication is specific for the presidency of the most contemporary democratic states. In this case, some experts have noted the president's practice of establishing a direct dialogue with citizens and the desire to comply with certain principles related to the efficient activity of this political institution. The analysis of the official site of the President of the Republic of Moldova and investigation of the main structural elements confirms the compliance of this online communication platform to the category of standard presidential website. It includes specific elements of communication via new media and it's used to inform citizens and to improve presidential institution activity. The article examines how the president office seek to integrate new media options of the Internet era and beyond into their communications strategies.

Keywords: political communication, democratic state, official website, presidential communication, new media.

Prin definiție, comunicarea politică include atât aspectul instrumental, cât și aspectul instituțional. În primul caz ea semnifică „influență și intenționalitate, un ansamblu de prezentare în public a diferitelor opțiuni ale politicianilor”, iar în al doilea poate fi percepută drept sistem „alcătuit din resurse tehnologice, condiții etice, profesionale, reglementări normative și convenționale destinate publicității politice” [1, p.20].

Perspectiva politologică determină, astfel, abordarea fenomenelor în cadrul comunicării politice mai ales sub aspect instituțional, cu referire, în primul rând, la procesele și relațiile ce vizează subsistemele societale determinate (guvernul, partidele, candidații și electoratul, etc.) [2, p.14]. În acest context, este importa-

ntă referința la studiile aparținând cercetătorilor ca R.Denton și G.Woodward, B.McNail, G.Achache ș.a. care prioritizează dimensiunea instrumentală a comunicării politice. Ei susțin ideea comunicării devenite politică prin intenție și conținut, insistă asupra studierii unor elemente de discurs și condiții minimale, dar absolut necesare, pentru crearea identității politice a comunicatorilor. La rândul lor, D.Wolton, P.Norris, F.Demers, Npelissier promovează dimensiunea instituțională a comunicării politice, formulându-și demersul epistemologic prin abordarea sistemică a actului comunicațional și definirea produselor mediatice la nivel de transmitere-receptare a mesajelor politice, corelat cutendențele de democratizare a instituțiilor statului.

În corespundere cu aceasta, comunicarea este un concept complex, ce însușește două axe de transmitere a informației politice: orizontală și cea verticală. Prin urmare, abordarea integrală va examina comunicarea politică atât la nivel de strategie, marketing politic, cât și cel de mesaj politic, ritual, spațiu de interacțiune sau practică democratică. Respectiv, pot fi evidențiate mai multe categorii ale comunicării politice, printre care: comunicarea electorală, finalitatea căreia o constituie accesul la putere și comunicarea instituțională, care se realizează în perioada exercitării puterii la diferite nivele (comunicarea prezidențială, comunicarea parlamentară, comunicarea guvernamentală, comunicarea locală).

Comunicarea prezidențială este definită drept diseminarea, de către președinte sau instituția prezidențială, a informațiilor de interes public sau național. Gradul sporit de ritualizare este un element distinctiv al acestei forme de comunicare politică instituțională. Intervențiile în public ale președintelui sunt, de cele mai dese ori, percepute, în general, ca momente deosebite, alocuțiunea șefului statului fiind receptată de către societate drept adresare către popor, realizată cu ocazii deosebite (sărbători naționale, ceremonii politice, situații de criză ș.a.).

De regulă, stilul acestui tip de comunicare este determinat, în modul cel mai direct, de imaginea tridimensională a președintelui în calitate de actant al comunicării politice. În acest sens, președintele oricărui stat, indiferent de sistemul de guvernare, cumulează, în calitate de comunicator al mesajului politic, trei roluri principale: de cetățean, de lider politic și cel de lider simbolic al unei țări. În calitate de cetățean, președintele își adresează mesajul din numele opiniei publice, în calitate de lider politic – comunică din numele statului, iar în calitate de lider simbolic – se adresează națiunii.

Este firesc, ca aceste ipostaze să fie subordonate mereu tendinței de renovare și adaptare la schimbările sociale. În perioada deceniilor precedente, televiziunea ocupa un loc privilegiat în arsenalul prezidențial, însă în pofida aprecierii de către comunicatorii de mesaje politice, nu a reușit să înlăture dezinteresul, îndeosebi din partea tinerelor telespectatori, față de conținutul mesajului politic perceput drept prea sofisticat, formal și detașat de realitatea vieții cotidiene. În astfel de situații, dar mai ales în perioadele de criză economică, când problemele

emergente pot crea destabilizări sociale, comunicarea politică, urmând modelele *agora*, *autoritar* ori *interactiv* se subordonează tentativelor de reînnoire a comunicării, cu caracter „*quasi experimental*” manifestat prin nerespectarea unor formule „prizoniere ale formalismului instituțional” [3, p.188].

Modelul autoritar funcționează pe baza diadei actor politic – mediator. Comunicarea este organizată sub forma unui dialog dintre aceste două persoane, publicul având rolul de receptor pasiv al informației. Întrebările adresate de jurnalist șefului statului exprimă opinia publică și includ astfel de expresii precum: „Stimate Dle Președinte, telespectatorii sunt interesați de...”, „societatea ar dori să cunoască...” sau “marea majoritate a populației este interesată de următoarea problemă...”. Acest model al comunicării prezidențiale, păstrează distanța simbolică dintre reprezentantul națiunii, în drept să ia decizii de soluționare a problemelor majore ale statului, și publicul interesat de viitorul țării. În acest caz, comunicarea „relevă o concepție a publicului bazat pe elitism social”, respectând logica audienței și procedeele specifice ale mass-mediei tradiționale [3, p.194].

Modelul agora are la bază comunicarea la care participă liderul politic, reprezentanții mass-media și publicul aflat în platou. Rolurile acestor participanți la discuția publică, similarăcu cea a grecilor antici, sunt total diferite de cele ale modelului anterior. Funcția de bază a jurnalistului este de moderator al discuției, limitându-sela prezentarea invitatului și distribuirea lăurilor decuvânt. Atribuțiile sale vizează buna desfășurare a emisiunii, supravegherea respectării timpului prevăzut pentru fiecare secvență, efectuarea trecerilor de la o secvență la alta, lipsind exprimarea opiniei publice sau adresarea unor întrebări din numele cetățenilor statului. De această dată, invitații din platou vor fi *porta voce* a societății. De regulă, pentru o mai bună reprezentativitate a societății, publicul cu rol de invitați la discuția din platoul emisiunii, este selectat după anumite criterii, precum: profesia, statutul politic, poziția socială ș.a. Astfel, destinatarul mesajului nu este o entitate abstractă, el este prezent în platou și participă activ la discuție. Cu toate acestea interacțiunea dintre actanții comunicării este asimetrică, marcată de diferența de statut a interlocutorilor și timpul limitat al intervențiilor din partea publicului. Spre deosebire de modelul autoritar al comunicării prezidențiale, modelul agora este considerat mai democratic, permițând confruntarea diverselor puncte de vedere. Totuși, opiniile publice sunt prezentate cu respectarea concepției de stratificare a societății, iar părerile exprimate în cadrul emisiunii – direct proporționale statutului social al participanților la discuție.

În comparație cu *modelul autoritar* și *modelul agora*, *modelul interactiv* este cel mai egalitar și mai democratic model de comunicare politică prezidențială. El reprezintă o formă renovată a deliberării publice: rolul jurnalistului este diminuat, iar dialogul direct dintre președinte și public se realizează prin intermediul duplexului televizat sau al intervențiilor telefonice. În perioadele când statul este marcat de anumite dificultăți socio-economice, acest tip de comuni-

care, orientat spre respectarea libertății expresiei, permite reprezentanților instituțiilor de resort să propună soluții eficiente pentru problemele în cauză. Răspunsul final din partea șefului de stat nu este întotdeauna unul imediat, însă recepția mesajelor privind problemele majore, exprimarea și discutarea în public a unor posibile soluții conferă transparență și credibilitate mesajului politic.

Actualmente, noile media și posibilitatea interactivității on-line își aduc contribuția la optimizarea comunicării prezidențiale, remodelându-i aspectul de discurs solemn sau monolog susținut de liderul simbolic al țării, prin însușirea de elemente particulare noi, impuse de evoluțiile sociale și tehnologice, precum: realism și veridicitate.

Ținând cont de multitudinea de forme ale noilor media, de observat că website-urile dețin întâietate privind gradul de aplicabilitate în contextul comunicării politice prezidențiale. Majoritatea președinților statelor democratice europene dispun de un site personal și unul gestionat de președinție. S-a observat că, în linii mari, în cazul site-ului personal al șefului statului, se manifestă tendință de personalizare a discursului politic, în timp ce site-ul președinției, focalizat îndeosebi spre mediatizarea acțiunii prezidențiale, păstrează stilul sobru, ritualizat, constituit prin tradiției și practicat în procesul cotidian de comunicare cu instituția centrală a vieții politice naționale.

Implicațiile Internetului în domeniul vieții social-politice comportă anumite influențe asupra vieții cotidiene a omului modern și reorganizează procesul de comunicare al acestuia [4]. Datorită rețelei globale și noilor media, comunicarea devine interactivă și multidirecțională, iar site-urile actorilor politici sunt reactualizate și concepute în variante readaptate în conformitate cu evoluțiile sociale de utilizare a Internetului. În anii 2000-2008 aceste mijloace de comunicare on-line au servit pentru transferul de informații unui număr mare de utilizatori, într-un timp scurt și cu prețuri minime. Astfel, această primă etapă de utilizare a site-urilor a contribuit la intensificarea comunicării unidirecționale. Ulterior, grație campaniilor electorale europene din 2007-2009, comunicarea politică a fost supusă unei transformări decisive „prin introducerea interactivității și comunicării pluridirecționale datorită site-urilor de difuzare a materialelor video, precum Youtube și a rețelelor sociale” [5, p.148].

Interactivitatea constituie una dintre particularitățile mediului Web, la fel de importantă precum celelalte elemente specifice ale sale: operativitatea, hipertextualitatea, multimedialitatea, accesibilitatea la un număr nelimitat de informații, posibilitatea arhivării și utilizării repetate a informațiilor, nelimitarea spațio-temporală a comunicării. În general, interactivitatea presupune instituirea unei conversații între doi sau mai mulți interlocutori și depășirea limitelor comunicării unidirecționale specifice procesului de difuzare a informațiilor prin intermediul mediilor tradiționale. Deci, noul canal al comunicării – Internetul asigură eficiența feed-back-ului, contribuind la instituirea unui dialog cu publi-

cul și permițând „economisirea considerabilă a timpului de receptare a răspunsului din partea interlocutorului” [6, p.12].

Scrisorile trimise în redacție sau comunicarea prin telefon în timpul unei emisiuni în direct sunt forme ale interactivității practicate de mediile tradiționale. Deosebirea dintre interactivitatea on-line și cea constituită în cadrul unor emisiuni TV sau prin mesajele adresate de cititori sau telespectatori echipei editoriale constă „schimbul multidirecțional de informații” [6, p.19], în instituirea unei comunicări bidirecționale dintre actanții comunicării. În cazul comunicării politice, interactivitatea devine garantul instituirii unui dialog democratic dintre guvernanți și guvernați, al informației politice exprimate sub forma unor adrese clare și directe, cu eficiență sporită față de anteriorul mesaj al actorilor politici, calificat drept sobru și sofisticat. În consecință, aplicarea formelor noilor media de către actorii politici, atât în perioada electorală, cât și în cea de exercitare a puterii și realizarea unor discuții directe și transparente sunt elementele-cheie ale capitalului de imagine, cu un potențial de sporire a credibilității în rândul electoratului.

În interpretarea experților, nivelul de control al receptării mesajului de către destinatar este ridicat, atunci când: 1) funcționează feedback-ul (mesajul este transmis în sens unic), 2) între actanții comunicării se instituie discursul reciproc (se realizează dialogul în dublu sens), 3) comunicarea are aspect de discurs public (în cazul comunicării în trei direcții, când mesajul este multiplicat și receptat de toți participanții la discuția on-line). Nivelul scăzut de control al receptării mesajului are, de asemenea, trei indicatori de bază: 1. comunicarea unidirecțională are aspect de monolog (mesaj transmis către receptor, lipsa feedback-ului), 2. comunicarea bidirecțională se efectuează sub forma unui dialog constructiv sau 3. comunicarea are loc cu participarea a cel puțin trei părți, însă mesajul este influențat de la sursă. „Adevărata deliberare publică”, astfel, este favorizată de site-urile politice care permit realizarea comunicării bidirecționale și a celei în trei direcții. Printre cele mai interactive elemente ale site-urilor sunt identificate: adresa e-mail funcțională a emițătorului de mesaj, e-abonamente, forumurile, motoarele de căutare.

Site-ul președinției constituie principala formă a noilor media implicate în procesul de comunicare politică prezidențială din Republica Moldova. Cartografierea site-ului, analiza de conținut, cuantificarea caracteristicilor tehnologice, a indicatorilor de informare și indicatorilor de interactivitate, interpretarea rezultatelor permit o reevaluare a eficienței comunicării on-line a șefului statului.

Site-ul oficial al Președintelui Nicolae Timoște (http://www.presedinte.md/) a fost elaborat în anul 2013 și însușește eforturile Președinției Republicii Moldova privind promovarea și vizualizarea activității politice a șefului statului. În linii mari, de notat că această platformă de comunicare on-line tinde spre respectarea standardelor internaționale de creare și func-

ționare a website-urilor instituționale, incluzând la capitolul *aspecte tehnice* următoarele elemente: planul site-ului, motor de căutare, informații în diverse formate (text, imagini foto, audio, video), butonul de imprimare a articolelor, link-uri externe. Cromatica paginii de deschidere a site-ului, exprimată prin alternanța celor două culori dominante - albastru deschis și alb, corespunde acțiunii de popularizare a mesajului președintelui și de consolidare a imaginii celui mai important actor politic al țării. Specialiștii din domeniu au constatat că nuanțele reci, îndeosebi culorile albastru și verde, sunt asociate de către receptorii informației politice cu starea de siguranță, pragmatism și profesionalism. Culoarea albă este considerată de către semioticieni, drept una activă, care conferă luminozitate, claritate, dar și senzația că obiectul este situat mai aproape. Astfel, mesajul cromatic al site-ului oficial al Președintelui Republicii Moldova se încadrează în limitele discursului tradițional, ritualizat și sobru, fiind în deplină concordanță cu atribuțiile pe care le are șeful statului în calitatea sa de garant al „suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării”. În partea superioară a primei pagini al acestui site este prezent un alt element vizual important – Stema de Stat a Republicii Moldova, care intensifică semantica comunicării, conferindu-i un surplus de sobrietate și credibilitate prin prezența acestui simbol major al independenței și indivizibilității Republicii Moldova. În partea inferioară a acestei pagini linia ornamentată în stil național sugerează ideea de stabilitate, respectare a tradiției și a trecutului istoric al țării, iar imaginea drapelului țării inserată într-un cerc traduce mesajul celui de-al patrulea Președinte al Republicii Moldova (ales de către Parlament în data de 16 martie 2012) de promovare a politicii de aderare a statului la UE.

Site-ul oficial al Președintelui României Dl. Klaus Iohannis (<http://www.presidency.ro/>) respectă aceleași rigori cromatice: albastrul intens conturează partea superioară, rubricile cu informații din partea stângă și partea inferioară a primei pagini a respectivei platforme de comunicare on-line. Culoarea albă ocupă cel mai mult spațiu – partea din mijloc a site-ului, cu toate acestea, caracterele prea mici ale titlurilor și culoarea albastră a acestora diminuează capacitatea de lectură și, respectiv, de receptare a mesajului. În partea superioară a paginii de deschidere a acestui site culoarea galbenă, care armonizează cu fâșia din mijloc de pe drapelul de stat al României (localizat în partea dreaptă de sus) și Stema de Stat (din partea stângă de sus), a fost utilizată pentru postarea mesajului *Președintele României*. Întrevedem aici tendința distribuirii proporționale a culorii galbene, dar și o încercare de animare a imaginii generale a site-ului cu mult alb și albastru care exprimă un discurs perceput, în baza elementelor vizuale, drept rece, prea riguros și distanțat de cerințele publicului.

Pe site-ul oficial al Președintelui Federației Ruse Dl. Vladimir Putin (<http://kremlin.ru/>) prevalează culoarea albastră în cele două nuanțe bleumarin și siniliu, care marchează contrastul dintre partea superioară, cea inferioară și

cea stângă, unde sunt postate rubricile cu informații, și partea de mijloc, unde aceste informații, fiind accesate, sunt vizualizate și receptate de către utilizatorii PC. Spre deosebire de celelalte două site-uri oficiale la care facem referință (al Președintelui Republicii Moldova DI Nicolae Timofte și cel al Președintelui României DI Klaus Iohannis), platforma de comunicare on-line a Președintelui Federației Ruse cu actorii comunicării politice include doar Stema de Stat în calitate de element vizual, drapelul țării fiind prezent în rubrica *Simboluri de Stat ale Rusiei* și pe unele fotografii în care au fost surprinse cele mai importante momente din activitatea șefului de stat.

Studiind bogata istorie a culorii albastre și semantica sa în contextul codurilor sociale ale statelor contemporane, Michel Pastoureau a conchis că aceasta este culoarea preferată a majorității statelor Europei Occidentale [7]. Marile organisme internaționale ONU, Consiliul Europei, Uniunea Europeană au ales această culoare emblematică pentru conotația unor valori politice majore precum pacea, solidaritatea, libertatea expresiei. În cazul site-ului oficial al Președintelui Republicii Moldova utilizarea acestei culori, în nuanța de albastru deschis, în procesul de comunicare politică, este expresia mesajului orientat spre menținerea stabilității și unității statului. Albastrul intens de pe site-ul oficial al Președintelui României ilustrează caracterul calm al șefului de stat și tendința de a acționa cu pași lenți, dar siguri în direcția dezvoltării unui stat democratic european prosper, iar contrastul dintre bleumarin și siniliu de pe site-ul oficial al Președintelui Federației Ruse exprimă discursul unui lider politic care ar constitui garantul respectării Constituției statului pe care îl reprezintă.

Așa cum constată experții, una dintre primele utilizări ale Internetului rezidă în a fi o „sursă importantă de informare politică” și, totodată, „instrument strategic”, capabil să contribuie la sporirea numărului de alegători, prin furnizarea mesajelor care să orienteze decizia „pentru cine să voteze” [1, p.250]. În cazul site-urilor web utilizate în interes electoral, totalitatea de informații postate pe aceste platforme on-line poate fi clasificată în trei categorii de bază: 1) date pentru publicul extern, 2) informații destinate jurnaliștilor, 3) informații destinate militanților.

Comunicarea prezidențială, în calitatea sa de comunicare politică instituțională, se înscrie în categoria unei comunicări electorale permanente, asigurată prin fluxul continuu de informații privind activitatea șefului de stat și cea a Președinției. Site-urile oficiale ale președinților au preluat această funcție de bază a noilor media, axându-se, mai întâi de toate, pe informarea cetățenilor, contribuind astfel la formarea și consolidarea culturii politice a cetățenilor. Investigarea structurală a site-ului oficial al Președintelui Republicii Moldova permite evidențierea prezenței următoarelor categorii de informații în rubrica din partea stângă a paginii de start:

1. *Președintele* (cu următoarele compartimente: *Biografie, Statutul și atribuțiile, Jurământul Președintelui, Istorie*),
2. *Presa* (unde sunt prezentate: *Comunicate de presă, Discursuri și mesaje, Interviu, Galerie foto, Galerie video*),
3. *Consiliul Suprem de Securitate* (opțiune la accesarea căreia sunt vizualizate și pot fi consultate *Comunicate*, informații privind *Componenta Consiliului Suprem de Securitate și Cadrul normativ*),
4. *Aparatul Președintelui* (cu lista funcționarilor angajați în această structură),
5. *Prima Doamnă* (cu postarea informațiilor: *Biografie, Implicare socială, Evenimente, Interviu, Galerie foto, Galerie video*),
6. *Republica Moldova* (unde pot fi accesate cele două documente cu importanță majoră pentru dezvoltarea satului de drept Republica Moldova: *Declarația de independență și Constituția Republicii Moldova*, date privind *Simbolurile Statului*, lista cu link-uri ale principalelor instituții politice ce dețin puterea executivă, legislativă și judiciară, denumită *Legături utile*, tot aici găsim link-ul variantei inițiale a website-ului Președintelui),
7. *Transparență în procesul decizional* (care include: *Inițierea elaborării deciziilor, Proiecte de decizii, Decizii adoptate, Rapoarte anuale, Norme de reglementare a transparenței decizionale* – rubrici ce pot fi accesate, dar care nu conțin informații, doar denumirea unui conținut care, posibil, să fie postat în viitor).

În partea stângă de jos a pagini de start a site-ului www.presedinte.md, se regăsește, în chenar roșu, rubrica denumită *Constituția Moldovei*. Contrastul de culori, roșul și alb, denumirea importantului document, scrisă în întregime cu majuscule, sugerează tendința webmasterului de a dota această platformă renovată a paginii-web oficiale a Președinției cu elemente tehnologice ce ar facilita navigarea și găsirea informațiilor utile. În același scop, în partea dreaptă de sus a paginii de start a acestui site sunt postate (mai jos de cea mai recentă fotografie de lucru a Președintelui Nicolae Timofte) rubricile: *Comunicate de presă, Galerie foto, Galerie video*. Rubrica *Contact* (din partea stângă de jos a primei pagini a acestui site) include adresa și două numere de contact ale Administrației Prezidențiale, datele de contact (cu numele, prenumele, telefoane de contact, adresa e-mail) ale următorilor funcționari: șeful Secției Petiții și Audiență, șeful Serviciului Cetățenie și Grațieri, șeful Secției Distincții de Stat, șeful Cabinetului de Heraldică, adresa e-mail a Consilierului pentru comunicare publică și adresa e-mail și telefonul Consultantului principal Relații Publice. Astfel, singura modalitate de instituire a unui dialog direct cu șeful statului devine posibilă doar prin accesarea paginilor de Facebook și Twitter ale Președintelui Republicii Moldova.

Analiza site-urilor similare din străinătate demonstrează prezența următorilor indicatori ai informării: biografia liderului politic, date privind activitatea sa, sloganul, fragment din discurs prin care este exprimat succint angajamentul politic al comunicatorului, comunicate de presă, revista presei, noutăți, calendarul evenimentelor, agenda activităților, e-abonament, motor de căutare, link-uri ale altor site-uri, link-uri spre Facebook, Twitter, Youtube, alte rețele sociale populare (ok.ru, vk.com). Prezența acestor elemente structurale ale unui site politic permite instituirea unei comunicări asimetrice, caracterizată prin flux unidirecțional de informații, cu nivel scăzut de interactivitate on-line, cel mai frecvent, în cazul site-urilor politice instituționale, de tip *de la o persoană - la mai multe persoane (one-to-many)*.

Sistematizând multitudinea de informații postate pe site-ul oficial al Președintelui Republicii Moldova, pot fi identificate (în mod analogic cu site-urile de campanie electorală), în baza criteriului *tematica și frecvența actualizării* mesajelor, următoarele trei categorii principale:

1. informații cu date generale despre șeful statului, Președinție și țara pe care o reprezintă (neactualizate sau actualizate foarte rar, doar dacă este necesar),

2. informații pentru presă, ulterior preluate pentru a fi accesibile publicului din mediul on-line (galeria foto, galeria audio, discursurile și comunicatele de presă ale principalului lider politic al țării sunt actualizate, de regulă, săptămânal sau mai des, în dependență de agenda de lucru),

3. date privind biografia și activitatea Primei Doamne (referitoare la implicarea socială, participarea la evenimente, interviuri, galerie foto, galerie video, actualizate des – conform calendarului evenimentelor).

Prin urmare, site-ul utilizat de Președintele Republicii Moldova în scopul comunicării politice, în baza indicatorilor informării conține principalele elemente ce asigură distribuirea unui mesaj politic complet, bine filtrat de către serviciul de presă și consilierii săi. Desele actualizări ale rubricilor *Galerie foto* și *Galerie audio* sunt singurele elemente interactive ale acestei comunicări cu aspect vădit de monolog și nivel scăzut de control al receptării mesajului de către destinatar. În pofida calității imaginilor, a sunetului și a utilizării celor mai buni parametri tehnici de creare a unui web-site, platforma on-line www.presedinte.md are caracterul site-urilor de tip broșură. Imposibilitatea comunicării bidirecționale, cel puțin la nivelul dialogului responsiv, este intensificată prin adresarea de la persoana a treia singular (în mesajele privind activitatea șefului statului – *Comunicate de presă* și *Interviuri*) sau de la persoana I singular în rubrica *Discursuri și Mesaje*, însă în proporție de 98% către șefii altor state, lipsind datele de contact ale Președintelui, adresa-e-mail sau opțiunea de adresare a unui mesaj electronic președintelui.

Acest element interactiv, considerat un prim pas în instituirea comunicării bidirecționale dintre șeful statului și cetățeni, a fost prezent în versiunea veche a site-ului Președintelui, dar din motive neclare nu a fost preluat (la fel ca unele informații actualizate foarte rar) în versiunea nouă a platformei.

În comparație, site-ul oficial al Președintelui României are două elemente interactive ce pot fi accesate din partea stângă a primei pagini, ultimele din lista cu rubrici informative, opțiunile: *Transmite un mesaj Președintelui* și *Opinii și sugestii*.

Pentru cetățenii Federației Ruse posibilitatea dialogului direct cu șeful statului este asigurată de o serie de elemente interactive: 1) *Trimite o scrisoare președintelui* (rubrică ce include informație privind posibilitatea utilizatorilor de a se adresa în format electronic șefului statului și trei butoane, funcționale, la accesarea cărora se deschid rubricile de completare a unui mesaj adresat președintelui, a unei reclamații sau a înștiințării privind unele acte de corupție), 2) *Primirea cetățenilor* (date de contact: nr. de telefon gratuit pentru cetățenii domiciliați pe teritoriul Federației Ruse, condițiile și orele de primire, harta localului), 3) *Primirea mobilă a cetățenilor* (permite utilizatorilor adresarea unei petiții în formă electronică, direct de pe site, procedură urmată de delegarea în teritoriu a specialiștilor în vederea identificării și soluționării problemei), 4) *Anticamera electronică a Președintelui Federației Ruse* (este un sistem informațional ce oferă posibilitatea unui dialog direct cu angajații din Anticamera Președintelui Federației Ruse, funcționează prin intermediu unor terminale instalate în clădirile administrațiilor locale din 192 orașe, cu un număr de aprox. 70 mii locuitori, situate la o distanță de cel puțin 100 de km. de orașul Moscova), 5) *Informații* (rubrica conține informația utilă și numerele de telefoane la care se poate solicita consultări de la angajații din Administrația Președintelui Federației Ruse, număr la care poate fi transmis SMS gratuit). Toate aceste opțiuni sunt parte a paginii *Primirea mesajelor*, gestionată de echipa de specialiști din domeniu – angajați ai *Direcție pentru Comunicarea cu Cetățenii și Organizații*. Opțiunea *Monitorizarea mesajelor* prezintă o amplă informație statistică privind numărul de intervenții ale Președintelui Federației Ruse sau Administrației prezidențiale în soluționarea diverselor probleme sociale, semnalate datorită procesului interactiv de comunicare politică realizată prin intermediu acestui site. Astfel în luna octombrie 2015, pe site-ul oficial al Președintelui Federației Ruse au fost recepționate 88488 adresări, dintre care 60535 în format de document electronic [8]. Cifrele din această rubrică reflectă potențialul existent pentru implicarea societății în *res publica* și fortificarea premiselor funcționalității democrației participative.

În general, interactivitatea website-urilor politice este facilitată de următoarele elemente:

- adresa de e-mail al actorului politic (sau formular on-line) care permite instituirea comunicării unidirecționale, cu nivel înalt de control al receptării mesajului de către destinatar,
- adresa de e-mail, formular on-line sau datele de contact al personalului tehnic – indicator al fluxului unidirecțional de informații și al nivelului scăzut de receptare a mesajului,
- e-abonament, prin care este posibilă realizarea comunicării bidirecționale, cu nivel scăzut de control al receptării mesajelor,
- motor de căutare, considerat element ce favorizează comunicarea bidirecțională cu nivel scăzut de receptare a mesajului de către destinatar,
- tururi virtuale și materiale educative interactive – sunt alți doi indicatori ai comunicării bidirecționale, cu control scăzut al receptării mesajului. În cazul comunicării prezidențiale, tururile virtuale consolidează atribuția actorului politic în calitate de reprezentant oficial al statului, în drept să promoveze imaginea țării în relațiile cu alte state, iar materialele educative contribuie la formarea culturii politice a cetățenilor, înțelegerea rolului societății civile pentru dezvoltarea statului democratic, consolidarea responsabilității civice,
- site-uri personale, prin care este posibilă comunicarea bidirecțională dintre guvernanți și guvernați, cu nivel înalt de control al receptării mesajului de către destinatar,
- sondaje de opinii on-line – indicatori ai comunicării în trei direcții, cu nivel scăzut de control al receptării mesajului,
- forumurile publice – indicatori ai comunicării în trei direcții, controlul receptării mesajului de către destinatar este de nivel înalt [9].

În baza acestor indicatori ai interactivității website-urilor politice, de remarcat prezența link-urilor spre paginile Facebook, Youtube și Twitter ale Președintelui Republicii Moldova ilustrând efortul liderului politic de a dialoga direct cu tinerii, de a le acorda posibilitatea exprimării libere prin postarea de comentarii și aprecieri (like-uri) sau de a manifesta interes față de problemele din sistemul politic și economic al țării. Astfel, și tinerii din Republica Moldova, grație acestor forme interactive ale noilor media și posibilității de a deveni actanți ai comunicării prezidențiale (cu rol de receptori ai mesajului actorului politic, transmis prin intermediul canalului Internet) pot fi parte activă a constituirii și dezvoltării democrației participative, având acces la informare politică și libertatea de a-și exprima „acordul sau dezacordul vizavi de pozițiile politice ale președintelui” [5, p.333].

Monitorizarea site-urilor oficiale ale Președintelui României ale Președintelui Federației Ruse, în baza aceluiași indicatori ai interactivității, permite constatarea dotării acestor mijloace de comunicare on-line cu mai multe opțiuni tehnice care favorizează instituirea deliberării publice și a dialogului democratic dintre șefii de stat și cetățeni. În baza acestor caracteristici tehnologice pot fi

propuse unele recomandări în scopul optimizării comunicării prezidențiale din Republica Moldova precum: 1) elaborarea și funcționarea elementului interactiv *Trimite un mesaj Președintelui*, 2) înserarea pe site-ul oficial al Președintelui a unor elemente interactive ce ar favoriza instituirea comunicării bidirecționale, precum și promovarea imaginii pozitive a țării și consolidarea culturii politice a cetățenilor. Ar fi vorba, în acest caz, de elaborarea, în baza exemplului site-ului oficial al Președintelui Federației Ruse, a unui tur virtual sau de plasarea unor materiale educative interactive, 3) dotarea site-ului oficial al Președintelui Republicii Moldova cu opțiuni de comunicare interactivă, datorită cărora cetățenii țării ar putea transmite reclamații sau sesizări de acte de corupție (după modelul platformei <http://kremlin.ru>). Aceste noi elemente structurale ale site-ului ar permite implicarea cetățenilor în soluționarea actualelor crize politice și economice ale statului, 4) crearea unui site personal al Președintelui Republicii Moldova (după modelul platformelor <http://www.iohannisprezede.ro/> și <http://putin.kremlin.ru/>). Acesta ar ameliora comunicarea dintre șeful statului și cetățeni prin elementul denumit de către specialiștii din domeniu *personalizare a comunicării politice*.

Aplicarea în practică a acestor recomandări va contribui la îmbunătățirea dimensiunilor comunicării, iar utilizarea eficientă a arsenalului numeric al comunicării prezidențiale – la redinamizarea și „renovarea vieții politice” [11, p.130].

Bibliografie

1. Sinescu C. Comunicare politică. - București: Editura Universitară, 2011.
2. Moraru V. Mass media vs politica. - Chișinău: USM, 2001.
3. Mouchon J. La communication présidentielle en quete de modeles. // Hermes (Paris), 1995, nr.17-18, pp.187-200.
4. Castells M. The Internet Galaxy. Reflexion on the Internet, Business and society. - New York: Oxford University Press, 2001.
5. Boșoteanu I.C. Rolul new media în campania prezidențială electorală din 2009. - Iași: Institutul European, 2012.
6. Машкова С. Интернет-журналистика. - Тамбов: Издательство ТГТУ, 2012.
7. Pastoureau M. Albastru: istoria unei culori. - Chișinău: Cartier, 2006.
8. <http://kremlin.ru/> - site-ul oficial al Președintelui Federației Ruse.
9. Ferber P., Foltz Fr., Pugliese R. Cyberdemocracy and Online Politics: A New Model of Interactivity. // Bulletin of Science, Technology & Society, 2007, nr.5, pp.391-400.
10. McKay A., Paletz D. The Presidency and the Media. // Handbook of political communication research. - Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associated, 2004, pp.315-335.

11. Heinderycks Fr. Obama 2008: l'inflexion numérique. // Stegner Th. Le Marketing politique. - Paris: CNRS Editions, 2012, pp.119 -132.

Prezentat la redacție
la 28 martie 2016

REPUBLICA MOLDOVA ÎNTRE DIMENSIUNILE SCHIMBĂRII ȘI MODERNIZĂRII POLITICE

Victor SACA

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Științe politice și Administrative

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar

This article examined the conceptual aspects and types of political change and political modernization. Special attention is provided to essentially traits of political change and political modernization.

Also in the article is analyzed the original type and the secondary type of political modernization. The value of the study consists in analyzing the peculiarities of political change and political modernization in the Republic of Moldova.

The author demonstrates the correlation between endogenous and exogenous type of modernization in the Republic of Moldova. Specifics of Moldova lies in orientation of the decision maker to external factor without the most valorization of internal resources.

Key-words: *political change, political modernization, original modernization, secondary modernization, endogenous modernization, exogenous modernization, democratic modernization*

Societatea contemporană, inclusiv în tranziție spre democrație, spre deosebire de societatea tradițională, bazată preponderent pe conservatorism, este marcată de fenomene și procese complexe, multidimensionale de o semnificație valorică deosebită pentru sistemul politic democratic, în general, și subsistemele acestuia, în particular. La asemenea procese raportăm în special, pe cele ale schimbării și modernizării politice, considerate pe drept variabile determinante și decisive în evoluția timpurilor și spațiilor sociale și politice atât istorice, cât și actuale. Procesele respective determină în ultima instanță caracterul, direcțiile și funcționalitatea în ansamblu a dinamicii, dar și stăcii politice, efectele acestora în anumite limite geo-cronometrice. Astfel, actualitatea și importanța subiectului propus pentru analiză și apreciere au fost și rămân în continuare a fi indiscutabil relevante, prezentând un interes sporit la nivelul reflecțiilor teoretico-științifice, dar și practice.

În contextul celor enunțate considerăm necesar a veni cu unele opinii conceptuale și tipologice vizavi de problematica schimbării și modernizării politice, ajustate pe cât e de posibil la condițiile Republicii Moldova. Din acest considerent ne-am propus o logică investigațională care să ne permită a examina subie-

ctul cercetat în întreaga sa țesătură de componente, dar și cu încercări de a le supune continuității științifice de abordare, în cazul nostru de la dimensiunile schimbării la cele ale modernizării politice, și ce e foarte important la acoperirea subiectul dat cu substanță și conținut particular.

Reflecții asupra schimbării politice

Problematica schimbării sociale, în general, și a celei politice, în particular, a devenit în ultimele decenii ale secolului XX – pînă în prezent una diversă și controversată ca teorie și practică socială, cu multiple semnificații, care reflectă eforturi științifice susținute în domeniul respectiv, generalizări teoretice orientate spre asimilarea adecvată a experienței politice la capitolul schimbare. În acest sens este oportună depășirea discordanțelor acumulate pînă la moment între teoria și practica schimbării politice, discordanțe ce devin tot mai evidente odată cu apariția de noi necesități și interese a diferitor generații, segmente sociale, partide, mișcări, cu dezacordul între aspirațiile și dorințele acestora, pe de o parte, și realitatea socială, pe de altă parte.

În condițiile actuale, când factorul investigativ rămâne deocamdată în urma mobilității lumii politice, trebuie regîndite însăși capacitățile de abordare a schimbării social-politice, pentru a o interpreta conform cerințelor actuale, bazate nu atît pe metode tradiționale, fie și sistemică sau funcțional-structurală, cît pe cele postmoderne - postsistemică, poststructurală, necesare de a percepe în profunzime și a aprecia la justa valoare complexitatea și controversele acestei schimbări, menirea ei în țările de tipul Republicii Moldova. Totodată, astăzi devine iminentă reactualizarea fenomenului schimbare politică în raport cu alte fenomene ale dinamicii politice, la fel de importante - al dezvoltării politice, modernizării politice, pentru a specifica rolul schimbării în dinamizarea acestor fenomene, a vieții social-politice ca totalitate, în elaborarea și implementarea de tehnologii rezonabile, real ajustabile la condițiile societății în tranziție, care să asigure reglementarea și raționalizarea dinamismului social tranzitoriu.

Noțiunea de schimbare politică, abordată astăzi în literatura de specialitate din Republica Moldova mai mult tangențial, odată cu studierea procesului politic, are, desigur, un rol aparte în sistemul științelor politice, întrucât ea este nu doar dependentă sau intermediară, ci și funcțional-determinativă, relativ autonomă în raport cu celelalte elemente ale dinamicii politice. Noțiunea în cauză derivă din latină (de la cambio, cambiare – a schimba) și este o parte integrantă a noțiunii de schimbare socială, impunîndu-se ca expresie sintetică a ei. Aceasta din urmă a fost introdusă în lexiconul științific împreună cu noțiunea de dinamică socială de către clasicii sociologiei veacului XIX A.Comte și G.Spencer pentru a analiza procesul transformărilor succesive a fenomenelor sociale, determinările, direcțiile și consecințele lui. De exemplu, teoria socio-dinamică comtiană își axează atenția pe factorii ce condiționează schimbările sociale propriu-zise,

pe legitățile adaptării individului la sistemul relațiilor sociale, sau a societății în întregime la noile condiții, pe cauzele și direcțiile progresului social, pe opunerea staticii sociale (structurilor stabile ce asigură ordinea socială și integritatea societății) față de progres și de dinamică în ansamblu [1,c.137-139].

O abordare aproximativă cu cea a lui Comte a factorului dinamic și, respectiv, a schimbării o găsim la hotarul secolelor XX-XXI la P.Sorokin [2]. Acesta relevă în cadrul vieții social-politice trei dimensiuni: statică (structurală), funcțională (de proces), dinamică (evolutivă). O importanță hotărâtoare în raportul acestora revine celei de a doua și a treia dimensiuni, dat fiind că ele exprimă nemijlocit mișcarea, împiedicând astfel osificarea (cum ar spune conflictologul american Coser) structurii. Numai că procesul politic întruchipează reproducerea funcțională a instituțiilor sociale, pe când dinamica – schimbările lor calitative, fie a însușirilor, rolurilor sau a funcțiilor pe care ele le dețin.

Fenomenul schimbării sociale și politice i-a preocupat și pe adepții concepțiilor radicale, revoluționare, care consideră revoluția drept principalul mijloc de schimbare, emancipare umană, progres, drept „locomotivă a istoriei”. În acest sens Marx și discipolii săi au creat ideologia revoluției, conform căreia numai o schimbare totală, bruscă, profundă poate rezolva problemele societății, a transferului de putere și a modificării regimului politic. Astfel de schimbare, după ideologia revoluției, este necesară, dat fiind că urmează din contradicțiile inerente vechii societăți, din situațiile de criză profundă a acesteia, din nemulțumirile sociale ale maselor, pentru ca în ultima instanță, odată cu anemia puterii de stat, să devină iminentă revoluția.

Criticii revoluției, dimpotrivă, consideră că nicicând nu există schimbare totală, la fel cum nu există nici imobilitate completă. În această ordine de idei este semnificativă concepția schimbării politice împărtășită de curentul conservator. Acesta interpretează schimbarea într-o formă nuanțată, prin prisma avantajelor și dezavantajelor, consecințelor benefice și negative, costurilor și câștigurilor. Pornind de aici, conservatorii admit schimbările treptate în cadrul statului, mai mult, ei consideră că un stat lipsit de capacități de a face față schimbărilor nu ar dispune de resurse pentru a se dezvolta. În ultima instanță conservatorii pledează pentru ideea moderației în schimbare, pronunțându-se împotriva schimbării bruște și radicale.

Un pas calitativ nou în studierea schimbării politice se face în anii 50 ai secolului XX, odată cu crearea în cadrul sociologiei și politologiei americane a teoriei sistemice și funcțional-structurale. Astfel, sociologul T.Parson, unul din pionierii abordării sistemice, întreprinde în teoria sa despre acțiune și despre sistem o analiză specială a dinamicii sociale și politice. În lucrările sale din anii 60-70 el recurge la problemele evoluției societății în baza ideii diferențierii. Parson vorbește despre evoluție și, respectiv, despre diferențiere în cazul a trei tipuri de societate: primitivă, tranzitorie, contemporană. La nivel primitiv diferenție-

rea ca atare lipsește, ceea ce înseamnă că dezvoltarea se desfășoară succesiv prin evoluții universale. La faza tranzitorie dinamică și schimbarea sunt determinate de diferențierea socială și de legitimitatea culturală. Iar evoluția societății contemporane se află în funcție directă de formarea birocrăției administrative, a economiei de piață și a sistemului electoral democratic.

O argumentare teoretică aparține a factorului schimbării, prin dinamica politică, conștientă cu cel structural și funcțional, a fost realizată de către politologul american G.A.Almond. Pe parcursul anilor '60-90, într-un ciclu de lucrări ale sale, el demonstrează importanța conceperii multidimensionale a dinamicii și staticii politice, elaborând în acest sens o sinteză a lor ce întruchipează trei situații politice: statico-sistemică, funcțional-procesuală, a dezvoltării (în care se conține și elementul schimbării). Luate aparte aceste situații au în viziunea lui Almond un caracter limitat, pe când îmbinarea lor într-un tot politic conduce la diversificarea și îmbogățirea vieții politice.

La etapa actuală studiul schimbării politice se face tot mai mult în afara modelelor sistemic și funcțional-structural, dat fiind că politologii din Vest recurg cu precădere la modelele postsistemice care într-un fel renunță de la principiile sistemic și funcționale și chiar de la noțiunile propriu-zise de dinamică și statică, înlocuindu-le respectiv cu acelea de „dezvoltare” și „ordine”, „schimbare” și „continuitate” politică. Una din abordările postmoderne a schimbării politice aparține politologului american J.Rosenau. În concepția sa despre schimbare și continuitate politica este nu altceva decât o mișcare de „ rotație”, „turbulență” în care coexistă și se împletesc două elemente diferite, chiar opuse, - al „ordinii” și al „schimbării” – ce conduc, respectiv, la ciocnirea a două tendințe: a) centripetă, legată de integrarea sistemului politic; b) centrifugă, orientată spre dezintegrarea și autonomia elementelor acestui sistem. În viziunea savantului, manifestarea turbulentă a ambelor tendințe cauzează fenomenul „bifurcației” vieții politice în procese complexe de menținere și de ruinare concomitentă a ordinii politice, fapt ce provoacă în cadrul dezvoltării politice așa numitele „fluctuații” sau „ciclicități ritmice” de declin și de trecere de la o stare politică la alta. Aceste fluctuații și ciclicități și sunt în opinia noastră fenomene ale schimbării politice frecvent întâlnite la etapa actuală, inclusiv în Republica Moldova

Pornind de la interpretările sus-menționate ale schimbării, aceasta este o noțiune complexă, multivalentă și contradictorie. În pofida unor încercări de a o respinge și chiar de a o schimba cu cea de dezvoltare politică, îndeosebi în urma procesului de decolonizare și de afirmare a tinerilor state independente (prima interpretare coerentă a acesteia o găsim la L.Pye în lucrarea sa „Aspects of Political Development”, 1967), noțiunea de schimbare politică are astăzi tot dreptul la existență. Mai mult, ea trebuie definită nu doar în sens propriu, ca fenomen în sine, *ad libitum*, ci și în întreaga sa arie de raporturi sociale.

Astfel, *schimbarea politică în sens larg reprezintă totalitatea transformărilor social-politice cantitative și calitative care au loc în societate, a interacțiunilor sociale în raporturi de mișcare – staționare, variabil – invariabil, fluctuant – constant*. Această definiție reflectă dimensiunile politico-dinamice ale schimbării în toată variația și complexitatea lor, atât cele politice în sens propriu, cât și cele politice improprii ce țin de conexiunile și influențele politicului în raport cu socialul. Totodată, în definiția prezentă schimbarea are caracter dihotomic, cuprinde nu doar elementul ei propriu-zis ce ține de dinamică, ci și opusul acesteia axat pe statică.

Iar în *sens strict prin schimbare politică se subînțelege „transformarea structurilor, proceselor (fenomenelor – V.S.) și țărilor ce afectează distribuția și exercitarea puterii guvernamentale dintr-o societate* [3, p.135]. În acest caz schimbarea politică reflectă specificul modificărilor politice de natură structurală, relațională, teleologică ce țin nemiglocit de factorul puterii politice, de alternanța acesteia, de realizarea ei. Anume schimbul de putere și este nucleul schimbării politice ce vizează caracterul procesului politic, al sistemului și regimului politic. Din acest considerent schimbarea politică poate avea loc pe măsura adaptării sistemului puterii la noile imperative, la ambientul în schimbare, sau în cazul când același sistem nu dispune de capacități să se mențină și este înlocuit cu un alt sistem.

Aceste definiții, luate în ansamblu, permit a percepe natura schimbării politice, trăsăturile ei atât în plan general, conformate cu lumea socialului, cât și particular, axate pe lumea politicului. Între trăsăturile de esență ale schimbării politice distingem:

- universalitatea schimbării în dimensiuni de timp și spațiu, adică manifestarea acesteia în toate condițiile geocronometrice, atât la diverse etape și faze istorice, cât în diverse câmpuri socio-politice - moderne sau postmoderne, dezvoltate sau slab dezvoltate, tranzitorii sau consolidate, politice sau non-politice etc.

- Eterogenitatea schimbării politice, adică manifestarea acesteia în diferite stări. O.Trăsnea menționa că sfera de cuprindere a conceptului de schimbare se referă la o gamă foarte largă de criterii, la palierele cele mai diverse ale conducerii politice a societății. În acest sens nu se poate compara schimbarea unui lider politic cu schimbarea strategiei politice a unui partid sau cu schimbarea regimului politic dintr-o țară [4, p.179-193]. Or, fenomenul eterogenității presupune evidențierea nu doar a ceea ce numim stări aparte a schimbării politice, ci și stări corelative de tipul „schimbare partinică – schimbare electorală”, „schimbare electorală – schimbare a participării politice”, „schimbare electorală – individualizare a politiciii” [5, p.306-310], schimbare cantitativă – schimbare calitativă, schimbare politică – ordine politică, schimbare politică – statică politică etc.

- Caracterul sistemic sau intrasistemic al schimbării politice. Adică fenomenul schimbării are o dublă semnificație, ca schimbare a sistemului în ansam-

blu și ca schimbare în cadrul sistemului. Schimbarea sistemică cuprinde toate componentele sistemului, pe când schimbarea intrasistem este centrată asupra uneia sau a mai multor componente ale sistemului.

- Caracterul variat al mijloacelor de realizare a schimbării politice. Prin mijloacele sale dure schimbarea politică poate avea un impact pronunțat și persistent asupra societății, impunându-se drept revoluție, care de obicei este însoțită de distrugerea sistemului vechi și crearea sistemului politic nou. Iar schimbarea bruscă și neconstituțională a elitelor conducătoare este considerată drept lovitură de stat sau „revoluție de palat”, care, de regulă, nu implică o transformare de esență a sistemului politic, a relațiilor sociale. Totodată, o schimbare politică pașnică poate fi numită reformă sau schimbare constituțională a conducerii.

- Caracterul constant al schimbării politice, adică capacitatea guvernării de a se schimba și adapta ambientului [3,p.135], ca condiție a supraviețuirii și stabilității acesteia. În acest sens pentru sistemul politic, în general, și pentru guvernare, în particular, a fi stabil / ă nu înseamnă neapărat absența schimbării, ci prezența de abilității pentru o schimbare nonviolentă în țeluri și în conducere, fapt ce depinde de existența în societate a unor mecanisme eficiente.

- Caracterul penetrant, de includere a schimbării politice în câmpul schimbărilor sociale și, prin urmare, capacitatea ei atributivă, de îmbinare cu ele. Pornind de aici, schimbarea politică intervine relativ liber în cele mai diverse interacțiuni sociale, formînd segmente întregi de influență asupra societății, fie de natură economică, socială sau culturală, ideologică. Aceste schimbări nonpolitice au dinamica proprie de manifestare, or în condițiile influențelor intense din partea celei politice ele capătă nuanțe evident politice, uneori chiar pierzîndu-și specificul lor.

- Caracterul turbulent al schimbării politice, care, în funcție de intensitate și permanență, poate duce la deformări în cadrul dihotomiilor „stabilitate – instabilitate”, „ordine – haos”, „continuitate – discontinuitate”, „consistență - inconsistență”, „ritmicitate – aritmie” etc., cu înclinare manifestă spre instabilitate, haos, discontinuitate, inconsistență, aritmie. Acestea sunt bifurcații dinamice neobișnuite, cu dominări de element distructiv în câmpul schimbării politice.

- Caracterul concordant și/sau discordant al schimbării politice în raport cu progresul sociopolitic, ca trăsătură generalizatoare a factorului schimbării în ansamblu. În cazul dat este necesară cunoașterea unor precepte axiologice clare în legătură cu care schimbarea dobîndește un sens progresist ori retrograd față de progres. Atunci cînd între ambele variabile – schimbare politică și progres sociopolitic – există concordanțe ele se completează reciproc și invers în cazul discordanțelor ele se exclud una pe alta. Totodată, progresul depinde nu numai de capacitățile *sui-generis* ale schimbării politice (fie real constructive ori turbulente), ci și de caracterul legăturilor acesteia cu alte forme ale schimbării sociale.

Astfel, fenomenul schimbării politice, privit în dimensiuni conceptuale, se distinge prin complexitate, multivalență. Semnificația lui devine și mai relevantă odată cu influențele sale asupra altor fenomene și procese, îndeosebi asupra modernizării politice ca specie a dezvoltării. Deci, de caracterul și direcțiile schimbării politice depinde în ultima instanță și fenomenul modernizării politice.

Trăsături și tipuri ale modernizării politice

Noțiunea „modernizare”, la fel ca și noțiunea „schimbare”, are un vast câmp de aplicare, fiind atribuită atât sferei politice, cât și sferelor nonpolitice – economică, socială, culturală. Cu referire la sfera politică menționăm că noțiunea de modernizare politică a apărut în știința politică occidentală ca componentă a concepției dezvoltării politice. Nu întâmplător noțiunea în cauză adesea se identifică cu noțiunea de dezvoltare politică. În pofida comunității de sens, aceste noțiuni se deosebesc între ele prin două aspecte: cel al aplicării față de anumite țări și cel al conexiunii cu anumite fenomene și procese. În primul caz, „noțiunea modernizare se folosește doar față de țările care realizează trecerea la societatea industrială (și nu față de cele vestice aflate într-un proces de postmodernizare, iar noțiunea de dezvoltare, cu un anumit specific valoric, este aplicabilă pentru ambele grupe de țări – V.S.)” [6,p.172]. În al doilea caz, „modernizarea politică este legată de fenomenul mobilizării sociale și cel al participării politice, în vreme ce dezvoltarea politică este axată pe formarea instituțiilor politice” [6,p.172].

În literatura de specialitate din Occident, modernizarea politică este definită fie ca *proces de diferențiere structurală (D.Apter) sau funcțională (C.Black) în societate*, fie ca *direcție a transformărilor politice, în baza cărora se află conflictul între culturile politice naționale și valorile general-civilizaționale* [7, p.80], fie ca *proces de apariție și consolidare a unei clase diriguitoare care își atribuie funcția de a opera cu ajutorul instrumentelor politice în scopul modificării structurilor sau culturilor tradiționale, ce urmărește obiectivul centralizării puterii, precum și cel al participării/mobilizării populare* [8, p.109]. Aceste definiții vizează aspectele principale ale fenomenului modernizării politice, însă ele nu acoperă acest fenomen ca totalitate. De aceea, este necesară o abordare a modernizării politice într-un sens larg. Sintetizând interpretările politologilor contemporani, *modernizarea politică reprezintă procesul de transformare a calităților sistemice a vieții politice, a funcțiilor instituțiilor sistemului politic în condițiile tranziției de la societatea tradițională la cea contemporană.*

Conform definițiilor *lato* și *stricto sensu* modernizarea politică se caracterizează prin următoarele trăsături:

Unu, modernizarea politică se desfășoară de obicei de la forme politice simple (proprii preponderent tradiționalității) la forme complexe (caracteristice

modernității) de organizare a vieții politice. Acest proces presupune transformarea însușirilor sistemice a instituțiilor politice prin *diferențierea structurală și funcțională a acestora, printr-un nivel relativ înalt de specializare a funcțiilor și rolurilor lor politice*. Doar atunci când se creiază structuri politice diferențiate (legislativă, executivă, judecătorească), când fiecare din ele îndeplinește funcții strict determinate, sistemul politic poate să reacționeze rapid la cerințele politice noi, fapt ce nu există în societățile tradiționale.

Doi, modernizarea politică, inclusiv transformarea spre modernitate a însușirilor instituțiilor sistemului politic, înseamnă *creșterea capacităților acestui sistem de a face față inovațiilor, procesului de mobilizare și supraviețuire*. Acest deziderat este condiționat de necesitățile structurilor politice diferențiate și societății în ansamblu de a se adapta în mod adecvat la noile condiții de funcționare a lor. Conformarea sistemului cu condițiile inovării este posibilă odată cu raționalizarea puterii, cu răspîndirea și dominarea legii în cadrul întregului stat național, cu acumularea capacităților de reglementare a conflictelor și ciocnirilor de interese între diferite forțe politice, de mobilizare a resurselor materiale și umane și, desigur, a capacităților de a rezista în fața riscurilor și impedimentelor ce apar. În acest context gradul de modernizare politică este direct proporțional cu gradul de dezvoltare a capacităților actorilor și agenților modernizării.

Trei, *participarea crescîndă în viața politică a grupurilor sociale și a indivizilor în parte și, respectiv, dezvoltarea instituțiilor politice (partidelor, grupurilor de interese) în vederea organizării acestei participări*. Pornind de aici, este important de a oferi tuturor cetățenilor posibilități de a ocupa în mod liber posturi politice (de stat, de partid). Desigur, lărgirea procesului de participare politică are diferite semnificații. Dacă în cazul statelor democratice acest proces poate să amplifice controlul populației asupra guvernului, atunci în statele autoritare, dimpotrivă, el poate să intensifice controlul guvernului asupra populației.

Patru, *modernizarea politică presupune slăbirea elitelor tradiționale, a legitimității lor și înlocuirea cu elite moderne*, adecvat pregătite pentru promovarea unei politici consecvente de transformare a structurilor politice tradiționale în direcția diferențierii și diversificării funcțiilor și rolurilor politice, lărgirii procesului participării populare.

Cinci, *desfășurarea modernizării politice depinde în mare măsură de procesul creării și creșterii unei birocrații politice raționale* care să monitorizeze și să realizeze în modul cel mai bine posibil obiectivele noilor transformări.

Șase, *caracterul ambivalent al modernizării politice*, în sens că aceasta nu poate fi privită întotdeauna și în mod exclusiv ca factor cu semnificație pozitivă constantă. Prin complexitatea ei modernizarea poate fi o transformare atît continuă, cît și discontinuă, atît echilibrată, cît și dezechilibrată, atît pașnică, cît și violentă. De aceea, este important, ca și în cazul schimbării politice, să examinăm modernizarea drept un proces iregular, nelinear, turbulent care se realizează în

mod divergent prin ascensiuni și descensiuni, salturi și reculuri, agregări și dezagregări organizaționale și culturale ale civilizației.

Șapte, pornind de la caracterul mixt al fenomenelor și proceselor politice, *modernizarea politică nu există într-o manieră pură, la fel are caracter mixt*, fapt consemnat și de autorii teoriei modernizării. Orice sistem politic supus modernizării îmbină în sine elemente ale modernității și tradiționalității, cu o dominare a unora din ele, care și atestă gradul avansării lui.

Trăsăturile modernizării politice se află într-o strânsă și permanentă conexiune, oferindu-i acesteia caracter complex, multidimensional. În baza lor este posibilă examinarea tipurilor modernizării politice, problemă pe cât de importantă și necesară pe atât de contradictorie.

Din punct de vedere istoric, în literatura politologică actuală, se evidențiază două tipuri ale modernizării politice: a) modernizare „primară” sau „originală”, care se manifestă în epoca primei revoluții industriale, distrugerii privilegiilor tradiționale, proclamării drepturilor civile, tip propriu țărilor Europei de Apus, SUA, Canadei; b) modernizare „secundară” sau „reflectantă”, care se distinge prin stabilirea de contacte socioculturale ale țărilor „înapoiate” cu țările- nucleu ale modernizării, tip caracteristic Braziliei, Turciei, iar astăzi Rusiei, Republicii Moldova și altor țări postcomuniste.

Tipul „primar” sau „original” al modernizării a evoluat pe baza sa proprie, traversînd calea creării treptate, relativ de lungă durată, a unor structuri raționale noi, calea creșterii complexității organizării sociale din contul diferențierii structurale și funcționale, iar mai apoi, a apariției de noi forme de integrare. Logica acestui tip se regăsește pentru început în transformări de natură spiritual-ideologică din perimetrul istoric al Renașterii, Reformei, Iluminismului, după aceea în transformarea economiei, cînd în societate se maturizează interesele, are loc diferențierea formelor de proprietate, apoi în formarea unor structuri orizontale (societatea civilă), și doar spre final în transformarea sistemului politic, cu o reprezentativitate de interese sociale reale.

Cu referire la tipul „secundar” sau „reflectant” al modernizării, acesta, fiind propriu statelor care sau aflat sau se află în prezent în tranziție spre democrație, se realizează în mod diferit. În viziunea cercetătorului rus M. Iliin în unele din statele respective modernizarea politică se desfășoară în bază mixtă, cu elemente atât proprii, cât și împrumutate (Grecia, Turcia, Rusia), pe cînd în altele, unde lipsește o bază proprie (țările gen Republica Moldova care sau împotmolit în tranziție, aceasta avînd aici un caracter târăgănat, paralizant – V.S.), în baza imitării și simulării [9], fie a unor procese depline ce țin de conținutul modernizării, fie a formei sau rezultatului acesteia din cadrul unor țări avansate, pentru care modernizarea deja sa consumat. De aceea, tipul în cauză se mai numește modernizare „în urmărire”, modernizare „întîrziată”. El are însușiri controversate, fiindcă unele elemente ale sale au evoluat cu pași rapizi înainte (de exemplu,

alegeri în bază de pluripartidism), chiar corespund indicilor din țările dezvoltate, în vreme ce alte elemente rămân în urmă sau în general lipsesc. Dezvoltarea societății în condițiile modernizării „secundare” se produce prin turbulență, zgudui, procese ciclice de alternare a elementelor evoluționiste și revoluționare, prin accelerări și stagnări, ascensiuni și descensiuni. Atare mișcare a societății a devenit o problemă pentru structura socială în tranziție care cu mari dificultăți se adaptează la schimbările legate de modernizare. Realizarea acesteia, fără abateri serioase de la obiectivele țintă, depinde în mare măsură de maturizarea și eficiența activității instituțiilor politice (chemate să reacționeze adecvat la problemele ce apar, să amortizeze la timp starea de turbulență a transformărilor), în special instituții statale de drept, partide și mișcări politice, lideri politici, elita conducătoare, mass media etc.

Problema problemelor pentru societatea în tranziție este că ea poate să se împotmolească în etapa „modernizării parțiale”, când tradiționalitatea și modernitatea (raționalitatea), ca modalități de ciocnire și coexistență a valorilor și normelor politice vechi și noi, de orientare comportamentală a individului și societății, se instituționalizează în cadrul unuia și aceluiași sistem de relații sociale. Desigur, această confruntare între nou și vechi, între inovație și tradiție și, respectiv, instituționalizare a lor într-un tot, nu poate să se desfășoare în afara unor schimbări radicale, fapt ce se materializează în procesul de formare a unor noi deprinderi economice, sociale, administrative, unor noi structuri organizaționale. Succesul acestor schimbări depinde atât de afirmarea și eficiența instituțiilor noi, cât și de capacitățile instituțiilor tradiționale de a susține și a promova transformările noi, care după cum atestă experiența unor țări, chiar și cu regim autoritar (Coreea de Sud, Filipine etc.), pînă acum au contribuit evident la dezvoltarea noului.

Din cele menționate rezultă că pentru modernizarea politică „secundară” este importantă optimizarea raportului între instituțiile politice noi și cele tradiționale. Or, practica unor țări în tranziție spre democrație, preponderent din spațiul ex-sovietic, care nu reușesc să se modernizeze din contul proceselor interne, să le valorifice pe acestea îndeajuns, reformarea are loc anevoios, prin târăgănare, ceea ce face a fi problematică atingerea unui raport optim între inovație și tradiție. Mai mult, aici asistăm la o coexistență și îmbinare ciudată a noului cu acele vestigii ale trecutului care sunt incompatibile după natura lor cu noul. În rezultatul suprapunerii de elemente diametral opuse se produce o simbioză nefavorabilă procesului modernizării, cînd în contextul acestuia elementul nou al modernizării încetează de a mai funcționa drept rațional, iar elementul nemodernizat ce ține de tradiție nu poate funcționa ca tradițional în sens pozitiv.

Desfășurarea și realizarea modernizării „secundare” în condițiile actuale ale tranziției spre democrație depinde în special de gradul adaptării unor sau altor variante ale modernizării (de natură liberală sau conservativă) la condițiile

concrete ale țării respective. Aici factorul de decizie trebuie să recurgă nu la o copiere mecanică de variante general recunoscute de alte state, deja confirmate de practica lor (de exemplu, republică prezidențială sau parlamentară, sistem pluripartidist sau bipartidist, stat federativ sau unitar), ci la o împletire maximal posibilă a acestor variante cu specificul național (factorul sociocultural, psihologic, teritorial etc.), care să îndreptățească așteptările. De aceea, în afara specificului național, credem că este inefficientă oricare variantă a modernizării, fie liberală sau conservativă.

***Schimbarea și modernizarea politică în condițiile Republicii Moldova:
general și particular***

Fenomenul schimbării politice și cel al modernizării politice vizează în mod deosebit Republica Moldova. Prin manifestările lor de aproape un sfert de veac, aceste fenomene au pentru țara noastră atât semnificație istorică, cât și actuală, desigur, cu un anumit specific național în dimensiuni ale contextului post-comunist în ansamblu și postsovietic în parte.

Conform factorului similarității fenomenelor în cauză în condițiile diferitor țări ale spațiului postcomunist, menționăm că acestea au mers spre schimbare și modernizare mai mult sau mai puțin simultan, de la același punct de reper – colapsul brusc al comunismului, dar ca rezultat al unei crize îndelungate și multi-dimensionale. Căderea comunismului a fost provocată de problemele grave ale planificării economice centralizate, de epuizarea politică manifestă și declinul statului, iar în cazul Uniunii Sovietice și de incapacitatea guvernului de a conduce cu țara în condițiile supraextinderii imperiale. Aceste elemente ale crizei se alimentau reciproc și au devenit evidente în condițiile perestroicii gorbacioviste. Anume în a doua jumătate a anilor 80, odată cu deschiderea politică a societății, cu procesele publicității, au ieșit la lumină bolile sistemului comunist care sau transformat într-o vastă criză structurală ce a condus în cele din urmă la dezintegrarea imperiului sovietic. Reformele radicale, inițiate și introduse de sus de către elita conducătoare, se blocau în lupta dintre radicali și conservatori, în tensiunile crescînde dintre Centru și republicile care alcătuiau Uniunea Sovietică. Presiunile acestora din urmă pentru autodeterminare, pentru autonomie și independență au fost cele care au dat direcția politicii în ultimii ani de existență a imperiului sovietic. Pe măsură ce puterea reală se transfera către republici, iar energia și autoritatea centrului, partidului-stat (PCUS) se epuiza, avea loc marea Schimbare – una după alta, în anii 1990-1991, republicile adoptau declarații de suveranitate și de independență, care au și finalizat dezmembrarea Uniunii Sovietice.

În aceste împrejurări Republica Sovietică Socialistă Moldova, ca și celelalte componente ale imperiului, și-a demonstrat poziția sa proprie față de dezintegrarea controlului din partea centrului, declarîndu-și la 23 iunie 1990 suverani-

tatea, iar la 27 august 1991 independența statală. Acest act istoric și constituie pentru țara noastră începutul schimbării politice spre un nou regim, spre o nouă configurație sociopolitică. În pofida unor aprecieri critice aduse schimbării care se producea în cadrul imperiului sovietic, la apusul acestuia, schimbării care în viziunea unor cercetători n-a „fost ordonată sau controlată”, în care „puterea s-a scurs de la nivelul Partidului Comunist către rețelele mafioate și grupurile naționaliste necivile” [10, p.193], considerăm că acea schimbare, fie și spontană, pătrunsă de iraționalități, a avut pentru popoarele Uniunii Sovietice, în general, și poporul moldovenesc, în particular, o importanță incontestabilă. Cu atât mai mult că în cazul Moldovei, în comparație cu alte republici sovietice, anume forțele naționaliste sau impus drept forțe inițiatoare a schimbării de jos, fiindcă conducerea comunistă din republică, ca cea mai retrogradă forță din spațiul sovietic, nu susținea „perestroika” și, respectiv, noile tendințe spre schimbare.

În urma eșecului loviturii de stat din august 1991 (organizată de forțele fundamentaliste ale PCUS) și succesului contraloviturii (conduse de B.Elțin), când forțele centralismului nu mai aveau suficiente capacități și resurse de a se opune cererilor naționaliste de autonomie, soarta Uniunii Sovietice a fost pecetluită. Pentru noile state apărute pe ruinele fostului imperiu, inclusiv pentru Republica Moldova, începe un proces nou, anevoios de acumulare și implementare a atributelor independenței statale care se înscria plenar în perimetrul Schimbării de atunci. Comun pentru aceste state a fost vidul politic în care ele existau încă în timpul dezintegrării Uniunii Sovietice. Chiar din start statele în cauză (excepție statele Baltice), în afară de suveranitatea și independența declarată, nu aveau nici un proiect politic clar, nici structuri sociale definite și nici tradiții ale statalității care să contribuie la transformări politice spre democrație. Însăși felul și condițiile în care au apărut noile state (dominarea în ele a conflictului) nu asigurau pe deplin șansele unui proces și, respectiv, unor rezultate democratice, fapt care îl urmărim atât din partea elitelor politice, cât și din partea maselor. De aici este întemeiată opinia, că „în timp ce schimbarea politică din unele țări postcomuniste (în special Slovenia, Republica Cehă, Polonia, Ungaria – V.S.) se încadrează în modelele democratizării, în altele, mai ales în cele din fosta Uniune Sovietică și din Balcani, colapsul comunismului a dus la implozia statului, război civil și la apariția de pretendenți la putere al căror scop este mai curînd dezințegrarea, decît edificarea statului” [10, p.189].

În această ordine de idei devin firești un șir de întrebări: cum să calificăm începutul și mersul schimbării politice în condițiile Republicii Moldova?; ce scopuri urmărește schimbarea și ce mijloace sunt utilizate în atingerea lor în spațiul moldovenesc?; cum sa desfășurat pe parcurs și se desfășoară astăzi schimbarea și care sunt rezultatele ei după mai bine de două decenii de independență? Credem că răspunsul la aceste întrebări nu poate fi univoc, fără careva paralele, comparații, specificări. Totodată, trebuie ținut cont și de dimensiunile feno-

menului schimbării politice gen moldovenesc care se înscriu în abordările generale ale schimbării aduse de noi anterior, dar cu o completare și ajustare a lor de natură particulară.

Schimbarea politică din Republica Moldova poate fi apreciată drept una radicală, fundamentală și universală. Ea a cuprins societatea în ansamblu, cu toate componentele acesteia, cu bazele și suprastructura ei. Scopul schimbării era axat mai întâi de toate pe sistemul politic ca totalitate, cu latura lui atât instituțională, cât și normativă, funcțională, relațională. Însă chiar de la început acest scop nu era bine fundamentat din punctul de vedere al democratizării vieții politice și sociale în ansamblu. Mai mult, la începutul anilor 90, dar și ulterior, au fost serioase abateri în actualizarea și realizarea scopului dat. Însăși startul schimbării politice a noului stat, pus de către Declarațiile de suveranitate și independență, era centrat preponderent asupra proceselor renașterii naționale, care, cu toată oportunitatea și importanța lor valorică, aveau un caracter divergent, conflictual. Actorii principali antrenați în aceste procese – mișcările politice precum Frontul Popular din Moldova (FPM), Gagauz-Halcî, Vozrojdenie – se impuneau drept forțe pro-renăștere, pro-schimbare cu precădere în sfera culturii, tradițiilor, etnicității (iar FPM se orienta, de asemenea, la revenirea la grafia latină) și doar într-un mod neînsemnat în sfera economică, socială și chiar politică. Totodată, în acele condiții de răspîntie, erau și forțe anti-renăștere, anti-schimbare – mișcarea Internaționalistă „Unitatea-Edinstvo”, Consiliul Unit al Colectivelor de Muncă (OSTK, în raioanele de est ale Moldovei) – create la inițiativa Comitetului Securității de Stat (KGB) în ultimii ani de existență ai Uniunii Sovietice (ca răspuns la apariția Frontului Popular) pentru a diminua din intensitatea procesului renașterii naționale. Mișcările anti-schimbare militau pentru menținerea sau restabilirea rînduielelor sovietice în raioanele de est ale Moldovei, fiind în fond creatorii și purtătorii ideologiei secesionismului de aici, sprijinul principal din interior al enclavei republica moldovenească nistreană (r.m.n.), susținută de la început neoficial (iar în prezent și oficial) din exterior de către forțe influente din Federația Rusă. Nu întîmplător r.m.n. a fost calificată de către formațiunile anti-renăștere, anti-schimbare drept „insulă a sovietismului”, adică spațiul în care se păstrează regimul sovietic.

Ciocnirile dintre FPM, ulterior Frontul Popular Creștin Democrat, și alte formațiuni de dreapta, pe de o parte, ca forțe pro-renăștere, pro-schimbare, dar în același timp orientate spre unirea Republicii Moldova cu România, și „Unitatea-Edinstvo”, pe de altă parte, ca forță anti-renăștere, anti-schimbare, care aspira la restabilirea imperiului sovietic, au și condus în cele din urmă la declanșarea conflictului transnistrean. Însă scenariul acestui conflict, ca de altfel, și a altor conflicte politice, cu tentă etnică, din spațiul ex-sovietic, a fost elaborat minuțios prin prisma unui plan de enclavizare a republicilor nesupuse, „răzvrătite”, încă la apusul Uniunii Sovietice, de către conducerea acesteia, ca răspuns la ce-

rerile insistente de autonomie și independență venite din partea forțelor naționaliste.

Conflictul transnistrean, spre deosebire de cel găgăuz, în fond soluționat încă la mijlocul anilor 90, mai persistă, transformându-se într-un conflict „înghețat”. El a umbrit în mare măsură procesele schimbării politice, economice și sociale din Republica Moldova. E bine știut că o țară dezintegrată teritorial este una cu schimbări târăgănite în timp, nedefinitivate în toate sferele vieții sociale. Mai mult, în condițiile Moldovei, schimbările sociale în general și cele politice în particular pot fi socotite drept cvasischimbări, fapt condiționat nu doar de lipsa de integritate a țării, ci și de deficitul de voință a clasei politice spre schimbare, de capacitățile ei reduse de a realiza și a duce la bun sfârșit transformările.

Pe parcurs, îndeosebi în timpul guvernării comuniste (2001-2009), dar și a guvernărilor liberal-democrate de coaliție din 2009 încoace, schimbările din cadrul sistemului politic moldovenesc au pendulat în mod paradoxal între două boli ale tranziției, numite în literatura de specialitate [11,p.168-186] „sindrom al pluralismului ineficient”, pe de o parte și „sindrom al puterii dominante”, pe de altă parte.

Primul sindrom - al pluralismului ineficient - reflectă în cazul Republicii Moldova acea stare a schimbării politice când există unele elemente ale vieții democratice (de exemplu, alegeri libere, libertatea politică, alternanța la putere a diferitor grupări politice), dar limitate, superficiale, fragile. Dacă aceeași prezență la urne este relativ înaltă (însă nu întotdeauna), atunci participarea politică în afara votului rămîne a fi slabă. Majoritatea populației țării acuză elitele politice de corupție, de interese înguste, de lipsă de onestitate, fiind nemulțumită de ele și, ca urmare, dezinteresată de viața politică, fapt demonstrat elocvent în timpul alegerilor locale (2007) din municipiul Chișinău, care sau desfășurat în trei runde.

La sindromul pluralismului ineficient al tranziției moldovenești și respectiv al schimbării politice din cadrul acesteia raportăm, de asemenea, gradul relativ înalt de turbulență și instabilitate a elementelor supuse transformării democratice, caracterul lor deformat, nefinalizat, discordant în raport cu progresul social. Totodată, atare schimbare ineficientă privită prin prisma unei diversități de componente care se vor a fi democratice, este pătrunsă de involuție, aritmie, ritmuri frînte, de inconsecvența agenților politici.

Al doilea sindrom - al puterii dominante - face schimbarea politică spre democrație în cazul tranziției moldovenești să fie stagnantă, cu reculuri, ceea ce a avut loc într-un mod evident în condițiile celor opt ani de guvernare comunistă și în cazul ciocnirilor frecvente între componentele guvernărilor de coaliție – AIE-1 și AIE-2. Deși în perioada guvernării comuniste exista un anumit nivel de contestare politică din partea opoziției, sistemul politic era dominat în așa fel de Partidul Comuniștilor încît șansele formării unei alternative la puterea existe-

ntă erau practic nule. Credem că partidul puterii, prin manipulări frecvente ale populației, prin monopolizarea resurselor economice, sociale, informaționale ale țării, prin subordonarea plenară a sistemului juridic, prin fraudarea procesului electoral a devalorizat însăși obiectivele și sensul schimbării democratice. Procesul unei asemenea schimbări ținea de imitarea cu iscusință de către Partidul Comuniștilor a exercițiului democratic, de păstrarea formală a atributelor democrației (principii democratice declarative, alegeri cvasialternative care creează iluziile concurenței, multitudinea partidelor politice ce demonstrează fațada multipartidismului), de deficitul continuității în realizarea reformelor (incapacitatea guvernanților de a îmbina fenomenul tradiției cu cel al inovației), de politizarea schimbărilor de natură socială etc. Această stagnare a transformărilor democratice este explicată de către unii cercetători autohtoni prin mai mulți factori: baza socială slabă a tranziției, legată de lipsa clasei de mijloc; fragilitatea și insuficiența structurală a societății civile; lipsa unui sistem multipartidist efectiv, manifestat prin existența multor partide politice minuscule care nu sunt în stare să creeze o opoziție reală, adevărată și să mobilizeze masele pentru asigurarea unui control efectiv asupra structurilor puterii; cultura politică liberală extrem de slab răspândită printre cetățeni [12, p.164]. Printre acești factori acumularea unui grad avansat de cultură politică joacă un rol cheie în asigurarea viabilității unei schimbări democratice veritabile, cultură care să modeleze în mod decisiv instituțiile și normele sistemului politic, să vizeze substanțial mentalitățile și comportamentele actorilor politici, a indivizilor în parte.

Or, schimbarea politică de natură democratică produsă în mersul și în rezultatul alegerilor parlamentare anticipate din iulie 2009, soldate cu victoria forțelor liberal-democratice, nu poate fi explicată printr-un nivel mai înalt decât pînă atunci de cultură politică liberală în rîndurile cetățenilor. Mai degrabă majoritatea cetățenilor votanți au acceptat schimbarea în favoarea acestor forțe din considerentul promovării de către fosta guvernare comunistă a unei politici autoritare, falsificării votului în cadrul alegerilor din 5 aprilie, implicării acestei guvernări în inițierea și provocarea acțiunilor distructive în timpul evenimentelor din 7 aprilie 2009 (calificate de ea „drept tentativă de lovitură de stat”), soldate cu distrugerea clădirilor de stat, arestărilor în masă și folosirii nejustificate a violenței.

Pentru ca schimbarea politică generată de alegerile parlamentare anticipate din iulie 2009 să nu conducă la rezultate confuze, de criză, guvernării liberal-democrate i-a revenit misiunea să ia decizii concrete în vederea instituționalizării unor mecanisme eficiente ale democrației, să realizeze modificări în constituție, să liberalizeze cu adevărat sferile vieții sociale, să-și asume responsabilități de asigurare a garanțiilor sociale, să implementeze mecanismele democrației electorale, să identifice căi posibile de inițiere și menținere a dialogului și consensului cu opoziția. De gradul realizării acestor măsuri depindea în mare parte pote-

național de influență a schimbării politice asupra proceselor dezvoltării, iar de aici și a modernizării politice din Republica Moldova.

Dat fiind faptul că statul Republica Moldova, ca și alte state din spațiul post-sovietic, se află într-o perioadă anevoioasă de tranziție de la regimul totalitar comunist la cel democratic, cu principii și mecanisme noi ale evoluției sociale, cu calități sistemice de natură democratică ale vieții politice, în cadrul acesteia perioade se impune drept iminent procesul modernizării politice. Acesta se caracterizează printr-o serie de particularități care, de altfel, vizează nu doar Republica Moldova, ci și alte țări în tranziție spre democrație.

În primul rând, dacă ținem cont de faptul că diferite popoare se găsesc azi la diferite niveluri de dezvoltare și că o societate modernă azi nu mai este una în curs de modernizare, ci de postmodernizare, atunci însăși reperul istoric, *sui-generis*, al conceptului de modernizare îl limităm numai la faza de început a modernității, fază proprie țărilor occidentale. De aceea, realitățile transformărilor actuale din Republica Moldova și din alte țări ce realizează calea tranziției democratice nu se înscriu în cadrul conceptului de modernizare propriu-zisă, ci a conceptului de modernizare „întârziată”, „secundară”, „reflectantă”. Acest din urmă concept exprimă un proces ambivalent de modernizare forțată de sus (în mare măsură proces de imitare), pe cale politică, de ciocnire între elementul nou, modern, și elementul vechi, tradițional. Adică, ambivalența acestui proces, cu caracterul lui dihotomic, întrunește atât tendința modernizării, cât și cea a antimodernizării.

Prima tendință caracterizează modernizarea în cazul Moldovei drept una de tip endogen-exogen (cu o bază dublă de existență – proprie și imitată, adică împrumutată), ce se manifestă preponderent, totuși, prin împrumut valoric, de experiență a transformării. Anume acest fapt ne face să urmărim deja aproape douăzeci și cinci de ani o imitare contradictorie (fără a se ține cont îndeajuns de specificul național) de către elita conducătoare a procesului de diferențiere a rolurilor politice, de formare și funcționare a unor structuri, instituții politice specializate, de simulare a capacității sistemului politic de a se adapta la ceea ce este nou, de largire a potențialului participării politice a diferitor grupuri sociale și a cetățenilor.

Tendința antimodernizării se regăsește în neacceptarea de către un segment considerabil din societate a proceselor inovatoare. Acesta se opune pasiv față de nou, se orientează spre trecut, împărtășind mentalitatea autoritară și comportamentul autoritar a elitei și masei.

În al doilea rând, modernizarea „întârziată” se desfășoară în cazul Republicii Moldova și a altor state ex-sovietice concomitent cu realizarea obiectivelor generale ale democratizării, întrucât tranziția actuală din aceste state evoluează sub semnul democratizării. Prvite prin prisma concomitenței aceste procese se completează reciproc și se înscriu în cel de-al „treilea val” al democratizării, cu

toate ascensiunile și stagnările lui. Or, procesul modernizării penetrează toate sferile vieții sociale, în sens că el are o arie de manifestare mult mai largă decât cel al democratizării, depășind obiectivele propriu-zise ale acestuia. Totuși, de gradul democratizării depinde pînă la urmă, într-un mod decisiv, realizarea cursului modernizării, atît politice, cît și non-politice. În această ordine de argumentare practica Republicii Moldova demonstrează că erorile și abaterile serioase în procesul democratizării (dezacordul între declarațiile de natură democratică și faptele de natură autoritară, hibridizarea regimului politic în baza îmbinării paradoxale a normelor și valorilor democratice cu cele autoritare, păstrarea formă la a multor atribute ale democrației, eficiența minimă a unor proceduri democratice etc.) au afectat substanțial procesul modernizării politice și non-politice, aducîndu-i acestuia multiple obstacole atît din partea celor de sus, cît și a celor de jos.

Desigur, atare impact al democrației postcomuniste asupra modernizării politice gen moldovenesc are cauze mult mai profunde decît anumite erori și abateri comise pe parcurs. E vorba de lipsa de tradiții democratice, de deficitul la etapa inițială a tranziției a unui suport economic și social adecvat pentru noile instituții democratice, de reproducerea și menținerea în cadrul acestora a unor elemente vechi, autoritare și, chiar, totalitare a mentalității și comportamentului. În acest context relația democratizare-modernizare, iar acum consolidare democratică-modernizare este umbrită în special de insuficiența economiei de piață (dominarea în cadrul acesteia a monopolismului, intereselor oligarhice) și societății civile, unei structuri dezvoltate și diferențiate de interese economice și social-politice. Pornind de aici, democrația postcomunistă din Republica Moldova, neînrădăcinată într-o structură modernă de interese economice și sociale, a reținut considerabil cursul modernizării politice, sa văzut impusă să promoveze măsuri nepopulare, fapt ce a generat neîncrederea unui mare segment al populației față de ideea democrației și inovației.

În al treilea rînd, în condițiile tranziției spre democrație rolul decisiv în inițierea modernizării sociale în general și modernizării politice în particular revine statului. Acesta trebuie să se impună într-o triplă ipostază: să-și modernizeze structurile sale proprii în direcția diferențierii rolurilor politice, specializării instituțiilor; acumulării de capacități pentru a face față inovațiilor, a se adapta la un nou mediu social; crearea de condiții favorabile pentru modernizarea structurilor societății în direcția asigurării reformelor economice, sociale, culturale; înlăturarea tuturor restricțiilor privind participarea politică a cetățenilor, facilitarea posibilităților de raționalizare a mentalității și poziției lor politice.

Or, practica modernizării sociopolitice de pînă acum din Republica Moldova atestă nu pur și simplu o eficacitate scăzută a statului în această privință, ci o lipsă de raționalism în activitatea instituțiilor sale atît față de diferențierea rolurilor acestora (de exemplu ne declarăm în anul 2000 republică parlamentară, dar

guvernăm pe parcurs de opt ani de aflare a comuniștilor la putere după normele și regulile republicii prezidențiale), cât și față de optimizarea relației inovație-tradiție (de exemplu, aceeași lipsă de continuitate în realizarea reformei administrativ-teritoriale). Deficitul de raționalism și lipsa de responsabilitate și consecvență din partea statului îl urmărim și vis-a-vis de modernizarea relațiilor cu societatea (statul moldovenesc actual nu tratează deocamdată societatea civilă ca pe un partener), de construirea unor relații de consens cu actorii societali, de realizarea reformelor sociale în sens larg. Până la moment statul Republica Moldova nu dispune de o birocrăție eficientă pentru a pune cu adevărat în aplicare reformele politice și economice. Acestea sunt astăzi supuse *de facto* intereselor oligarhice, fapt ce face pe unii cercetători să considere statul Republica Moldova drept stat capturat. Plus la cele menționate acest stat nu are capacități să-și mențină o suveranitate intactă, necontestată, fiindcă el rămîne a fi dezintegrat din punct de vedere teritorial. În asemenea condiții un cvazistat cum este Republica Moldova (dezintegrat cu concursul secesionismului transnistrean) nu poate fi decît producător de valori ce se înscriu în fenomenul cvazimodernizării, inclusiv politice.

În al patrulea rînd, un rol aparte în realizarea obiectivelor modernizării sociale și politice revine societății civile. Conform opiniei lui A.Smolar, în țările Europei Centrale și de Est, unde revoluțiile din 1989 sau desfășurate în numele „poporului”, însăși tranzițiile spre democrație (și respectiv procesele modernizării – V.S.) reprezentau triumful „proiectului societății civile”[13]. Privit în mod comparativ acest proiect a fost și rămîne în cazul Republicii Moldova, ca și a altor țări din spațiul ex-sovietic, unul mai mult decît ambiguu. Cauzele principale în acest sens le considerăm:

- exagerarea capacităților societății civile în modernizarea țării. Dacă această societate în apariție a avut inițial un rol decisiv în răsturnarea regimului totalitar sovietic, atunci pe parcurs ea n-a fost suficient de puternică și coezivă pentru a oferi o direcție politică alternativă clară față de cea a statului vis-a-vis de procesele modernizării. După 1991, cînd statul se reorganiza, deja spațiul dezaordului social era mai redus decît se așteptase;

- reformele economice și sociale de pînă acum au fracturat organismele societății civile, împiedicînd astfel tentativele lor de a contesta în mod eficient proiectele statale. Unele din aceste mișcări au pierdut chiar interesul față de transformările sociale și politice;

- activizarea forțelor naționaliste și secesioniste care a condus, de rînd cu deșeptarea și renașterea națională a populației, la ciocniri între diferite organisme civile, slăbind astfel din vitalitatea potențialului lor de modernizare;

- la etapa inițială a tranziției, dar și la etapa actuală cele mai puternice organizații civile se includ în mod excesiv în lupta pentru putere (de rînd cu partidele politice), îndeplinind astfel funcții nefirești pentru ele (în comparație cu or-

ganizațiile din Vest axate preponderent pe problemele sociale), care nu sunt orientate concret spre albia modernizării. De exemplu Platforma „Dreptate și Adevăăr”, apărută inițial ca organizație civilă, s-a transformat în organizație orientată strict spre venirea la putere. În acest scop ea a mobilizat pe calea manipulării zeci de mii de cetățeni. Mai mult ca atât, pentru a răsturna guvernarea de coaliție Platforma „DA” activa împreună cu forțele extremiste de stînga.

- limitarea substanțială a societății civile în perimetrul modernizării are loc odată cu apariția și activizarea societății politice, în special a partidelor politice. Acestea, coalizîndu-se în jurul unor personalități din rîndul elitelor locale și naționale, organizîndu-se pentru a veni la putere, atrăgeau de partea lor cadrele cele mai influente ale organismelor civile, slăbind astfel capitalul uman și profesional al acestora.

- slăbiciunea societății civile în circuitul modernizării sociale și politice se explică prin orientările ei de a se afirma preponderent cu susținerea proiectelor și programelor din exterior, fără a folosi și a valorifica pe deplin resursele interne.

În al cincilea rînd, dat fiind că Republica Moldova se orientează spre euro-integrare, este important nu numai de a realiza obiectivele modernizării „întîrziate”, ci și de a însuși valorile postmodernizării și a conduce țara spre standardele statelor europene avansate. Acesta și este astăzi scopul principal al Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, care necesită eforturi concrete în implementarea lui.

În concluzie menționăm că perspectivele modernizării și postmodernizării Republicii Moldova depind de mai mulți factori: crearea unei structuri sociale deschise cu o manifestare reală a clasei de mijloc, ca bază a stabilității sociale și politice; demonopolizarea controlului politic asupra resurselor economice și crearea unei economii de piață avansate; modernizarea sistemului instituțiilor politice, în direcția eficientizării procesului de diferențiere a rolurilor politice, raționalizării pluripartidismului și, respectiv, asigurării pluralismului politic; optimizarea raportului între tradițiile și inovațiile politice în vederea asigurării continuității politice; consolidarea și activizarea societății civile, stabilirea și promovarea relațiilor de parteneriat cu statul și cu societatea politică în ansamblu; creșterea culturii politice a cetățenilor și a elitei, ca bază a consensului și coeziunii în procesul modernizării și postmodernizării.

Bibliografie:

1. Современная западная социология. Словарь. - Москва, 1990.
2. Сорокин П.А. Система социологии. т.1. - Москва, 1993.
3. Plano G.C., Riggs R.E., Robin H.S. Dicționar de analiză politică. – București: Ed. ESSE HOMO, 1993.
4. Trăsnea O. Probleme de sociologie politică. București: Ed. Politica, 1975.

5. Goodin R.E., Klingemann H-D (coord.) Manual de știință politică. - Iași: Polirom, 2005.
6. Основы политической науки. Учебное пособие для высших учебных заведений. Часть 2 (под ред. В.П.Пугачева). - Москва. Общество «Знание» России, 1994.
7. Основы политологии. Краткий словарь терминов и понятий. - Москва,
8. Fisichella D. Știința politică. Probleme, concepte, teorii. - Chișinău: USM, 2000.
9. Ильин М.В. Идеальная модель политической модернизации и пределы её применимости. - Москва, 2000.
10. Grugel J. Democratizarea. O introducere critică. - Iași: Polirom, 2008.
11. Carothers T. Sfirșitul paradigmei tranziției. // Revista Română de Științe Politice, 2009, an.I, nr.1, vol.2.
12. Vareaghin I, Saca V. Al treilea val al democratizării: realități și perspective // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.4 (XXXIV), Chișinău, 2006.
13. Smolar A. From Opposition to Atomization. // Journal of Democracy, nr.1, vol.1, 1996.

Prezentată la redacție
La 24 mai 2016

COMPARTIMENTUL
RELAȚII INTERNAȚIONALE

**MIGRATION IN EUROPEAN UNION AS A SECURITY
CHALLENGE ISSUE TO EU STATES**

Cristina EJOV

Republic of Moldova, Chisinau, Moldova State University, Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences, Department of International Relations

Ph.D., Associate Professor

Andriana CELAN

Republic of Moldova, Chisinau, Moldova State University, Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences, specialty «international relations»

Student

Recently migration has become one of the most pressing issues for the European Union, resulting in increased attention not only to migration management methods, but also to the threats brought by the uncontrollable population flows. The purpose of this article is to analyze the new challenges faced by the EU and how the current security system of the European Community responds to them. The result of the research highlights the main institutional and structural problems in the field of migration and offers recommendations in order to address the shortcomings.

Recent migrația a devenit una dintre cele mai acute probleme ale Uniunii Europene, care reflectă atenția sporită nu numai asupra metodelor de gestionare a migrației, dar și asupra amenințărilor produse de fluxurile de populație necontrolabile. Scopul acestui articol este de a analiza noile provocări cu care se confruntă UE și modul în care sistemul actual de securitate al Comunității Europene răspunde acestora. Rezultatul cercetării evidențiază principalele probleme instituționale și structurale în domeniul migrației și oferă recomandări pentru soluționarea acestora.

In 2015, a huge wave of migrants engulfed Europe. Their overall number is so big, that the situation has been named "migration crisis". This issue remains relevant in early 2016 and continued to be present on the agenda of many European countries.

The problem is causing strong tensions among and within European Member States on how to deal with all the refugees, asylum seekers and economic migrants, who come in the EU. The "Arab Spring", the military operation in Libya and the Syrian conflict have turned millions of people into "displaced persons", and the number of those wishing to embark on a voyage to the northern shores of the Mediterranean is growing, in spite of the numerous victims on this dangerous route. According to the International Organization for Migration (IOM) over a million irregular migrants and refugees arrived in Europe in 2015 [13]. In addition to the strong pressure point in the Mediterranean, new points of arrival are emerging at the Greek border in the Aegean Sea, the Hungarian border with Serbia and the port of Calais between France and the UK [15].

The European Union is one of the largest recipients of foreign labor. However, the consequences of migration processes in modern Europe are mixed. On the one hand, immigration provides an inflow of labor force, which solves the problem of shortage of labor, especially the unskilled one. On the other hand, a significant increase in the number of foreign workers is widely recognized as one of the threats to national security of the European Union countries because of the differences in culture of the host society and a growing migrant communities [27, p.4].

In general, the mass migration has set before European society's two main problems: the integration of considerable human resources in the receiving society and the establishment of safe limits of necessary changes under the influence of large flows from other cultures.

EU policy on the integration of migrants in the European cultural and political environment in conditions of intensification of globalization doesn't seem to work. The focus on the principles of multiculturalism doesn't contribute to the optimization of the relationship between immigrants and local European population. On the one hand, there is an isolation and self-isolation of immigrant communities and tensions between immigrants and the indigenous population of Europe, on the other - the economic crisis in Europe intensifies the growth of nationalist and xenophobic attitudes towards immigrants [28, p.10].

That's why the recent migration crisis has prompted a debate about the threats and challenges that uncontrollable migration poses on the whole European security system and the need for a comprehensive response, determined by the new medium and long-term strategies.

In order to develop such strategies, it's necessary to take into account the elements of theoretical analysis provided by the concepts of security theory. These concepts can be applied to the current migration processes in the European Union and gave a new perspective on the problems and challenges faced by the community and its member states.

The first thing that must be taken into consideration is that despite the fact that migration is not a new phenomenon and has shaped the world map from the ancient times, it became regarded as an important factor in international security theory quite recently. The traditional approach to international security has focused primarily on military concerns and regarded it as an absence of threats.

According to the theory of realism dominant in the science of international relations in 50's – 90's of 20th century, the subject of research in the field of security are the external geopolitical and military threats. They are coming from the outside of the state and can only be of a military nature [26, p.20].

The end of the Cold War was marked by the shift from the state-centric approach to broadening the definition of security to include a number of potential threats [16, p.230].

Barry Buzan, a world specialist in the field of international relations and security studies, in his so-called model of "security sector" expanded the concept of security to include the five main sectors:

- military security;
- political security (stability of the political system, government);
- economic security (resources, financial stability, market);
- social security;
- the safety of the environment [4, p.433].

Migration fits well into the model of "security sector", developed by Barry Buzan, with only one difference: the national state as a whole isn't the main target of the threats produced by migration, which usually affects its components, such as society, economic system and cultural identity. According to this theory, migration can have an impact on the security of the host state in four directions - political, socioeconomic, cultural and law enforcement [19, p.5].

Using this theoretical foundation, we can regard security of the EU as a complex and multidimensional phenomenon, and identify several levels, which are endangered by migration in its present form:

- social level;
- economic level;
- internal security level.

The migration within the security studies framework can be viewed as a possible threat to societal security. The way it impacts the society has been shown by Barry Buzan: "Migration – X people are being overrun or diluted by the influence of Y people; the X community will not be what it used to be, because the others will make up the population; X identity is being changed by a shift in the composition of the population" [3, p.121].

For the Europeans the question of their identity has become a pressing matter mostly because of the fear of its deterioration due to the impact of the cul-

tures based on values over then the one the majority of population shares. In these cases, immigration may be seen as a societal security threat as it challenges a state's traditional national identity and core principles [9, p.158]. The migrant's inability to integrate fuels the perception of them as aliens and leads to hostility. Especially this concerns the Muslims, which is confirmed by the growing number of examples of islamophobia in European states. The representatives of Islamic countries often express their concern about this problem: "It (islamophobia) is generated by an insane fear of Islam, and it is clear that over time it will sow equally insane fear in the whole society. As a result, arises the atmosphere of hatred and loathing for everything Islamic" [1, p.28].

This way the failure to integrate the coming migrants can result in social anxiety, disconnection, estrangement on the one hand and, on the other hand lead to exacerbation of nationalist attitudes and increasing contradictions between "us" and "them".

Another way in which immigration can endanger a state's national interest is through its impact on the state's economy. Through the mechanism of international migration, there is a redistribution of resources, without which the countries cannot do, but migrants, especially those who seek asylum and refugees are widely perceived as a threat to an economic stability of national society. Public opinion often supports the notion that immigrants depress wages and take away jobs, contributing to economic problems [21].

However, the statistic shows, that there is no correlation between the number of working migrants and the level of unemployment [12]. Usually they are doing the jobs that the European residents refuse to do, as almost 63 percent [23] of respondents of the Transatlantic Trends Report 2014 survey has pointed out.

Another side of the problem is more controversial and concerns the way the refugees and asylum seekers impact the economic security. Profiting from the host state's welfare system they are seen as a burden to the country and the community. As the recent studies show, monthly allowances provided to asylum seekers vary significantly between countries and can go from about €10 for single adults housed in reception centers to more than €300 for those without accommodation. Typically, the total cost of processing and accommodating asylum seekers can be in the range from €8.000 to €120.000 per application for the first year [10]. Also Additional support is needed as soon as possible to assist recognized refugees to integrate into the labor market and society. However, such investments will have a positive pay-off only when the refugee will be willing to integrate into the economic system. Otherwise the state will have to continue to provide aid and social help to the unemployed migrant. The British Foreign Secretary Philip Hammond stated that the majority of those entering Europe illegally seems not to be fleeing armed conflicts, but seeking a better life in

a welfare paradise [2]. In the main countries affected by the present large inflow of asylum seekers were announced additional expenditures to meet initial needs of the newly arrived immigrants and to integrate them into the labor market. So in order to deal with current crises a new budget cuts are needed, which can have its impact on the Gross domestic product (GDP) of the EU member-states.

Also, according to the Economic forecast for the fall of 2015 prepared by the European Commission migration generates new risks. The difficulty of finding an EU solution in key policy areas such as migration could weigh more heavily on investment decisions and thus on economic growth [6]. Also, the public perception of the increased number of refugees could impact negatively on economic confidence (e.g. increased unemployment fears among the native population) and thereby lower the growth momentum of private consumption.

But probably the most pressing issue for the migrants' management agenda is wherever or not they represent a threat to internal and public security. After the rise of fundamentalism in the Middle East, migration is seen by a lot of European citizens as a vehicle for importing terrorists and criminals. The fear has some real reasons: the majority of participants in the terrorist attacks on September 11, 2001 were immigrants from Arab countries who have lived many years in Europe. The recent series of terrorist attacks in Paris in November 2015, in which 130 people died, added fuel to the fire of apprehension towards Muslim migrants.

The terrorists involved in the Paris attacks exploited the chaos of Europe's migrant crisis to come and go as they pleased by posing as refugees [20]. A German police chief claimed ISIS extremists hardened on the battlefields of Iraq and Syria are blending in with the migrants and are planning 'combat missions' in Europe [14]. The extremists advocate violence to advance their goals, with some trying to win over migrants.

A part of EU population shares the same view on this matter as a Hungary's Prime Minister Viktor Orban, who criticized Europe's policy of mass migration, linking the latest terrorist attacks in Paris to the European Union's long standing immigration policies, and insisting that "all the terrorists are basically migrants... The question is when they migrated to the European Union" [24].

Another part of the problem can be found in the destructive rioting immigrant youths driven by economic inequality in France, Britain or Sweden. In 2005 civil unrest in the French suburbs, followed by the burning of cars and public buildings caused a damage estimated at €200 Million [18]. The 2013 Stockholm riots also broke out in the suburbs with a relatively high proportion of immigrants and second-generation immigrant residents, including a substantial number from Somalia, Eritrea, Afghanistan and Iraq [22]. Those incidents not only tested Europeans tolerance, but also negatively affected the level of social and national stability of the countries and the Community.

The New Year's Eve massive attacks against women by a large horde of men, a large number of whom were asylum seekers, in Cologne and the flagrant inability of the police to do anything about the attacks [5] aggravated already difficult situation. A reaction was a rise in right-wing radicalism and of a growing conviction that refugees, especially Muslims, are dangerous.

Thereby the recent migration crisis has become a real challenge to European Union security system and made a big crack in the solidarity of the member states. And the main question brought by the crisis is how to secure themselves and counter the threats posed by migration.

The most natural way of managing the population movement is through border regulation. However, in the case of the European Union the majority of countries did not have border control or passport checks between them and thus people are moving across the EU without any border control. Such free movement of people makes it difficult to control migration flows.

Nevertheless, the free movement of people is the main principle of the Schengen Agreement as well as the whole European integration process [8, p.12]. As a result the European states became caught between their political commitment, the needs of the global market on one side and security pressures to effectively control their borders, on the other.

Of course, after September 11th, 2001 and other terrorist attacks was made a significant step towards the development of tighter border controls. The results of growing concern over the possibility of infiltration of terrorists from Middle East could be seen in increased visa requirements, readmission agreements, accelerated return procedures, employer sanctions, labor enforcement, detention and removal of criminal aliens, changing benefits eligibility, and computer registration systems including European Dactyloscopy fingerprinting (EURODAC) and Schengen Information System databases, 'safe third country' principles and increasing coordination [17, 91].

However, the most recent migration crises caused by the unimaginable flow of asylum seeker has put new question to the system of EU border control. The problem has been aggravated by two policies. One is the Dublin Convention, which states that the responsibility for asylum seekers lies with the country in which they first arrive. In recent years those countries have been Italy, Hungary and Greece – and they have simply been overwhelmed.

To alleviate this problem, they have exploited the second flaw in the EU's approach: The Schengen Agreement, which commits its members to passport-free movement across borders. Italy, Hungary and Greece have been permitting, or even quietly inviting, their asylum seekers to relocate to other countries [7]. More than 800 000 have gone to Germany, which consists almost 1% of the country's population.

As a result, more border controls within the EU might follow, each of them undermining Europe's Schengen accord. Recently Greece, Bulgaria, Macedonia, Hungary, Slovenia, Austria, Sweden, Denmark, Italy, Finland, Austria, and Germany have all imposed some form of border control amid the refugee crisis, ranging from simple document checks to razor wire fences. And in mid-January Austria temporarily suspended the Schengen Agreement and put total control at the border [25]. This decision, despite being dictated by the national security interests, is regarded as a step back in the development of the EU and as an ominous sign to the system of free movement.

Thus, in the future in order to ensure its security the European Union will have to substantially revise its migration policy provisions. This is strongly suggested by the public opinion that sees migration as a problem (more than 58% [23] of the respondents in recent Transatlantic Trends Survey mentioned that it concerns their country a lot). So migration will remain a pressing issue not only in migration policy agenda, but also will shape the perception of the threats to the well-being of the European citizens.

References:

1. Abdul Qatar Tash. Islamophobia in the West. // The Washington Report, November/December, 1996. p.27-44.
2. African Migrant Surge Imperils European Union Social Infrastructure: British Foreign Secretary Philip Hammond. // NDTV, 10.08.2015. <http://www.ndtv.com/world-news/african-migrant-surge-imperils-european-union-social-infrastructure-british-foreign-secretary-philip-1205537> [Accessed 21.01.2016].
3. Buzan B., Weaver O. et. al. Security: A New Framework for Analysis. - London: Lynne Rienner Publishers, 1998.
4. Buzan B. New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. // International Affairs, 67.3, 1991. p.431-451
5. Cologne New Year's Eve complaints rise sharply. // Deutsche Welle, 10.01.2016. <http://dw.com/p/1Hb3C> [Accessed 21.02.2016].
6. European Economic Forecast. Autumn 2015. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/eeip/pdf/ip011_en.pdf [Accessed 23.02.2016].
7. France and Italy call on radical Schengen changes. // The Telegraph, 26.04.2011. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/italy/8474426/France-and-Italy-call-on-radical-Schengen-changes.html>. [Accessed 21.02.2016].
8. Grytsenko D. Migration and Security in Europe. - Halmstad: HOS, 2011.

9. Heisler M., Layton-Henry Z. Migration and the Links Between Social and Societal Security. // Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe. - London: Pinter Publishers, 1993. p.148-166.
10. How will the refugee surge affect the European economy? // Migration policy debate, November 2015. <http://www.oecd.org/migration/How-will-the-refugee-surge-affect-the-European-economy.pdf> [Accessed 21.01.2016].
11. Huysmans J. The European Union and the Securitization of Migration. // Journal of Common Market Studies 39(5), 2000. p.751-777.
12. Immigration and the public finances: Boon or burden? The Economist, 15.06.2013. <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21579482-new-study-shows-fiscal-impact-migration-broadly-neutral-boon-or> [Accessed 21.01.2016].
13. Irregular Migrant, Refugee Arrivals in Europe Top One Million in 2015. // International Organization for Migration, 22.12.2015. <https://www.iom.int/news/irregular-migrant-refugee-arrivals-europe-top-one-million-2015-iom> > [Accessed 21.01.2016].
14. ISIS radicals planning terror attacks in Europe are entering the continent hidden among migrants, says German police chief. // Daily Mail, 26.11.2015. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3335489/ISIS-radicals-planning-terror-attacks-Europe-entering-continent-hidden-migrants-says-German-police-chief.html> [Accessed 21.01.2016].
15. Helldorff, von, J. The EU Migration Dilemma. // Schwabinggrad Ballett 09/15. http://eu.boell.org/sites/default/files/uploads/2015/09/the_eu_migration_dilemma.pdf [Accessed 20.01.2016].
16. Krause K., Williams M. Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods. // Mershon International Studies Review 40(2), 1996. p. 229-254.
17. Lahav G. Migration and Security: The role of non-state actors and civil liberties in liberal democracies. Second Coordination Meeting on International Migration. - New York. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2003. p.89-106
18. Laurence J., Vaisse J. Understanding Urban Riots in France. // Brookings, 01.12.2005. <http://www.brookings.edu/research/articles/2005/12/01/france-laurence> [Accessed 21.01.2016].
19. Lohrmann R. Migrants, Refugees and Insecurity: Current Threats to Peace? // International Migration, 38(4), 2000. p.3-22.
20. Paris attacks: How Europe's migrant crisis gave terrorist Abdelhamid Abaaoud the perfect cover. // The Telegraph. Available at: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/12006713/paris>

- attacks-europe-migrant-crisis-terrorist-abdelhamid-abaaoud.html [Accessed 21.01.2016].
21. Somerville W. Sumption M. Immigration and the Labour Market: Theory, Evidence and Policy. - Migration Policy Institute. <http://www.migrationpolicy.org/pubs/immigration-and-the-labour-market.pdf> [Accessed 21.01.2016].
 22. Stockholm riots leave Sweden's dreams of perfect society up in smoke. // The Telegraph, 25.05.2013. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/sweden/10080320/Stockholm-riots-leave-Swedens-dreams-of-perfect-society-up-in-smoke.html> [Accessed 21.01.2016].
 23. Transatlantic Trends 2014. Key Findings Report. http://trends.gmfus.org/files/2012/09/Trends_2014_complete.pdf [Accessed 21.01.2016].
 24. Viktor Orban: All the terrorists are migrants, It's just about when they migrated to the European Union. // Breitbart, 23.11.2015. <http://www.breitbart.com/london/2015/11/23/viktor-orban-all-terrorists-are-migrants-its-just-about-when-they-migrated-to-europe/> [Accessed 21.01.2016].
 25. Австрия временно аннулировала действия Шенгенского соглашения. // NewsMaker, 16.01.2016. <http://newsmaker.md/rus/novosti/avstriya-vremenno-annulirovala-deystviya-shengenskogo-soglasheniya-21640> [Accessed 21.01.2016].
 26. Аксющенко Г. Иммиграция как источник вызовов безопасности. Взгляд сквозь призму отношений между Россией и Евросоюзом. // Власть, №8, 2007, с.19-23
 27. Апанович М. Политические аспекты миграционных процессов в современной Европе. Автореферат диссерт. на соиск. уч. степ. канд. полит. наук. - Москва, 2012.
 28. Шишмарева М. Иммиграционные процессы в Европе в условиях глобализации. Автореферат диссерт. на соиск. уч. степ. канд. полит. наук, - Москва, 2012.

Prezentat la redacție
la 15 mai 2016

ASPECTE PRIVIND MULTIDIMENSIONALITATEA CONCEPTULUI DE SECURITATE

Iurie RICHICINSCHI

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Administrare Publică de pe lângă
Guvernul Republicii Moldova, Departamentul Studii Superioare de Master,
Catedra Științe Politice și Relații Internaționale

Doctor în drept, lector universitar

e-mail: iu.richicinski@spps.md

Evoluțiile mediului internațional de securitate au demonstrat faptul confruntării comunității internaționale, tot mai mult, cu noi provocări, riscuri și amenințări diferite de cele tradiționale. În acest articol propun o scurtă prezentare a unor aspecte privind multidimensionalitatea conceptului de securitate, conducând analiza spre evidențierea faptului că, de după sfârșitul Războiului Rece încoace, riscurile și amenințările non-militare, adesea tot mai diverse și difuze, au luat locul celor considerate clasice, celor de natură militară, care au avansat mult în manifestarea tendințelor și potențialul lor destul de distrugător.

Cuvinte-cheie: securitate; concept de securitate; comunitate internațională; relații internaționale; riscuri și amenințări; dimensiuni ale securității.

International security environment trends have demonstrated that the international community is increasingly facing with new challenges risks and threats beyond traditional. In this article I propose a brief overview of some aspects of the multidimensional concept of security, leading the analysis to emphasize that after the end of the Cold War, risks and threats of non-military, often more diverse and diffuse, have replaced those considered classics, of military nature, which advanced far enough in the manifestation of trends and its quite destructive potential.

Keywords: security; security concept; international community; international relations; risks and threats; security dimensions.

În contextul definerii mai clare a conceptului de securitate, este importantă analiza conținutului acesteia din punct de vedere al elementelor sale constitutive și, în acest sens securitatea este un concept multidimensional. În literatura de specialitate se atestă un accent deosebit pus de către cercetători pe dimensiunile securității, și mai ales pe dimensiunile nonmilitare ale acesteia.

În cele ce urmează voi analiza aceste dimensiuni ale securității subliniind totodată cele mai frecvente riscuri și pericole pe care le pot adresa. Astăzi, riscurile nonmilitare sunt destul de periculoase și mult mai numeroase, iar evoluțiile mediului internațional de securitate au demonstrat că asistăm la o întrepătrundere

tot mai puternică a factorilor de insecuritate de tip militar cu factori de insecuritate de altă natură [9, p.58].

Astfel, în funcție de natura amenințărilor, experții identifică mai multe dimensiuni ale securității, printre care - *dimensiunea militară*. Aceasta se referă la influența reciprocă între capacitățile militare ofensive și defensive ale statelor și percepțiile acestora față de intențiile celuilalt [5, p.99]. Dimensiunea militară a securității a fost singura considerată relevantă pentru o lungă perioadă de timp, și încă mai este valabilă și în contextul actual, pentru că în ciuda apariției unor noi pericole nici cele clasice nu au dispărut [6, p.44]. Chiar dacă, la moment, are loc o redefinire a conceptului de securitate, prin scoaterea în evidență a aspectelor nonmilitare ale acesteia, trebuie remarcat că dimensiunea militară nu poate fi, nicidecum, minimalizată sau trecută pe plan secund în agenda internațională.

Într-o lume anarhică, unul din atributele importante ale statului este de a dispune de un potențial militar în măsură să răspundă nevoilor de apărare și să asigure în același timp descurajarea potențialilor inamici [8, p.5]. Riscurile și amenințările tradiționale din sectorul militar constituie preocuparea majoră a securității unui stat datorită enormului potențial distructiv al violenței armate și a vitezei cu care ea își poate produce efectele [7, p.189].

Contracararea provocărilor de natură militară la adresa securității ocupă, de regulă, miezul tradițional al preocupărilor statelor privind securitatea națională. Acțiunea armată amenință toate componentele statului. Cele mai prețioase realizări de secole din politică, economie, industrie, cultură și orice altă activitate umană pot fi desființate prin folosirea forței, care pînă la urmă, rupe relațiile pașnice și pune capăt recunoașterii diplomatice [4, p.124-126].

Dintre amenințările militare cu care se confruntă statele am putea să enumerăm: folosirea forței în conflictele și disputele militare; utilizarea armelor de distrugere în masă; manifestările crimei organizate și a celei mai grave probleme pe nume, terorism, care ne demonstrează că puterea militară nu au fost eliminată din sistemul de relații internaționale, ci din contra continuă să aibă o semnificație majoră [6, p.44].

Dimensiunea politică a securității exprimă stabilitatea organizațională a statelor, a sistemelor de guvernare și a ideologiei care le legitimează. Într-un stat puternic, care de regulă este asociat cu statul democratic, unde autoritatea și legitimitatea sînt două elemente definitorii, coeziunea internă creează premisele pentru o securitate națională autentică [6, p.44].

Dimensiunea politică a securității vizează atît relația dintre stat și cetățenii săi, cît și relațiile internaționale ale statului respectiv. Astfel se poate considera că dimensiunea politică poate fi analizată pe două niveluri: cel intern, în care conceptele de bună guvernare sau dimpotrivă proastă guvernare au un rol central, și cel extern raportat la securitatea internațională și la dreptul internațional [12, p.13-14]. Și dacă nivelul extern implică statul în profundul proces de producere a

normelor și regulilor necesare cooperării eficiente între actorii arenei internaționale privind problemele securității, atunci, nivelul intern, reprezentat de proasta guvernare presupune lipsa unui mecanism eficient al succesiunii politice care, la rândul său, determină numeroase amenințări de ordin politic și care, pot duce la profunde crize guvernamentale.

Dacă, aceste concepte precum proasta guvernare, care este plasată la polul opus al bunei guvernări, vizează măsura în care nu sînt întrunite caracteristicile de bază ale guvernării și reprezintă potențiale riscuri la adresa securității naționale, atunci buna guvernare este un deziderat și modalitate de realizare a stării de securitate. Astfel, lipsa libertății de acțiune și de exprimare, marginalizarea grupurilor minoritare, existența corupției și a nivelului scăzut de trai, toate reunite sub numele de proastă guvernare (adică instabilitate politică), sînt cauzele declanșării unor conflicte violente care pot duce pînă la lovituri de stat și, ajungînduse, în final, la afectarea profundă a securității naționale [8, p.5].

Dimensiunea economică a securității este identificată prin accesul la resursele, finanțele, piețele și infrastructurile de bază necesare pentru asigurarea unui nivel acceptabil de prosperitate și putere a statului respectiv [3, p.115], și are o semnificație deosebită deoarece determină în mare măsură capacitatea statului de a-și menține independentă industria militară din punct de vedere economic, reflectînd totodată relația dintre puterea economică și cea militară [12, p.25].

Nu există securitate acolo unde nu există putere, și nu există putere acolo unde nu există putere economică. De fapt, această dimensiune este reprezentată prin capacitatea economică a statului care, de fapt, reprezintă fundamentul principal al existenței acestuia, deoarece, în funcție de posibilitățile economice se edifică și celelalte componente ale securității. Vorbim despre potențialul economic al statului, de care depinde puterea militară a acestuia, manifestată prin existența unei baze industriale capabile să producă tehnică militară necesară apărării. De aceea, un stat cu performanțe economice deosebite este privit ca o amenințare pentru securitatea altor state, iar statul care are o economie neperformantă are probleme la capitolul securitate națională, și totodată, devenind vulnerabil în relațiile cu celelalte state [8, p.5].

Puterea economică este un factor generator nu numai de bunăstare, ci și de securitate, iar sărăcia, inevitabil, produce nesiguranță, neliniște și insecuritate. Dacă vorbim de amenințări, atunci în perioada contemporană din categoria celor economice face parte sărăcia persistentă, precum și adîncirea diferenței dintre bogații și săracii lumii. Ambelor le este caracteristic potențialul de recurgere la violență și de a stîrni conflicte ori războaie, în special sărăcia, care provoacă boli, epidemii, inclusiv, poate conduce la degradarea mediului ambiant, care la rândul lor și, determină nivelul ridicat al aceleiași sărăcii.

De asemenea, creșterea populației și problemele ce privesc accesul la resurse și piețe au determinat acordarea unei atenții tot mai sporite chestiunilor diferi-

te securității economice. Privațiunile de zonele strategice ori dispariția acestor rezerve nu sînt numai un izvor de conflicte interne, ci și cauza răspîndirii unor stări de tensiune între state [13, p.6]. Asemenea riscuri pun în evidență importanța crescîndă a interdependenței economice și a potențialul conflictual pe care-l conțin acest gen de raporturi.

Soluționarea acestora este posibilă doar prin eforturi internaționale coordonate, a căror finalitate este direcționată spre diminuarea sărăciei și amplificarea posibilităților statelor sărace de a-și rezolva probleme, concomitent contracarînd răspîndirea vulnerabilităților de natură economică la adresa securității internaționale.

Dimensiunea socială a securității trebuie analizată în termeni de populație și mișcări ale acesteia, întrucît numărul și calitatea populației determină în mare măsură atît puterea statului, cît și politicile pe care acesta le promovează la nivel național și internațional [12, p.27]. Această dimensiune a securității presupune promovarea unei strategii naționale care să determine o politică realistă în domeniul protejării și bunăstării populației, atît prin creșterea gradului de profesionalizare, cît și a condițiilor de muncă și viață, asigurînd astfel un nivel de pregătire și sănătate corespunzătoare, iar conservarea tradițiilor de limbă, a cutumei culturale și obiceiurilor religioase definește națiunea în relație cu alte state [8, p.6].

Din punct de vedere social, securitatea presupune și protejarea identității colective, a specificului național și a coeziunii naționale [5, p.102]. În categoria amenințărilor de ordin social, care se manifestă la nivel internațional, prin implicații directe și esențiale asupra securității, perfect se înscrie degradarea mediului educațional, sărăcia și migrația în continuă creștere între state, care a produs conflicte identitare de grup [13, p.6].

Astfel, în primul rînd, datorită tendințelor de creștere a natalității la nivel global, în lumea în dezvoltare, apar zone cărora le este caracteristică acutizarea sărăciei și în alt rînd, există și se vor manifesta și în continuare fluxurile de imigranți și refugiați, preponderent din populație tînă și caracterizată de tendință crescîndă spre violență. Manifestarea acestor tendințe demografice, în sine pot duce la profunde consecințe pentru securitate, însă cunoașterea exactă a stării demografice ar putea prezenta cea mai bună evaluare a durabilității dezvoltării economice și, implicit, a modalităților de realizare a stării de securitate [12, p.29].

Dimensiunea culturală, în tratarea unor autori, înseamnă prevenirea poluării mediului cultural cu elemente de subcultură sau intruziune culturală [2, p.13]. Identitatea, cultura, religia sau etnia reprezintă cauze ale mobilizării, destul de frecvente, a societății spre ciocniri violente la nivel național, precum și ale izbucnirii conflictelor de talie internațională.

Amenințările la adresa dimensiunii culturale a securității pot apărea din cauza dezvoltării unor politici al căror rezultat este marginalizarea populației indigene sau omogenizarea unor populații diverse pentru a menține stabilitatea politică.

Unele state se ciocnesc de conflicte etnice la nivel subnațional, de curente religioase, care fiind diverse de cele ale majorității populației, se încadrează în procesul luptelor politice.

La nivel internațional, în contextul analizei impactului globalizării asupra culturii unui grup social, unei etnii, minorități naționale ori chiar stat, nu putem să nu evidențiem fenomenul de aculturație tot mai răspândit la nivel mondial și, în aceeași măsură, existența curentului de omogenizare culturală. Asemenea tendințe, inevitabil, pot duce spre izbucnirea conflictelor, provocarea războaielor, vor genera variate forme neconvenționale de violență politică și, aici, rolul-cheie, atât în prevenirea, cât și în provocarea acestora îi aparține religiei. Ultima, chiar dacă nu oferă soluții practice, reprezintă o adevărată alinare pentru mulți dintre cei aflați într-o profundă stare de insecuritate [12, p.32].

Dimensiunea ecologică a securității a marcat-o sfârșitul secolului xx când s-a recunoscut existența unor probleme legate de degradarea mediului ambiant. Inițial, însă, recunoașterea declinului ecologic nu a coincis cu acceptarea existenței unor probleme de securitate cu tentă ecologică [10, p.22]. Dar, indiferent de astfel de abordare, totuși, problemele de mediu în perioada post război rece devin unele dintre cele mai investigate, fapt, care se datorează faptului că, omenirea se află într-o profundă criză ecologică.

Cercetarea acestei dimensiuni a securității, vizează faptul că problemele ecologice sunt, probabil, printre cele mai complexe, atât datorită efectelor, cât și datorită imposibilității de a găsi soluții simple și individuale pentru rezolvarea acestora. Mai mult decât atât, uneori devine evident faptul că unele probleme ecologice sunt legate în lanț și foarte adesea aceste pericole și probleme nu sunt strict ecologice, ci aflate în strânsă legătură cu celelalte dimensiuni ale securității.

Problemele ecologice pun în evidență cel mai puternic caracterul transnațional al amenințărilor și pericolelor cu care se confruntă umanitatea, precum și faptul degenerării de către acestea a multor altor vulnerabilități în lanț. Dintre gravele probleme ecologice care amenință securitatea la nivel internațional, sînt considerate, atât amenințăările care vin din partea mediului natural la adresa indivizilor, cât și cele cauzate de acțiunile umane asupra naturii. Toate aceste amenințări însă, sînt cuprinse, într-o varietate mare de probleme, precum: degradarea mediului înconjurător; fenomenul încălzirii globale; schimbările atmosferice; diverse forme de poluare; epuizarea resurselor naturale și a rezervelor de apă; deșertificarea, distrugerea florei și faunei și altele care, de fapt, necesită a fi tratate nu numai eficient și la timp, dar și la nivelul întregii comunități internaționale. La asemenea provocări ale mediului, sistemul de răspuns trebuie construit, cu siguranță, numai în baza unor eforturi conjugate.

Tentativa de analiză a dimensiunilor securității, consider că ar fi una incompletă, dacă în veacul tehnologiilor, în care trăim, nu am aborda și *dimensiunea informațională* a securității, care, alături de dimensiunea ecologică, în ultima pe-

rioadă de timp, capătă o importanță crescîndă și care se plasează printre dimensiunile securității cărora li se acordă o atenție sporită. Acest lucru se datorează dinamismului amenințărilor cibernetice la adresa securității. Aceste amenințări sînt cele care permit o rată de perfecționare și diversificare foarte ridicată, care este destul de dificil de urmărit și evaluat. Pînă la urmă, amenințările la adresa securității informațiilor impun mai puține resurse, iar tehnici de atac mult mai ușor de ascuns [11, p.42].

Spațiul cibernetic se caracterizează prin lipsa frontierelor, dinamism și anonim, generînd deopotrivă, atît o oportunități de dezvoltare a societății informaționale bazate pe cunoaștere, cît și riscuri la adresa funcționării acesteia. Cert însă este faptul că, vulnerabil, poate deveni orișice spațiu cibernetic (cyberspace) în care este stocată, circulă sau este difuzată informația. De fapt, vulnerabile se fac toate spațiile, fie că este sectorul guvernamental, militar, bancar sau sectorul privat de afaceri, ori cel de date cu caracter personal sau oricare alte sectoare. Această servitute însă, poate fi compensată de cooperarea internațională ce vizează implementarea unor măsuri de securitate menite să sporească nivelul de protecție a infrastructurilor cibernetice, punînd accent primordial, pe prevenirea și reducerea vulnerabilităților în acest spațiu. La fel, este necesară, atît elaborarea unor programe coerente de asigurare a vitalității spațiului cibernetic, cît și crearea sistemelor moderne de răspuns în caz de perturbare a traficului informațiilor.

Dezvoltarea unui circuit liber și protejat al informațiilor într-un mediu informațional dinamic, bazat pe interoperabilitate și servicii specifice societății informaționale, a determinat conștientizarea protecției acestuia nu numai de către guverne, dar și de către firme private și persoane particulare. Aceasta va conduce la asocierea utilizatorilor în contextul securizării comunicațiilor și, totodată, urmărind scopul reducerii vulnerabilităților, a combaterii și eradicării amenințărilor îndreptate împotriva spațiului cibernetic care, astăzi, deja s-a transformat într-un bun universal, atingerea căruia a devenit o amenințare cu valențe globale [1, p.176-177].

În contextul celor investigate, conchid că asigurarea stării de securitate este posibilă printr-o abordare comprehensivă a tuturor dimensiunilor acesteia, care deja au devenit inseparabile și interdependente, cu sporirea atenției asupra dimensiunilor nonmilitare ale securității, impactul cărora este unul nefast.

Bibliografie

1. Alexandrescu G. Amenințări la adresa securității. Studii de securitate și apărare. – București, Ed. Universității naționale de apărare „Carol I”, 2005.
2. Bidu I., Troncotă C. Coordonate de securitate. – București, Ed. Ani, 2005.
3. Buță V., Ion E., Dinu M. Religie și securitate în europa secolului XXI – glosar de termeni. Studii de securitate și apărare. – București, Ed. Universității naționale de apărare „Carol I”, 2007.

4. Buzan B. *Popoarele, statele și teama*. - Chișinău, Ed. Cartier Istoric, 2000.
5. Frunzeti T. *Globalizarea securității*. - București, Ed. Militară, 2006.
6. Lașan N. *Securitatea: concepte în societatea contemporană*. // *Revista de administrare publică și politici sociale*. – Arad, nr.4(5) / decembrie 2010.
7. Miroiu A. *Manual de relații internaționale*. - Iași, Ed. Polirom, 2006.
8. Moise S. *Fațete ale conceptului de securitate*. // *Revista Colocviu strategic*. București: Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, nr.5 (III) 2006.
9. Naghi G. *Securitatea europeană. Fundamentări normative și instituționale*. - București, Ed. C.H.Beck, 2010.
10. Ozunu M. *Curs de securitate internațională și diplomație publică*, <http://europa2020.spiruharet.ro>
11. Roceanu I., Buga I. *Amenințări, riscuri și vulnerabilități la adresa informațiilor din sistemele de comunicații și informatice*. // *Revista forțelor terestre*, 2003, nr.5-6.
12. Sarcinschi A. *Dimensiunile nonmilitare ale securității*. - București, Ed. Universității naționale de apărare „Carol I”, 2005.
13. Uscoi N. *Securitatea internațională în epoca post război rece*. // *Revista Academiei forțelor terestre*, nr.2(38), 2005.

Prezentat la redacție
La 7 aprilie 2016

COOPERAREA REPUBLICII MOLDOVA CU ORGANIZAȚIA PENTRU SECURITATE ȘI COOPERARE ÎN EUROPA

Constantin SOLOMON

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Istorie și Filosofie, Departamentul Istoria Românilor, Istoria Universală și Arheologie

Doctor habilitat în științe politice, profesor

Marina GORBATIUC

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice și Politice

Doctorandă

The article analyses the process of Moldova's cooperation with the Organization for Security and Cooperation in Europe from 1993 to 2016. We also emphasize the role of the OSCE in achieving a lasting political settlement of the conflict. The example of the negotiation process in the 5+2 Transnistrian conflict brings the respective arguments and stresses the difficult and easy solutions. It warns interest and support for the revival of the German Presidency of the OSCE Transnistrian conflict settlement process. Also mentions that EU enlarges borders of the Republic of Moldova a unstable situation and influence the settlement process.

The article also tackles and other activities of the OSCE Mission in Moldova such as: support of electoral processes, issues associated with human rights and strengthening the law state, the development of free media.

Destrămarea Uniunii Sovietice și evenimentele ce i-au urmat au provocat schimbări semnificative ale situației geostrategice la nivelul continentului european. Aceste transformări au vizat în primul rând fostele republicii unionale care au obținut independența și au pornit pe calea căutării de noi alianțe.

După proclamarea independenței Republicii Moldova au apărut premisele necesare pentru desfășurarea reformelor democratice și constituirea statului de drept. Prin aderarea la diferite organizații și ratificarea mai multor tratate internaționale a fost pusă temelia unui nou sistem juridic și social-politic. Acest lucru a devenit posibil și prin inițierea și consolidarea pe parcursul anilor a relațiilor de cooperare ale Republicii Moldova cu Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), care este cea mai mare organizație regională de securitate contribuind la consolidarea păcii, democrației și stabilității, pentru mai mult de un miliard de oameni.

OSCE a apărut în anul 1970 inițial sub numele de Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE). Cunoscută ulterior drept "Procesul de la Helsinki", CSCE a constituit un forum de dialog și negocieri multilaterale între Est și Vest. Istoria CSCE se împarte în două perioade.

Prima, între anii 1975-1990 (semnarea Actului Final de la Helsinki și respectiv, a Cartei de la Paris pentru o nouă Europă), în care CSCE a funcționat ca un proces de conferințe și reuniuni periodice.

Perioada a doua cuprinde anii 1990-1994. Conferința la nivel înalt de la Paris, 19-21 noiembrie 1990, a marcat începutul instituționalizării CSCE, reflectând schimbările ce au avut loc în Europa și noile cerințe după încheierea războiului rece. Evoluțiile pe planul securității europene au impus schimbări fundamentale atât în ceea ce privește structura și caracterul instituțional al procesului început la Helsinki, cât și rolul acestuia. La Summit-ul statelor-membre ale CSCE de la Budapesta din decembrie 1994 s-a hotărât adoptarea denumirii de Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE).

În prezent OSCE cuprinde 57 de state din zona ce se întinde de la Vancouver până la Vladivostok, incluzând toate statele europene, SUA, Canada și toate republicile din fosta URSS. OSCE dezvoltă relații privilegiate cu unsprezece parteneri de cooperare- șase state din zona Mediteraneană (Algeria, Egipt, Israel, Iordania, Maroc, Tunisia), patru state din Asia (Japonia, Thailanda, Afganistan, Coreea de Sud și Australia). Toate statele-membre au statut egal, iar regula de bază în adoptarea deciziilor este consensul.

Republica Moldova a aderat la CSCE la 30 noiembrie 1992 [1, p.9]. La 26 februarie același an Mircea Snegur, Președintele Republicii Moldova, a semnat Actul final de la Helsinki [2, p.1]. Din momentul aderării Republica Moldova s-a bucurat de o susținere permanentă din partea OSCE, care este principalul actor internațional colectiv, implicat plenar în procesul de reglementare a conflictului transnistrean.

Principalele direcții de cooperare ale Republicii Moldova cu OSCE vizează următoarele aspecte:

✓ OSCE, deținând rolul de mediator, contribuie esențial la reglementarea conflictului transnistrean, inclusiv prin organizarea procesului de negocieri, elaborarea proiectelor de documente la subiectele politice, militare etc.

✓ OSCE informează comunitatea internațională despre evoluțiile în procesul de reglementare a conflictului transnistrean.

✓ OSCE asistă la democratizarea societății civile moldovenești și dezvoltarea celei din regiunea transnistreană.

Alte activități ale Misiunii OSCE în Republica Moldova includ: controlul asupra armelor; chestiuni asociate cu drepturile omului și consolidarea statului de drept în Moldova; susținerea și monitorizarea proceselor electorale; dezvoltarea unui media liber pentru mass-media.

Prioritatea de bază a activității Misiunii este să acorde ajutor la soluționarea conflictului transnistrean. Această dispută își are rădăcinile în conflictul izbucnit în anul 1992 între autoritățile transnistrene și conducerea centrală de la Chișinău. Ciocnirile violente s-au soldat cu câteva sute de victime și peste 100.000 de refugiați. După semnarea Convenției moldo-ruse din 21 iulie 1992 cu privire la principiile de reglementare pașnică a conflictului armat din zona transnistreană a Republicii Moldova, conducerea țării noastre a solicitat Președintelui în exercițiu al OSCE ca în Moldova să fie trimisă o Misiune care ar urmări aplicarea în practică a acestei Convenții.

La 15 august 1992, la întâlnirea a 15-ea a Comitetului Înalților Funcționari (CIF) al OSCE de la Praga, dl Adam Daniel Rotfeld a fost desemnat reprezentant personal al Președintelui OSCE, având mandat de a studia situația din raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova, a consulta toate părțile interesate în reglementarea conflictului și de a elabora propuneri privind ajutorul care ar putea fi acordat Moldovei de către OSCE [3, p.2]. În urma întâlnirilor cu toate părțile interesate (conducerea Moldovei, Ucrainei, Rusiei și României), Adam Rotfeld a întocmit un raport, care a fost prezentat CÎF al OSCE la 4 februarie 1993. În baza acestui raport CÎF a hotărât instituirea unei Misiuni OSCE de lungă durată în Republica Moldova „cu scopul de a contribui la realizarea unei reglementări politice durabile și atotcuprinzătoare a conflictului în toate aspectele lui” [4, p.3]. În martie 1993 Misiunea OSCE își avea deja Oficiu permanent la Chișinău. Obiectivele principale pe care le-a propus Misiunea la acel moment prevedeau următoarele:

- ✓ a facilita instaurarea unui cadru politic pentru dialog și negocieri;
- ✓ a contribui la consolidarea independenței și suveranității Republicii Moldova, susținând acordarea unui statut special pentru regiunea transnistreană;
- ✓ a face investigații și rapoarte despre incidentele militare și de alt ordin;
- ✓ a contribui la respectarea efectivă a obligațiilor și angajamentelor internaționale referitoare la drepturile omului, drepturile minorităților, transformărilor democratice etc. [4].

Situația în Republica Moldova era destul de complicată. Pe de o parte, negocierile dintre Chișinău și Tiraspol au intrat într-un impas, deoarece au rămas încă puternice emoțiile generate de încheștarea sângeroasă. În afară de aceasta, părțile nu puteau nicidecum conveni asupra tematicii negocierilor, deoarece Tiraspolul insista, pentru „confederație”; iar Chișinăul nu putea, bineînțeles, să accepte așa ceva. În plus, în condițiile când se apropia data examinării cadrelor de conducere în privința cunoașterii limbii de stat, Tiraspolul își motiva poziția sa fermă și prin „pericolul epurărilor etnice” în Moldova.

Recomandările OSCE au servit drept bază pentru inițierea unui dialog și au demonstrat poziția obiectivă și imparțială, de mediere, a OSCE în chestiunea reglementării conflictului. Drept urmare, Tiraspolul a fost nevoit să-și înmoaie pa-

tosul pretențiilor „confederaliste” și să accepte să negocieze cu Chișinăul, cel puțin formal, de pe pozițiile respectării integrității teritoriale a Republicii Moldova.

Misiunea OSCE informa permanent Președinția OSCE și statele-membre ale organizației despre situația social-economică, politică și militară din Republica Moldova, stadiul de reglementare a conflictului transnistrean și procesul de retragere, a formațiunilor militare ale Federației Ruse de pe teritoriul Moldovei. În anul 1993 Misiunea OSCE a întocmit peste 20 de rapoarte și a elaborat un proiect de statut special al raioanelor de est ale Moldovei, care a stat la baza proiectului de statut juridic special al republicii transnistrene elaborat de Parlamentul Republicii Moldova.

La 21 octombrie 1994 Republica Moldova și Federația Rusă au semnat Acordul cu privire la statutul juridic, modul și termenii de retragere a formațiunilor militare ruse de pe teritoriul Republicii Moldova. În corespundere cu acest acord „partea rusă, ținând cont de posibilitățile tehnice și timpul necesar pentru instalarea trupelor la noul loc de dislocare” s-a angajat să-și evacueze formațiunile militare din Moldova pe parcursul a trei ani din ziua intrării în vigoare a Acordului [5, p.5] Rusia, însă, nu numai că nu și-a evacuat trupele din Moldova, dar nu a îndeplinit nici chiar procedurile interne de punere în vigoare a Acordului. Moscova nu a elaborat un calendar de retragere completă și ordonată a formațiunilor sale de pe teritoriul Republicii Moldova. Misiunea OSCE și-a asumat responsabilitatea în vederea facilitării procesului de traducere în practică a acestui Acord.

Un alt aspect al activității Misiunii OSCE în Republica Moldova este cel legat de colaborarea acesteia cu Comisia Unificată de Control (CUC) în zona de securitate. Principiile de cooperare între OSCE și CUC au fost elaborate în anul 1995 și au fost prelungite la fiecare jumătate de an.

La 17 ianuarie 1996 Misiunea OSCE a semnat cu CUC Principiile de colaborare în Zona de securitate. În conformitate cu documentul semnat, Membrii Misiunii „pot să se miște liber în Zona de securitate, iar, cu informarea prealabilă a CUC au dreptul:

- să viziteze punctele de control trilaterale și de alt gen ale forțelor comune de menținere a păcii (FMP);

- să viziteze formațiunile militare care fac parte din FMP, să stabilească contacte cu personalul militar al FMP;

- să viziteze alte obiective, aflate în Zona de securitate, dar care nu aparțin FMP, după primirea acordurilor CUC ori a instituției de resort a părții căreia aparține;

- a participa la ședințele CUC și, după punerea de acord cu CUC, a lua parte în discuții; a participa la alte acțiuni ale CUC neprevăzute în prezentul document, în cazul când CUC adoptă o hotărâre în acest sens”.

O altă manifestare a susținerii Republicii Moldova de către statele-membre ale OSCE sânt deciziile cu privire la Moldova, adoptate în cadrul acestei organizații:

Decizia Summit-ului OSCE de la Budapesta (decembrie 1994). În decizie se salută activitatea Misiunii OSCE în Moldova și semnarea Acordului moldo-rus din 21 octombrie 1994 cu privire la retragerea trupelor ruse din Moldova; s-a îndemnat ca părțile să pună în vigoare Acordul cât mai curând posibil. OSCE a propus Misiunii sale în Moldova să urmărească îndeaproape implementarea Acordului din 21 octombrie, subliniind că retragerea trupelor și găsirea unei soluții pentru raioanele de est ale Moldovei vor fi două procese paralele care nu se vor împiedica reciproc [6, p.7];

➤ decizia Consiliului Permanent al OSCE (decembrie 1995). În decizie se exprimă îngrijorările de a găsi o soluție politică a problemelor raionale de est ale Moldovei; se îndeamnă Federația Rusă să pună în vigoare fără întârziere Acordul din 21 octombrie 1994 cu privire la retragerea trupelor de pe teritoriul Moldovei; se salută semnarea de către Federația Rusă și Ucraina a Acordului cu privire a tranzitarea trupelor ruse pe teritoriul Ucrainei, se exprimă disponibilitatea OSCE și a Misiunii sale în Moldova de a contribui la avansarea procesului de reglementare politică a conflictului, precum și a transparenței procesului de retragere a trupelor ruse din Moldova [7, p.155];

➤ la reuniunea de vârf a statelor-membre ale OSCE, ce și-a desfășurat lucrările în decembrie 1996 la Lisabona, la insistența delegației moldovenești, retragerea cât mai grăbită a trupelor rusești de pe teritoriul Republicii Moldova a fost calificată drept o preocupare general-europeană [8, p.20];

➤ cea mai importantă este Declarația Summit-ului de la Istanbul din 21-22 noiembrie 1999 cunoscută publicului larg sub denumirea „Angajamentele de la Istanbul”. În Declarație OSCE salută angajamentul Federației Ruse de a încheia retragerea forțelor sale de pe teritoriul Moldovei până la sfârșitul anului 2002 [9, p.401]. Invocând diferite motive, Federația Rusă nu și-a îndeplinit obligațiunile nici până astăzi.

La 8 mai 1997, Președinții Federației Ruse și Ucrainei, B.Elțin și L.Cuci-ma, în calitate de șefi ai statelor mediatore în procesul politic de reglementare pașnică a conflictului nistrean, cu participarea Președintelui în exercițiu al OSCE Helveg Petersen, au semnat o declarație comună, în care salută semnarea Memorandumului privind principiile de normalizare a relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria din mai 1997, considerându-l drept un pas important în direcția reglementării corecte a problemei transnistrene.

Șefii statelor mediatore în procesul de reglementare pașnică a problemei transnistrene și-au manifestat intenția de a activa în comun cu OSCE, eforturile de mediere și confirmă disponibilitatea țărilor lor - Federația Rusă și Ucraina (cu concursul OSCE) de a fi garanți ai respectării prevederilor statutului special,

definit prin documentele respective, al Transnistriei – parte componentă a statului unitar și indivizibil Republica Moldova [10, p.56].

Între 24-26 februarie 1999 la Chișinău s-a aflat o delegație a Adunării Parlamentare a OSCE (APOSCE) în frunte cu președintele acesteia dna Helle Degn. Sosirea la Chișinău a declarației APOSCE s-a înscris într-o serie de vizite în țările-membre ale organizației, întreprinse în scopul studierii situației și a proceselor ce au loc în zonele de conflict din arealul OSCE.

În timpul întrevederii cu Președintele APOSCE, dna Helle Degn, Președintele Republicii Moldova Petru Lucinschi și Președintele Parlamentului Dumitru Diacov au subliniat importanța colaborării Republicii Moldova cu OSCE în problema reglementării diferendului transnistrean, care constituie o prioritate în relațiile cu această organizație internațională [11, p.1].

Înaltul demnitar european dna Helle Degn a relevat că dintre toate sursele de tensiune de la acel timp de pe continent conflictul transnistrean are cele mai mari șanse de a fi tranșat prin eforturi comune, dat fiind că nu este unul de natură etnică, ci politică. Misiunea OSCE și-a oferit și va continua să-și ofere asistență în soluționarea problemei, dar, în ultima instanță, totul ține de părțile antrenate nemijlocit în elaborarea unei soluții durabile [12, p.1-2].

În anii următori au fost folosite mai consecvent posibilitățile din cadrul OSCE pentru a reafirma în fața comunității internaționale necesitatea rezolvării unor probleme cu caracter major pentru Republica Moldova, în primul rând, reglementarea conflictului transnistrean, retragerea trupelor străine și pericolul pe care îl prezintă armamentul și munițiile stocate în Transnistria.

În luna septembrie 1999 o misiune a Inițiativei Central- Europene (ICE), membră a căreia din anul 1995 este și Republica Moldova, a creat o comisie de monitorizare a situației din raioanele de est ale Republicii Moldova pentru a permite ulterior implicarea mai multor țări în reglementarea diferendului transnistrean. Misiunea ICE a avut drept scop stimularea și susținerea negocierilor directe dintre Republica Moldova și autoritățile de la Tiraspol cu privire la statutul regiunii. A fost prezentat un raport referitor la problema dată țărilor ICE, OSCE, Uniunii Europene (UE) și altor foruri internaționale interesate [13, p.4].

În anul 1999 Misiunea OSCE a întreprins măsuri pentru soluționarea problemelor privitoare la deschiderea podului de la Dubăsari, a UTA „Gagauz-Yeri” și a raionului Taraclia, rezervelor de armament și muniții stocate în Transnistria.

În martie 2000, sub egida Ministerului de Externe al Ucrainei, la Kiev s-a desfășurat o întâlnire cu participarea reprezentanților Rusiei și OSCE, la care au fost discutate principiile edificării statului comun, iar pe 9 august 2000, președintele Vladimir Putin a emis decretul despre crearea unei Comisii de Stat pentru asistență în vederea reglementării politice a problemei transnistrene, care a activat mai bine de un an [14, p.21].

Încă la 28 iunie 2001, Republica Moldova a semnat cu UE Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. În acest document la cererea Rusiei au fost introduse două prevederi:

1. Uniunea Europeană să nu semneze un Acord de Asociere cu Republica Moldova. (Acest Acord ar fi deschis perspective, posibilități pentru integrarea Moldovei în UE).
2. Uniunea Europeană să nu se implice în soluționarea conflictului transnistrean.

Însă, după semnarea Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sus-Est de către Republica Moldova, în politica externă a UE au avut loc schimbări esențiale.

În anul 2004 la UE s-au alăturat 10 state, iar în anul 2007 încă 2 țări: România și Bulgaria. Actualmente UE încadrează 28 de state europene cu aproximativ 493 de milioane de locuitori și produce peste 25% din Produsul Intern Brut mondial. UE este cel mai important centru economic, comercial, financiar, valutar, cultural din lume.

La 12 mai 2004 a fost dată publicității Comunicarea Comisiei „European Neighborhood Policy – Strategy Paper” care includea șapte rapoarte de țară privind Politica Europeană de Vecinătate (PEV): (Autoritatea Palestiniană, Israel, Iordania, Maroc, Tunisia, Moldova și Ucraina) [15, p.176]. În planul de acțiuni propus Republicii Moldova în cadrul PEV, UE vedea în soluționarea conflictului transnistrean o stabilizare la hotarele acesteia.

După semnarea Planului de Acțiuni UE - Republica Moldova (februarie 2005 – ianuarie 2008) [16, p.21-22], Uniunea Europeană și SUA au dat acordul să participe la formatul de negociere în calitate de observatori, câpătând formula „5+2”. Formatul de negocieri „5+2” include: două părți implicate – Republica Moldova și Transnistria; mediatori – OSCE, Federația Rusă, Ucraina; observatori – SUA și UE. Negocierile în formatul „5+2” au început în septembrie 2005.

De menționat că cu venirea UE și SUA la procesul de negocieri pozițiile Republicii Moldova s-au fortificat.

Nimeni nu contestă faptul că diplomația rusă a contribuit la relansarea negocierilor Voronin – Smirnov din 11 aprilie 2008 prin eforturi diplomatice. În realitate însă, adevăratul impuls pentru aceste negocieri a fost dat de UE. Anume UE a schimbat realitățile de pe teren, forțând Tiraspolul să negocieze. Pentru prima dată după 1992 Moldova apare ca un partener care discută, pe poziții egale cu Tiraspolul. Acest lucru s-a datorat UE care are o strategie de susținere a re-integrării Moldovei promovată pe trei niveluri.

Primul este exercitarea presiunilor asupra Transnistriei. Restricțiile de călătorie, dar mai ales lansarea misiunii de asistență la frontieră (EUBAM) și noul regim vamal introdus în martie 2006 sunt rezultatele implementării UE în procesul de reglementare transnistreană. Anume UE a exercitat presiuni asupra Ucrainei pentru a o face să implementeze noul regim vamal și a forțat indirect co-

mpaniile transnistrene să se înregistreze a Chișinău. Combinația dintre noul regim vamal și EUBAM creează tensiuni sociale, politice substanțiale în Transnistria. Elitele au acces mai puțin la beneficiile corupte provenite din trafic și contrabandă. Populația este afectată de inflație și criza economică. Relansarea dialogului moldo-rus a contribuit la sistarea sprijinului rus pentru Transnistria. Anume UE a creat această situație din jurul Transnistriei și a pus bazele reîntegrării spațiului economic unic al Republicii Moldova.

Al doilea element strategic al UE vizează europeanizarea Moldovei, pentru a o face mai atractivă pentru locuitorii Transnistriei. Planul de acțiuni, acordul de facilitare a vizelor, asistența economică, asistența pentru serviciile vamale și de grăniceri și, mai ales, facilitatea comerțului fac parte din această strategie. Acest regim de facilitare a comerțului este aplicat doar statelor balcanice și Moldovei. Astăzi UE oferă Moldovei un nivel de asistență financiară aproape comparabil cu statele balcanice. În 2006-2008 exportul regiunii transnistrene în UE a crescut cu 59%, mai mult decât creșterea exporturilor în Rusia. Este mare dorința universităților transnistrene de a primi acreditare internațională și burse europene pentru studenți. Adică, sunt doar câteva exemple prin care UE face Moldova atractivă și indispensabilă unor segmente importante ale societății transnistrene.

Al treilea element de strategie ține de promisiunea unor beneficii economice și mai mari în cazul reîntegrării țării. Într-o Moldovă reunificată și locuitorii Transnistriei vor beneficia de asistența UE. Importante sunt discuțiile de finanțare internațională a unor proiecte de infrastructură a coridoarelor transnistrene de transport, care ar traversa Moldova, inclusiv Transnistria. Nu Rusia și nu Moldova vor finanța astfel de proiecte, ci anume UE și SUA [17, p.57-58].

Ultima declarație cu privire la soluționarea conflictului transnistrean în contextul negocierilor în formatul „5+2” a fost adoptată în decembrie 2012 la Dublin. Datorită poziției construcționiste a Federației Ruse, acesta este unicul document cu privire la conflictul transnistrean aprobat în cadrul unei reuniuni ministeriale după o pauză de 10 ani.

Tratativele privind soluționarea diferendului transnistrean decurg anevoios. Pentru anul 2014 au fost planificate 5 runde de negocieri în formatul „5+2”, dar au avut loc doar 2 runde de discuții și acestea fără rezultate, din cauza părții transnistrene, care invocă mai multe motive pentru a tergiversa soluționarea acestor probleme. Ultima întâlnire în formatul „5+2” a avut loc în luna iunie 2014.

Misiunea OSCE în Moldova întreprinde diverse măsuri pentru reglementarea transnistreană. Astfel, în noiembrie 2014 Misiunea OSCE în Moldova a organizat un seminar pentru reprezentanța societății civile de pe ambele maluri ale râului Nistru privind stabilirea și dezvoltarea parteneriatelor cu autoritățile locale, mass-media și agenții economici [18], iar în decembrie 2015 Misiunea a reunit 31 de studenți din Chișinău, Comrat și Tiraspol în cadrul “Modelului OSCE

- 2015”, eveniment care a cuprins o instruire în domeniul formării abilităților de negocieri în rezolvarea conflictelor [19].

De o importanță deosebită pentru Republica Moldova sânt luările de poziție ale Președinților în exercițiu al OSCE față de evenimentele din țara noastră. Astfel, aflându-se într-o vizită de lucru în Republica Moldova între 15-20 februarie 2016, Președintele în exercițiu al OSCE Cord Meier-Klodt a declarat că în perioadă mandatului va oferi tot sprijinul în procesul de reglementare a conflictului transnistrean în beneficiul cetățenilor de pe ambele maluri ale Nistrului [20, p.2].

Conflictul transnistrean este mai puțin complex și mai ușor rezolvabil, luând în considerație câțiva factori:

Primul constă în faptul că, în conflictul transnistrean nu există factorul etnic și religios, factori care există în alte conflicte. Adică nu exista ură, contradicții, tensiuni la nivelul ambelor maluri ale Nistrului.

Al doilea factor este existența unui plan al autorităților moldovenești de la sfârșitul anului 2006 pentru rezolvarea conflictului transnistrean. Planul ține cont de probleme tuturor părților implicate în conflict. Adică, toate probleme să fie abordate în complex: probleme politice, economice, sociale, culturale etc. Problema constă în determinarea statutului Transnistriei în cadrul Republicii Moldova. Acest plan deocamdată n-a avut un efect benefic în rândul liderilor de la Tiraspol.

Al treilea factor este formatul de negocieri „5+2”. Potrivit experților de la Internațional Crisis Grup (ICG), organizație multinațională independentă, non-profit, menită să prevină și să soluționeze conflicte de pe mapamond, o implicare mai mare din partea SUA și UE în procesul de reglementare a conflictului transnistrean este esențială „pentru această parte săracă și instabilă a Europei” [21, p.5].

Misiunea OSCE acordă o deosebită atenție și susține procesele electorale din Republica Moldova.

Într-o declarație de presă transmisă după încheierea scrutinului parlamentar din 30 noiembrie 2014 Jan Petersen, șeful misiunii OSCE de observare a alegerilor din Republica Moldova a declarat că: “într-un context politic divizat alegerile au fost administrate în mod profesionist” și a subliniat existența unor probleme în ceea ce privește transparența surselor de finanțare a partidelor politice și modul în care televiziunile private au redat informații cu privire la candidați în procesul electoral [22].

Alte activități ale Misiunii OSCE în Moldova includ:

➤ **Controlul asupra armelor.** Misiunea asigură ca munițiile și armamentul rămas de pe timpul fostei Uniuni Sovietice să fie colectat și distrus în mod transparent și coordonează toată asistența financiară și tehnică necesară.

➤ **Drepturile omului.** Misiunea consultă autoritățile Moldovei în domeniul drepturilor omului pe probleme precum: lupta împotriva torturii și maltratării, libertatea religioasă și libertatea întrunirilor, drepturile minorităților și drepturile lingvistice. De asemenea monitorizează reformele legislative în acest domeniu, oferă expertiză în elaborarea proiectelor legislative și urmărește implementarea acestora. O deosebită atenție este acordată școlilor moldovenești cu predare în grafia latină din Transnistria.

➤ **Statul de drept.** Reformarea sistemului judecătoresc din Moldova în conformitate cu standardele internaționale face parte din eforturile OSCE în susținerea statului de drept în republică. Misiunea derulează o inițiativă complexă de susținere a reformei organelor procuraturii și, periodic, organizează întâlniri ale experților pentru a asista autoritățile în elaborarea legislației și introducerea procedurilor juridice moderne.

➤ **Libertatea și egalitatea mass-media.** Misiunea monitorizează schimbările în legislația Moldovei în domeniul mass-media, inclusiv reforma sistemului audiovizualului. Misiunea organizează cursuri de instruire pentru jurnaliști în domeniul auto-reglementării mass-media, accesului la informație și informarea profesionistă pe Internet, sprijinită instituțiile mass-media independente în efortul de a asigura libertatea mass-media.

➤ **Combaterea traficului de ființe umane.** Lupta împotriva traficului de ființe umane ocupă un loc principal în activitatea Misiunii în domeniul drepturilor omului, întrucât pentru Moldova această problemă este deosebit de actuală. Misiunea organizează seminare pentru judecători, procurori, juriști, poliție și lucrători sociali pentru a le oferi mecanisme mai bune în lupta împotriva traficului, violenței în familie și a abuzului sexual al copiilor. Misiunea utilizează diferite mijloace de a transmite mesajul publicului, inclusiv prin piese de teatru prezentate în localitățile rurale.

➤ **Egalitatea de gen.** Misiunea pledează pentru o participare mai largă a femeilor în viața politică și publică din Republica Moldova. Aceasta cooperează cu autoritățile și societatea civilă privind introducerea în țară a standardelor internaționale în domeniul egalității de gen și sprijină rețeaua anti-trafic și de gen, care oferă informații cu privire la activități, știri și evenimente din acest domeniu.

Actualmente Republica Moldova cooperează cu OSCE în multiple aspecte care vizează, în primul rând, soluționarea conflictului transnistrean, prin organizarea procesului de negocieri, elaborarea proiectelor de documente la subiectele politice și militare și informează comunitatea internațională despre evoluțiile în procesul de reglementare a conflictului. De asemenea OSCE sprijină dezvoltarea societății civile moldovenești și celei din regiunea transnistreană. Misiunea activează și în domeniile privind controlul asupra armelor, probleme asociate cu

drepturile omului și consolidarea statului de drept, procesele electorale, mass-media.

Bibliografie

1. Гражданское Сoвещание Сoвета СБСЕ, 30-31 января 1992 года. Резюме ВЫВОДОВ.
2. Semnarea Actului final de la Helsinki. // „Moldova Suverană”, 29 februarie 1992.
3. Meeting of the CSO. // Prague, Journal, nr.2.
4. OSCE Mission to Moldova. Volume 1 (april – october 1993). Anex.1.
5. Gribincea M. Trupele ruse în Republica Moldova- factor stabilizator sau sursă de pericol. - Chișinău, 1998.
6. ОБСЕ. Будапештский Документ 1994 года. На пути к подлинному партнерству в новую эпоху. - Будапешт, 1994.
7. Solomon C. Rolul OSCE în menținerea stabilității în Republica Moldova. Moldova, România, Ucraina: Integrarea în structurile europene. - Chișinău, 2000.
8. Summit-ul de la Lisabona: OSCE în secolul viitor. // „Moldova și Lumea”, 1997, nr.3-4.
9. Cernencu M., Galben A., Rusnac Gh., Solimon C. Republica Moldova: Istoria politică (1989–2000). Documente și materiale. Vol.II. - Chișinău, 2000.
10. Atamanenco V. Dialectica unui Memorandum. // „Moldova și Lumea”, 1997, nr.5-6.
11. O delegație a Adunării Parlamentare a OSCE în vizită la Chișinău. // „Moldova Suverană”, 25 februarie 1999.
12. Alocuțiunea doamnei Hell Degn, Președintele Adunării Parlamentare a OSCE, rostită în Parlamentul Republicii Moldova la 25 februarie 1999. // „Moldova Suverană”, 27 februarie 1999.
13. O misiune a Inițiativei Central-Europene va monitoriza situația din Transnistria. // „Moldova Suverană”, 23 septembrie 1999.
14. Boțan I. Reglementarea transnistreană: o soluție europeană. - Chișinău, 2009.
15. Dandiș N. Extinderea și politica de vecinătate a Uniunii Europene. – Chișinău, 2008.
16. Moldova și UE în contextul Politicii Europene de vecinătate; Realizarea Planului de Acțiuni UE - Moldova (febr. 2005- ian. 2008) Asociația pentru Democrație Participativă ADEPT. - Chișinău: Editura Arc, 2008.
17. Solomon C. Perspective privind reglementarea diferendului transnistrean. // Integrarea europeană și filosofia română: cazul Al.S.Sturza. Materiale conf. intern., 7-8 mai 2009. - Chișinău: CEP USM, 2010, p.54-61.

18. Misiunea OSCE în Moldova a organizat un eveniment de consolidare a capacităților pentru organizațiile societății civile de pe ambele maluri ale râului, www.OSCE.org/node.esat (accesat 10.02.2016).
19. Tinerii de pe ambele maluri ale Nistrului participă la simularea soluționării conflictului în cadrul „Modelul OSCE-2015”, www.OSCE.org/ro/moldova/209736 (accesat 10.02.2016).
20. Reprezentantul special al OSCE: Autoritățile din Republica Moldova să continue dialogul în procesul de reglementare transnistreană. // „Timpul”, 16 februarie 2016.
21. Rusia nu este capabilă să reglementeze conflictul transnistrean. // „Moldova Suverană”, 16 august 2004.
22. Elections in Moldova were generally well administered, in a campaign influenced by geopolitical aspirations, say international observers, <http://www.OSCE.org/odihr/elections/128526> (accesat 10.02.2016).

Prezentat la redacție
la 29 februarie 2016

GERMAN MIGRATION POLICY AS A FACTOR IN THE EU'S SECURITY THREATS

Anatolie TCACI

Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale,

MA, tcaci_anatol@mail.ru

Svetlana CEBOTARI

Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale

Doctor în politologie, conferențiar universitar, svetlana.cebotari@mail.ru

Migration crisis in the European Union, aggravated in 2015 was a test both for Germany and for the entire European Union in terms of cohesion and the prospects for further integration in depth. Germany has the largest number of migrants, guided by national interests in foreign policy, based on the proclamation of a "culture of hospitality" and seeking to project its experience in managing migration flows on all EU Member States through the European institutions. This article discusses the foreign policy activity and the immigration policy of Germany in the context of the settlement of the migration crisis in the EU, which causes a number of threats for the EU. These include the threat of exit of some countries from the EU, the threat to the existence of the EU in the current format, and the destabilization of public security, in an officially declared German Chancellor failure of the policy of multiculturalism and the growth of radical sentiment in society.

Key words: *Germany, the European Union, the foreign policy of Germany, Germany's migration policy, migration policy of the EU, migration crisis, refugees, European solidarity, national interests, risks and threats.*

In 2015, Germany has the largest number of refugees arriving in Europe, both in comparison with other countries, and for the entire post-war period. Partners in the government coalition vigorously develop control measures and control over the flow of migrants staying. However, the greatest interest in the causes and consequences of the crisis are the foreign policy actions of Germany.

After the events in Syria, provoked a crisis in 2011, Germany has accepted and approved by about 3,000 applications for refugee status during the year in this country, which in turn resulted in a radicalization of the opposition parties in Germany. Already in 2012 Syria has left more than 500 thousand citizens in

the direction of Europe, in particular Germany, the most successful from a social point of view of the state. During this period, the Balkan route is formed by the influx of migrants to the EU. As a result, Germany, with their national economic interests in foreign policy, stating the need to display humanism and facilitate the migration situation in a number of European Union countries experiencing economic difficulties, such as Greece and Italy, makes a proposal not to expel refugees in the camps of their initial registration, that is fundamentally contrary to EU law [26].

In the following 2013 program of resettlement of 5000 refugees from Syria just adopted on the initiative of the Federal Government. Example Germany and Sweden followed, going further, offering shelter to Syrians with the possibility of family reunification. During this period, the President of the European Parliament, representative of the Social Democratic Party of Germany M.Schulz made a call to all EU countries to actively take Syrian refugees. In the same year, the number of Syrian refugees in Germany exceeded 30 thousand people, and the situation prevailing in the refugee camps in Greece, Bulgaria and Hungary deteriorated significantly, as the rhetoric of the heads of these countries with regard to Germany and the EU migration policy [21].

According to the UN at the beginning of 2015, seeking asylum Syria has left about 3.8 million people, many of whom were sent to Europe along the Balkan route. Obviously, the political leaders of Germany were aware through intelligence agencies about the real state of the looming immigration crisis. In March 2015, Gerd Müller, head of the Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, the representative of the Christian Social Union, said that, according to German intelligence services information, more than 2 million refugees are sent to Europe [14].

The most radical position in relation to the reception of refugees and imposed on EU migration policy with the active participation of the foreign policy of Germany the rest of the EU member states took in 2015, the Hungarian Prime Minister V.Orban. According to him, the government should make a decision on the number of migrants and accepted methods of protection, based on national interests. The position of Hungary and other EU countries caught in the path of migratory flows, impact on which began in 2015 in the German debate about the new "Immigration Law" [17].

Germany Guide on the foreign policy level has made efforts to increase the EU's responsibility in the context of a general unity of the member states of the European Union on the decision of the migration crisis. In 2015, Germany by the EU institutions, in particular the European Commission, putting pressure on European partners, diligently pursued his line. The result was the action proposed by the European Commission in May 2015 a plan for the introduction of quotas and a redistribution of migrants in the EU, after reviewing the plan was

adopted by means of redistribution and liabilities 160.000 refugees in the presence of infrastructure the camps for migrants at the borders of the European Union and the registration procedure [10]

The Vienna conference on the Western Balkans, organized on the initiative of the German Chancellor in September 2015 set itself the goal of finding a way out of the current crisis with the participation of heads of states of the Balkan Peninsula. As countries such as Serbia, Montenegro, Albania, Bosnia and Herzegovina, Macedonia and Kosovo want to become members of the EU, Germany will not refuse to support them in the process of integration, requiring back support in addressing the migration crisis, which corresponds to the rate of the increase in Germany's responsibility in the international arena, announced by the leadership of Germany in 2014 [15].

Thus, creating a refugee registration centers on the borders of the EU, expanding the list of "safe third countries" which do not violate human rights, as well as working on the creation of a unified for all EU Code mill with common standards of asylum. Germany aims to raise the level of solidarity countries of the European Union.

In support of their intentions and aspirations to be a role model for the Federal Chancellor for a long time opposed the construction of transit zones on the borders of Germany, as it would noticeably weakened international position of Germany in the negotiation process with the EU. The primary goal for Germany was to strengthen the EU's external borders and prevent the use of extraterritoriality. As migrants arriving in the transit zones, *de jure* are not located on the territory of the Federal Republic of Germany, the establishment of such zones would demonstrate confidence in Germany measures taken by the European Union to strengthen the external borders of the Schengen Area, the preservation of which Germany is a priority, both in foreign policy, so and socio-economic stability [18].

The conditions are not the ability of Germany to effectively cope with migratory flows, Chancellor Angela Merkel, with the support of the European structures relies on the support of Turkey, whose accession to the EU was postponed for an indefinite period, the main enemy was Germany entry. By the end of 2015 and EU officials and German politicians have come to realize that limiting migration flows, extending to a greater extent on the Turkish route without cooperation with Turkey is not possible. President of Turkey R.T.Erdogan knowing this, he seized the moment, putting forward their demands. Among the main demands of the Turkish President, the resumption of negotiations on Turkey's accession process to the EU, and the abolition of the visa regime for Turkish citizens to the end of 2016, as Ankara has agreed with the EU for financial assistance in the amount of 3 billion. Euro, after which in March 2016 announced that these funds are not enough, calling the amount of 10 billion. Euro. Finally, the

EU should admit Turkey "safe third country", where human rights are respected [22].

The meeting Merkel and Turkish President in February 2016 has been agreed with the European Commission and key stakeholders. At the meeting, German Chancellor insisted on the adoption by Turkey of the refugees back and refusal of admission to the European Union via the Turkish route of refugees, whose number is not in concert with the European Union and Germany in return for not granting Turkey "safe state" status [27].

Germany's foreign policy strategy on migration solutions of the crisis with the support of Turkey reserves the German leadership opportunity for maneuver. In case of refusal to provide financial assistance, which the European authorities plan to submit to the decision of problems of refugees in Turkey, Germany can always return to the original plan of proportional redistribution of expenses on the maintenance of refugees and the same distribution in the EU [26].

As a result, not enough effective management and the ability to find a single solution to the migration crisis in the European Union's interests, not separate Germany, the European Union is facing new challenges, one of which can be considered the split in the Union, with a possible way out of its composition the UK. Today, in the EU there is much division in the country, supporting the reception of refugees and those with anti-migrant position. Thus, the "young" Eastern European EU member mills shift blame on countries of Western Europe, as they take part in the Syrian campaign. In this context, more and more often repeated statement in the spirit of V.Orban Hungarian Prime Minister: "migrants - not a problem all over Europe, and the German problem" [24].

Such rhetoric demonstrates the superiority of the policy of national interests of EU member states to the detriment of the basic fundamentals of the European integration project. Refusing to leave the collective migration of the crisis on the road, which offers a Germany a country opposed to German foreign policy initiatives, without pushing their collective decisions of the migration crisis, limited only by measures at the national level, exacerbating fragmentation and weaken the unity of the EU.

Failure to solve the migration crisis in the EU together provokes the growth of contradictions between national governments and the European institutions, which occupies a special place Germany. As a result, these differences could have a negative impact on security and stability on the continent. According to some experts, if the flows are controlled labor migration stimulates the growth and development of the European countries, surging to Europe of illegal and uncontrolled migration flows provokes a potential threat to the security of Europe in the political, socio-economic and demographic fields [21].

Among the most obvious threats already facing the European Union, and may face in the future, if there is found a compromise solution immigration crisis, subject to consideration of the following threats.

As a result, growth in the EU Member States uncontrolled migration flows are faced with the problem of political instability because of the political and social activity of migrants and growth of ethnic separatism, the effectiveness of political, legal and social institutions is reduced. Political migrants activity in the European Union manifested in protests (pickets, rallies), as well as through the political activity of migrant communities at the level of municipalities, the use of ethnic lobby at the highest political level (transnational policy migrant communities), and finally, parliamentary methods of political struggle [19].

Since promoting the interests of his countrymen at the political level, the Muslim Association of development especially in Germany as well as in France and the UK. The result of this kind of lobbying to become: easing in a number of EU countries, the naturalization procedure; granting the right to vote; the establishment of bodies and structures aimed at providing political support for migrants; rapid growth in the number of religious institutions (Muslim), which may lead to the Islamization of Europe. At this stage, the problem of relations between the European countries receiving migrants, refugees mostly Muslims, representing the most active and numerous communities of migrants in Europe, has become one of the most acute, requiring politically informed decision on which will depend on the EU's future [25].

The manifestation of signs of political instability at the national level is reflected in the strengthening and growth of the popularity of right-wing political parties in Germany, France and anti migrant outspoken radical slogans. Flows of migrants related issues and threats to stimulate support for such parties and the split in society. At the European level a growing number of eurosceptics, in particular within the European Parliament. The politicization of migration processes in modern Europe carries significant potential for conflict - threaten the European identity and stability on the continent. The increase in migration flows, migrant communities and the formation of the separate development of ethnic minorities and reinforce, the xenophobic nationalism among the indigenous people of the European states increased activity of ultra-right parties and organizations, calling for the protection of national identity, provoking new threats and challenges to national security [9].

The attacks of 7 January and 13 November 2015 in Paris and March 22, 2016 in Brussels showed that the main threat to Europe at the present stage was the terrorism and its spread, including through the uncontrolled influx of migrants. According to experts, among the migrant flows to Europe to penetrate the terrorists and recruiters even in 2014, the German authorities have detained 40 suspected of involvement in terrorist organizations among asylum-seekers, and

in 2015 was delayed by about 60 war criminals. According to information provided by Europol, at the end of 2015 in the European Union, there were about 5,000 jihadists trained in terrorist camps, detainee's organizers and participants of the terrorist attacks in Paris arrived in Europe together with the general stream of refugees [13].

The head of the Federal Office for the Protection of the German Constitution (German counterintelligence) H.G.Maassen has provided information according to which the newly arrived refugees in Germany from the Middle East are recruited Islamic extremists from the so-called "Islamic State", this type of information and the numerous terrorist acts to provoke in the public consciousness of Europeans fear and hostility towards migrants than are to take advantage of right-wing parties [14].

In terms of population growth as a result of large-scale migration there is a threat of territorial integrity of European countries as a result of changing the ethnic composition so changing the ethnic composition of the population in a short period to provoke inter-ethnic problems and the growth of secessionist movements, in the case of Europe the problem supplement and the religious factor. Examples of such differences are territorial claims in the Balkans on the basis of ethnic differences [21].

As a result, the growth of migratory flows and the inability to deal with them together, some EU Member States in the national interest operate to restrict the influx of refugees to their home countries, ignoring the decision of the European Commission and the European Parliament. In violation of the Schengen Agreement in 2015, Slovakia and Austria have established border control on the border with Hungary. The Polish authorities refused to accept migrants from the Middle East, arguing that the refusal of the migration of the existing load from Ukraine [26].

In turn, Hungary has introduced a number of amendments to immigration legislation, in particular the use of the armed forces on the border with Serbia, adopted by the Hungarian Parliament of the amendments contrary to the UN International Convention on the Status of Refugees and the legal framework of the European Union. At the same time to tighten the national immigration legislation to curb migrant flows to resort Austria, Bulgaria, Finland and Croatia [24].

Thus, as a result of the lack of a common strategy to overcome the current crisis and the actions of individual states in the national interest, ignoring European Union law, there is a threat of further existence of the EU in its present form. The lack of a coordinated effort by all EU member states in the fight against immigration crisis and individual measures of individual countries for the sake of national interests discredits the European idea of unity and casts doubt on the whole of the European Union project.

The threat of economic and social security and stability of the European states is growing in proportion to the influx of migrants to these countries. The massive influx of foreign cheap labor in the face of the refugees in the European Union countries threatens to increase the load on the social system to the detriment of indigenous populations. In conditions of high unemployment and stagnant economic development in some EU countries, increasing the threat of labor market glut of cheap labor and a review of social policy of the EU countries [8].

Existing illegal migration flows come to cooperate with shady business, and as a result becomes a part of organized crime, for which the flow of illegal migration, accompanied by drug trafficking and smuggling, are a source of income. Such schemes threaten the safety of the individual countries of Europe and the EU as a whole [3].

German Finance Minister Wolfgang Schäuble presented in 2015 an action plan for budgetary savings, due to increased costs for refugees, in line with the intentions of the German and take place in the country of 800 thousand refugees. Presented plan called for savings of 500 million euro. Proportionally in all federal ministries in Germany in 2015 which accordingly affected the social policies of Germany. For this scheme cuts the budgets of federal ministries, the German government planned to provide one-time assistance to the needs associated with the reception of migrants, the German federal states, the total amount of which exceeded 4 billion euro. Under these conditions, a survey of the German population showed 56% of Germans are confident that mass migration to Germany would have a negative effect on the political and socio-economic situation in the country, including the situation of the indigenous population [26].

According to a number of European politicians and heads of state, today the European Union is not in a position to accept an ever-growing flow of migrants, otherwise, if the European authorities with the active foreign policy involvement in Germany can not cope with the migration crisis in the near future, the majority of EU member states will have to face the crisis of the social system [23].

Thus, the considered threats existing and potential, in terms of increasing political and economic problems and uncontrolled illegal migration has become a serious challenge to the European Union's security and international. Among the most obvious negative effects, affecting the political, economic and social status of EU member states stands out: the growth of terrorism and extremism; rising crime among migrants; strengthening the black labor wound; drug trafficking; structural change in the ethnic and demographic component of European society; the growth of separatism, and as a consequence of political instability.

In the current crisis situation for the European Union, European leaders offer different approaches to solving the problem of uncontrolled migration, in particular through the reform of the EU legislation and the establishment of restri-

ctive measures in the fight against illegal migrants. British Prime Minister David Cameron has proposed a plan to provide financial assistance to States "exporters" of migrants, with the condition of blocking the influx of economic migrants and assistance to refugees streamed into Europe as a result of military action in their country. Just the presence of the United Kingdom supported the initiative of its warship in international waters between Italy and the northern coast of Africa to combat carrier's refugees in European countries [21].

The German government in the face of increasing foreign activity and responsibility has decided to extend the Bundeswehr's participation for allowing migration of the crisis in September 2015, the EU operation «EUNAVFOR Med», the goal of which just is to combat carriers are not legitimate refugees and economic migrants in the Mediterranean [5].

Within the last 12 to 14 February 2016 the Munich Security Conference, German diplomat and the head of the conference V.Ischinger, in terms of migration threat to Europe, appealed to the German government to initiate an international conference on the Middle East. The conference format should include the Russian Federation and Iran, in order to develop a platform for the formation of new security architecture in the Middle East [12].

German policy aimed at a peaceful conflict resolution process in order to create in the countries "exporters" of migrants, decent social and economic conditions for their citizens, eliminates the tragic consequences as a massive migration of refugees to Europe.

At a meeting in September 2015, the EU emergency summit had taken the first steps towards the creation of favorable conditions in the migration source countries and transit countries and approved the main provisions of the European Commission to resolve the immigration crisis. At the summit, it was decided on the allocation of the European Union within two years of 9.2 billion euro to resolve the crisis. In addition, the program provides an additional mandatory proportional allocation of funds from the national budgets of EU member states to finance the exit program from the immigration crisis, against this decision, favored by many EU countries [4].

However, the most significant breakthrough at the summit was the awareness of the need to resolve conflicts in the Middle East and Syria in particular, as the main source of migratory flows traveling in the EU, and bearing with them terrorist threat. German Chancellor Angela Merkel, the EU emphasized the need for cooperation with Iran, Russia and the Gulf States with a view to resolving the conflict in the Middle East [16].

According to the chairman of the European Council Donald Tusk, the decision on the proportional distribution in accordance with quotas of 120 thousand workers is only a tactical step to resolve the immigration crisis and its solution requires a comprehensive approach and consolidation. Upholding the quota sys-

tem at the European level, the European Commission plans to submit to the European Parliament in 2016. By that time, the Commission should develop a plan with proposals for long-term failure of the migration crisis [14].

The unity of the European countries on the issue of migration out of the crisis as a major threat to the EU deteriorated due to contradictions between the Member States, jeopardizing the future of the European Union. According to the Prime Minister of Slovakia Robert Fico, the mechanisms of redistribution of refugees, developed and imposed by Brussels is not acceptable for Slovakia because it has nothing to do with the military involvement of Germany and other EU countries in Libya, which also caused the mass migration [26].

In turn, French Prime Minister M. Waltz said that being able to accommodate only 30,000 workers, in view of the situation in the French Calais escalated. Hungarian Prime Minister V. Orban said the construction of the barrier with neighboring Croatia, where the stream of refugees poured in the absence of agreement on the issues of reception and accommodation of refugees in the EU, not the ability to place a clear and grant refugee status already on the territory of EU migrants [24].

Thus, the European Union adopted measures in 2015 helped to partially address the problem of uncontrolled migration and demonstrate the weakness of tools used by the European Union to resolve the current crisis and the need to find new ways, including the foreign policy activity in the Middle East, to preserve the shaken unity of the EU.

Chief conductor of the EU in the process of resolving the immigration crisis by intensifying foreign policy activity was Germany, which is considered the embodiment of B. Assad's departure and the conclusion of a truce with the opposition as a step to overcome the crisis. However, the beginning September 30 military operation Russian Military Space Forces, at the invitation of the president of Syria has changed the balance of forces in the conflict and the German plans.

Under these conditions, the Foreign Minister of Germany Frank-Walter Steinmeier made an official visit to Iran and Saudi Arabia to pressure, especially on the part of the Germans. Abandon negotiating partners could not, as it would weaken their position in the strategic plan. Iran could not refuse because of the long-awaited lifting of sanctions, and Saudi Arabia could not refuse, because the United States and Russia have relied on the decision of the Syrian crisis through the negotiation process, and the support of the opposition is not allowed. At the same time Germany was in favor of intensification of the UN role in the process of resolving the crisis of migration as a threat not only to European security, but also international [2].

In foreign policy, Germany's special role is played by the transatlantic relationship and the United States support. Obviously, at the present stage of the

struggle with the immigration crisis, relations have stalled, especially given the fact that the United States did not demonstrate the existence of a strategic vision of solving the crisis, but rather remain on the sidelines [7].

The agreements reached to resolve migration crisis between the EU and Turkey, with the active cooperation of Germany's foreign policy, entered into force on 20 March 2016. Since arriving in the territory of Greece, migrants will be returned to Turkey. For Turkey, the deal with the EU an excuse to resume the accession negotiations and to decide in its favor the Cyprus question, by means of pressure on Brussels. European authorities are considering the transaction as a factor in the stabilization of the migratory crisis and the flow of refugees from Syria, Afghanistan and Iraq [6].

While EU countries can not come to a consensus on quotas for migrant camp for refugees in Greece have become a kind of prison, it is not allowed to leave before making a decision. UN humanitarian agencies and international human rights organizations as «Amnesty International» criticized the EU deal with Turkey, making out in the new system of control over the flow of refugees violation of freedom of movement and the transformation of the European Union in prison [20].

Thus, the Brussels agreement with Turkey is not conducive to the full resolution of the migration crisis, as only in 2015 on the territory of the EU has driven more than 1.2 million refugees. Most of the refugees took Germany, and it is for this reason that a number of countries bordering with Germany, decided to restore border controls with that country in violation of the Schengen Agreement. At the same time in Turkey is about 3 million refugees who want to get into Europe because of the war and humanitarian crisis in Syria, Iraq, Sudan and Afghanistan, on the peaceful resolution of which depends the fate of the refugees and of European security. Recent decisions of the EU show the weakness and lack of foresight approaches and not attempt to remove the causes of the crisis, and consequences [11].

Migration crisis in Europe has become a major threat to the EU. Under the conditions of fragmentation and the growing terrorist threat, crisis has tested the idea of European solidarity and common values. Eastern European countries are opposed to the continuation of the policy of multiculturalism and the "culture of hospitality" of Germany, as well as less oriented to Berlin and Brussels, guided by national interests. Not the ability to pass this test and the delay of Germany and Brussels, a common approach to solving the crisis could have a negative impact on the EU's structure and decision-making system, freedom of movement in the EU to become the first victim of disagreement between the members of the EU, which may affect the economic development. Differences within the Union Brussels compromise the effectiveness of the central leadership,

which is in danger of turning from the center of the political leadership in economic coordinator.

Thus, understanding the complexity of the situation Germany seeks to develop a systematic approach to resolving the crisis. German Foreign Minister Frank-Walter Steinmeier, in connection with the beginning of the procedure of return of refugees to Turkey and return for Syrian refugees said that this is only part of a strategy to address crisis [1].

Obvious and further foreign policy activity in Germany and increasing its role in the EU and at international level in these circumstances, there is a strengthening of Turkey and the recognition of it as a "safe state" despite the allowed violations of human rights. As a result of further development of the migration crisis stimulates the reduction of the criteria of democratic standards in the foreign policy of Germany.

The active involvement of international organizations like the UN and the OSCE to become a fundamental necessity in the process of resolving the immigration crisis in order to find a strategic plan and a pan-European consensus is necessary to prevent a significant increase in regional powers which may affect the geopolitical configuration in Europe and the Middle East region, undermining European security.

Migration crisis in Europe has become a kind of test of the strength of the European Union, "the hospitality policy" and "open door", conducted by Germany with respect to migrants in the present circumstances even more aggravates the situation. Massive flows of refugees in Europe are destructive to one of the foundations of the European Union - unity. The EU Member States for a long time, there are differences, especially in the context of the common foreign and security policy, but with the emergence of the migration crisis and its aggravation, controversy intensified, including in respect of the foreign policy pursued by Germany, which corresponds more closely to the interests of Germany itself than The EU as a whole.

Thus, the migration crisis in Europe triggered a series of threats and risks that the EU has faced, and with whom he will face only. German foreign policy actions within the European Union and beyond, aimed at resolving the crisis, migration is not the current stage is not effective enough for the majority of EU countries and the Union as a whole.

Bibliography:

1. German FM calls for more EU aid to Greece over migrants. // The TOC, 02.04.2016, <http://www.thetoc.gr/eng/news/article/german-fm-calls-for-more-eu-aid-to-greece-over-migrants> (дата обращения 10.05.2016)
2. Hallam M. Steinmeier's Iran - Saudi double-header, a difficult diplomatic drive. // Deutsche Welle, 02.02.2016, <http://www.dw.com/en/steinmeiers->

- iran-saudi-double-header-a-difficult-diplomatic-drive/a-19021103 (дата обращения 10.05.2016)
3. Hilpert I. Europa ist nur mit Schengen denkbar. // Migrationskrise und Europäisierung des Grenzregimes, № 4, Leipzig: Serie Europa – Europe Series, 2014. <http://research.uni-leipzig.de/leus/wp-content/uploads/2014-04-Hilpert-Migrationskrise-und-Europ%C3%A4isierung-des-Grenzregimes.pdf> (дата обращения 10.05.2016)
 4. Informal meeting of heads of state or government, 23.09.2015, // Council of the European Union, <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2015/09/23/> (дата обращения 10.05.2016)
 5. Méditerranée: la lutte contre les passeurs s'accroît. // Missions allemandes en France. 17 sept. 2015, http://www.allemagne.diplo.de/Vertretung/frankreich/fr/_pr/nq/refugies/2015-09-17-refugies-mediterranee-pm.html?archive=4096692 (дата обращения 10.05.2016)
 6. Migrant crisis: Greece starts deportations to Turkey. // BBC News Services, 04.04.2016, <http://www.bbc.com/news/world-europe-35956836> (дата обращения 10.05.2016)
 7. Parkes R. European Union and the Geopolitics of Migration. // Ulpaper. Swedish Institute of International Affairs. №1, 2015, <http://www.ui.se/eng/upl/files/111585.pdf> (дата обращения 10.05.2016)
 8. Rinke A. Die Genese der «Neuen deutschen Außenpolitik». // IP-Die Zeitschrift, Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik e.V., Juli / August 2014, p.8-13, <https://zeitschrift-ip.dgap.org/de/ip-die-zeitschrift/archiv/jahrgang-2014/juli-august/raus-ins-rampenlicht> (дата обращения 10.05.2016)
 9. Rucht D. Pegida & Co. - Ascension et chute d'une entreprise populiste. // Analyses et Documents. Friedrich – Ebert - Stiftung, Bureau de Paris. - Paris: Avril 2015, 13 p.
 10. Stroobants J-P. «Bruxelles propose des quotas sur l'accueil des réfugiés». // «Le Monde». http://www.lemonde.fr/europe/article/2015/05/13/bruxelles-propose-des-quotas-sur-l-accueil-des-refugies_4632911_3214.html (дата обращения 10.05.2016)
 11. Turkey: Refugee crisis. Humanitarian Aid and Civil Protection. European Commission. // ECHO Factsheet, Turkey, March 2016, http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_en.pdf (дата обращения 10.05.2016)
 12. Werkhäuser N. Munich Security Conference: Faint-hearted foreign policy. // Deutsche Welle, 2016, <http://www.dw.com/en/munich-security->

- [conference-faint-hearted-foreign-policy/a-19012356](#) (дата обращения 10.05.2016)
13. Васильев В. Миграция как благо и обуза для Германии. // Международная жизнь, №3, 2016, с.58-71, https://interaffairs.ru/virtualread/ia_rus/32016/files/assets/downloads/publication.pdf (дата обращения 10.05.2016)
 14. Германия и ЕС решают проблемы миграции интеграции и безопасности путём разработки миграционной политики. // Per Concordian. Журнал по проблемам безопасности и обороны Европы. Том 3, №2, 2015, с.32-42
http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/perConcordiam/pC_V3N2_ru.pdf (дата обращения 10.05.2016)
 15. Григорьев Е. Конференция по балканской брешу. // «Независимая Газета», http://www.ng.ru/world/2015-08-28/7_conference.html (дата обращения 10.05.2016)
 16. Дельфинов А. Итоги саммита: ЕС намерен укрепить внешние границы. // Deutsche Welle, 24.09.2015, <http://www.dw.com/ru/-18736383> (дата обращения 10.05.2016)
 17. Демидова О. Бундестаг ужесточил миграционное законодательство. // Deutsche Welle. <http://www.dw.com/ru/18785008> (дата обращения 10.05.2016)
 18. Жолквер Н. Миграционный кризис: в ФРГ вспомнили о Дублинском соглашении. // Deutsche Welle, 11 ноября 2015, <http://www.dw.com/ru/18843651> (дата обращения 10.05.2016)
 19. Камкин А. Германия и беженцы - вызов или закат? - Москва: Российский Совет по Международным Дела, 2015. http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=6867#top-content (дата обращения 10.05.2016).
 20. Крючков И. Европе грозит «Кипр наш». // Газета.ru, 20.03.2016, http://www.gazeta.ru/politics/2016/03/20_a_8133503.shtml (дата обращения 10.05.2016)
 21. Маринин А. Неконтролируемая массовая миграция-угроза европейской безопасности. // Зарубежное военное обозрение. №10, 2015, с.3-13, <file:///C:/Users/User/Downloads/ZVO-2015-10.pdf> (дата обращения 10.05.2016)
 22. План Ангелы Меркель отводит Турции ключевую роль в решении проблемы беженцев. // «Коммерсантъ», <http://www.kommersant.ru/doc/2942646> (дата обращения 10.05.2016)
 23. Романова Е. Смена миграционной парадигмы в Германии в XXI веке. // Миграционные проблемы в Европе и пути их решения. Доклады Института Европы №315. - Москва: ИЕ РАН, 2015. с.38-45

24. Ромашенко С. «Виктор Орбан: Венгрия будет высылать беженцев обратно». // Deutsche Welle, 12 сентября 2015, <http://www.dw.com/ru/-18710393> (дата обращения 10.05.2016)
25. Сарразин Т. Германия: самоликвидация. - Москва: Рид Групп, 2012.
26. Синдеев А. Германия и внешнеполитические аспекты кризиса с беженцами. // Аналитические записки. Институт Европы РАН №21, 2015, <file:///C:/Users/User/Desktop/anazap21.pdf> (дата обращения 10.05.2016)
27. Тэвдой-Бурмули А. Дилемма турецкого визита Ангелы Меркель. // Российский совет по международным делам. 17 февраля 2016, http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=7280#top-content (дата обращения 10.05.2016)

Prezentat la redacție
la 21 mai 2016

COMPARTIMENTUL
BIBLIOGLOBUS & INFO

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПИСЬМО

УВАЖАЕМЫЕ КОЛЛЕГИ!

Международная Организация по Миграции (представительство в Республике Молдова) совместно с Приднестровским Государственным Университетом им. Т.Г.Шевченко проводит в рамках проекта «Расширенный Миграционный Профиль Приднестровья» международную научно-практическую конференцию **«Политика и практика регулирования миграции в условиях современных вызовов»**.

Конференция состоится 16 декабря 2016 года в г.Тирасполе, в Приднестровском Государственном Университете им. Т.Г.Шевченко.

Основные направления работы международной научно-практической конференции:

1. Регулирование миграционных процессов в странах исхода и приема мигрантов.
2. Мигранты и их семьи как целевая аудитория предпринимательских услуг.
3. Роль гражданского общества в поддержке трудовых мигрантов и членов их семей.
4. Миграционная политика и возможности усиления роли диаспор в современном обществе

По результатам работы конференции планируется издание сборника материалов.

Принимаются статьи на английском, румынском или русском языках.

Требования к статьям:

Объем статьи – 20-22 тысячи знаков без пробела (0,5 авторского листа). Текст статьи набран в программе Microsoft Word, шрифт Times New Roman, 12, интервал 1,0.

Параметры страницы: поля: слева – 3,0 см, справа – 1,5 см; сверху, снизу – по 2,0 см.

Структура статьи:

- название статьи (заглавными буквами);

- фамилия и имя автора, место работы, должность (пишется полностью), научная степень, научное звание, адрес электронной почты;
- summaу / абстракт (на языке оригинала статьи и на английском (или французском) языках) включает до 100 слов;
- текст статьи;
- Сноски делаются в тексте и помещаются в квадратных скобках, например [2, с.15], что означает: 2-й источник из библиографии (списка литературы), страница 15. Если в квадратных скобках указаны несколько источников, то они указываются следующим образом [2; 13; 14; 17]. Это означает, что сноска делается на 2-й, 13-й, 14-й, 17-й источники из библиографии.
- Библиография (список литературы) размещается в конце статьи. Источники в библиографии размещаются в алфавитном порядке (в соответствии с алфавитом языка статьи).
- Оформление библиографии.
 - Монографии, книги – автор (фамилия и первая буква имени), полное название работы, место издания, издательство, год издания. Например, Нифонтов П. Что такое миграция? – Москва, Алтер, 2015
 - Главы, статьи в монографиях: Нифонтов П. Что такое миграция? // Иванова А. (ред.) Все о миграции. – Москва, Алтер, 2015, с.12-34;
 - статьи в журналах: Нифонтов П. Что такое миграция? // Миграционное обозрение, №4, 2015, с.23-35.
 - Источники из интернета: Филиал МГУ имени М.В.Ломоносова в городе Баку объявляет прием в магистратуру, <http://www.trend.az/azerbaijan/society/2270458.html/> Дата обращения: 20.02.1016 г.
- Графики, диаграммы, таблицы, рисунки размером до 1/3 страницы размещаются в тексте статьи. В ином случае они размещаются в приложении к статье.

Срок представления статей – 20 ноября 2016 года

Статьи представляются по следующим электронным адресам:

- Валерию Мошняга (e-mail: vals6412@yandex.ru),
- Алле Оставной (e-mail: alaost@rambler.ru).

Приложение 1

Международная научно-практическая конференция
«Политика и практика регулирования миграции в условиях современных вызовов»

Тирасполь, 16 декабря 2016 года

Регистрационная карточка участника

Фамилия и имя участника:

Название

сессии: _____

Место работы (полное название организации, город,
страна): _____

Должность, научная степень и звание:

Полный адрес:

телефон: _____

факс: _____

E-mail: _____ web site _____

Форма участия (очное или заочное участие):

Участие в работе конференции бесплатное

Просим Вас выслать заполненную форму участника до 15.09.2016 года
госпоже Varilova Adriana / Бариловой Адриане
e-mail: barilovada@yahoo.com

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.1 (LXXII), 2016

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 12.06.2016. Formatul 70x100 ¹/₁₆.

Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 13,6.

Tirajul 200 ex.